

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Η ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΑ ΣΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΛΕΜΟΝΗ ΖΑΦΕΙΡΟΥΛΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: ΤΣΟΥΡΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ (Α.Μ.3686)

ΣΕΡΛΗ ΑΘΗΝΑ (Α.Μ.3820)

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2014

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Έφηβοι και Βία

- 1.1.Τι είναι εφηβεία
- 1.2.Χαρακτηριστικά της εφηβείας
 - 1.2.1.Οι βιολογικές αλλαγές
 - 1.2.2.Οι Διανοητικές Αλλαγές
 - 1.2.3.Ψυχολογικές και συναισθηματικές αλλαγές του εφήβου
- 1.3.Τι είναι βία
 - 1.3.1.Η έκφραση της βίας
- 1.4.Έφηβοι και βία
 - 1.4.1. Επιθετικότητα και εφηβεία
 - 1.4.2.Εφηβεία, επιθετικότητα και ηθική ανάπτυξη
 - 1.4.3.Το πέρασμα στην επιθετική πράξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας

- 2.1.Ιστορική αναδρομή
- 2.2.Ορισμός την ενδοσχολικής βίας
- 2.3.Περιγραφή του φαινομένου: τα αίτια και οι συναρτήσεις του
- 2.4.Συχνότητα του φαινομένου
- 2.5. Μορφές της ενδοσχολικής βίας
 - 2.5.1.Βια που εκδηλώνεται μεταξύ των μαθητών
 - 2.5.2. Βία που εκδηλώνουν οι μαθητές προς τους εκπαιδευτικούς
 - 2.5.3.Καταστροφικότητα-βανδαλισμοί-πράξεις φθοράς –καταλήψεις
 - 2.5.4.Η σεξουαλική παρενόχληση
 - 2.5.5.Το φαινόμενο του “school shooting” και οι school shooters
- 2.6. Χώροι που εκδηλώνεται το φαινόμενο
- 2.7 Το φαινόμενο στην Ευρώπη
- 2.8. Το φαινόμενο στην Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Ενδοσχολικός εκφοβισμός-bullying

- 3.1.Τι είναι εκφοβισμός
- 3.2.Τρόποι εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού
- 3.3.Μορφές βίας στον εκφοβισμό
- 3.4.Έκταση και ένταση του εκφοβισμού

3.5. Η «κρυμμένη» κουλτούρα του εκφοβισμού

3.6. Σχολικό περιβάλλον και εκφοβισμός

3.7. Επιδράσεις στην ψυχολογία του εφήβου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Χαρακτηριστικά θύτη – θύματος – παρατηρητή

4.1. Χαρακτηριστικά θύτη

4.2. Χαρακτηριστικά θύματος

4.3. Χαρακτηριστικά παρατηρητή

4.4. Ανήλικοι παραβάτες

4.4.1. Αντιμετώπιση ανήλικων παραβατών

4.5. Συμφορίες ανηλίκων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο Παράγοντες που ενισχύουν τη βία

5.1. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

5.2. Cyberbullying

5.3. Ναρκωτικά

5.4. Οικογένεια

5.5. Ρατσισμός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο Έρευνα

6.1. Σκοπός έρευνας

6.2. Μεθοδολογία έρευνας

6.3. Διαδικασία διεξαγωγής της Έρευνας

6.3.1. Το ερωτηματολόγιο

6.3.2. Επεξεργασία – Ανάλυση των Δεδομένων

6.4. Εγκυρότητα – αξιοπιστία της Έρευνας

6.5. Αποτελέσματα της έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο Συμπεράσματα έρευνας-Συζήτηση

7.1. Συμπεράσματα

7.2. Προτάσεις

7.3. Επίλογος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η βία (σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική) ως μια λανθάνουσα μέθοδος «επικοινωνίας» έχει πλέον λάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Προβάλλεται απροκάλυπτα σε διάφορες εκφάνσεις της κοινωνίας, όπως για παράδειγμα στα γήπεδα, στους δρόμους, στις τηλεοπτικές παραγωγές και συνεπακόλουθα στα σχολεία και στην οικογένεια. Ενδεχομένως να έχει εγχαραχθεί και μέσα σ' ένα αλλοτριωμένο σύστημα «αξιών», όπου ο βίαιος θεωρείται ο «δυνατός» και ο «αρχηγός» (Φλουρή Γ.:2012).

Βία, σωματική και λεκτική μεταξύ των εφήβων υπήρχε πάντοτε. Υπήρχαν εκφοβιστές –παλικαράδες μαθητές και πάντοτε ο «γυαλάκις», ο «χοντρός», ο «ζουμπάς», ο «τσεβδός» το «βλίτο» υπέφεραν από τη συμπεριφορά των συνομηλίκων τους. Αλλά η βία δεν είναι αποδεκτή ούτε από τους γονείς ούτε από τους ενήλικες στους χώρους συνεύρεσης εφήβων (όπως σε γυμναστήρια, φροντιστήρια, πλατείες) η στο σχολείο που θεωρείται περιβάλλον ασφαλές, προστατευμένο και οπωσδήποτε ελεγχόμενο από τους εκπαιδευτικούς (Βαλάσση-Αδάμ Ε.:2008).

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με έρευνες σε σχολεία της επικράτειας, υπολογίζεται ότι το 10% του συνόλου των εφήβων, γίνεται θύμα ενδοσχολικής βίας από συνομήλικους ή παιδιά διαφορετικών ηλικιών, ενώ το ποσοστό των θυτών ανέρχεται στο 5% του μαθητικού πληθυσμού (Ενημερωτικό Σημείωμα Υπ. Παιδείας: 2012). Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την VPRC προκύπτει ότι η ενδοσχολική βία στην Ελλάδα είναι κυρίως λεκτική. Υψηλά ποσοστά καταγράφηκαν σε περιστατικά χλευασμών και εξυβρίσεων (88%) και διάδοσης αρνητικών σχολίων ή φημών (67%)(Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.: 2011).

Η οικογένεια και το σχολείο ως τα μέγιστα συστήματα διαπαιδαγώγησης των παιδιών δεν έχουν πετύχει ως τώρα να αναδείξουν υγιείς μεθόδους έκφρασης του θυμού. Ο θυμός είναι ένα απολύτως ανθρώπινο συναίσθημα και δεν πρέπει να θεωρείται αργιστήρι ό,τι τον διαδέχεται η επιθετικότητα και η βία. Η διαχείρισή του μπορεί να γίνει με αποδεκτούς τρόπους που να μην πληγώνουν τους άλλους, αλλά πρέπει κάποιος να το δείξει στα παιδιά. Στην απουσία ολοκληρωμένης συναισθηματικής διαπαιδαγώγησης τα παιδιά τείνουν να εκφράζουν το θυμό τους με μη αποδεκτούς τρόπους, ενίοτε και επιθετικούς (Καραβόλτσου Α.:2013).

Στην παρούσα εργασία θα ερευνήσουμε ποια είναι η παρούσα κατάσταση όσον αφορά την πόλη του Ηρακλείου. Μέσα από τα κεφάλαια που ακολουθούν θα παρουσιάσουμε αρχικά διάφορα στοιχεία που βασίζονται στις βιβλιογραφικές πηγές και καλύπτουν ένα μέρος του προβλήματος και στο ερευνητικό μέρος θα ανακαλύψουμε πιο το εύρος του φαινομένου, ποια τα χαρακτηριστικά του και ποιες οι πιθανές λύσεις και προτάσεις για την μείωση και εξάλειψή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Έφηβοι και Βία

1.1. Τι είναι εφηβεία

Εφηβεία ονομάζεται η μεταβατική περίοδος στην ανάπτυξη του ανθρώπου, που μέσα από έντονες σωματικές, γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές αλλαγές μεταβαίνει από την παιδική ηλικία στην ώριμη ενήλικη ζωή. Ο έφηβος έχει τη δυνατότητα που του έλειπε όταν ήταν παιδί να κάνει δύο μεγάλα βήματα, τα οποία θα τον οδηγήσουν στην ενηλικίωση: να κερδίσει την αυτονομία του από τους γονείς και να αποκτήσει σεξουαλικές σχέσεις. Αυτές οι κατακτήσεις απαιτούν μεγάλη ψυχική ενέργεια και αν δεν εξελιχθούν ομαλά, μπορεί να οδηγήσουν σε αυτό που ονομάζουμε κρίση της εφηβείας. Ακόμη ως εφηβεία ορίζεται, η εφήμερη αποδιοργάνωση του ψυχισμού, που παρουσιάζεται όταν ο έφηβος αφήνει τα στηρίγματα της παιδικής ηλικίας χωρίς να έχει βρει εκείνα της ενήλικης ζωής. Η συγκεκριμένη, εκδηλώνεται με ποικίλες διαταραχές της συμπεριφοράς, κυρίως προκλητικές και επιθετικές, μέσα από τις οποίες διαφαίνεται η άσχημη ψυχολογική κατάστασή του. Ο τρόπος με τον οποίο θα ξεπεραστεί η κρίση της εφηβείας εξαρτάται από την προσωπικότητα και τις ψυχικές δυνάμεις του εφήβου, αλλά και από τη στάση και τη συμπεριφορά των γονιών. (Κούρος, 1993, Debesse, 1974). Η εφηβεία τελειώνει, όταν το άτομο 1) πετυχαίνει την ψυχολογική ανεξαρτησία από τους γονείς του, που του επιτρέπει να γυρίσει κοντά τους σε μια νέα σχέση βασισμένη στην ισότητα και τον αμοιβαίο σεβασμό, 2) εγκαθιστά μια προσωπική ταυτότητα, που περιλαμβάνει και ένα σύστημα ηθικών αξιών και αφοσίωση στην εργασία, 3) αναπτύσσει την ικανότητα για διάρκεια στον διαπροσωπικό τομέα, που του επιτρέπει να δημιουργήσει σημαντικές και αμοιβαίες τόσο μη σεξουαλικές, όσο και σεξουαλικές σχέσεις, όπου μπορεί να δίνει και να παίρνει εξίσου.

Οι σημαντικότερες θεωρίες σχετικά με την εφηβεία είναι οι παρακάτω:

Αρχικά ο Πιαζέ μίλησε για την εξέλιξη της διανόησης. Αναφέρει ότι κατά τις ηλικίες 11-15 ετών και μέχρι την ενηλικίωση, το γνωσιακό επίπεδο λειτουργίας του

εγκεφάλου περνάει στη φάση της αφαιρετικής σκέψης ή τη φάση τυπικών συλλογισμών. Τούτο σημαίνει ότι τα παιδιά αρχίζουν να αναπτύσσουν την ικανότητα να σκέφτονται και να επεξεργάζονται διάφορες αφηρημένες έννοιες. Σε αυτό το στάδιο επίσης αναδύονται ικανότητες όπως λογική σκέψη, αφαιρετικός συλλογισμός και συστηματικός προγραμματισμός. Τα παιδιά σε μικρότερη ηλικία δοκίμαζαν κάτι για να κρίνουν αν είναι σωστό ή λάθος και βασίζονταν αποκλειστικά σε προηγούμενες εμπειρίες, σε αυτό το στάδιο εμφανίζεται η ικανότητα να λύνεις τα προβλήματα με λογικό και μεθοδικό τρόπο. Ξεκινούν να εξετάζουν πιθανά αποτελέσματα και συνέπειες πιθανών πράξεων και μπορούν πλέον γρήγορα να σχεδιάσουν μια οργανωμένη προσέγγιση για να λυθεί κάποιο πρόβλημα. (Mayer, S. 2005).

Έπειτα ο Έρικσον μελέτησε την ανάπτυξη σε σχέση με τα ερεθίσματα που δέχεται ο έφηβος από το περιβάλλον και την κοινωνία και κατά πόσο η προσαρμογή είναι επιτυχής ή ανεπιτυχής. Το στάδιο που διατελείται κατά την εφηβεία (12-18) ονομάζεται: Ταυτότητα εναντίον Σύγχυσης Ρόλων. Τα παιδιά αυτών των ηλικιών εξερευνούν την ανεξαρτησία τους και αναπτύσσουν την αίσθηση του εαυτού τους. Τα παιδιά που δέχονται τη σωστή ενίσχυση στην προσωπική τους αναζήτηση θα αναδυθούν από αυτό το στάδιο με μια δυνατή αίσθηση της προσωπικής τους ταυτότητας και μια αίσθηση ανεξαρτησίας και ελέγχου σε αντίθεση με τα παιδιά που δε θα έχουν την κατάλληλη υποστήριξη και θα παραμείνουν αβέβαιοι για τα πιστεύω τους και τα θέλω τους θα αισθάνονται ανασφάλεια και σύγχυση για τον εαυτό τους και για το μέλλον. (Α.Λουίζου, Διαθέσιμο: <http://kepeo.com/arthra.php?id=55>)

Η τελευταία θεωρία είναι του Φρόιντ και ονομάζεται «ψυχοσεξουαλική». Είναι μια από τις πιο γνωστές και πιο αμφιλεγόμενες αναπτυξιακές θεωρίες καθώς εστιάζει στην αναζήτηση της απόλαυσης ως μέσω εξέλιξης. Ο Φρόιντ θεωρεί ότι ανάλογα με την ηλικία ενεργοποιούνται διάφορες ερωτογενείς ζώνες και αυτή η ψυχοσεξουαλική ενέργεια είναι η κινητήρια δύναμη της συμπεριφοράς. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας διατελείται το τελευταίο ψυχοσεξουαλικό στάδιο που αποκαλείται Γενετική Φάση. Σε αυτό το στάδιο, το παιδί αναπτύσσει ένα δυνατό σεξουαλικό ενδιαφέρον για το αντίθετο φύλο. Σε αντίθεση με προηγούμενα στάδια όπου η εστίαση ήταν μόνο σε ατομικές ανάγκες, σε αυτό το στάδιο αναπτύσσεται ενδιαφέρον και για την ευημερία των άλλων. Αν τα προηγούμενα στάδια έχουν ολοκληρωθεί με επιτυχία, το άτομο θα πρέπει τώρα να είναι ισορροπημένο, εγκάρδιο και στοργικό. Ο στόχος αυτού του σταδίου είναι να εδραιωθεί μια ισορροπία αναμεταξύ των διαφόρων περιοχών της ζωής. (Α.Λουίζου, Διαθέσιμο: <http://kepeo.com/arthra.php?id=55>)

1.2.Χαρακτηριστικά της εφηβείας

Η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται ως η περίοδος ταχύτητας σωματικής αύξησης και της βαθιάς βιοσωματικής μεταλλαγής, της έντονης συναισθηματικότητας, της αφηρημένης σκέψης και της κρίσης ταυτότητας.

Όσο αφορά το βιοσωματικό τομέα, οι αλλαγές είναι τόσο απότομες που καθιστούν την εφηβεία ως μία «δεύτερη γέννηση» σύμφωνα με τον Riaget. Αυτός ο χαρακτηρισμός έχει θεωρηθεί υπερβολικός, εντούτοις είναι αναμφισβήτητο ότι η εφηβεία είναι το μεγαλύτερο βιολογικό γεγονός μετά τη γέννηση. Παρατηρούνται αλλαγές σε όλες τις παραμέτρους τους σώματος, όπως ύψος, βάρος, περίγραμμα, θέση, λειτουργία οργάνων με κορυφαία την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας.

Στο νοητικό τομέα, εμφανίζονται οι πρώτες αφαιρετικές νοητικές πράξεις που δίνουν άλλες προοπτικές στην κατανόηση και αντίληψη του κόσμου. Η σκέψη κινείται στον υπαρκτό χώρο, όπως συμβαίνει στη παιδική ηλικία, αλλά ταυτόχρονα και στο χώρο

του πιθανού, των υποθέσεων και των θεωριών. Πλέον συλλαμβάνει και επεξεργάζεται όχι μόνο υπαρκτά γεγονότα αλλά και οτιδήποτε μπορεί να συμβεί ή είναι και αντίθετο προς την πραγματικότητα.

Ο έφηβος εξοπλισμένος με την αφαιρετική σκέψη, μπορεί πλέον να συλλαμβάνει για κάθε θέμα εναλλακτικές λύσεις, να εκπονεί και να προτείνει θεωρητικά πρότυπα για την επίλυση των ατομικών και κοινωνικών προβλημάτων, να διαμορφώνει ένα προσωπικό σύστημα αξιολόγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Μάνος, 2000).

Σχετικά με τον συναισθηματικό τομέα, το κύριο αναπτυξιακό χαρακτηριστικό είναι η αστάθεια της ψυχικής διάθεσης και οι μεγάλες εντάσεις. Σύμφωνα με τον Hall, η εφηβεία είναι μία περίοδος εσωτερικού αναβρασμού και θυμικής αναστάτωσης, μία περίοδος «καταιγίδων και έντονων εσωτερικών συγκρούσεων» (storm&stress). Η ζωή του εφήβου είναι γεμάτη αντιφατικές και συγκρουόμενες διαθέσεις, υπερδιέγερση, φιλία και εχθρότητα, ευφορία και μελαγχολία.

Σύμφωνα με τον Piaget θεωρεί πως η αφύπνιση της σεξουαλικότητας και όλες οι συγκρούσεις που δημιουργούνται στον έφηβο, προκαλούνται από την αδιάκοπη πάλη ανάμεσα στις βιολογικές ενστικτώδεις απαιτήσεις του Εκείνο και στους κοινωνικούς περιορισμούς του Υπερεγώ. (Τσιάντης, 2001)

Από την άλλη πλευρά οι έρευνες της ανθρωπολόγου Margaret Mead σε πρωτόγονες φυλές έδειξαν ότι σε άλλες κοινωνίες η εφηβεία δεν αποτελεί περίοδο κρίσης και εντάσεων, αλλά μία ομαλή και πειθαρχημένη αναπτυξιακή πορεία, κατά την οποία εμφανίζονται, ωριμάζουν και διαμορφώνονται τα εφηβικά ενδιαφέροντα και οι λειτουργίες. (Mausser & Smith, 1991).

1.2.1.Οι βιολογικές αλλαγές

Ο έφηβος μπορεί να παρομοιαστεί με μια κερασιά την άνοιξη: Αφουγκράζεται τις αλλαγές των καιρών καταλαβαίνει πως είναι η ώρα να ξυπνήσει από την χειμερία νάρκη της και οι χυμοί αρχίζουν να κυλάν στα κλαδιά της. Φύλλα ξεφυτρώνουν και λουλουδάκια που δειλά δειλά θα μεταμορφωθούν σε άγουρους καρπούς αρχικά, αλλά θα ωριμάζουν ταχύτατα κάτω από τις ευεργετικές επιδράσεις του ήλιου. Η ήβη ξεκινάει όταν οι πρώτες ορμόνες του φύλου αρχίζουν και παράγονται σε μικρές αρχικά, αλλά σταδιακά σε όλο και μεγαλύτερες ποσότητες. Η τεστοστερόνη στα αγόρια και η οιστραδιόλη στα κορίτσια ξεχύνονται στα αγγεία τους και είναι υπεύθυνες για μια ορμονική έκρηξη που μετατρέπεται σε αναπτυξιακές και βιολογικές εκρήξεις. Τα αγόρια αποκτούν περισσότερη μυϊκή μάζα, ψηλώνουν απότομα, τα γεννητικά τους όργανα μεγαλώνουν και οι όρχεις καθίστανται ικανοί για σπερματογένεση. Ο χώρος του εφηβαίου και οι μασχάλες αποκτούν τρίχωση και το πρώτο χνουδί ξεπροβάλλει στο πρόσωπο. Τα οστά του σώματος αναπτύσσονται με γοργούς ρυθμούς, με αποτέλεσμα για κάποια περίοδο να φαίνεται πως έχουν δυσανάλογα μακριά χέρια και πόδια. Η φωνή σπάει, κυμαίνεται από πολύ χαμηλούς σε πολύ υψηλούς τόνους για να έρθει και να σταθεροποιηθεί στην βραχνάδα της ανδρικής φωνής. Ενώ στα αγόρια το πιο ορατό και χαρακτηριστικό σημάδι της επίδρασης των ορμονών του φύλου είναι οι ονειρώξεις, στα κορίτσια το πιο εντυπωσιακό τέτοιο σημάδι είναι η έμμηνος ρήση. Η έμμηνος ρήση μπορεί να είναι μια τρομακτική εμπειρία για τα κορίτσια που δεν έχουν σωστή και υπεύθυνη πληροφόρηση για το τι ακριβώς είναι και τι ακριβώς σημαίνει, και σίγουρα είναι μια τραυματική εμπειρία για όσα κορίτσια έχουν πλήρη άγνοια για το θέμα αυτό. Κατά την ήβη το σώμα των κοριτσιών αρχίζει να αποκτά περισσότερο λιπώδη ιστό και να στρογγυλεύει. Το στήθος αναπτύσσεται, και με γεωμετρικούς προόδους, το βιολογικό

υπόβαθρο της εφήβου ετοιμάζεται ώστε να της επιτρέψει αργότερα να γίνει μητέρα. Η φωνή των κοριτσιών επίσης παίρνει μια χαρακτηριστική χροιά, μπορεί για κάποιο χρονικό διάστημα να γίνει ιδιαίτερα βραχνή και να σπάει, για να σταθεροποιηθεί αργότερα στην χαρακτηριστική φωνή της γυναίκας. Όπως θα δούμε παρακάτω το πρώτο συναίσθημα που αντιμετωπίζει ο έφηβος είναι ο φόβος, ο τρόμος για όλες τις αλλαγές που συμβαίνουν επάνω του. Όση πληροφόρηση κι αν παράσχουμε στα παιδιά πριν την έναρξη της εφηβείας για αυτά που θα συμβούν στο σώμα τους, τα παιδιά είναι αναπόφευκτο να ανησυχήσουν και να τρομάξουν με τις αλλαγές αυτές. Ο φόβος αυτός είναι απόλυτα φυσιολογικός, και συχνά θα συγκρούεται με το αίσθημα της υπερηφάνειας, το αίσθημα της χαράς πως μεγαλώνουν, πως αφήνουν πίσω τους την παιδική ηλικία και μπαίνουν αργά αλλά σταθερά στη φάση της ενήλικης ζωής. Βέβαια, το να αφήνουμε πίσω μας μια ηλικία, και ειδικότερα την παιδική ηλικία είναι κάτι που πονάει, όπως πονάει οποιοσδήποτε αποχωρισμός. (Ε.Καναβιτσάς, Διαθέσιμο: <http://www.e-psychology.gr>)

1.2.2.Οι Διανοητικές Αλλαγές

Στην εφηβεία γίνεται η ολοκλήρωση της διανοητικής ανάπτυξης των παιδιών. Σύμφωνα με την ορολογία της παιδοψυχολογίας, οι έφηβοι περνούν από το στάδιο της ενεργητικής νοημοσύνης, στο στάδιο της τυπικής νοημοσύνης. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως τα παιδιά μέχρι την ηλικία των 11-12 ετών σκέφτονται κυρίως με βάση την εμπειρία τους, και με πραγματιστικά, αντικειμενικά δεδομένα. Δυσκολεύονται να κάνουν συσχετίσεις και να εξάγουν επαγωγικά συμπεράσματα. Η σκέψη τους βασίζεται κυρίως στην εμπειρία τους. Μετά την ηλικία των 12 μια πραγματική έκρηξη συμβαίνει σε νοητικό επίπεδο. Ξαφνικά οι έφηβοι δεν βασίζονται μόνο στην εμπειρία τους, η σκέψη τους μπορεί να πάει πολύ μακρύτερα από όσα έχουν ζήσει. Αναπτύσσουν αυτό που λέμε αφηρημένη σκέψη, που πάει πέρα από την στενή καθημερινή εμπειρία, κι αντίθετα έχει την ικανότητα να προσεγγίζει το άπειρο. Μπορούν να κάνουν λογικές υποθέσεις και να τις ελέγξουν για το κατά πόσο ισχύουν. Μπορούν να κάνουν συσχετίσεις και να σκέφτονται επαγωγικά, δηλαδή να βγάζουν συμπεράσματα για μια κατάσταση, βάση των όσων γνωρίζουν σχετικά με μια άλλη ανάλογη κατάσταση. Όλη αυτή η διανοητική έκρηξη σαστίζει τους έφηβους. Βλέπουν πόσες πολλές επιλογές έχουν σε διανοητικό επίπεδο, και παίζουν με αφηρημένες έννοιες. Ελέγχουν την ορθότητα των όσων έχουν διδαχθεί με τη βοήθεια των νεοαποκτηθέντων νοητικών τους ικανοτήτων. Πολλές φορές απορροφούνται από αφηρημένες σκέψεις και κάνουν διανοητικά παιχνίδια. Όλα αυτά μας δείχνουν πως ο έφηβος αποκτά μια ισχυρότερη και πιο πλατιά ικανότητα για ανάλυση και έλεγχο της πραγματικότητας, ιδιότητα που θα του φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη όταν παρουσιάσει τις πρώτες τάσεις αμφισβήτησης. Εφηβεία: Τα χρόνια της ωρίμανσης, τα χρόνια των συγκρούσεων(Ε.Καναβιτσάς, Διαθέσιμο: <http://www.e-psychology.gr>).

1.2.3.Ψυχολογικές και συναισθηματικές αλλαγές του εφήβου

Για να μπορέσει ο έφηβος να καλύψει το συναισθηματικό κενό, που αναφέρθηκε προηγουμένως πρέπει να ξέρει και ποιες είναι οι ικανότητες, τα πιστεύω και οι αδυναμίες του, ώστε να τα χειριστεί σωστά, για την επίτευξη των στόχων του. Αυτή η προσπάθεια, “απόκτησης ταυτότητας του εγώ”, όπως προειπώθηκε συμβαίνει κατά

την εφηβική ηλικία και επίκεντρο του ενδιαφέροντος του παιδιού είναι ο εαυτός του (εφηβικός εγωκεντρισμός). Η ταυτότητα αποτελεί τη συμπεριφορά σε δύο βασικούς άξονες:

1) Ο πρώτος αφορά την “ταυτότητα του φύλου”, δηλαδή την αναγνώριση και την αποδοχή για τον εαυτό του των σωματικών, ψυχολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών, που διακρίνουν το φύλο στο οποίο ανήκει βιολογικά το άτομο και αναφέρεται άμεσα στη σεξουαλικότητα του ατόμου.

2) Ο δεύτερος αφορά την “κοινωνική ταυτότητα”, δηλαδή τη διαμόρφωση της ιδεολογίας, των ηθικών αξιών, των κοινωνικών στάσεων, των επαγγελματικών επιλογών, που αναφέρεται άμεσα στη θέση, στις ενέργειες και στη λειτουργία του ατόμου ως μέλους της κοινωνίας.

Οι σωματικές και ψυχολογικές μεταβολές, οι έντονες ενδοψυχικές συγκρούσεις, οι σοβαρές αντιπαραθέσεις του εφήβου με το οικογενειακό κι ευρύτερο περιβάλλον, η ανησυχία κι η αγωνία που του προκαλούν δημιουργούν στον έφηβο έντονα την ψυχική ανάγκη να διατηρηθεί “το συνεχές” της ύπαρξης του, παρά τις αλλαγές που υφίσταται. Ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται και αισθάνεται τα πράγματα αλλάζει συνεχώς από το ένα στο άλλο άκρο (π.χ. τη μια στιγμή ο έφηβος είναι ευδιάθετος και την άλλη νευρικός και απαισιόδοξος). Αξίζει να σημειωθεί πως η προσπάθεια των παιδιών να αποδεχτούν τις αλλαγές που τους συμβαίνουν και να αποκτήσουν τη δική τους ταυτότητα έχει αντίκτυπο στο συναισθηματικό τους κόσμο, όπως προαναφέρθηκε και τα κάνει συνήθως να έχουν κάποιες από τις παρακάτω αντιδράσεις :

- Ο έφηβος φοβάται και ανησυχεί για τη σωματική του εμφάνιση και σεξουαλική καταλληλότητα του
- Επιδιώκει τη μοναξιά
- Νιώθει εύκολα ανία
- Είναι νευρικός και πολλές φορές εχθρικός απέναντι στους άλλους και σε κάθε μορφή εξουσίας
- Ονειροπολεί και είναι ευσυγκίνητος
- Έχει αντιδραστική στάση προς το αντίθετο φύλο, μέχρι να αποσαφηνίσει το ρόλο των φύλων
- Δεν είναι σταθερός στις αποφάσεις τους
- Έχει κριτική διάθεση έναντι των άλλων και αμφισβητεί όλους αυτούς που φροντίζουν για το «καλό» του κόσμου, προκαλώντας το κακό του
- Προσπαθεί να ορίσει τα πιστεύω του και να τα υπερασπιστεί
- Διεκδικεί «τα δικαιώματά του» (Μανωλόπουλος, 1987)

1.3.Τι είναι βία

Η βία, ετυμολογικά, παραπέμπει στην έννοια της κατάχρησης της εξουσίας, δηλαδή, σε μια έννοια εξαναγκασμού. Η λέξη «βιαιοπραγώ» δηλώνει μια σχέση ασύμμετρη στις διαπροσωπικές συναλλαγές.

Ο όρος «Βία» παράγεται από ινδοευρωπαϊκή ρίζα που θα πει ζωή (βίος – βιάζομαι, νίνο – vis), όπως και ο όρος «ζωτική δύναμη».

Βία είναι το πρωτόγονο στάδιο της επιθετικότητας, με τη μορφή της σωματικής επίθεσης που αλλοιώνει τη φύση της επιθετικότητας και πολώνει τις συναλλαγές με τους άλλους, θεωρώντας, ότι αυτοί αποτελούν μέρος μιας διπολικής σχέσης ότι είναι δηλαδή, ή σύμμαχοι ή εχθροί. (J. Selosse, 1987).

Με τον όρο βία περιγράφονται ποικίλες και διαφορετικές διαθέσεις, πράξεις, συμπεριφορές, από την επιθυμία καταστροφής αντικειμένων, την απειθαρχία ή την

προσβολή έως τη σεξουαλική κακοποίηση. Πολλές από αυτές τις συμπεριφορές άλλοτε χαρακτηρίζονται ως επιθετικές ενέργειες και άλλοτε ως εκδηλώσεις βίας.

Βία είναι η χρησιμοποίηση σωματικής, υλικής και πνευματικής δύναμης προς επιβολή θέλησης. Με λίγα λόγια ο εξαναγκασμός. Είναι αυτό που λέει ο λαός «στανιό». Ο Αριστοτέλης την ορίζει: «το παρά την ορμήν και την προαίρεσιν».

- Η βία είναι φαινόμενο της κοινωνικής συμβίωσης.
- Η βία αποτελεί ένα είδος γλώσσας. Πρόκειται για τη γλώσσα των «άφωνων», των «φιμωμένων» που δεν μπορούν να εκφραστούν παρά μόνο με πράξεις.
- Η βία απευθύνεται στο παράλογο.
- Η βία καλεί βία
- Η βία είναι δύναμη καταστροφική.
- Η βία αποτελεί μια κοινωνικό – πολιτισμική, ιδεολογική, πολιτική πραγματικότητα.
- Οι βίαιες συμπεριφορές, αποτελούν έναν κρίκο μιας αλυσίδας, δηλαδή, της αναπτυξιακής κοινωνικοποιητικής διαδικασίας και έτσι αντιμετωπίζονται, σαν διαπλεκόμενοι παράγοντες.

Ο Chesnais λαμβάνοντας υπόψη τους διαφορετικούς ορισμούς της βίας διαχωρίζει τρεις ομόκεντρους κύκλους βίας:

α) Ο εξωτερικός κύκλος

Εδώ τοποθετεί την ηθική ή συμβολική βία, την οποία χαρακτηρίζει και ως «λεκτική κατάχρηση ορισμένων διανοουμένων» και η οποία δεν έχει καμία σχέση με τη «γνώση του κόσμου της εξαθλίωσης και του εγκλήματος»

β) Ο δεύτερος κύκλος

Εδώ τοποθετεί την οικονομική βία που αφορά όλες τις παραβάσεις κατά των αγαθών

γ) Ο τρίτος, κεντρικός κύκλος και «σκληρός πυρήνας» της βίας

Εδώ τοποθετεί τη σοβαρή, σωματική βία που παίρνει τέσσερις μορφές:

α) την εκούσια ανθρωποκτονία (ή απόπειρα)

β) τους βιασμούς (ή απόπειρες)

γ) τις εκούσιες σωματικές βλάβες

δ) τις ένοπλες ή βίαιες κλοπές

Σύμφωνα με τον Chesnais, μόνο αυτός ο σκληρός πυρήνας μπορεί να λάβει τον χαρακτηρισμό της βίας. (Ε.Γκονέλα, 2008)

1.3.1. Η έκφραση της βίας

Η Philip αναφέρει τους προβληματισμούς της πάνω στις διαφορετικές όψεις της βίας. Υπάρχουν:

α) Η έκδηλη – φανερή βία, αυτή που προσφέρεται προς θέαση π.χ. η συμπεριφορική βία, η βαρβαρότητα, τα χτυπήματα. Λιγότερο εμφανής είναι η λεκτική βία η οποία μπορεί να είναι εξίσου επώδυνη με τη σωματική.

β) Η ενδόμυχη – ήπια βία, η οποία είναι ύπουλη και χρησιμοποιεί, αφενός την αποξένωση, αφετέρου την ταπείνωση. Περιλαμβάνει διαπροσωπικές συγκρούσεις, συμπλοκές, καβγάδες, προστριβές.

γ) Η ποθητή βία, είναι μια μορφή βίας που αναφέρεται στην αδιαφορία, στην άρνηση ενασχόλησης, στην παράβλεψη, στο να περιοριζόμαστε στα «δικά μας» αγνοώντας τους άλλους. Είναι παραπλανητική και ολέθρια.

Κατά τον Bergeret (1994) υπάρχουν επίσης: Η πρωτογενής βία (ένστικτο επιβίωσης) είναι η φυσική δύναμη επιθετικότητας που υπάρχει στον καθένα μας, η θεμελιώδης βία (αρχαϊκό στάδιο της συναισθηματικής ζωής), η αντιδραστική βία (αντίδραση σε τραυματικά γεγονότα με προκλητικές επιθέσεις και βιαιότητες) και η πρωταρχική βία, η οποία καταγράφει το δράμα του παιδιού που του έκαναν άσχημη υποδοχή ή

δεν το υποδέχτηκαν την εποχή της γέννησης, των πρώτων εβδομάδων και πρώτων μηνών. (Ε.Γκονέλα, 2008)

1.4. Έφηβοι και βία

Στην περίοδο της προεφηβείας και εφηβείας, η βία παίρνει μορφές που προκαλούν αμηχανία, αναστάτωση και ανησυχία στους ενήλικους. Οι νεαροί έφηβοι, κατά την περίοδο της ήβης περνούν μια περίοδο μεγάλης απόγνωσης – σύγχυσης, όπου υπάρχει αναβίωση της βίας και της εκδίκησης.

Αν εκτιμούμε, ότι οι παράγοντες που οδηγούν σε βίαιες καταστάσεις τοποθετούνται εκτός ή εντός του σχολείου, χαρακτηρίζουμε τη βία ως :

1. Εξωγενή βία (εισάγεται στο σχολείο). Εκφράζεται σωματικά και λεκτικά με:
 - σωματικές επιθέσεις των μαθητών κατά των συμμαθητών αλλά και κατά του προσωπικού του σχολείου,
 - πράξεις, επιδεικνύοντας τη δύναμή τους, για να τους σεβαστούν οι άλλοι.,
 - λέξεις , απάντηση σε μια κατάσταση που έχει γίνει αφόρητη,
 - εκδηλώσεις έκφρασης απογοήτευσης και μνησικακίας απέναντι σ' ένα θεσμό (το σχολείο) που αρκετοί πίστεψαν, αλλά τους διέψευσε.
2. Ενδογενή βία (αναπτύσσεται στο σχολείο). Εκφράζεται σωματικά και λεκτικά με:
 - βιαιοπραγίες και σωματικές τιμωρίες των διδασκόντων σε βάρος των μαθητών.
 - έλλειψη αυτοελέγχου του εκπαιδευτικού
 - την απόρριψη των μαθητών εκ μέρους των εκπαιδευτικών
 - τις προσβλητικές εκφράσεις των διδασκόντων κατά των μαθητών
 - σχέσεις βίας μεταξύ του προσωπικού του σχολείου
 - τις διακρίσεις των μαθητών στο σχολείο, χωρίς σαφήνεια.

Συγγραφείς όπως οι: Brodsky, Miles, Walter κ.α. τονίζουν, ότι η μορφή της βίας μπορεί να είναι, είτε «ψυχολογική», που εκφράζεται με πίεση ή απειλές, ασκείται με σκοπό να επηρεαστεί η συμπεριφορά των άλλων π.χ. πιέσεις γονέων προς τα παιδιά, πιέσεις από τα ΜΜΕ, είτε καθαρά «σωματική» που εκφράζεται με σωματική επίθεση, αλλά και συμπλοκές, βιαιοπραγίες, σωματικές βλάβες, ρίψη αντικειμένων κλπ. Παρατηρείται από τους γονείς προς τα παιδιά. Επίσης σαν «φραστική» βία με βρισιές, βλασφημίες προσβολές. Αποσκοπεί στο να πλήξει ηθικά και ψυχολογικά των άλλων. Η εχθρική λοιπόν επιθετικότητα και βία αποσκοπούν στο να βλάψουν σωματικά η ψυχικά άλλα άτομα ή να προκαλέσουν καταστροφικές και εγκληματικές ενέργειες (Γκονέλα Ε.:2008).

1.4.1. Επιθετικότητα και εφηβεία

Η επιθετικότητα κατά την εφηβική ηλικία αποτελεί συνέχεια της αφαιρετικής διεργασίας που εμφανίζεται μέσω της διαδικασίας της άρνησης, ως πρώτης «αφηρημένης έννοιας» κατά την βρεφική ακόμα ηλικία. Η συνακόλουθη γνωστική ανάπτυξη και ωρίμανση της εφηβικής περιόδου τοποθετεί τον έφηβο απέναντι στους άλλους, ορίζοντας με σαφήνεια τα όρια του και όταν η λεκτική συμβολική επίθεση του χωλαίνει τότε η επιθετικότητά του εκφράζεται με πράξεις. Η εφηβική περίοδος θεωρούμενη, ίσως και κάποιες φορές γενικευμένα και χωρίς εξατομίκευση, περίοδος κρίσης στην ζωή του ατόμου εξετάζεται ως εκ τούτου πολύ συχνά σε σχέση με τη βία και την παραβατικότητα.

Η Μπεζέ (Μπεζέ, 1990, σσ.71-74), μεταφέρει την προβληματική σχετικά με την επιθετικότητα, από την ύπαρξη της ή μη, στην καταλληλότητα του τρόπου έκφρασής της. Κατά την διάρκεια της εφηβείας, όπως και όλης της ζωής του ατόμου, η

επιθετικότητα αναπτύσσεται προς δύο κατευθύνσεις: μια κεντρομόλα, όπου ο κοινωνικός άλλος απουσιάζει και το κυρίαρχο αίτημα είναι η εκτόνωση του άγχους και μια προβολική, όπου η επιθετικότητα κατευθύνεται προς ένα εξωτερικό αντικείμενο και επιθυμεί να το κατακτήσει. Αν ευοδωθεί ο στόχος επέρχεται η νίκη επί του άλλου, αλλιώς η ήττα, όπου και αρμόζει να επισυνάψουμε τον ορισμό της βίας. Η άσκηση βίας εμπεριέχει τον εξαναγκασμό, δεν επιθυμεί τον διάλογο, δεν προτιμά τη σύνθεση των αντιθέσεων, δεν αναπλαισιώνει την υπάρχουσα σχέση με την προσάρτηση νέων δεδομένων. Στα πλαίσια μιας βίαιης ενέργειας η επιθετικότητα αναζητά τρόπο έκφρασης καταργώντας την ύπαρξη και την θέληση του άλλου και αγνοώντας τους κοινωνικούς κανόνες. Κοινός τόπος της βίας και της επίθεσης είναι η επιβολή επί του άλλου, παρά ταύτα ο τρόπος, η έκφραση και το περιεχόμενο διαφέρουν. Στην επιθετικότητα η αναδημιουργία και η ματαίωση είναι αποδεκτές ενώ στην βία απουσιάζει αυτό το πεδίο δεύτερης επεξεργασίας και το ενδεχόμενο της ματαίωσης δεν μπορεί να το διαχειριστεί το υποκείμενο.

Για να εκτιμηθεί ότι ένας έφηβος έχει προβλήματα συμπεριφοράς που συνιστούν διαταραχή της διαγωγής του πρέπει η συμπεριφορά του να χαρακτηρίζεται από επαναληπτική, επίμονα δυσκοινωνική, επιθετική ή προκλητική διαγωγή και να έχει διάρκεια μεγαλύτερη των έξι μηνών. Στις πλέον ακραίες μορφές της η συμπεριφορά αυτή συνεπάγεται πιο βίαιες από τις αναμενόμενες για την ηλικία του εφήβου παρεκτροπές από τα κοινωνικά όρια. Παραδείγματα συμπεριφορών στις οποίες βασίζεται η διάγνωση είναι τα ακόλουθα: καθ' υπερβολή διενέξεις και εκφοβισμοί, σκληρότητα προς τα ζώα ή τους άλλους ανθρώπους, σοβαρή καταστροφική δραστηριότητα, εμπρησμοί, κλοπές, συχνές απουσίες από το σχολείο, απομάκρυνση από το σπίτι, ασυνήθιστα συχνές και έντονες εκρήξεις θυμού, προκλητική συμπεριφορά, επίμονη και σοβαρή ανυπακοή. Συμπεριφορά η οποία εντάσσεται σε οποιαδήποτε από αυτές τις κατηγορίες, εφόσον παρατηρηθεί, αποτελεί επαρκές στοιχείο για να τεκμηριωθεί η διάγνωση. Μεμονωμένες δυσκοινωνικές πράξεις δεν αρκούν (ICD-10, 1993).

Το πέρασμα από την συμμετοχή σε πράξεις εκφοβισμού και σχολικής βίας σε σοβαρότερες μορφές παραβατικών πράξεων είναι το 18ο έτος της ηλικίας, όπως επισημαίνει ο Elliot (1993) για τις ΗΠΑ.

1.4.2.Εφηβεία, επιθετικότητα και ηθική ανάπτυξη

Το σύνολο των μελετών του Piaget και του Kohlberg (Ντουέ, 1992,σ.43) σχετικά με την εξέλιξη του ηθικού αισθήματος στηρίζονται στη διαπίστωση ενός παραλληλισμού μεταξύ της εμφάνισης γνωστικών δομών, του επιπέδου ανάπτυξης της λογικής σκέψης και συγκεκριμένα των τυπικών διεργασιών και των αντίστοιχων ηθικών εννοιών στο παιδί.

Ειδικότερα κατά την διάρκεια της εφηβείας συνυπάρχουν όλες οι ηθικές κατευθύνσεις όλων των προηγούμενων σταδίων. Σημειώνεται ένα είδος«παλινδρόμησης», η οποία εκλαμβάνεται ως το σημείο μιας μεταβατικής περιόδου που χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις, έλλειψη ισορροπίας και ενδο - ατομικές διακυμάνσεις (Μπεζέ, 1991).

Το επίπεδο ηθικής ανάπτυξης επηρεάζεται από την νέα συνειδητοποίηση του εαυτού που κινείται τόσο σε ατομικά όσο και σε συλλογικά επίπεδα και χαρακτηρίζεται από μια τάση διαμελισμού των γενικά αποδεκτών αξιών(Μπεζέ, 1991, σ.16).

Παρατηρείται στα ιστορικά βίαιων υποκειμένων μια θεμελιώδης ανεπάρκεια στο γνωστικό εξοπλισμό των παιδιών που αφορά την ικανότητα νοηματοποίησής τους και μια άμεση σχέση της έλλειψης αυτής με το πέρασμα στη βίαιη πράξη. Οι ικανότητες

για συμβολική σκέψη και συμβολικές αναπαραστάσεις είναι περιορισμένες (Selosse, 1998 στη Μπεζέ, 1998).

Το αίσθημα ηθικής ευθύνης στην πλήρη έννοια του όρου δεν εμφανίζεται παρά μετά την κρίση της εφηβείας (Mucchielli, 1963). Η προγενέστερη περίοδος περιγράφεται ως ιδιαίτερα δύσκολη στο βαθμό που το κάθε παιδί σκοντάφτει κατά την διάρκεια της γνωστικής και ηθικής ανάπτυξής του σε ένα αριθμό από πραγματικότητες που το κάνουν να λυγίζει. Το αίσθημα αποστέρησης φαίνεται αναπόφευκτο από την αρχή της ζωής του, είτε πρόκειται για σχέσεις με αντικείμενα, είτε πρόκειται για κοινωνικές σχέσεις. Άλλωστε το αντικείμενο αυτό καθαυτό παρουσιάζεται αποστερημένο (Soule & Lebonici, 1970).

Παραδειγματικά αναφέρεται (Ντουέ, 1992) ότι «οι κρίσεις των παιδιών που αφορούν ευθύνη, τιμωρίες και αίσθημα δικαιοσύνης, ακολουθούν παράλληλα στάδια. Ο Piaget αναφέρεται στη τρίτη περίοδο ανάπτυξης, της προεφηβικής ηλικίας, όπου και διευρύνεται η αντίληψη της εξισωτικής δικαιοσύνης, επιτρέποντας στο παιδί να τοποθετεί καλύτερα την έννοια της ισότητας, ανάλογα με τις καταστάσεις και τους ρόλους του καθενός.

Πτυχές της ηθικής σκέψης του ατόμου διαμεσολαβούν σε επιθετικές συμπεριφορές και τις αναστέλλουν. Σχετικές έρευνες καταλήγουν ότι η αποδέσμευση του ατόμου από αυθεντίες που τον παρασύρουν σε επιθετικές συμπεριφορές συναρτάται από το επίπεδο της ηθικής του ανάπτυξης και αυτονομίας (Kohlberg & Candee, 1984, Mc Namee, 1978, Blasi, 1980).

Ο Kohlberg (1971) εισάγει τον όρο της «ενδοπροσωπικής ηθικής» ως τον πρώτο σκοπό, την πρώτη και κυριαρχική προτεραιότητα σε μια δημοκρατική κοινωνία, για την ανάπτυξη στους πολίτες της «αρχικής και πρωτεύουσας ηθικής».

Κατά την διάρκεια της εφηβείας (Kohlberg, 1989 στο Ντουέ, 1992) το επίπεδο ηθικής εξέλιξης του εφήβου χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα στις διαπροσωπικές του σχέσεις, έστω και σε πρωτόλειο βαθμό. Παρά ταύτα ο ηθικός και κοινωνικός του κώδικας διατηρεί εγωκεντρικό χαρακτήρα και επιλέγει την παραβατική συμπεριφορά που ενδέχεται να του προσκομίσει μεγαλύτερο όφελος, έστω και αν υπάρχει ισχυρό το ενδεχόμενο της τιμωρίας της πράξης του, το οποίο και προτιμά να αγνοεί. Μέσω της προαναφερόμενης διαδικασίας καταλήγει στη μίμηση βίαιων κοινωνικών προτύπων.

Η ηθική κρίση όπως την αντιλαμβάνεται ο Kohlberg (Ντουέ, 1992) «περνάει επίσης από τρία επίπεδα. Στο τρίτο επίπεδο εμφανίζεται μια αποδοχή των ηθικών αρχών μέσα από μια παράλληλη προοπτική εξομοίωσης της ομάδας στην οποία ανήκει». Σύμφωνα με διαπολιτισμικές και διαχρονικές έρευνες του Kohlberg (1958, 1969, 1981, 1984, Colby & Kohlberg, 1987) αναλυτικότερα το επίπεδο ανάπτυξης της ηθικής αυτονομίας του ατόμου διερευνείται και αξιολογείται με βάση έξι κοινωνικο-ηθικά στάδια και με την μορφή δύο ηθικών ιδεοτύπων, του αυτόνομου και του ετερόνυμου ως ακολούθως:

Επίπεδο πρώτο: Προ – συμβατικής ηθικότητας. Στάδιο 1: Το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται από ένα αφελή ηθικό ρεαλισμό επικεντρωμένο στην υπακοή και στην τιμωρία, στα πλαίσια του οποίου το ηθικό καθήκον είναι καθαρά ετερόνομο και το άτομο ερμηνεύει τους ηθικούς κανόνες κατά γράμμα. Το άτομο αναφέρεται στις συνέπειες της πράξης (τιμωρία /ανταμοιβή) ή συμβιβάζεται με τις κρίσεις ατόμων που έχουν εξουσία ή κύρος. Η πρόθεση του δράστη δεν λαμβάνεται υπ' όψη και το μόνο που μετρά είναι οι συνέπειες της πράξης. Υπάρχει αντικειμενική υπευθυνότητα με βάση το αποτέλεσμα της πράξης και εφαρμόζεται η ανταποδοτική δικαιοσύνη και οι εξαγνιστικές κυρώσεις. Στάδιο 2: Σωστό είναι ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες του ατόμου. Σημειώνεται η μεγιστοποίηση της προσωπικής απόλαυσης. Στο πρώτο

επίπεδο εντάσσονται τα παιδιά, κάποιο ποσοστό εφήβων και τα άτομα με λευκό ποινικό μητρώο.

Επίπεδο δεύτερο: Συμβατική ηθικότητα. Το άτομο για να έχει θετική αυτοαντίληψη αποδέχεται και συμμορφώνεται με τις αξίες και τις προσδοκίες του κοινωνικού περιγυρου, της οικογένειας και της όποιας αυθεντίας. Στάδιο 3: Η στήριξη της αυτοαντίληψης βρίσκεται στην επιδοκιμασία των άλλων. Το άτομο είναι «καλό παιδί» αν αρέσει στους άλλους προσπαθώντας να αποφύγει τα συναισθήματα ενοχής που εξαρτώνται από το τι επιδοκιμάζει και τι αποδοκιμάζει το άμεσο και στενότερο κοινωνικό του περιβάλλον. Στάδιο 4: Η ηθικότητα της «κοινωνικής τάξης» προέχει. Το άτομο υποτάσσεται στις απαιτήσεις της ομάδας και συμμορφώνεται με τις εντολές της αυθεντίας και της κοινωνίας για να αποφύγει τα συναισθήματα ενοχής που εξαρτώνται από τις προσδοκίες της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας για την διατήρηση του status quo και την προάσπιση της ηθικότητας του συστήματος.

Στο δεύτερο επίπεδο εντάσσονται οι περισσότεροι ενήλικες στις δυτικές κοινωνίες καθώς και κάποιο ποσοστό εφήβων.

Επίπεδο Τρίτο: Μετα - συμβατικότητας Στάδιο 5: Το άτομο απαλλάσσεται από το βάρος της κοινωνικής τάξης και εξετάζει τη σχετικότητα των αξιών. Το άτομο εξετάζει τις εντολές της όποιας αυθεντίας και συμμορφώνεται με αυτές μόνο αν συμφωνούν με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές αρχές. Η αυστηρότητα της τιμωρίας αυξάνεται μεν ανάλογα με τη σπουδαιότητα των συνεπειών και την κακή πρόθεση, αλλά μειώνεται όσο το παιδί μεγαλώνει και λαμβάνει υπ' όψη τούτα ελαφρυντικά στοιχεία. Στάδιο 6: Το άτομο διαχωρίζει το ηθικό και το ανήθικο με βάση τις αρχές δικαίου που έχει εσωτερικεύσει. Στο τρίτο επίπεδο εντάσσεται το 10%-15% των ενηλίκων στις δυτικές κοινωνίες.

Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες έρευνες του Kohlberg (1958, 1969,1981, 1984, Colby & Kohlberg, 1987) άτομα που κατηλώθηκαν σε κατώτερο επίπεδο ηθικότητας υπακούουν τυφλά τις επιταγές της αυθεντίας ακόμα και όταν αυτές υποδεικνύουν την διάπραξη βιαιοτήτων.

1.4.3. Το πέρασμα στην επιθετική πράξη

«Για πολλούς εφήβους που εκλύουν βίαιη και επιθετική συμπεριφορά το πέρασμα στην πράξη έχει την αξία μιας παρακαμπηρίου διαγωγής. Οι πράξεις αυτές θεωρούνται ως υπερδηλωτικές και συνήθως εξυπηρετούν «κρυφούς σκοπούς», διαφορετικούς από αυτούς που τους αποδίδουν οι κοινωνικοί ελεγκτές. Συνήθως είναι πράξεις - προφάσεις που πρέπει να επανεξεταστούν μέσα σε ένα αρχικά δυσλειτουργικό επικοινωνιακό σύστημα. Στις περιπτώσεις αυτές το ξεπέρασμα των ορίων ακυρώνει την σημασιολογική τάξη των σχέσεων και των πραγμάτων και επέρχεται ή αβεβαιότητα ή επαναδιαπραγματεύσή τους. Η ποικιλομορφία και η επαναληπτικότητα του περάσματος στην πράξη παρέχει στον δράστη ένα αίσθημα προσωρινής παντοδυναμίας» (Selosse, 1998 στο Pain & Villerbu, 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας

2.1. Ιστορική αναδρομή

Τα φαινόμενα βίας αναφέρονται σε αποκλίνουσα συμπεριφορά, σε συνεχή και μόνιμη παρέκκλιση από τους κανονισμούς εν γένει και ειδικότερα από τους σχολικούς κανονισμούς όταν αφορούν φαινόμενα σχολικής βίας, όσο και σε πράξεις παραβατικές και παράνομες που αντιβαίνουν το ίδιο το νομικό πλαίσιο κάθε χώρας (Παπαστυλιανού, 2000).

Οι αρχικές μελέτες αναφορικά με τα φαινόμενα βίας και την επιθετικότητα στους σχολικούς χώρους έγιναν από τον Olweus, την δεκαετία του 1970, αφού πρώτος αυτός αναγνώρισε το πρόβλημα, μελέτησε τη συχνότητα εμφάνισής του, τις συνέπειές που επιφέρει και απέδειξε ότι με επιστημονικά σχεδιασμένες παρεμβάσεις από τους ενήλικες είναι δυνατή η μείωσή του σε ποσοστό έως και 50%» (Χήνας & Χρυσοφίδης, 2000). Στην Ευρώπη το θέμα της ασφάλειας στα σχολεία προέκυψε κατά τη δεκαετία του '90. Το πρώτο ερέθισμα για την επισκόπηση του φαινομένου στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ένωσης δόθηκε από την Ολλανδία το 1996, η οποία με σημείωμά της προς την Επιτροπή Παιδείας της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδήλωσε το ενδιαφέρον της για την εισαγωγή του θέματος της «ασφάλειας στο σχολείο» στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.2. Ορισμός την ενδοσχολικής βίας

Το 1977 η Διάσκεψη της Ουτρέχτης για την ασφάλεια στα σχολεία, όρισε τη βία στα σχολεία ως «την επιβολή της βούλησης ενός μέρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας

σε κάποιο άλλο και την πρόκληση ζημιάς ή βλάβης. Οι μορφές της σχολικής βίας είναι η σωματική, η σεξουαλική, η ψυχολογική, η λεκτική και ο βανδαλισμός». Ο ορισμός της σχολικής βίας είναι σχετικός και κάθε φορά εξαρτάται από το ισχύον κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Ορισμένα στοιχεία του ορισμού τη σχολικής βίας είναι η πρόκληση ζημιάς ή βλάβης, η επιβολή της βούλησης, η απειλή εκφοβισμού, κακομεταχείρισης ή κακοποίησης. Η εννοιολόγηση της σχολικής βίας ως «συλλογικής έκφρασης», δύναμη αντίδρασης των μαθητών, συμπεριλαμβάνει τη «συμβολική», τη «λανθάνουσα» και τη «φυσική» βία (κατά του σχολικού παροπλισμού και της ιεραρχικής κυρωτικής επιτήρησης). Στην ομοιόμορφη συμμόρφωση και υποταγή η απάντηση είναι μια ομογενοποιημένη – ίδιας υφής με αυτήν των καθηγητών αλλά διαφορετικής στόχευσης – συνολική άρνηση των προτύπων και στάσεων.

Η σχολική βία προσεγγίζεται και μελετάται αναφορικά με τέσσερις βασικές κατηγορίες διαπροσωπικών σχέσεων, στις οποίες εστιάζονται οι προσεγγίσεις, ως ακολούθως: βίαιη και επιθετική συμπεριφορά διδασκόντων προς τους μαθητές, μαθητών προς τους διδάσκοντες, διδασκόντων μεταξύ τους και μαθητών μεταξύ τους (Μπεζέ, 1998). «Οι βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές στο σχολικό χώρο αφορούν όλα τα άτομα που συνθέτουν τον πληθυσμό μιας σχολικής μονάδας και περιλαμβάνουν ποικίλες και διαφορετικές διαθέσεις και πράξεις που πηγάζουν από την επιθυμία καταστροφής αντικειμένων, την απειθαρχία ή την προσβολή και εκτείνονται έως και την σεξουαλική κακοποίηση» (Μπεζέ, 1998). Περιλαμβάνονται ακόμα πράξεις μέσω των οποίων «επιβάλλεται η βούληση σε κάποιον άλλον που είναι αντίθετος με μια τέτοια ενέργεια, προκαλείται ζημιά ή βλάβη, απειλείται ή εκφοβίζεται ή υφίσταται κακομεταχείριση» (Αρτινοπούλου, 2001)

Ως γενικότερος όρος που περιλαμβάνει όλες τις μορφές αυτής της βίας που ασκείται στα πλαίσια του σχολικού χώρου προτάθηκε και ο όρος «κακοποίηση» (abusive behaviour) (Αρτινοπούλου, 2001).

Οι βίαιες ενέργειες πλήττουν συνήθως «μαθητές του σχολείου, υλική υποδομή, εκπαιδευτικούς και διδακτικό προσωπικό ή και τον ίδιο τον εαυτό του δράστη» (Baeuerle, 1989).

Τα κυρίαρχα αδικήματα που διαπράττονται σύμφωνα με διεθνείς καταγραφές αφορούν στην οπλοφορία των μαθητών αλλά και σε άδικες πράξεις που στρέφονται κατά των εκπαιδευτικών (Furlong, 1997, Weishew & Peng, 1993, Ellis et al., 1983, Orpinas, 1995). Στα πλαίσια μιας γενικότερης θεώρησης «βία είναι η κατάχρηση της δύναμης, η εφαρμογή του νόμου της ζούγκλας, η αδικία εις βάρος κάποιου ατόμου» (Vettenburg, 1999) σημείωσε ο Vettenburg εμπιστευόμενος το λεξικό της Δανικής γλώσσας (Dictionary of Dutch language). Εμπεριέχει την έννοια της κατάχρησης εξουσίας και του εξαναγκασμού δηλώνοντας την ύπαρξη μιας ασύμμετρης σχέσης στις διαπροσωπικές συναλλαγές (Selosse, 1998 στην Μπεζέ, 1998).

2.3. Περιγραφή του φαινομένου: τα αίτια και οι συναρτήσεις του

Η ενασχόληση με το ζήτημα της βίας και της επιθετικότητας στο σχολικό χώρο προϋποθέτει την εννοιολογική διασαφήνιση των όρων, γεγονός το οποίο συμβάλλει στην καλύτερη εκτίμηση για την έκταση του φαινομένου αλλά και την επαρκή αντιμετώπισή του. Η Μπεζέ (1998) επισημαίνει ότι η διαφορετική αφετηρία των επιστημονικών αναλύσεων συχνά οδηγεί σε ποικίλα αντικρουόμενα αποτελέσματα. Ωστόσο, η ύπαρξη διαφόρων αναλύσεων μπορούν να προσδώσουν έναν πλούτο στη μελέτη του θέματος και επιπλέον να διευρύνουν τους ορίζοντες του υπό διερεύνηση πεδίου.

Υπάρχει μία δυσκολία στην οριοθέτηση εννοιών όπως σχολική βία, εκφοβισμός, παραβατικότητα, αφού αυτές εξαρτώνται από το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο αλλά και τις ιστορικές και πολιτικές συνθήκες υπό τις οποίες διατυπώνονται και χρησιμοποιούνται. Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αξιολογείται ως τέτοια με βάση αξιολογικά κριτήρια τα οποία διαφέρουν ανάλογα με τον τόπο ή το χρόνο που διατυπώνονται. Αντιλαμβάνεται κανείς τη δυσκολία με την οποία μπορούμε να προβούμε στην οριοθέτηση της «κανονικής» από την παραβατική συμπεριφορά αφού ως αντικανονική μπορεί να θεωρηθεί κάθε συμπεριφορά η οποία δεν εντάσσεται στις επικρατούσες κοινωνικές νόρμες.

Η ερευνητική ενασχόληση με το ζήτημα ξεκίνησε κυρίως από τις Σκανδιναβικές χώρες, με πρωτοπόρο τον Olweus (1993), ενώ τα τελευταία χρόνια σημειώνεται η ανάπτυξη του επιστημονικού ενδιαφέροντος σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Στη διεθνή βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος “bullying” για να περιγράψει το φαινόμενο της σχολικής βίας στην ευρύτερή της έννοια, συμπεριλαμβάνοντας και τις περιπτώσεις του εκφοβισμού. Είναι δύσκολο να αποδοθεί επακριβώς ο όρος στα ελληνικά. Ωστόσο, μπορεί κανείς να του αποδώσει αντιστοιχία με τους όρους σχολική βία και σχολική επιθετικότητα. Στην ουσία πρόκειται για έναν «τεχνικό όρο», ο οποίος αναφέρεται σε πράξεις παραβατικού χαρακτήρα, που τελούνται από ανήλικους εναντίον ανηλίκων και έχουν επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα.

Ο ορισμός με τις περισσότερες αναφορές είναι αυτός του Olweus (1993) ο οποίος την προσδιορίζει ως την περίπτωση που ένας μαθητής είναι εκτεθειμένος για μεγάλη χρονική διάρκεια στις αρνητικές ενέργειες κάποιου συμμαθητή του. Ο Rigby (1996) την ορίζει ως σκληρή και επαναλαμβανόμενη καταπίεση, φυσικής ή ψυχολογικής φύσης, από τον ισχυρό προς τον ανίσχυρο, χωρίς καμία αιτιολογία. Όπως φαίνεται, δύο είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της βίας, τα οποία γίνονται ευρέως αποδεκτά: η επανάληψη και η ύπαρξη ανισότητας ισχύος, δύναμης και εξουσίας. Ο Farrington (1993), συνοψίζοντας διαφορετικούς ορισμούς, διακρίνει ως χαρακτηριστικά στοιχεία της σχολικής βίας τη φυσική, λεκτική ή ψυχολογική επίθεση ή προσβολή, την πρόθεση πρόκλησης φόβου, ανησυχίας ή πόνου στο θύμα, την ύπαρξη ανισοροπίας ισχύος, με το δυνατότερο παιδί να πιέζει το αδύναμο, την έλλειψη πρόκλησης από την πλευρά του θύματος και τέλος την επανάληψη του γεγονότος για μεγάλο χρονικό διάστημα. (Π.Μανιάτης, 2010)

Οι συνέπειες αυτών των φαινομένων σχετίζονται με υψηλά επίπεδα άγχους, μελαγχολίας, εσωστρέφειας και άλλων ψυχολογικών και ψυχοσωματικών συμπτωμάτων από την πλευρά των θυμάτων. Ως βασικότερη συνέπεια των κρουσμάτων βίας μπορούμε να αναφέρουμε το χαμηλό βαθμό αυτοεκτίμησης που αυτά επιφέρουν στα παιδιά-θύματα, στοιχείο το οποίο καθορίζει την προσωπική τους ζωή αλλά και τη μαθησιακή τους πορεία. (Π.Μανιάτης, 2010)

Οι παράγοντες που επηρεάζουν, καθορίζουν και ενεργοποιούν την εμφάνιση φαινομένων σχολικής βίας παρουσιάζουν ένα εύρος και εκτείνονται σε ένα φάσμα που περιλαμβάνει την επίδραση παραγόντων που σχετίζονται με την προσωπικότητα του υποκειμένου και τις βιολογικές και ψυχολογικές του αλλαγές, έως άλλων, κοινωνιογενών, που αφορούν τα χαρακτηριστικά του σχολείου, της οικογένειας και της ομάδας συνομήλικων. Η συγκριτική θεώρηση ερευνών από τον ευρωπαϊκό χώρο οδηγεί στη διατύπωση μίας τυπολογίας τέτοιων παραγόντων. Πρόκειται για τα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών, την ποιότητα του οικογενειακού πλαισίου, την επίδραση της ομάδας των συνομήλικων, το σχολείο, την ευρύτερη κοινότητα και την εθνικότητα των μαθητών. (Π.Μανιάτης, 2010)

Η σχολική βία αποτελεί πρωτίστως αντανάκλαση της κοινωνικής βίας και των προβλημάτων που παρατηρούνται στον κοινωνικό χώρο, ενώ σχετίζεται άμεσα με τις

κοινωνικές συγκρούσεις, τις οικονομικές ανισότητες, τις πολιτισμικές αντιφάσεις και την αποδόμηση των κοινωνικών σχέσεων. Το σχολείο αποτελεί έναν κοινωνικό οργανισμό με συγκεκριμένες και ιεραρχικά διαμορφωμένες σχέσεις, κοινωνικά προσδιορισμένους ρόλους και κατ' επέκταση η σχολική βία μπορεί να γίνει κατανοητή μέσω της διαμόρφωσης ενός κοινωνιολογικού πλαισίου μελέτης του σχολείου ως τέτοιου οργανισμού. Κατά τη Baker (1998) η σχολική βία σχετίζεται άμεσα με το κοινωνικό πλαίσιο του σχολείου γι' αυτό απαιτείται η ανάπτυξη ενός σχολείου που λειτουργεί ως κοινότητα. (Π.Μανιάτης, 2010)

2.4. Συχνότητα του φαινομένου

Τελευταία όλο και πιο συχνά τα ΜΜΕ προβάλλουν περιστατικά βίας στο σχολείο με πιο πρόσφατο την αυτοκτονία της 15χρονης Amanda Cummings που έπεσε νεκρή κάτω από τις ρόδες ενός λεωφορείου γιατί δεν άντεχε άλλο την κοροϊδία και τη συμπεριφορά των συμμαθητών της.

Στις ΗΠΑ, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Εταιρίας Σχολικών Ψυχολόγων (NASP), εκτιμάται ότι 200,000 μαθητές απουσιάζουν κάθε μέρα εξαιτίας της επιθετικότητας των συμμαθητών τους. Αυτός ο φόβος αυξάνει συνεχώς, επειδή δε βρίσκουν κατάλληλη βοήθεια να τον εκδηλώσουν ή επειδή πιστεύουν ότι το σχολείο δεν είναι σε θέση να τους προστατεύσει.

Σύμφωνα με πανελλήνια έρευνα που πραγματοποίησε το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (Ε.Π.Ι.Ψ.Υ.) το 2010, στην Ελλάδα ποσοστό 8,5% των εφήβων αναφέρουν ότι υφίστανται σχολική βία τουλάχιστον 2 με 3 φορές το μήνα, ενώ 1 στους 6 (15,8%) ότι εκφοβίζουν οι ίδιοι άλλους με την ίδια συχνότητα. Οι μαθητές που εκφοβίζουν άλλους είναι κυρίως αγόρια ενώ εκείνοι που υφίστανται εκφοβισμό είναι τόσο αγόρια όσο και κορίτσια. Το 2010 σε σύγκριση με το 2002, διαπιστώνεται σημαντική αύξηση στο ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν ότι έχουν υπάρξει θύτες εκφοβισμού (15,8% και 9,1%, αντίστοιχα) ενώ το ποσοστό μαθητών που έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού μένει αμετάβλητο. Οι τρόποι εκφοβισμού που αναφέρονται συχνότερα από τους εφήβους είναι, κατά σειρά, τα λεκτικά πειράγματα, τα πειράγματα/ χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου, η διάδοση φημών και συκοφαντιών και τα πειράγματα/ενοχλήσεις μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή και κινητού τηλεφώνου. Ένα στα 4 αγόρια (23,9%) αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου ήρθε στα χέρια με κάποιον ή κάποιους άλλους τουλάχιστον 3 φορές. Το αντίστοιχο ποσοστό για τα κορίτσια είναι σημαντικά χαμηλότερο (8,3%).(Ε.Π.Ι.Ψ.Υ., 2010)

2.5. Μορφές της ενδοσχολικής βίας

Έχοντας έτσι σαν κριτήριο εμπλοκής στη σχολική βία, τα άτομα ή τις ομάδες, μπορούμε να διακρίνουμε τις παρακάτω μορφές εκδήλωσης βίας:

- 1) Βία που εκδηλώνεται μεταξύ μαθητών
- 2) Βία που εκδηλώνει ο μαθητής προς τον εκπαιδευτικό
- 3) Καταστροφικότητα -βανδαλισμός-πράξεις φθοράς
- 4) Σεξουαλική παρενόχληση
- 5) Το φαινόμενο του "school shooting"

2.5.1. Βία που εκδηλώνεται μεταξύ των μαθητών

Η σωματική βία, η λεκτική βία και η «φυλική» βία είναι οι πιο συχνές μορφές βίας που ασκούνται μεταξύ των μαθητών τόσο σε διατομικό όσο και σε διασυλλογικό επίπεδο.

Η άσκηση φυσικής-σωματικής βίας μπορεί να πάρει τη μορφή της επίθεσης ή της σύγκρουσης. Η επίθεση σχετίζεται με την πρόθεση ή την απειλή βλάβης και γενικά χαρακτηρίζεται ως αντικοινωνική συμπεριφορά. Η σύγκρουση είναι μια υποκειμενική εμπειρία αλληλεπίδρασης. Η διαδικασία και το αποτέλεσμα κάθε σύγκρουσης εξετάζεται με βάση τις προσλήψεις και τις απαντήσεις των εμπλεκόμενων μερών. Κάθε σύγκρουση έχει τα δικά της χαρακτηριστικά που εξαρτώνται από τους εκάστοτε κοινωνικούς κανόνες και το ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα. Οι μορφές σύγκρουσης μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- ως προς τον τύπο συγκρούσεων σε βίαιες και μη βίαιες
- ως προς τον τύπο ή την ποιότητα επίλυσης της σύγκρουσης
- ως προς το αποτέλεσμα
- ως προς την ταυτότητα των εμπλεκόμενων μερών (αν είναι του ίδιου ή διαφορετικού φύλου, ενήλικοι ή ανήλικοι, φίλοι, συγγενείς, μέλη οικογένεια κ.τ.λ.) και
- ως προς τη σπουδαιότητα της σύγκρουσης (σοβαρή ή όχι όπως είναι τα «ενοχλητικά πειράγματα» ή οι συρράξεις).

Η λεκτική βία εκτείνεται από τα ενοχλητικά πειράγματα μέχρι τα ψέματα, τις συκοφαντίες, τις απειλές, τους εκβιασμούς και την ειρωνεία. Θεωρείται συνήθως ότι είναι λιγότερο επώδυνη από τη σωματική βία, πιθανόν γιατί δεν υφίσταται σωματικός τραυματισμός ή βιαιοπραγία, όμως οι ανισότητες που υπάρχουν στον χειρισμό της γλώσσα είναι τέτοιες ώστε να δημιουργούν συσχετισμούς κυριαρχίας, ανάλογα με την ευκολία με την οποία κάποιοι, στην κοινωνία μας μπορούν με την ευφράδεια και την υπερβολική τους άνεση να συνθλίψουν τους άλλους.

Η ένταξη σε ομάδα εντός του σχολικού θεσμού, σηματοδοτεί την ανάγκη των νέων για επικοινωνία ακόμα και με τραυματικούς όρους αναγορεύει τη βία σε πράξη – πρόφαση, σε υπερ – δηλωτική συμπεριφορά. Στη συνείδηση των βιαιοπραγούντων υπάρχουν και λειτουργούν διαφορετικές αναπαραστάσεις, που σχετίζονται με το status καθενός, χωρίς να είναι αμελητέος ο ρόλος των αλληλεπιδράσεων. Η σχολική βία ως «βία που επερωτά» χρειάζεται μια απάντηση «διαύγειας, δεκτικότητας και διαθεσιμότητας».

Οι Schooligans, είτε μεταφέρουν την βία απ' το σπίτι, είτε γίνονται και οι ίδιοι θύματα ενός συνδρόμου βίαιου κόσμου, διεκδικούν με τον ευρωπαϊκό αυτόν τρόπο, το δικαίωμα στον (αυτό) σεβασμό. Ο εκφοβισμός (bullying), από την άλλη πλευρά, είναι η αντίστροφη όψη της έλλειψης σεβασμού. Ο παλληκαρισμός ή το νταηλικί που κάνει τον «βίο αβίωτο» στους αδύναμους συμμαθητές και αυξάνει τη σχολική απόρριψη και αποτυχία δεν είναι παρά ένα εκρηκτικό μείγμα που προκύπτει από τον συνδυασμό της αρνητικής εικόνας για τον εαυτό τους και της αρνητικής εικόνας για το σχολείο και τον δάσκαλο. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση καταλήγει σε σχολική απόρριψη, η αποτυχία κι αυτή με τη σειρά της, σε χαλασμένη εικόνα και μειονεκτική θέση.

Οι συμμετέχοντες στην ενδοσχολική βία έχουν τους δικούς τους κώδικες (απαγορευμένης) επικοινωνίας, προτιμούν για δράση την ώρα των διαλειμμάτων, δοκιμάζουν την αν(τ)οχή των μεγαλύτερων και των θεσμών, βγάζουν όλη την

έλλειψη αυτοεκτίμησης και αναβαπτίζονται σε αυτοσεβασμό μέσα από κρυφές ή τυφλές πράξεις «αντεκδίκησης». Η μετατόπιση της επιθετικότητας, δηλαδή αμφισβήτηση όχι του υπεύθυνου αλλά τρίτων προσώπων, θεμελιώνεται στην κοινωνική αρχή του «αποδιοπομπαίου τράγου». Ο δάσκαλος – εάν δεν αποτελεί ο ίδιος στόχο λόγω της αυταρχικής συμπεριφοράς του – στήνεται στον τοίχο ως εκφραστής ενός συνοπτικού και άδικου κοινωνικού συστήματος.

Εκτός από αυτές τις ορατές-έκδηλες μορφές υπάρχει και μία άδηλη-συγκαλυμμένη μορφή βίας που αφορά την απόρριψη ενός μαθητή από τους συμμαθητές του, που οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό του. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού στο σχολείο σχετίζεται με την ύπαρξη λίγων στενών φίλων, με τη συχνή αδιαφορία των συμμαθητών κατά τη διάρκεια του μαθήματος αλλά και του διαλείμματος, με το να νιώθει κανείς μοναξιά στο σχολείο και αρκετά συχνά να αισθάνεται λιγότερο αρεστός ή συμπαθής στους άλλους συμμαθητές του, είναι αυτό που πολύ εύστοχα σημειώνει ο Marcel Proust ότι «η αδιαφορία είναι η μόνιμη μορφή της ωμότητας».

Συμπερασματικά, ο «πόλεμος» ανάμεσα στους μαθητές άλλοτε εμφανίζεται ως ένα σύγχρονος HiFi «διάυλος επικοινωνίας» και άλλοτε συμβολίζει έναν έμμεσο τρόπο αυτο- επιβεβαίωσης (και τελικά ενηλικίωσης). Με λέξεις (βρισιές, υπονοούμενα), με κινήσεις (χειρονομίες, απειλητικά νεύματα) και με πράξεις (χειροδικίες, συμπλοκές) οι μαθητές προκαλώντας και προκαλούμενοι «γνωρίζονται» με τον Άλλον, ψηλαφίζουν τα όρια του εαυτού τους, διαμορφώνουν την εικόνα τους (προς τα έξω και προς τα μέσα) δοκιμάζοντας την αντοχή τους στις πιέσεις της εξουσίας. (Ι.Γεωργακόπουλος, 2010)

2.5.2. Βία που εκδηλώνουν οι μαθητές προς τους εκπαιδευτικούς

Δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι το σχολείο αποτελεί για τους μαθητές αλλά και για τους εκπαιδευτικούς έναν άμεσο χώρο εμπειριών με πολυποίκιλες επιδράσεις. Επιδράσεις που παίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση του μαθητή και ειδικότερα στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Όταν λοιπόν στο σχολείο ισχύει ένα επιβαρυντικό πλαίσιο που αφορά τη θεσμική-κανονιστική δομή του, τη μορφή λειτουργίας του και τον τρόπο οργάνωσης της επικοινωνίας από τον εκπαιδευτικό, τότε θα πρέπει να αναμένει κανείς και συγκεκριμένες μορφές επικοινωνιακής συμπεριφοράς από την πλευρά του μαθητή.

Επίσης δεν αμφισβητείται το γεγονός, ότι το σχολείο είναι προσανατολισμένο σε στερεότυπους κανόνες, υποταγμένο και εγκλωβισμένο σε δύσκαμπτα πλαίσια (αναλυτικά προγράμματα, βιβλία, διδακτέα ύλη, μέθοδοι διδασκαλίας), από τα οποία είναι δύσκολο και πολλές φορές ακατόρθωτο να απεγκλωβιστεί ή να αποκλίνει κανείς. Αλλά και αν συμβεί αυτό, η ενδεχόμενη απόκλιση συνοδεύεται από συγκεκριμένες αρνητικές συνέπειες.

Σ' αυτή τη σχολική πραγματικότητα νομιμοποιούνται μηνύματα (κανόνες, στάσεις, αξίες, παραδοχές) που δίνουν το στίγμα της κατωτερότητας του μαθητή στην ιεραρχική κλίμακα, τον βαθμό υποτέλειας και υπακοής του, και τον βαθμό ανισχυρότητάς του, δεδομένου ότι κατέχει την τελευταία θέση στην ιεραρχία, εκτελεί εντολές, δε συμμετέχει στη θέσπιση των σχολικών κανόνων, στην οργάνωση της επικοινωνίας στο σχολείο και στην τάξη, και γενικά δεν έχει τη δυνατότητα επιλογής στην ικανοποίηση των προσωπικών (διανοητικών, γνωστικών) αναγκών και ενδιαφερόντων του. Η παιδαγωγική σχέση δεν είναι αμοιβαία αλλά πρόκειται για σχέση άνιση που οι μαθητές συχνά την υφίστανται εξαιτίας της γλώσσας και των τρόπων έκφρασης, οι οποίοι είναι άγνωστοι ως προς την πολιτιστική τους προέλευση.

Οι διαδικασίες και οι κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνονται μέσα στους φορείς και τα ιδρύματα πολιτισμικής αναπαραγωγής, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, διέπονται στην ουσία από ταξικά προσδιοριζόμενες σχέσεις εξουσίας και αρχές κοινωνικού ελέγχου.

Ο εκπαιδευτικός ως φορέας εξουσίας μέσα στον χώρο του σχολείου μπορεί να επιδείξει τη δύναμη του, χωρίς καν να την εκδηλώσει. Αντίθετα, ο μαθητής και κυρίως ο έφηβος, τις περισσότερες φορές, η μοναδική διέξοδος που έχει, ίσως δεν είναι άλλη από την εκδήλωση βίαιης διαμαρτυρίας του προς τον εκπαιδευτικό, ο οποίος μεταφέρει μία άγνωστη-ξένη πολλές φορές κουλτούρα για τον μαθητή, και ο οποίος κατηγοριοποιεί τους μαθητές αξιολογώντας μόνο τις επιδόσεις τους στα μαθήματα, μη λαμβάνοντας υπόψιν του τη συνολική προσωπικότητα.

Η αναγωγή της «αντικανονικής» δράσης των μαθητών σε ψυχολογικού τύπου (ατομικές ή οικογενειακές) παθολογικές αποκλίσεις δεν βοηθάει την κατανόηση και την ανάλυση του προβλήματος. Η μη υποταγή και η μη συμμόρφωση, δηλαδή η μη παθητική αποδοχή των ρόλων και της λειτουργίας του σχολείου και γενικότερα του εκπαιδευτικού συστήματος, ή και η αμφισβήτηση της παιδαγωγικής εξουσίας του δασκάλου μπορεί να ενταχθούν σ' έναν κύκλο αντιθετικών συμπεριφορών. Έτσι, π.χ. οι «αγώνες των μαθητών» συνιστούν μιαν αντίθεση στην αυθαίρετη «διακυβέρνησή τους» αλλά και στον τρόπο μετάδοσης της γνώσης, και παίρνουν μορφές ανάλογες με την υποκουλτούρα του σχολείου ή της μαθητικής κοινότητας. (Γ.Γεωργακόπουλος, 2010)

2.5.3.Καταστροφικότητα-βανδαλισμοί-πράξεις φθοράς –καταλήψεις

Ένα επιπρόσθετο στοιχείο που εκφράζει τη βίαιη συμπεριφορά των μαθητών τόσο απέναντι στο σχολείο όσο και στον ίδιο το σχολικό θεσμό είναι οι βανδαλισμοί και οι καταστροφές που προκαλούν οι μαθητές στην κτηριακή υποδομή και στον λοιπό εκπαιδευτικό και μηχανολογικό εξοπλισμό του σχολείου.

Το όνομά του, που ο μαθητής χαράζει πάνω στο θρανίο ή στους τοίχους, τα σεξουαλικού περιεχομένου γκράφιτι στους τοίχους ή συνηθέστερα στις τουαλέτες (παρότι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως μια κραυγή επικοινωνίας με το περιβάλλον και με τον «Άλλον», να δείξουν την αλλοτρίωση, τη μοναξιά, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τον ρατσισμό κ.λπ.) συνιστούν φθορά-καταστροφή των χώρων και των υλικών (σχολικού εξοπλισμού κ.λπ.) και γιατί όχι ακόμη και προσβολή της δημοσίας αιδούς...

Ο κατάλογος δεν θα είχε τέλος και αυτό επειδή οι πιθανές συμπεριφορές είναι απεριόριστου αριθμού και τα κριτήρια για να χαρακτηριστούν είναι παρομοίως απεριόριστου αριθμού. Ακολουθώντας τη σκέψη του Bergeret θα μιλούσαμε περισσότερο για επιθετικότητα, δηλαδή για ερωτικοποιημένη βία, για την ικανοποίηση που αντλούμε από την καταστροφή και ιδιαίτερα από την καταστροφή αυτού του αντικειμένου που επιθυμήσαμε: είτε αυτό είναι ένα εμπορικό κέντρο είτε είναι ένας χώρος αναψυχής είτε είναι το σχολείο όπου τελικά θα θέλαμε να πετυχαίναμε.

Επίσης, ένα άλλο στοιχείο ήπιας μορφής «βανδαλισμού» είναι η ρύπανση του σχολικού περιβάλλοντος που ξεκινάει από τη σακούλα με τα πατατάκια που πετιέται έξω από το καλάθι των αχρήστων μέχρι το ίδιο το καλάθι που βγαίνει έξω από την τάξη και αδειάζεται στους διαδρόμους και στα σχολικά μπαλκόνια.

Όσον αφορά τις μαθητικές κινητοποιήσεις τις οποίες «κάποιοι» συνδέουν με φαινόμενα βίας, είναι σαφές ότι αυτές αποτελούν δοκιμασία για την τάξη του εκπαιδευτικού μηχανισμού, συνήθως αποσυνδέονται από το περιεχόμενο των διεκδικήσεων και η συζήτηση επικεντρώνεται μόνο στον τρόπο διεκδίκησης, ενώ η

συνηθισμένη αντιμετώπισή τους είναι η καταστολή με έμμεσο και άμεσο τρόπο. (Ι.Γεωργακόπουλος, 2010)

2.5.4. Η σεξουαλική παρενόχληση

Η σεξουαλική παρενόχληση δεν συνιστά κατάσταση ή μέγεθος απόλυτα μετρήσιμο καθώς οι παράγοντες που καθορίζουν το νόημά της είναι ρευστοί, στον βαθμό που μεταβάλλονται ανάλογα με την κοινωνική, ιστορική και πολιτιστική συγκυρία. Για το λόγο αυτό οι μεταβλητές του χώρου και του χρόνου, μέσα στις οποίες μια συμπεριφορά εκλαμβάνεται ως σεξουαλική παρενόχληση, καθώς επίσης και το στοιχείο της ταυτότητας των προσώπων που εμπλέκονται σε αυτήν, τόσο με την κοινωνική (κοινωνική τάξη), όσο και με την ατομική τους διάσταση (προσωπικότητα), υποδεικνύουν τα κριτήρια εκείνα στη βάση των οποίων εδράζονται αλλά και καθορίζονται τα όρια αντοχής κάθε κοινωνίας αναφορικά με τον όρο σεξουαλική παρενόχληση.

Η σεξουαλική παρενόχληση ορίζεται ως η (κατά)χρήση της εξουσίας κάποιου για να εξαναγκάσει ένα άλλο άτομο για σεξουαλικές σχέσεις ή για να τιμωρήσει το άλλο πρόσωπο για την άρνησή του/της. Περιλαμβάνει επίσης οποιαδήποτε σκόπιμα, επαναλαμβανόμενη, εκούσια προφορική ή γραπτή δήλωση, σχόλιο, ανέκδοτα, χειρονομία ή φυσική επαφή σεξουαλικής φύσης που είναι ανεπιθύμητα και προκαλούν έντονη δυσαρέσκεια. (Ι.Γεωργακόπουλος, 2010)

2.5.5. Το φαινόμενο του “school shooting” και οι school shooters

Η σχολική βία υπήρξε ανέκαθεν ένα εγγενές συστατικό της νεότερης, δημόσιας ή ιδιωτικής εκπαίδευσης. Στις ΗΠΑ κάθε χρόνο είκοσι (20) κατά μέσο όρο σπουδαστές δολοφονούν έναν ή περισσότερους συμμαθητές του. Ένα ανησυχητικό κοινωνικό φαινόμενο που εξαπλώνεται πλέον και σε προηγμένες χώρες της Ευρώπης, με μεγάλη κοινωνική συνοχή και ασφάλεια.

Η Ann Marie C. Lenhardt, που θεωρείται η σημαντικότερη Αμερικανίδα ειδικός σε θέματα νεανικής βίας, μελετώντας με τους συνεργάτες της 15 «επεισόδια» που συνέβησαν μεταξύ των ετών 1996-2005, κατάφερε να ανασυγκροτήσει την προσωπικότητα αλλά και την κοινωνική-συναισθηματική ζωή των νεαρών δραστών. Έτσι, κατέληξε σε μια σειρά από κοινά σε όλους χαρακτηριστικά: ως επί το πλείστον ήταν άτομα που αισθάνονται απομονωμένα και απαξιωμένα από τους συμμαθητές και τους δασκάλους τους, δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις και είχαν μια απελπισμένη ανάγκη για να τραβήξουν την προσοχή. Με άλλα λόγια, πρόκειται, συνήθως, για άτομα ιδιαίτερα ευαίσθητα και συχνά περιθωριοποιημένα, τα οποία δεν βρίσκουν μια θέση στο εξαιρετικά ανταγωνιστικό μικροκοινωνικό περιβάλλον του σχολείου, ούτε έναν σκοπό στη σύντομη ζωή τους. (Ι.Γεωργακόπουλος, 2010)

Σύμφωνα με την Lenhardt, πρόκειται για άτομα με κάποια εμφανή ψυχολογική ανεπάρκεια, ανίκανα να διαχειριστούν αυτό το εσωτερικό κενό και κυρίως να υπερβούν τις δυσκολίες που τους θέτει το περιβάλλον ή που δημιουργούν από μόνα τους. Ένα επιπλέον στοιχείο που προέκυψε τόσο από αυτή όσο και από άλλες έρευνες στις ΗΠΑ είναι ότι η εγκληματική συμπεριφορά εκδηλώνεται συνήθως μετά τη συσσώρευση γεγονότων που ο school shooter βιώνει ως «προσωπικές αποτυχίες».

Πάντως, πίσω από κάθε σχολικό μακελειό υπάρχει σχεδόν πάντα κάποιο ή κάποια εξωτερικά αίτια που το πυροδοτούν, γεγονός που αποδεικνύει την ανεπάρκεια καθησυχαστικών επιχειρημάτων, όπως ότι πρόκειται απλώς για «παράλογα» ή

μεμονωμένα»περιστατικά. Εξάλλου, το 95% των μελετημένων περιπτώσεων δεν είναι καθόλου παράλογες ή αδικαιολόγητες εκρήξεις βίας αλλά, αντίθετα, αποτελούν καλά σχεδιασμένες εγκληματικές πράξεις, τις οποίες μάλιστα οι δράστες φροντίζουν να ανακοινώσουν εγκαίρως σε κάποια άτομα ή στο Διαδίκτυο. (Ι.Γεωργακόπουλος, 2010)

2.6. Χώροι που εκδηλώνεται το φαινόμενο

«Το σχολείο είναι αναμφίβολα ο χώρος στον οποίο πραγματοποιούνται κατά κύριο λόγο πράξεις εκφοβισμού». (Olweus, 2009: 41)

Παρότι θα μπορούσε να υποθεθεί ότι τα περιστατικά της σχολικής βίας σημειώνουν υψηλότερη συχνότητα εμφάνισης εκτός του σχολικού χώρου, εφόσον αποτελούν μέρη τα οποία χαρακτηρίζονται από πλήρη απουσία επίβλεψης, οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί αποδεικνύουν το αντίθετο.

Η έρευνα του Rigby (1997) σε μαθητές ηλικίας 13-18 ετών, κατέγραψε ότι το 93% των μαθητών παραδέχεται ότι έχει αντιληφθεί περιστατικά σχολικής βίας κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, το 81% είναι μάρτυρες περιστατικών τα οποία έχουν λάβει χώρα μέσα στην τάξη, το 56% στο δρόμο της επιστροφής προς το σπίτι και το 37% των μαθητών αναφέρουν ότι έχουν παρατηρήσει περιστατικά στο δρόμο από το σπίτι προς το σχολείο. (Rigby, 2008)

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η πλειονότητα των περιστατικών της σχολικής βίας συμβαίνει κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευθεί από την ύπαρξη πολλών παιδιών, τα οποία είναι μικρά και ευάλωτα, συγκριτικά με τον αριθμό των παιδιών στην τάξη.

Επιπρόσθετα, η περιορισμένη επίβλεψη από τους ενήλικες σε συνδυασμό με την έλλειψη ενδιαφερουσών και οργανωμένων δραστηριοτήτων παρέχουν την ευκαιρία για την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών.

«Οι πιο ανεπιθύμητες πράξεις, όπως ο εκφοβισμός και η αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά, εκδηλώνονται συνήθως όταν οι γονείς δεν γνωρίζουν τι κάνει το παιδί ή όταν εκείνοι ή άλλοι ενήλικοι απουσιάζουν». (Olweus, 2009: 61)

Σε αντίστοιχη έρευνα των Fekkesetal. (2005), το μεγαλύτερο ποσοστό των θυμάτων αναφέρει ότι δέχεται βία κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων (76,9%). Το 40,5% αναφέρει ότι πέφτει θύμα εντός της τάξης, το 29,5% σε κάποιο άλλο χώρο του σχολείου, το 23,5% των μαθητών παραδέχεται ότι θυματοποιείται στους διαδρόμους και σε μικρότερα ποσοστά αναφέρεται ο χώρος του γυμναστηρίου, η σχολική καντίνα και οι τουαλέτες.

Ο Olweus κατέληξε σε μια ξεκάθαρη αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στον αριθμό των εκπαιδευτικών – επιτηρητών κατά την ώρα του διαλείμματος και του ποσοστού των προβλημάτων θυματοποίησης.

2.7 Το φαινόμενο στην Ευρώπη

Τα τελευταία χρόνια, η βία στα σχολεία και στα πανεπιστήμια έχει απασχολήσει έντονα τον Τύπο. Ελάχιστοι Ευρωπαίοι δεν γνωρίζουν πιθανώς την περίπτωση του «Columbine». Το όνομα αυτό έχει γίνει πλέον όρος που έχει ενταχθεί στην αγγλική γλώσσα. Ας θυμηθούμε, για παράδειγμα, τον 15χρονο μαθητή που καταδικάστηκε σε φυλάκιση για το μακελειό στο λύκειο Santana τον Μάρτιο του 2001, ο οποίος πριν μπει στο σχολείο για να σκοτώσει δύο μαθητές και να τραυματίσει άλλους 13, φέρεται να είπε τη φράση «pulla Columbine», δηλαδή, ας ζήσουμε στιγμές όπως αυτές στο Columbine.

Στην Ευρώπη, αναφέρεται ότι η σωματική βία στο χώρο του σχολείου είναι σε στάσιμη κατάσταση τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, η «ήπια βία» (αγένεια και λεκτική παρενόχληση, για παράδειγμα) αυξάνεται. Γενικά, αυτή η ήπια βία χαρακτηρίζεται ως «έλλειψη πειθαρχίας», είναι όμως σημαντικό να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με την έρευνα αυτή η ήπια βία μπορεί να αναπτυχθεί σταδιακά και να οδηγήσει σε σοβαρές πράξεις βίας.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, θα πρέπει να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας όχι τόσο στις ακραίες περιπτώσεις πυροβολισμών σε σχολεία που γίνονται πρωτοσέλιδα στις μέσα ενημέρωσης, όσο στις καθημερινές επαναλαμβανόμενες ενέργειες που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε ως βία «μικρής κλίμακας» και που συμβαίνουν στα περισσότερα σχολεία. Στην Ευρώπη, ένα ποσοστό παιδιών μεταξύ 15% (αγόρια και κορίτσια ηλικίας 11, 13 και 15 ετών στη Σουηδία) και 64% (αγόρια)/65% (κορίτσια στη Λιθουανία) ανέφεραν ότι είχαν πέσει θύματα βίας μέσα στους δύο μήνες πριν από την έρευνα του 2001-2005. Οι μελέτες του Πανεπιστημίου του Bordeaux δείχνουν ότι, από τους 35.000 μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα στη Γαλλία, το 10% είχε πέσει θύμα βίας. Σύμφωνα με έρευνες, στη Σλοβενία το 45% των μαθητών έχει πέσει θύμα εκφοβισμού. Πιο συχνά, θύματα πέφτουν τα κορίτσια, ενώ τα αγόρια είναι θύτες στο 85% των περιστατικών εκφοβισμού που έχουν αναφερθεί (αν και υπάρχουν ελάχιστες μελέτες σχετικά με το ρόλο των κοριτσιών ως θύτες). Το 80% των περιστατικών βίας προκαλείται από μαθητές ηλικίας 12 έως 16. Περίπου το 87% των περιστατικών βίας συμβαίνει μεταξύ μαθητών. Οι στατιστικές εκθέσεις των Η.Π.Α. δηλώνουν ότι ο εκφοβισμός είναι η μόνη μορφή βίας στο σχολικό περιβάλλον η οποία αυξάνεται. (Φυλλάδια Daphne, 2000-2005)

2.8. Το φαινόμενο στην Ελλάδα

Παρ' όλο που κρούσματα σχολικής βίας είχαν εμφανιστεί και παλιότερα, η πρώτη προσπάθεια να πιστοποιηθεί επισήμως η ύπαρξή της και να αξιολογηθεί η έκτασή της στην πρωτεύουσα της χώρας έγινε μόλις το 2001 από τις Πατεράκη και Χουντουμάδη (Pateraki & Houndoumadi, 2001). Σύμφωνα με την έρευνα αυτών (Pateraki & Houndoumadi, 2001), η συχνότητα της βίας στα σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας είναι μικρότερη από εκείνη στην Ιταλία, το Βέλγιο, την Πορτογαλία και τον Καναδά. Και η κατοπινή έρευνα που διεξήγαγε η Σαπουνά (Sapouna, 2008) σε μαθητές και μαθήτριες από 10 έως 14 ετών σε δημόσια δημοτικά και γυμνάσια στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης, συνηγορεί ότι η συχνότητα της βίας στην Ελλάδα δεν είναι τόσο μεγάλη όσο στην Αγγλία, την Ιταλία και την Πορτογαλία.

Πιο συγκεκριμένα, οι Πατεράκη και Χουντουμάδη (Pateraki & Houndoumadi, 2001) βρήκαν ότι 14.7% των μαθητών και μαθητριών αυτοπροσδιορίζονται ως θύματα, 6.2% ως θύτες και 4.8% ως θύτες/θύματα. Από τους μαθητές και τις μαθήτριες του δείγματος της Σαπουνά 8.2% ήταν θύματα, 5.8% ήταν θύτες και 1.1% θύτες/θύματα (Sapouna, 2008). Σύμφωνα με τις Ψάλτη και Κωνσταντίνου (2007), ένας/μία στους δέκα μαθητές/-ήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει υποστεί κάποια μορφή βίας σε βάθος ετών, ενώ τρεις στους δέκα φοβούνται ή αγωνιούν ότι μπορεί να πέσουν θύματα μερικές φορές μέχρι και πολύ συχνά. Ακόμη, ένας/μία στους δέκα (κυρίως αγόρια) δηλώνουν ότι συχνά έχουν υποπέσει σε συμπεριφορά λεκτικής ή σεξουαλικής βίας και 8% σε συμπεριφορά σωματικού, κοινωνικού ή ρατσιστικού, ενώ ένα στα τέσσερα άτομα ότι μπορεί να επιδοθεί σε παρόμοιες ενέργειες στο μέλλον.

Το ότι τα ποσοστά αυτά είναι μικρότερα από τα αντίστοιχα διεθνή ίσως οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι οι μαθητές και μαθήτριες του ελληνικού σχολείου δεν είναι

τόσο εξοικειωμένοι με τον όρο «σχολική βία» όσο –για παράδειγμα- του νορβηγικού ή του ιρλανδικού σχολείου με τον αντίστοιχο όρο της γλώσσας τους. Επίσης, ο μαθητικός πληθυσμός της Ελλάδας δεν είναι ακόμη αρκετά ευαισθητοποιημένος απέναντι στο ζήτημα της σχολικής βίας, καθώς ως κοινωνικό φαινόμενο δεν έχει συναντήσει ακόμη τη δέουσα προσοχή από τα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης και τόσο το ευρύ κοινό όσο και η σχολική κοινότητα δε γνωρίζουν αρκετά για αυτή (Pateraki & Houndoumadi, 2001).

Επιπλέον οι δράστες ακόμη κι αν ομολογούν προφορικά ότι ασκούν βία, έχουν την τάση να μην το παραδέχονται γραπτώς (Pateraki & Houndoumadi, 2001). Άλλωστε, οι Έλληνες μαθητές και μαθήτριες δεν είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων (Pateraki & Houndoumadi, 2001). Και όπως αποκάλυψαν ανεπισήμως στις Πατεράκη και Χουντουμάδη (Pateraki & Houndoumadi, 2001), ήταν απρόθυμοι να γίνουν πληροφοριοδότες των ενήλικων ερευνητριών σπάζοντας έτσι την (υποτιθέμενη) αλληλεγγύη μεταξύ των ομηλίκων τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Ενδοσχολικός εκφοβισμός-bullying

3.1. Τι είναι εκφοβισμός

Ο εκφοβισμός (bullying) είναι μια ιδιαίτερη μορφή επιθετικότητας που εκδηλώνεται στο σχολείο (και όχι μόνον). Είναι τόσο παλαιό φαινόμενο όσο και η ύπαρξη του σχολείου. Τις τελευταίες δεκαετίες όμως παρατηρείται μια διεθνής κινητοποίηση για τον περιορισμό του εκφοβισμού και της άμεσης συνέπειάς του, που είναι η θυματοποίηση (victimization) των παιδιών και των εφήβων. Σύμφωνα με τον ορισμό του Olweus (2001, σσ. 5-6), «ένα παιδί εκφοβίζεται ή θυματοποιείται όταν εκτίθεται επανειλημμένα και για αρκετό διάστημα σε αρνητικές ενέργειες εκ μέρους ενός ή περισσότερων άλλων μαθητών» (Γαλανάκη: 2010).

Αν θα θέλαμε να προσεγγίσουμε εννοιολογικά τον όρο του bullying, θα λέγαμε ότι ένας μαθητής εκφοβίζεται ή θυματοποιείται όταν «εκτίθεται επανειλημμένα και για αρκετό χρονικό διάστημα σε αρνητικές πράξεις άλλων μαθητών, που εκδηλώνονται ως μορφές βίαιης ή επιθετικής συμπεριφοράς» (Τσιάντης: 2008).

Σύμφωνα με τον Lee έχει δοθεί ένα πλήθος ορισμών του bullying, οι οποίοι το θεωρούν ως:

- ένα συνεχές της συμπεριφοράς που περιλαμβάνει την προσπάθεια να επιβληθεί δύναμη και κυριαρχία έναντι κάποιου άλλου.
- μία συστηματική και επαναλαμβανόμενη πράξη που εμπερικλείει μία ποικιλία επιβλαβών δράσεων, όπως τα παρατσούκλια, τον κοινωνικό αποκλεισμό, την αρπαγή ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, το χτύπημα και το σπρώξιμο.
- ένα τρόπο να είσαι σκληρός και απαίσιος απέναντι σε ένα παιδί ή μία ομάδα παιδιών, τα οποία μπορεί να θεωρήσουν αυτή τη συμπεριφορά ντροπιαστική, ταπεινωτική, επιζήμια και να τρομοκρατηθούν από αυτή.

Μία εσκεμμένη και συνειδητή επιθυμία να πληγώσεις τον άλλο και να τον καταπιέσεις, που μπορεί να είναι είτε περιστασιακή και βραχύχρονη είτε συχνή και μακράς διάρκειας.

Ο Rigby (2008b:σελ.22) ορίζει τον εκφοβισμό ως «τη συστηματική κατάχρηση δύναμης στις διαπροσωπικές σχέσεις». Με τον όρο αρνητικές ενέργειες εννοούνται οι βλάβες ή οι ενοχλήσεις που γίνονται σκόπιμα είτε με λεκτικό τρόπο (απειλές, χλευασμός, πειράγματα, βρισιές) είτε με σωματικό (ξύλο, σπρωξίματα, κλωτσιές, τσιμπήματα, στρίμωγμα) ή με άλλο τρόπο όπως γκριμάτσες ή άσεμνες χειρονομίες, σκόπιμος αποκλεισμός κάποιου ατόμου από μια ομάδα ή άρνηση συμμόρφωσης προς την επιθυμία του θύματος. Για να χαρακτηριστεί, λοιπόν, μια επιθετική πράξη εκφοβισμός θα πρέπει να υπάρχει *διαφορά δύναμης* μεταξύ δράστη και θύματος, που καθιστά το θύμα αδύναμο να αμυνθεί και το τοποθετεί σε μειονεκτική θέση έναντι του δράστη (O'leary: 2009). Η διαφορά δύναμης μπορεί να είναι είτε σωματική είτε ψυχολογική. Η διαφορά δύναμης μπορεί να αφορά από τη μεριά του δράστη ή των δραστών σε μεγαλύτερη σωματική ή αριθμητική δύναμη, περισσότερη αυτοπεποίθηση, σιγουριά, διεκδικητικότητα, μεγαλύτερη γλωσσική επιδεξιότητα, που δίνει τη δυνατότητα στο δράστη να πληγώσει ή να απειλήσει το θύμα με την επιλογή των λέξεων που κάνει ή τον τρόπο ομιλίας, ανώτερες κοινωνικές ή χειριστικές δεξιότητες (π.χ. ικανότητα να στρέψει κάποια άτομα εναντίον κάποιου ή να αποκλείσει κάποιον από μια ομάδα), υψηλότερη κοινωνική θέση και αντίστοιχη ικανότητα επιβολής (Rigby: 2008b). Επιπλέον, η επιθετική συμπεριφορά του δράστη είναι αδικαιολόγητη και το κίνητρο του είναι η ευχαρίστηση από την άσκηση κυριαρχίας (Rigby: 2008b).

Με βάση τα προηγούμενα, το φαινόμενο του εκφοβισμού θεμελιώνεται με συγκεκριμένους όρους, οι οποίοι αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματά του. Οι όροι αυτοί είναι οι εξής:

Πρόθεση: Το ήθελε ο δράστης; Η πρόθεση εστιάζει στα κίνητρα. Συνήθως οι δράστες αναφέρουν πως δεν είχαν σκοπό να προκαλέσουν πόσο και ενδέχεται αυτό να είναι αλήθεια, αλλά αυτό που θέλουν να πετύχουν είναι να κερδίσουν το θαυμασμό ή το κύρος μέσα από τις πράξεις τους.

Πόνος: Το περιστατικό προκάλεσε σωματικό, ψυχολογικό ή συναισθηματικό πόνο; Η ευθύνη του χαρακτηρισμού μιας πράξης ως επίπονης πέφτει πάνω στα θύματα. Η επιβεβαίωση ενός περιστατικού εκφοβισμού μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν το θύμα θεωρήσει ότι το συμβάν αυτό προκάλεσε φόβο, άγχος ή πόνο.

Επαναληψιμότητα: Το συμβάν επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα; Η συχνότητα των περιστατικών μπορεί να αποτελέσει έναν παράγοντα μέτρησης της σοβαρότητας της κατάστασης. Ο εκφοβισμός μπορεί να διαρκέσει εβδομάδες, μήνες, ακόμη και χρόνια.

Δύναμη: Γιατί τα παιδιά χρειάζονται να εκφοβίσουν; Η έννοια της δύναμης είναι κεντρική στον εκφοβισμό. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί πως η διαφορά ως προς την δύναμη επιβολής των παιδιών εκδηλώνεται είτε με άμεσο τρόπο, μέσα από την επαφή και την επικοινωνία, είτε έμμεσα, μέσω του κύρους που εξασφαλίζει στο κοινωνικό δίκτυο της τάξης και του σχολείου.

Πρόκληση: Προκάλεσε το θύμα την προσοχή του θύτη; Η έρευνα των Stephenson και Smith, σύμφωνα με τον Lee, έδειξε την ύπαρξη μίας υποκατηγορίας θυμάτων που προκαλούν την προσοχή των άλλων, τα λεγόμενα «προκλητικά θύματα», η οποία εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ανάθεση ευθυνών και κατηγοριών σε περιστατικά bullying. (Lee:2006)

3.2. Τρόποι εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού

Ο εκφοβισμός μπορεί να περιέχει διάφορες μορφές βίας, τόσο άμεσες, δηλαδή «πρόσωπο με πρόσωπο», όσο και έμμεσες, δηλαδή χωρίς αντιπαράθεση, όπως

συμβαίνει με τη διάδοση φημών (Craig, Pepler&Blais: 2007). Και πάλι όμως ο διαχωρισμός αυτών των μορφών δεν είναι ενιαίος και μονοδιάστατος, καθώς παρατηρείται διάσταση απόψεων μεταξύ των ερευνητών.

Ο Rigby (2008) παραθέτει τον παρακάτω Πίνακα διαχωρίζοντας τις άμεσες και τις έμμεσες μορφές βίας στο bullying:

	ΑΜΕΣΕΣ	ΕΜΜΕΣΕΣ
ΛΕΚΤΙΚΕΣ	Προσβλητικά Λόγια Παρατσούκλια Εξευτελισμός Σκληρά πειράγματα ή χλευασμός	Παρακίνηση τρίτου προσώπου να προσβάλλει ή να εκμεταλλευτεί κάποιον. Διάδοση άσχημων φημών. Ανώνυμα τηλεφωνήματα. Προσβλητικά κείμενα – μηνύματα ή επιστολές.
ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ	Επιθέσεις, κλωτσιές Φτύσιμο Ρίψη αντικειμένων Χρήση όπλου	Εσκεμμένος ή άδικος αποκλεισμός. Αρπαγή και κρύψιμο προσωπικών αντικειμένων.
ΜΕΣΩ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ	Απειλητικές κινήσεις Επίμονες ματιές	Επανεπιλημμένη αποστροφή του προσώπου ή του βλέμματος ώστε να φανερωθεί ότι κάποιος είναι ανεπιθύμητος.

Πηγή: Rigby, 2008, σελ.26

Στην έρευνα των Fekkes et al. (2005) αναφορικά με την συχνότητα εμφάνισης διάφορων τύπων σχολικού εκφοβισμού, φαίνεται ότι ο συχνότερος τρόπος με τον οποίο εκφοβίζονται τα παιδιά είναι ο άμεσος λεκτικός εκφοβισμός (λεκτικές προσβολές 30,9%). Ακολουθούν, ο έμμεσος λεκτικός εκφοβισμός (διάδοση φημών σε ποσοστό 24,8%), ο μη λεκτικός εκφοβισμός (απόκλιση από την παρέα 17,2%) και τέλος, ο σωματικός εκφοβισμός (χτυπήματα, κλωτσιές, σπρωξίματα σε ποσοστό 14,7%).

Στη συγκεκριμένη έρευνα, η συχνότητα θυματοποίησης ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια είναι όμοια, ωστόσο παρατηρείται διαφοροποίηση στους τρόπους με τους οποίους θυματοποιούνται τα δύο φύλα.

Παρόμοια αποτελέσματα εντοπίζονται και στην έρευνα των Nansel et al. (2001), που τα αγόρια αναφέρουν ότι δέχονταν σωματικές επιθέσεις «μία ή αρκετές φορές την εβδομάδα» σε ποσοστό 17,8%, ενώ τα κορίτσια σε ποσοστό 11,1%. Αντίστοιχα, αναφορικά με τη διάδοση φημών, τα αγόρια αναφέρουν ποσοστό 16,7% και τα κορίτσια 17,3%.

Σε ότι αφορά το φύλο των παιδιών που ασκούν εκφοβισμό, ο Olweus (2002β) αναφέρει ότι από το σύνολο των μαθητών που θυματοποιούνται, το 60% των κοριτσιών εκφοβίζεται κυρίως από αγόρια, ενώ το 15-20% και από αγόρια και από κορίτσια. Σε αντίθεση με το 80% των αγοριών που θυματοποιούνται κατά κύριο λόγο από μαθητές του ίδιου φύλου. (Dowshen & Shroff – Pendley: 2004)

Επίσης, σύμφωνα με τον Rigby (2008), ο εκφοβισμός κάποιες φορές προσδιορίζεται με βάση συγκεκριμένους τομείς, όπως: α) φυλετικός εκφοβισμός, όταν κατευθύνεται

σε κάποιον εξαιτίας της φυλετικής του ταυτότητας, β) σεξουαλικός εκφοβισμός, όπου περιλαμβάνει αρνητικούς σεξιστικούς υπαινιγμούς και γ) ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyberbullying), ο οποίος χρησιμοποιεί τεχνολογικά μέσα, όπως την αποστολή απειλητικών μηνυμάτων (SMS) ή e-mails ή την ανάρτηση συκοφαντικών ιστοσελίδων, δημοσιοποίηση πληροφοριών και εικόνων χωρίς άδεια, ψεύτικη ταυτότητα για εκμείευση πληροφοριών και γελοιοποίηση. Στον Καναδά 25% των μαθητών υπόκεινται σε cyber bullying (Li, 2006), ενώ στην Αυστραλία το αντίστοιχο ποσοστό υπολογίζεται σε 14% (Campbell, 2005).

3.3.Μορφές βίας στον εκφοβισμό

Βία μεταξύ συνομηλίκων: Άλλες μορφές βίας μεταξύ συνομηλίκων που εκδηλώνονται αιφνιδιαστικά στο περιβάλλον του σχολείου σχετίζονται με συμμορίες και συχνά μεταφέρονται στο σχολείο από τη βία στους δρόμους. Σε ορισμένες χώρες, τα περιστατικά αυτά περιλαμβάνουν και περιπτώσεις «αντεκδίκησης», και ενίοτε συνεπάγονται περιπτώσεις «προστασίας» έναντι χρημάτων ή σχέσεις με ναρκωτικά. Η οπλοκατοχή στα σχολεία είναι ένα θέμα που απασχολεί ολοένα και περισσότερο ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη μέλη. Τον Ιούνιο του 2008, ύστερα από τον 16ο θάνατο με μαχαίρι ενός εφήβου μέσα σε διάστημα μικρότερο των έξι μηνών, ο Βρετανός Πρωθυπουργός, Gordon Brown, τόνισε τη σπουδαιότητα της θέσπισης νέων νόμων με στόχο την καταπολέμηση της αύξησης των επιθέσεων με μαχαίρι. Όποιος έφηβος άνω των 16 ετών συλλαμβάνεται να έχει μαχαίρι στην κατοχή του θα διώκεται αυτόματα και θα αντιμετωπίζει ποινή φυλάκισης έως και τεσσάρων ετών. Το μέτρο αυτό προέκυψε ως αποτέλεσμα των πιέσεων της αστυνομίας προκειμένου να αποκτήσει μορφή νόμου κάτι που έως τότε αποτελούσε απλώς οδηγία.

Η παρουσία όπλων στα σχολεία αποτελούσε σημαντικό θέμα στις Ηνωμένες Πολιτείες ήδη από το 1994, όπου σε μια έκθεση για τη βία των νέων αναφέρονταν τα εξής: «Δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια για ποιο λόγο ολοένα και περισσότεροι νέοι σήμερα οπλοφορούν. Σύμφωνα με ανεπίσημα στοιχεία, αυτό συμβαίνει για λόγους επίδειξης, προκειμένου κάποιοι νέοι να κερδίσουν το σεβασμό και την αναγνώριση των άλλων ή για λόγους αυτοάμυνας. Εν μέρει, φαίνεται πως είναι μια αντίδραση στην αντίληψη ότι οι κρατικές αρχές δεν μπορούν να προστατεύσουν τους νέους ή να διαφυλάξουν την τάξη στις γειτονιές ή στο σχολείο.»

Πιο σύνηθες, ωστόσο, είναι το φαινόμενο τα παιδιά στο σχολείο να εμπλέκονται σε βίαιες συμπλοκές. Στην Ευρώπη, μεταξύ του 37% (αγόρια)/13% (κορίτσια ηλικίας 11, 13 και 15 στη Φιλανδία) και 69% (αγόρια)/27% (κορίτσια στην Τσεχία) ανέφεραν ότι έχουν πάρει μέρος σε συμπλοκή στο διάστημα των 12 μηνών πριν από την έρευνα 2001/2.¹

Βία κατά των δασκάλων: Υπάρχουν επίσης και κρούσματα βίας σε βάρος δασκάλων. Σε μια έκθεση του 2005 σχετικά με τη βία στο χώρο εργασίας¹² αναφέρεται ότι οι δάσκαλοι που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούσαν βίαιη και απειλητική την «οχληρή συμπεριφορά» και την έλλειψη εργασίας των μαθητών. Σύμφωνα με τον Stanley Heller, Πρόεδρο της Ομοσπονδίας Δασκάλων του West Haven, «Αυτό που ανησυχεί πραγματικά τους δασκάλους είναι οι προσβολές, οι βωμολοχίες και η αυθάδεια των μαθητών». Στις Η.Π.Α., στο διάστημα μεταξύ 1997 και 2001, οι δάσκαλοι είχαν πέσει θύματα σε περίπου 1,3 εκατομμύρια μη

¹ Πρόγραμμα Daphne, Βία και Σχολείο, Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών, Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 2008, σελ.7-10.

θανατηφόρα αδικήματα στο σχολείο, στα οποία συμπεριλαμβάνονται 817.000 κλοπές και 473.000 πράξεις βίας (βιασμοί ή σεξουαλικές επιθέσεις, ληστείες, βιαιοπραγίες, απλές επιθέσεις). Συνήθως, τα θύματα είναι άνδρες δάσκαλοι ενώ, συχνότερος στόχος των επιθέσεων είναι δάσκαλοι μέσης ή ανώτερης βαθμίδας παρά δάσκαλοι του δημοτικού. Παρά τις στατιστικές αυτές, η έκθεση όσον αφορά τη βία που σχετίζεται με το χώρο εργασίας κατέδειξε ότι οι δάσκαλοι είναι «σχετικά πιο ασφαλείς από τον μέσο εργαζόμενο».

Στην Ευρώπη, έχουν γίνει ελάχιστες έρευνες σχετικά με τη βία σε βάρος δασκάλων. Μια έκθεση του 1997 με θέμα τη βία κατά των δασκάλων στα γαλλικά σχολεία έδειξε ότι η σωματική βία κατά των δασκάλων, κυρίως από μαθητές αρσενικού φύλου, αποτελεί «επίδειξη δύναμης» και είναι μια προσπάθεια για σωματική επιβολή. Το 44% περίπου των θυμάτων ήταν άντρες δάσκαλοι και το 56% γυναίκες. Αντίστροφα, το 58% των θυμάτων λεκτικής βίας ήταν άντρες δάσκαλοι και το 42% γυναίκες. Στο σύνολο των δασκάλων, το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν μεταξύ 50 και 60 ετών.²

Βία από δασκάλους σε βάρος των μαθητών : Η βία που ασκούν οι δάσκαλοι σε βάρος των μαθητών μπορεί να είναι σεξουαλική παρενόχληση, σωματική και ψυχολογική κακοποίηση. Τέτοιες περιπτώσεις είναι αρκετά σπάνιες με αποτέλεσμα, όταν αποκαλύπτονται, να προσελκύουν το ενδιαφέρον των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Πολύ πιο συχνές είναι οι περιπτώσεις σωματικής τιμωρίας ή ταπείνωσης. Η σωματική βία απαγορεύεται και στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, ωστόσο, η προφορική ταπείνωση αποτελεί πραγματικότητα της σχολικής ζωής για αρκετούς μαθητές και αυτά τα κρούσματα είναι δύσκολο να εντοπιστούν.

Στην ευρωπαϊκή περιφερειακή σύσκεψη για την προετοιμασία των στοιχείων που αφορούν την Ευρώπη προκειμένου αυτά να συμπεριληφθούν στη μελέτη του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ σχετικά με τη βία κατά των παιδιών, σημειώθηκε ότι υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους η βία που ασκείται από δασκάλους αναφέρεται σπανίως στη βιβλιογραφία. Οι δάσκαλοι σπανίως εμπλέκονται σε καταστάσεις όπου χρησιμοποιείται η συνηθέστερη μορφή βίας, δηλαδή η σωματική βία. Λόγω της δουλειάς τους ως εκπαιδευτικών, οι δάσκαλοι θεωρούνται μη βίαια άτομα. Ακόμη και στην ιδέα ότι οι δάσκαλοι μπορεί να είναι βίαιοι, υπάρχει μια γενικότερη κατακραυγή. Η βία που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι είναι συνήθως πιο δυσδιάκριτη (αποβολή από την τάξη, υφέρπων ρατσισμός, ηθική παρενόχληση) ή ενίοτε εκλαμβάνεται ως «πειθαρχία» και έτσι σπανίως καταγγέλλεται.

Μια έρευνα του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με τις βίαιες συμπεριφορές σε βάρος παιδιών, η οποία διεξάχθηκε το 1999, έδειξε ότι το 75% των Ευρωπαίων πιστεύει πως η ψυχολογική τιμωρία από δασκάλους ή τροφούς αποτελεί μορφή βίας. Το 18% όσων απάντησαν δεν θεωρούσαν βίαιη μια συμπεριφορά τέτοιου είδους. Στην ερώτηση αν ένα παιδί το οποίο υπήρξε θύμα βίας είναι δυνατό να υπέστη αυτήν τη βία από το δάσκαλο ή τον τροφό του, το ποσοστό των θετικών απαντήσεων ξεπέρασε το 60% μόνο σε τέσσερις χώρες: το Λουξεμβούργο, τη Γαλλία, την Ελλάδα και την Ισπανία.³

3.4. Έκταση και ένταση του εκφοβισμού

² Πρόγραμμα Daphne, Βία και Σχολείο, Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών, Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 2008, σελ.7-10.

³ Πρόγραμμα Daphne, Βία και Σχολείο, Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών, Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 2008, σελ.7-10.

Όσον αφορά στην έκταση και ένταση του σχολικού εκφοβισμού γενικά έχουν παρατηρηθεί τα εξής:

1. Ο εκφοβισμός σταθερά μειώνεται μεταξύ των ηλικιών 12 και 18
2. Το φαινόμενο φτάνει στην κορύφωσή του στα δύο πρώτα χρόνια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
3. Σταδιακά μειώνεται η σωματική βία και αυξάνεται η λεκτική και η ψυχολογική
4. Γενικά, το ποσοστό του εκφοβισμού, που επιμένει όσο τα χρόνια προχωρούν, μικραίνει, αλλά μεγαλώνει σε ένταση

Με τον καιρό, ακόμα και όταν ο αριθμός των θυτών παραμένει σταθερός, ο αριθμός των θυμάτων μειώνεται, καθώς τα τελευταία, έχουν ενταχθεί καλύτερα στις ομάδες συνομηλίκων, έχουν αναπτυχθεί σωματικά και συναισθηματικά και έχουν ξεφύγει από τα δίκτυα του εκφοβισμού. Κάποιοι υποστηρικτές των θυτών, καθώς ωριμάζουν συναισθηματικά και διαβλέπουν τις αρνητικές συνέπειες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, αποσύρουν τη στήριξη τους στους θύτες. Οι θεατές έχουν αυτοπροσδιοριστεί αξιακά, ειδικά αν κάτι τέτοιο ενθαρρύνεται από το περιβάλλον, οικογενειακό και σχολικό, και δεν ανέχονται τόσο εύκολα τον εκφοβισμό. Πρώην υποστηρικτές, πρώην παθητικοί θεατές και γενικά μεγαλύτεροι σε ηλικία έφηβοι, ικανότεροι να χειριστούν τις κλίκες και τα στερεότυπα, μπορεί να αποτελέσουν θετικά πρότυπα για τους μικρότερους.⁴

3.5.Η «κρυμμένη» κουλτούρα του εκφοβισμού

Ένα σημαντικό και πολύ συχνό εύρημα στις έρευνες για τον εκφοβισμό, είναι ότι οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν μικρότερα ποσοστά στην έκταση του φαινομένου από τους μαθητές. Επίσης, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών αναφέρει ότι συστηματικά παρεμβαίνει για να σταματήσει τη βία, οι μαθητές αναφέρουν ότι οι εκπαιδευτικοί σπάνια παρεμβαίνουν. Αυτή η αναντιστοιχία στις αναφορές εκπαιδευτικών και μαθητών, αποδίδεται από τους ερευνητές στην αδυναμία των εκπαιδευτικών να αναγνωρίσουν το σχολικό εκφοβισμό, στην έλλειψη γνώσης για την έκταση του φαινομένου, στην αποτυχία τους να αναγνωρίσουν τη σημασία που έχει η αντιμετώπιση του προβλήματος από τη μεριά τους και στο ότι οι μαθητές θεωρούν αναποτελεσματικές τις όποιες παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών. Πιο αναλυτικά, σημαντικός αριθμός εκπαιδευτικών φαίνεται ότι αναγνωρίζει μόνο τη σωματική βία ως πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης από τη μεριά τους, και όχι άλλες μορφές σχολικού εκφοβισμού, όπως η λεκτική ή η ψυχολογική βία. Κατά άλλους πάλι, η επιλογή να μην παρέμβουν, οφείλεται στην πεποίθηση ότι είναι για το καλό του θύματος να αντιμετωπίσει μόνο του το πρόβλημα. Οι λανθασμένες πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών για τη βία – όπως ότι ο εκφοβισμός είναι ένα φυσιολογικό και φαινόμενο της ζωής και αναπόφευκτο στάδιο της ανάπτυξης των παιδιών και των εφήβων ή ότι ενδυναμώνει το παιδί για να αντιμετωπίσει μελλοντικές δυσκολίες – είναι στόχος πολλών παρεμβάσεων.

Μεγάλο ποσοστό θυμάτων παραδέχεται ότι δεν αναφέρει στους εκπαιδευτικούς τα περιστατικά εκφοβισμού, γιατί -φοβάται την εκδίκηση από τους θύτες -θεωρεί ότι ο εκπαιδευτικός αδυνατεί να τα προστατεύσει από τους θύτες -θεωρεί την αναφορά στο σχολείο 'κάρφωμα' -νομίζουν ότι μπορεί να φταίνε και τα ίδια. Επίσης, δεν αναφέρουν τα περιστατικά στους γονείς γιατί -δε θέλουν να ανησυχήσουν τους γονείς τους -θεωρούν ότι πρέπει να τα καταφέρουν μόνο τους και όχι να φέρονται σα

⁴Καραβόλτσου Α., Σχολικός εκφοβισμός, Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Αθήνα, 2013, σελ. 16

‘μαμόθρεφτα’ -φοβούνται ότι αν οι γονείς το αναφέρουν στο σχολείο, η βία θα χειροτερέψει. Οι περιοχές, όπου συνήθως συμβαίνει, μέσα κι έξω από το σχολείο, είναι κυρίως αυτές όπου υπάρχει ανεπαρκής εποπτεία και μακριά από τα μάτια των ενηλίκων, όπως σε διαδρόμους, σκάλες, κυλικεία, τουαλέτες, σχολικά λεωφορεία, διαδρομές από και προς την τάξη και το σχολείο, στο προαύλιο.

Χρονικά, εντοπίζεται σε μεταβατικές περιόδους από μία διδακτική ώρα στην άλλη, δηλαδή στο διάλειμμα, αλλά και στην αρχή και στο τέλος της σχολικής μέρας. Όλα τα παραπάνω δημιουργούν μία «κρυμμένη», υποβόσκουσα κουλτούρα γύρω από το φαινόμενο, που συντελεί στην εξάπλωσή του.⁵

3.6.Σχολικό περιβάλλον και εκφοβισμός

Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του σχολικού κλίματος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, είναι κυρίως τα παρακάτω:

- Μεγάλα σχολεία που συντελούν στην ανωνυμία των μαθητών και δημιουργούν ανασφάλεια
- Περισσότεροι κανόνες και έλλειψη μαθητικών πρωτοβουλιών που αντικρούουν στην ανάγκη της εφηβείας για αυτονομία
- Απώλεια του ενός σημαντικού ενήλικα, πολλές διαφορετικές ειδικότητες, την ώρα που όλοι οι ενήλικες, γονείς και εκπαιδευτικοί, και το σύστημα αξιών τους τίθεται σε αμφισβήτηση, ενισχύοντας τις μη αναφορές του προβλήματος στους ενήλικες
- Φόρτος εργασίας των εκπαιδευτικών, έμφαση στην κάλυψη της ύλης, ελλιπής πανεπιστημιακή εκπαίδευση, μειωμένες ευκαιρίες επιμόρφωσης, μειωμένη διαθεσιμότητα στις ανάγκες των εφήβων, αποτελούν εμπόδια στη δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών
- Μεγαλύτερη έμφαση σε ακαδημαϊκές επιδόσεις – πιο έντονη η διάκριση μεταξύ αυτών που τα καταφέρνουν καλύτερα από τους υπόλοιπους, η έντονη ανταγωνιστικότητα και οι λίγες ευκαιρίες ομαδοσυνεργατικής μάθησης ενισχύουν το πρόβλημα
- Η σχολική αποτυχία στιγματίζει την κοινωνική ταυτότητα των μαθητών και συντελεί στην αντικοινωνική συμπεριφορά
- Απουσία μαθημάτων δημιουργικών ή/και που άπτονται άμεσα στα ενδιαφέροντα των μαθητών στην εφηβεία (μουσική, σεξουαλικότητα) δημιουργούν αίσθημα ανίας και παθητικότητας, που ενισχύει τον εκφοβισμό
- Μεγαλύτερη ποικιλία στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση των μαθητών, μαθητές όχι μόνο από τη γειτονιά, που κάνει πιο πολύπλοκες τις κοινωνικές επαφές, οι οποίες συχνά κουβαλούν τα προβλήματα της περιοχής που βρίσκεται το σχολείο
- Κάποιες φιλίες από το γυμνάσιο παραμένουν, κάποιες χάνονται, σε μία περίοδο που η αποδοχή των συνομηλίκων είναι πιο σημαντική από των ενηλίκων και τα αρνητικά πρότυπα συνομηλίκων μπορεί να επηρεάσουν τους εφήβους, σε μία φάση αβεβαιότητας και αναζήτησης ταυτότητας.⁶

3.7.Επιδράσεις στην ψυχολογία του εφήβου.

⁵ Καραβόλτσου Α., Σχολικός εκφοβισμός, Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Αθήνα, 2013, σελ. 14

⁶ Καραβόλτσου Α., Σχολικός εκφοβισμός, Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Αθήνα, 2013, σελ. 13

Ο σχολικός εκφοβισμός συνιστά ένα φαινόμενο το οποίο αφορά κατά κύριο λόγο τη μαθητική ζωή των ατόμων, με αποδεδειγμένες επιπτώσεις στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής ζωής

Ψυχική υγεία: Σε πολλές έρευνες έχει βρεθεί συσχέτιση μεταξύ της θυματοποίησης και της χαμηλής αυτοεκτίμησης και της χαμηλής αυτοπεποίθησης. Ο Rigby (1997) υποστηρίζει ότι το 37% των αγοριών που θυματοποιούνταν και το 61% των κοριτσιών είχαν μειωμένη αυτοεκτίμηση. Από τα παιδιά που θυματοποιούνταν εβδομαδιαίως, το 63% των αγοριών και το 39% των κοριτσιών ανέφεραν ότι το συχνότερο συναίσθημα που τους προκαλούσε ο εκφοβισμός, ήταν ο θυμός.

Το συναίσθημα του θυμού μπορεί να οδηγήσει το θύμα στην αναζήτηση ενός, περισσότερο από τον ίδιο, ευάλωτου μαθητή, ώστε να εξωτερικεύσει την οργή του με ασφαλέστερο τρόπο απ' ότι να αντεπιτεθεί στο θύτη. Αυτό έχει ως συνέπεια τη δημιουργία ενός επαναλαμβανόμενου κύκλου εκφοβισμού. (Rigby, 2003α)

Στη βιβλιογραφία, ο μαθητής που εκφοβίζεται και παράλληλα θυματοποιείται, αναφέρεται ως θύτης/ θύμα (bully/ victim). (Olweus, 2009)

Η χαμηλή αυτοπεποίθηση των θυμάτων, ενδεχομένως να προέρχεται από το γεγονός ότι τα παιδιά βιώνουν μια έντονα στρεσογόνα και εξευτελιστική κατάσταση. (Rigby, 2003β)

Έχει αποδειχθεί ότι τα συνεχόμενα χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης σχετίζονται με τη δυσκολία στην σύναψη ερωτικών σχέσεων των ανδρών κατά την ενήλικη ζωή. Ενώ, ανάλογα στοιχεία έχουν βρεθεί και για τις γυναίκες από τον Dietz το 1994. (Rigby: 2008)

Ψυχολογική εξάντληση: Ο έντονος και διαρκής εκφοβισμός δύναται να οδηγήσει στη ψυχολογική εξάντληση όλων των εμπλεκόμενων (θύτης, θύμα, θύτης/ θύμα). Συχνά, τα θύματα παρουσιάζουν δυσκολίες στον ύπνο και νυχτερινή ενούρηση εξαιτίας του φόβου εκ νέου εκφοβισμού. (Williamsetal., 1996 στο Rigby, 2008) Επιπλέον, βρέθηκε συσχέτιση της θυματοποίησης με συναισθήματα ευερεθιστότητας, νευρικότητας και πανικού, καθώς και συμπτώματα μετατραυματικού στρες (ανάκληση των γεγονότων θυματοποίησης κ.α.). (Sharp, 1995 στο Rigby, 2008) Υποστηρίζεται ότι οι θύτες και τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού πολλές φορές εμφανίζουν συμπτώματα κλινικής κατάθλιψης και χρόνιου άγχους. Παρόμοια συμπτώματα εμφανίζουν και οι θύτες. Ενώ, στη βιβλιογραφία υπάρχουν ισχυρισμοί ότι οι καθ' έξη θύτες βιώνουν υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης. (Rigby, 2003β)

Επίσης, έχει ερευνηθεί η σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και του αυτοκτονικού ιδεασμού, όπου έχει εντοπιστεί σημαντική συσχέτιση. Η συσχέτιση αυτή επαληθεύεται από την έρευνα των Wal – Wit et al. (2003), όπου τα θύματα ανέφεραν ότι εξέτασαν το ενδεχόμενο της αυτοκτονίας ως μέσο διαφυγής από τη θυματοποίηση. Από τους μαθητές που δέχονταν άμεσο εκφοβισμό (συχνά), το 13,4% των αγοριών και το 24,8% των κοριτσιών παραδέχτηκαν ότι είχαν αυτοκτονικές ιδέες. Αντίστοιχα, αυτοκτονικό ιδεασμό ανέφερε το 17,8% των αγοριών και το 21,6% των κοριτσιών που υπόκειντο έμμεσο εκφοβισμό. (Rigby & Slee:1999 στο Rigby: 2008)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Χαρακτηριστικά θύτη – θύματος – παρατηρητή

Οι άμεσα εμπλεκόμενες κατηγορίες μαθητών σε ένα περιστατικό εκφοβισμού είναι ο θύτης και το θύμα. Ένας απλός ορισμός του «θύματος» είναι πως πρόκειται για ένα άτομο που δέχεται εκφοβισμό, ενώ «θύτης» είναι ο δράστης ανάλογων πράξεων.

4.1.Χαρακτηριστικά θύτη

Γενικά το ρόλο του θύτη διαδραματίζουν αγόρια είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες («κλίκες»), μικτές ομάδες μαθητών και μαθητριών ή λιγότερο συχνά κορίτσια, κατά κανόνα σε ομάδες (Sharp & Smith: 1994. Whitney & Smith: 1993). Συνηθέστερα η εκφοβιστική συμπεριφορά λαμβάνει χώρα μεταξύ μαθητών ή/και μαθητριών του ίδιου τμήματος (Ο' Moore, 2000) ή έστω της ίδιας τάξης και επομένως μεταξύ συνομηλίκων· στις περιπτώσεις όμως που υπάρχει διαφορά ηλικίας μεγαλύτερος είναι κατά κανόνα ο θύτης (Whitney & Smith, 1993). Οι δράστες είναι διασπαστικά άτομα, που αρέσκονται να αρχίζουν καυγάδες και διακρίνονται από επιθετικότητα (Sharp & Smith, 1994). Σύμφωνα με τον Olweus (1993) και τους Sharp και Smith (1994) , το κυριότερο χαρακτηριστικό των θυτών είναι η επιθετικότητα τόσο προς τους ομηλικούς τους όσο και προς τους ενήλικες, γονείς και δασκάλους. Γενικά η στάση τους απέναντι στη βία και τη χρήση βίαιων μέσων είναι πιο θετική από του μέσου μαθητή. Επιπλέον διακρίνονται από παρορμητικότητα και χαμηλή ενσυναίσθηση, αλλά θετική αυτοεικόνα. Ως προς τη σωματική διάπλαση, κατά κανόνα υπερέχουν από το μέσο συμμαθητή τους και πολύ περισσότερο από τους συγκεκριμένους συμμαθητές τους που επιλέγουν για στόχους της επιθετικής τους συμπεριφοράς (Olweus: 1993).

Όσον αφορά το κοινωνικό τους προφίλ, σύμφωνα με τον πρωτεργάτη στο χώρο Olweus (1993), δεν υπολείπονται από τους συμμαθητές τους σε κοινωνικές

δεξιότητες. Έχει υποστηριχθεί πάντως και το αντίθετο, ότι δηλαδή έχουν περιορισμένες κοινωνικές και διαπροσωπικές δεξιότητες (Suckling & Temple: 2001), ενώ υπάρχουν και στοιχεία ότι τρέφουν αισθήματα ανεπάρκειας, διακατέχονται από χαμηλό πνεύμα συνεργασίας και χαμηλή αυτοεκτίμηση (O' Moore, 2000). Η O' Moore (2000) μάλιστα έχει βρει ότι όσο πιο συχνά εκφοβίζει ένας μαθητής/ μία μαθήτρια, τόσο πιο χαμηλή αυτοεκτίμηση έχει. Γενικά όμως η σχέση μεταξύ εκφοβιστικής συμπεριφοράς και αυτοεκτίμησης είναι αμφιλεγόμενη (Rigby & Slee: 1992, στο O' Moore: 2000. Smith & Brain: 2000), καθώς οι διαπιστώσεις των διάφορων ερευνητών για την αυτοεκτίμηση των θυτών είναι αντικρουόμενες. Το άγχος των έφηβων θυτών κινείται σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα από των μη θυτών, χαρακτηριστικό που τους προσδίδει μία άνεση και επικαλύπτει ίσως το αίσθημα ανεπάρκειάς τους, οπότε προς τα έξω δείχνουν σκληροί, δημοφιλείς και με αυτοπεποίθηση (Olweus: 1993. O' Moore: 2000). Συνήθως περιβάλλονται από δυο-τρεις φίλους που τους υποστηρίζουν. Η ευρύτερη δημοτικότητά τους κινείται σε μέσα επίπεδα, τουλάχιστον μέχρι την τελευταία τάξη του γυμνασίου, οπότε και μειώνεται αισθητά, υπερτερώντας όμως και πάλι της δημοτικότητας των θυμάτων (Olweus: 1993).

Σύμφωνα με τον Olweus (1993) και τους Suckling και Temple (2001), το ψυχολογικό τους προφίλ σκιαγραφείται ως εξής: α. Αισθάνονται την ανάγκη να κυριαρχούν και να χαλιναγωγούν ή και να υποτάσσουν τους άλλους και απολαμβάνουν την αίσθηση ελέγχου της ομάδας ομηλικών (Olweus: 1993). Όταν έχουν τον έλεγχο, δηλώνουν ότι νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια και λιγότερο άγχος (Batche & Knoff, 1994, στο Κασάπη, 2007). β. Αδυνατούν να διακρίνουν τη διεκδικητικότητα από την επιθετικότητα (). γ. Αντλούν ικανοποίηση και μια αίσθηση κύρους από το να βλάπτουν τους άλλους (Suckling & Temple, 2001). Βέβαια αποκομίζουν και υλικά οφέλη από το να εκφοβίζουν τους συμμαθητές τους, καθώς συχνά τους αναγκάζουν να τους παραδώσουν το χαρτζηλίκι τους (μπορεί για παράδειγμα να παραμονεύουν στην ουρά του κυλικείου και να αρπάζουν τα ρέστα στη θέση των θυμάτων), το κολατσιό τους, αναψυκτικά ή σε μεγαλύτερες τάξεις μπύρες, τσιγάρα και άλλα αντικείμενα αξίας· οπότε η αίσθηση κύρους που αποκτούν ίσως σχετίζεται με τα υλικά οφέλη που εξασφαλίζουν εκφοβίζοντας.

4.2. Χαρακτηριστικά θύματος

Τα θύματα είναι συνήθως άτομα ντροπαλά και συνεσταλμένα (Sharp & Smith: 1994), επιφυλακτικά, ευαίσθητα, ήσυχα, με περισσότερες αγωνίες και ανασφάλειες από το μέσο μαθητή (Olweus; 1993). Έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση (Olweus: 1993. O' Moore: 2000) και αρνητική αυτο-εικόνα, που τα ωθεί στο σημείο να θεωρούν τους εαυτούς τους “αποτυχημένους”. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση μάλιστα χαρακτηρίζει τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού και στην ενήλικη ζωή (Olweus: 1993).

Έχει υποστηριχθεί ότι τα τυπικά θύματα υπολείπονται ως προς τις κοινωνικές τους δεξιότητες (Sharp & Smith: 1994). Σύμφωνα με την O' Moore (2000), διακατέχονται από χαμηλό πνεύμα συνεργασίας. Έχουν λίγους φίλους στο σχολείο και ακόμη λιγότερους έως κανέναν στενό φίλο, με αποτέλεσμα να περνούν συχνά το διάλειμμα μόνα και να κατακλύζονται από ένα γενικότερο αίσθημα μοναξιάς έως εγκατάλειψης στο σχολείο (Olweus: 1993. Sharp & Smith: 1994). Ως εκ τούτου τόσο οι μαθητές όσο και οι μαθήτριες που γίνονται θύματα εκφοβισμού, σε όλη τη σχολική τους πορεία απολαμβάνουν λιγότερο το σχολείο από ό,τι οι θύτες και οι παρευρισκόμενοι (Olweus: 1993).

Η πολύ χαμηλή δημοτικότητα τους μπορεί να ερμηνευθεί ως αιτία και συνάμα ως απότοκος του εκφοβισμού που υφίστανται από τους συμμαθητές ή/και τις συμμαθήτριές τους. Μπορεί ένας λόγος για τον οποίο μπαίνουν αυτοί στο στόχαστρο του εκφοβισμού να είναι η προϋπάρχουσα χαμηλή δημοτικότητα τους (Salmivalli et al.: 1996). Από την άλλη μπορεί καθώς η θυματοποίησή τους παρατείνεται χρονικά, να απομονώνονται σταδιακά ή να αποκλείονται από την ομάδα ομηλικών όλο και περισσότερο, οπότε η δημοτικότητά τους ολοένα μειώνεται και εισπράττουν απόρριψη (Olweus: 1993).

Η διεκδικητικότητά τους βρίσκεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, καθώς τους είναι δύσκολο να υποστηρίξουν τον εαυτό τους, να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να επιβληθούν στην ομάδα. Η συνήθης αντίδρασή τους στις προσβολές και επιθέσεις που δέχονται από τους συμμαθητές τους είναι το κλάμα (τουλάχιστον στις μικρότερες τάξεις) και η απόσυρση. Πρόκειται για τα λεγόμενα «παθητικά» θύματα. Η στάση τους απέναντι στη βία και την επιθετικότητα είναι κατά κανόνα αρνητική (Olweus: 1993. O' Moore: 2000).

Ομάδα υψηλού κινδύνου θυματοποίησης συνιστούν και οι μαθητές και μαθήτριες που με κάποιον τρόπο *ξεχωρίζουν*, που γίνονται αντιληπτοί από την πλειοψηφία ως διαφορετικοί, για παράδειγμα άτομα με πασιφανή σωματική αδυναμία ή με ειδικές ανάγκες, μαθητές και μαθήτριες με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες ή στο άλλο άκρο με εξαιρετικά καλές επιδόσεις, καθώς επίσης αλλοδαποί, οπότε πρόκειται για προφανή περίπτωση ρατσιστικού εκφοβισμού.

Σύμφωνα με τον Olweus (1993) πάντως, τα εξωτερικά, οφθαλμοφανή σημάδια διαφορετικότητας παίζουν πολύ μικρότερο ρόλο στην έναρξη της θυματοποίησης από ό,τι γενικά εικάζεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις βέβαια μπορεί να έχουν κάποια σημασία και αυτά τα σημάδια απόκλισης.

Παρά τη διαπιστωμένη διαφοροποίηση θυτών και θυμάτων ως προς τα παραπάνω χαρακτηριστικά και συνάμα λόγω αυτής, οφείλεται προσοχή εκ μέρους των εκπαιδευτικών και των σχολικών ψυχολόγων ώστε να μην προβούν σε στερεοτυπικές κατηγοριοποιήσεις των μαθητών και μαθητριών. Κάτι τέτοιο εκτός από ανώφελη προκατάληψη, θα ήταν και άστοχο, καθώς οι παραπάνω παρατηρήσεις δεν έχουν απόλυτη ισχύ: μερικοί από τους πιο φρόνιμους και εξυπηρετικούς μαθητές μπορεί να φέρονται σκληρά στους συμμαθητές τους, όπως μερικοί από τους πιο φιλικούς και κοινωνικούς μπορεί να βιώνουν τακτικά θυματοποίηση (Sharp & Smith:1994) ή ακόμη και από τους πιο ρωμαλέους και γυμνασμένους που απαξιώνουν όμως τη χρήση βίαιων μέσων και έτσι δεν ανταποδίδουν τον εκφοβισμό (O' Moore: 2000).

4.3.Χαρακτηριστικά παρατηρητή

Ένας παρατηρητής μπορεί να είναι κάποιος που δεν είναι ούτε θύτης ούτε θύμα εκφοβισμού, αλλά γνωρίζει ότι περιστατικά bullying λαμβάνουν χώρα.

Παράλληλα, μπορεί να είναι μάρτυρας ενός συμβάντος θυματοποίησης, το οποίο ανέχεται μέσω της αδράνειάς του. Η σημασία της παρουσίας ενός αυτόπτη μάρτυρα έγκειται στο γεγονός ότι μπορεί να επηρεάσει το θύτη ή το θύμα και να επιφέρει την απαιτούμενη αλλαγή. Πολλές φορές ο ρόλος του μπορεί να αποδειχτεί «σωτήριος» για το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός προγράμματος παρέμβασης. (Lee:2006)

Όσο αφορά τον ρόλο των παρατηρητών θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι

- γνωρίζουν τι συμβαίνει και ποιος εμπλέκεται, αλλά δεν κάνουν τίποτα
- επιθυμούν την επίδειξη της δύναμής τους στην τιμωρία θυτών
- αποδυναμώνουν τα θύματα εκφοβισμού προστατεύοντας τα

- παρόλο που ξέρουν τη σημαντική επίδραση του bullying στη μάθηση, στα συναισθήματα των άλλων και στη φιλοσοφία του σχολείου, παραμένουν αδρανείς. (Lee: 2006)

Οι διάφορες μορφές παρατηρητών – αυτοπτών μαρτύρων, σύμφωνα με την έρευνα του Clarkson (1196)

ΤΥΠΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Νίπτει τας χείρας του («Δεν είναι δουλειά μου»)	Τα θύματα ζητάνε βοήθεια αλλά έρχονται αντιμέτωπα με την άρνηση τους να παρέμβουν. Απορρίπτεται η ευθύνη και η μεσολάβηση, ενώ ενδέχεται η ευθύνη να βαρύνει τα θύματα.
Ουδέτερος («Δε θέλω να πάρω κάποιου το μέρος»)	Υπάρχει η αίσθηση της δικαιοσύνης και της μη – κριτικής, παρόλο που είναι ξεκάθαρο ότι υπάρχει ένα ισχυρό και ένα ανίσχυρο «στρατόπεδο». Τα θύματα μένουν με μία αρνητική εικόνα ουδετερότητας.
Αναποφάσιτος («Η αλήθεια είναι κάπου στη μέση»)	Αυτός ο παριστάμενος αποφεύγει να κάνει κρίσεις, με το σκεπτικό ότι όλα είναι ζήτημα αντίληψης. Ίσως έχει δυσκολία στον ορισμό του bullying, αλλά δεν είναι τόσο δύσκολο όσο το να διακρίνει τον πόνο και την αποδυνάμωση.
Ισορροπία («Δε θέλω να ταράξω τα νερά»)	Εδώ εντοπίζεται ο φόβος της αντιμετώπισης του bullying. Επικρατεί μία φαινομενική ειρήνη και τα συναισθήματα, ειδικά για το θύμα, παραμένουν ανείπωτα.
Συγχυσμένος («Είναι πιο πολύπλοκο απ' όσο δείχνει»)	Η σύγχυση δεν αποτελεί δικαιολογία, καθώς το να περιμένει κάποιος να γίνει το bullying ένα απλό ζήτημα για να το κατανοήσει υποδηλώνει αδράνεια.
Ασαφής εικόνα («Δεν έχω όλες τις πληροφορίες»)	Η δράση αναβάλλεται επειδή ο παριστάμενος δεν έχει πλήρη εικόνα του ποιος εμπλέκεται. Το μόνο που, συνήθως, είναι ξεκάθαρο είναι ότι κάποιος έχει πληγωθεί, αλλά η αναμονή για επιπλέον πληροφορίες μπορεί να επιδεινώσει την κατάσταση.
Ιστορία πόνου («Δε θέλω να πληγωθώ ξανά»)	Η αδράνεια του παριστάμενου υπάρχει εξαιτίας παλαιότερης αρνητικής εμπειρίας με περιστατικό εκφοβισμού.
Ασήμαντο πρόσωπο («Η συμβολή μου δε θα κάνει τη διαφορά»)	Ο αυτόπτης μάρτυρας δεν παρεμβαίνει επειδή θεωρεί ότι δε θα έχει καμία επίδραση η δράση του. Συχνά υπάρχουν ενδείξεις ενοχής ή ανικανότητας για βοήθεια.
Κρίση («Λέω μονάχα την αλήθεια όπως τη βλέπω»)	Αναγνωρίζεται η ύπαρξη πολλών διαφορετικών αντιλήψεων ή η πολυπλοκότητα του προβλήματος του εκφοβισμού. Οι παριστάμενοι εμπιστεύονται αποκλειστικά τις πληροφορίες που συλλέγουν από τους μη εμπλεκόμενους.
Ευπειθής («Απλά ακολουθώ οδηγίες»)	Υποστηρίζουν ότι εκτίθενται σε μία ισχυρότερη εξουσία και αποφεύγουν τις δύσκολες αποφάσεις μέσω της υποταγής. Ο θύμα αγνοείται γιατί οι ήδη υπάρχοντες κανόνες έχουν αποφανθεί για το αποτέλεσμα.
Δεν είναι δουλειά του («Έχω τη δική μου ερμηνεία»)	Δεν υπάρχει ανάμειξη, καθώς το περιστατικό δεν τους «αγγίζει» άμεσα, μέχρι τη στιγμή που ο θύτης στρέψει την προσοχή του πάνω τους.
Υπαιτιότητα του θύματος («Το θύμα φταίει»)	Τα θύματα φαντάζουν να αξίζουν όσα υφίστανται.

(Lee, 2006, σελ. 44 – 45)

4.4.Ανήλικοι παραβάτες

Οι ανήλικοι εγκληματίες ή όπως έχει προταθεί από την καθηγήτρια εγκληματολογίας Κ. Σπινέλλη να ονομάζονται, «παραβάτες», είναι μια ιδιαίτερη κατηγορία παραβατών οι οποίοι παρουσιάζουν διάφορες παραβατικές συμπεριφορές και αντιμετωπίζονται τόσο από το ποινικό δίκαιο όσο και από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης με ιδιαίτερο τρόπο. (Παπακωνσταντής, 2006).

Γενικά, οι ανήλικοι παραβάτες διακρίνονται από τα ακόλουθα γνωρίσματα:

- χαμηλή αυτοεκτίμηση,
- βιωμένη απόρριψη,
- εμπειρία ιδρυματικής μέριμνας,
- απουσία προσωπικής και κοινωνικής προοπτικής,
- ανεπιτυχή διαχείριση και έκφραση αναγκών και συναισθημάτων, καταπιεσμένη επιθυμία αλλαγής των όρων ζωής τους. (Πούτου:1995).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά σχετίζονται με προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όπως:

- απομάκρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον, εφόσον εκτίουν ποινές,
- φόβος απόρριψης,
- πρόβλημα αποκατάστασης των οικογενειακών τους σχέσεων,
- αίσθημα απόγνωσης που προέρχεται από προβλήματα όπως η στέγαση, η ανεργία κ.ά.,
- δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς, χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών. (Πούτου: 1995).

4.4.1.Αντιμετώπιση ανήλικων παραβατών

Η διαφοροποίηση της αντιμετώπισης του ανήλικου σε σχέση με τους ενήλικες εγκληματίες στηρίζεται φυσικά στο ότι αυτός δεν έχει ακόμη κοινωνικοποιηθεί πλήρως και δεν έχει την απόλυτη ευθύνη των πράξεών του. Η προσωπικότητα του βρίσκεται σε μια εξελικτική φάση προς την ενηλικίωση του και την πλήρη ένταξή του στην κοινωνία. Ο ανήλικος βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης από την οικογένειά του και από το κοινωνικό του περιβάλλον. Ακριβώς για αυτό επηρεάζεται σημαντικά από την κατάσταση την οποία βρίσκεται η οικογένειά του και από το κοινωνικό του περιβάλλον. Η διαφοροποίηση των ανήλικων παραβατών από τους ανήλικους που δεν είναι παραβάτες οφείλεται συχνά σε διαταραχές του οικογενειακού και του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο ζουν. (Παπακωνσταντής; 2006).

Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο προέβλεπε μέχρι πρότινος για τους ανήλικους που αναπτύσσουν ανεπιθύμητη/αντικοινωνική συμπεριφορά τα ακόλουθα:

μέτρα διοικητικά (νόμος 2724/1940) για τους ανήλικους ηλικίας 7 έως 17 ετών, μέτρα ασφαλείας (αναμορφωτικά και θεραπευτικά) καθώς και μέτρα ποινικού σφραγισμού (άρθρο 54 του Π.Κ.) για τους εφήβους 12 έως 17 ετών. Οι υπηρεσίες που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και ασχολούνται με την πρόληψη της παραβατικότητας των ανήλικων είναι οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων (Ν.378/76 (ΦΕΚ 171/Α) Π.Δ.49/79 (ΦΕΚ 11/79/Α) και οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Α.Ν.2724/40 Καν.Δ/γμα της 3.7.43, Ν.2298/95 και Ν.2331/95).

Σύμφωνα με τον καινούργιο νόμο (Ν.3189/2003) ως ανήλικοι θεωρούνται πλέον αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης, έχουν ηλικία μεταξύ του 8ου και του 18ου έτους (συμπληρωμένων). Ο όρος "ανήλικος εγκληματίας" απαλείφεται και για πρώτη φορά παρέχεται η δυνατότητα στον εισαγγελέα να απέχει

από την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος ανηλίκου υπό ορισμένες προϋποθέσεις, του δίνεται δε η δυνατότητα να επιβάλλει στον ανήλικο ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα. Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν αξιόποινες πράξεις που τελούνται κυρίως από ανήλικους ηλικίας 13 έως 18 ετών. Τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα - που μέχρι σήμερα περιλάμβαναν την κύρωση της επίπληξης, την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επίτροπους ή στους κηδεμόνες, την ανάθεση της επιμέλειας στους επιμελητές ανηλίκων - εμπλουτίζονται με εναλλακτικές δυνατότητες για την έξω-ιδρυματική αντιμετώπιση του ανηλίκου παραβάτη. Για παράδειγμα, δίνεται η δυνατότητα ανάθεσης της επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια.

Αναμφίβολα πρόκειται για ένα θετικό μέτρο, το οποίο όμως έχει δυσκολίες εφαρμογής λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης του θεσμού της αναδοχής σε εθνικό επίπεδο καθώς και της έλλειψης υποστηρικτικών υπηρεσιών για τις ανάδοχες οικογένειες. Εισάγεται επίσης το μέτρο της "διαμεσολάβησης" μεταξύ δράστη και θύματος με στόχο την έκφραση συγγώμης του ανηλίκου προς το θύμα, δηλαδή την εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης καθώς επίσης και το μέτρο της αποζημίωσης του θύματος. Ο θεσμός της "διαμεσολάβησης" είναι αναμφισβήτητο ένα θετικό και καινοτόμο μέτρο, απαιτεί δε για τη λειτουργία του ειδικά εκπαιδευμένους λειτουργούς και επαρκή χρηματοδότηση τόσο για την εφαρμογή όσο και για την αποτελεσματικότητά του. Για πρώτη φορά εισάγεται η συμμετοχή των ανηλίκων στο θεσμό της κοινωφελούς εργασίας, μέτρο που ίσχυε μέχρι σήμερα μόνο για ενήλικες. Ενώ αυτό αποτελεί σημαντικό μέτρο στην κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου δεν είναι ευκρινές το πλαίσιο και ο τρόπος λειτουργίας αυτού. Σχετικό μέτρο στα χέρια των υπηρεσιών της δικαιοσύνης είναι η σύσταση προς τον ανήλικο παραβάτη να παρακολουθήσει κοινωνικά και ψυχολογικά προγράμματα, το οποίο ως μέτρο απαιτεί την ύπαρξη επαρκούς και συντονισμένου δικτύου υπηρεσιών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων.

Ένα από τα σημαντικότερα αναμορφωτικά μέτρα της νέας νομοθεσίας είναι η επιβολή φοίτησης σε σχολή επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Το μέτρο αυτό προωθεί την κοινωνική ένταξη του παιδιού/εφήβου. Η επιβολή των θεραπευτικών μέτρων, που συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο ή τη παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα, γίνεται αφού προηγηθεί διάγνωση και γνωμοδότηση από εξειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών.

Η προσωρινή κράτηση ανηλίκου κατηγορουμένου επιτρέπεται, εφόσον αυτός έχει συμπληρώσει το 13ο έτος της ηλικίας του και μόνο εφόσον η πράξη για την οποία κατηγορείται επιφέρει ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 ετών. Ορίζεται επιπλέον ότι η εκ μέρους του ανηλίκου αδυναμία παροχής της χρηματικής εγγύησης που του έχει επιβληθεί, δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη της στην επιβολή προσωρινής κράτησης και στον εγκλεισμό του στις φυλακές.

Αναμφισβήτητο ο καινούργιος νόμος εκσυγχρονίζει το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων μεταφέροντας την έμφαση από την καταστολή και τον στιγματισμό στο, κατ' εξοχήν, ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής προστασίας. Ας σημειωθεί όμως ότι αυτή η καινούργια προσέγγιση στην αντιμετώπιση νεανικής παραβατικότητας απαιτεί τη συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης, ιδρυματικής, αλλά και έξω-ιδρυματικής, υποδομής για τη μεταχείριση ανηλίκων με υπαρκτά ή εν δυνάμει προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς. (Γιαννόπουλος, Τσομπάνογλου: 2003).

4.5. Συμμορίες ανηλίκων

Κατά τον Malcolm Klein (1995) για να χαρακτηριστεί μία ομάδα εφήβων ως συμμορία θα πρέπει τα μέλη της:

- α) να γίνονται αντιληπτά από τον γεωγραφικό – κοινωνικό τους περίγυρο ως ξεχωριστό σύνολο,
- β) να αυτοαναγνωρίζονται ως μία αμετάβλητη ομάδα με δικό της όνομα,
- γ) να εμφανίζουν εμπλοκή σε αριθμό εγκλημάτων ικανό να προκαλεί την αρνητική αντίδραση του περιγυρου ή/και των διωκτικών αρχών.

Σύμφωνα με τον Walter Miller (1999) η συμμορία αποτελεί μια αυτόκλητη συνένωση συνομηλίκων (peer group) με κοινά ενδιαφέροντα, αναγνωρισμένο αρχηγό, διακεκριμένες εξουσίες και οργανωτικά χαρακτηριστικά. Τα άτομα που την απαρτίζουν δρουν από κοινού για την επίτευξη σκοπού ή σκοπών, οι οποίοι γενικά αφορούν παράνομη δραστηριότητα και έλεγχο συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης ή τύπου επιχείρησης.

Κατά τον Frederick Thrasher (1927) η συμμορία αποτελεί μια αυθόρμητα σχηματισμένη ομάδα, της οποίας η υπόσταση ολοκληρώνεται στη συνέχεια μέσω της σύγκρουσης με άλλες ομάδες. Στα χαρακτηριστικά της περιλαμβάνονται η αμεσότητα στην επικοινωνία, η διάδραση μεταξύ των μελών, η κίνηση σε ομάδα, η σύγκρουση, η κατάστρωση σχεδίου. Η συλλογική αυτή συμπεριφορά οδηγεί στην ανάπτυξη παράδοσης, εσωτερικής δομής, συλλογικής συνείδησης, αλληλεγγύης, ηθικής και πρόσδεσης με γεωγραφική περιοχή (εντοπιότητας). (Κουράκης, Ζαγούρα, Γαλανού: 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Παράγοντες που ενισχύουν τη βία

5.1. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Ένας από τους σημαντικότερους μηχανισμούς αναπαραγωγής της βίας είναι και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Διαδίκτυο, τηλεόραση, κινητά τηλέφωνα, κ.ά.). Ιδιαίτερα η τηλεόραση, η οποία στηρίζεται στη δυνατότητα μετάδοσης μηνυμάτων έχει την ικανότητα να διαμορφώνει και να κατευθύνει την κοινή γνώμη με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη διαμόρφωση της συλλογικής αναπαράστασης της βίας. Τρόποι με τους οποίους οι εικόνες βίας μπορούν να ασκήσουν επιρροή, ιδιαίτερα στα παιδιά, είναι η μίμηση βίαιων ηρώων, η νομιμοποίηση της επιθετικής συμπεριφοράς καθώς και η αλλοίωση του υπάρχοντος συστήματος αξιών. Στην Ελλάδα έρευνες-μελέτες⁷ καταδεικνύουν ότι ο μέσος όρος παρακολούθησης τηλεόρασης από τα παιδιά είναι 21-32 ώρες την εβδομάδα, δηλαδή η τηλεόραση καταλαμβάνει ένα σημαντικό μέρος του χρόνου ζωής τους. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η θέαση είναι ανεξέλεγκτη σε παιδιά χαμηλής κοινωνικοοικονομικής τάξης, χαμηλής σχολικής επίδοσης και όταν υπάρχει συσκευή στο δωμάτιο του παιδιού ή πολλές συσκευές στο σπίτι. Μια σημαντική μεταανάλυση μελετών⁸ δείχνει ότι υπάρχει μια σημαντική σχέση μεταξύ έκθεσης στη βία της τηλεόρασης και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών και εφήβων και μια μικρή επίδραση στην ανάπτυξη εγκληματολογικής συμπεριφοράς των παιδιών και εφήβων. Αναδείχθηκε επίσης ότι τα αγόρια επηρεάζονται περισσότερο και όσον αφορά στις ηλικίες τα παιδιά 0-5χρονών, ακολουθούν τα παιδιά 6-11 χρονών και μετά οι έφηβοι 12-17 χρονών. Άλλα συμπεράσματα που προέκυψαν από αυτή τη μεταανάλυση ήταν ότι τα κινούμενα σχέδια με επιθετικό περιεχόμενο επηρεάζουν περισσότερο, όπως επίσης οι φανταστικές και επιπλέον (οι) επιθετικές ταινίες καθώς και οι ταινίες που συνδυάζουν

⁷ Φρυσίρα-Κανιούρα Ε., Βλάχου-Αντασέα Κ., Παπαθανασίου-Κλώντζα (., Ξυπολυτά-Ζαχαριάδη Α., Ματσανιώτη Μ., «Η επίδραση της τηλεόρασης στα Ελληνόπουλα στο τέλος του 20ου αιώνα και ο παιδίατρος», Παιδιατρική, τχ.56, 1993, σσ.300-316.

⁸ Paik, H., Comstock, G., "The effects of television violence on antisocial behaviour. A metanalysis.", Commun Res, vol.21, 1994, pp.516-546.

βία και ερωτισμό. Ιδιαίτερη επίδραση ασκεί η τηλεόραση στους επιθετικούς εφήβους καθώς αυτοί, επιλέγοντας να παρακολουθούν βιντεοπαιχνίδια ή ταινίες με επιθετικό περιεχόμενο επιδεικνύουν πολύ συχνά φαινόμενα επιθετικής και βίαιης συμπεριφοράς. (Slatar, M.D., Henry, K.L., Swaim, R.C., Anderson, I.I.:2003)

Η τηλεόραση μπορεί να έχει θετικές επιδράσεις στην ψυχοκοινωνική και νοητική εξέλιξη του παιδιού όταν τα παιδιά παρακολουθούν προγράμματα που κατευθύνονται από τη γονεϊκή ή γενικότερα από την εκπαιδευτική εποπτεία. Οι κυριότεροι παράγοντες που συσχετίζονται με την επιθετικότητα του παιδιού ή του εφήβου είναι η έλλειψη γονεϊκής εποπτείας και η πρόσφατη έκθεση σε διάφορες μορφές επιθετικότητας. Η μίμηση της επιδεικνυόμενης βίαιης συμπεριφοράς στην τηλεόραση, η αποευαισθητοποίηση από αυτή λόγω της συχνής έκθεσης που οδηγεί στην ανοχή καθώς και η ταύτιση με βίαιους ήρωες, είναι από τους ισχυρότερους μηχανισμούς αναπαραγωγής βίας στα παιδιά και στους εφήβους. Οι «δυνατές» επιδράσεις της τηλεοπτικής βίας στα παιδιά μπορούν να συνοψιστούν στις εξής τέσσερις: α) Η τηλεοπτική βία επιδρά στη συμπεριφορά του παιδιού που την παρακολουθεί. β) Η τηλεοπτική πράξη βίας μπορεί να κάνει το παιδί να είναι ανεκτικό στη βία των άλλων (πράξη-μιμητική). γ) Η τηλεοπτική βία ενδέχεται να παροτρύνει το παιδί να χρησιμοποιήσει την ίδια ως νόμιμο ή αποτελεσματικό μέσο για την επίλυση προβλημάτων του (γενική χρήση της βίας), και δ) Η τηλεοπτική πράξη βίας, όταν προβάλλεται συχνά, μπορεί ν' αμβλύνει την ευαισθησία του παιδιού προς αυτόν τον τύπο της συμπεριφοράς (πράξη κάθαρσης). Εν κατακλείδι αυτό σημαίνει ότι η βία ενθαρρύνει την επιθετικότητα στα παιδιά ή ότι αυτά που είναι επιθετικά για άλλους λόγους -ανεξάρτητους από την επίδραση της τηλεόρασης- επιλέγουν να παρακολουθούν τηλεοπτικά προγράμματα με πολλή επιθετικότητα και βία. (Howe Michael, J.A.: 1988)

5.2.Cyberbullying

Το “cyber-bullying”, ο «διαδικτυακός εκφοβισμός»⁹, έχει λάβει διαστάσεις πανδημίας. Δεν στερεί από τους νέους μόνο την αξιοπρέπεια ή την ψυχική τους γαλήνη.

Μπορεί να τους στερήσει, μάταια και αδόκητα τη ζωή. Ο αριθμός όσων απειλούνται, ταπεινώνονται ή παρενοχλούνται από τους «κυβερνονταίηδες» αυξάνεται. Κυριαρχεί η ένοχη σιωπή: μόλις το ένα στα τρία θύματα καταγγέλλει τον εκφοβισμό. Αυτό που παλαιότερα συνέβαινε μόνο σε σχολεία ή δρόμους και περιλάμβανε ύβρεις, εξευτελιστικούς χαρακτηρισμούς ή και σωματική βία, τώρα έχει επεκταθεί και σε ψηφιακό επίπεδο.

⁹ Ο θάνατος του βιολιστή και οι «κυβερνονταίηδες». Ο «διαδικτυακός εκφοβισμός» έχει λάβει διαστάσεις πανδημίας- Η κρυφή βιντεοσκόπηση προσωπικών στιγμών ενός 18χρονού ομοφυλόφιλου Αμερικανού τον οδήγησε στην αυτοκτονία. Ο 18χρονός Αμερικανός Τάιλερ Κλεμέντι ήταν ένας ντροπαλός αλλά χαρισματικός βιολιστής που φαινόταν ότι θα (έχει)/είχε λαμπρή μουσική σταδιοδρομία. Ο κακοήθης διασυρμός του, όμως, από δύο συμφοιτητές του, οι οποίοι τον βιντεοσκόπησαν κρυφά να συνενυρίσκεται με έναν άλλον άντρα και «ανέβασαν» σε απευθείας μετάδοση τις περιπτώσεις του ζεύγους στο (διαδίκτυο, τον οδήγησε στην αυτοκτονία. Επίσης η κραυγαλέα περίπτωση της Φίμπι Πράις προσείλκυσε την παγκόσμια προσοχή στα φαινόμενα διαδικτυακού και μη εκφοβισμού στα αμερικάνικα σχολεία και προκάλεσε την υιοθέτηση σκληρότερων νόμων εναντίον τους από την πολιτεία της Μασαχουσέτης. Η Φίμπι καταγόταν από την Ιρλανδία και δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από τις συμμαθήτριες της. (ερχόταν καθημερινά προπηλακισμούς στο σχολείο αλλά και πλήθος υβριστικών και ταπεινωτικών σχολίων -όπως «Ιρλανδή πόρνη» -στην ιστοσελίδα της στο Facebook. Αδυνατώντας να ζητήσει βοήθεια από τους οικείους της, οδηγήθηκε στην απελπισία και κρεμάστηκε τον Ιανουάριο του 2010 σε ηλικία 16 ετών. Ακόμη και μετά θάνατον, όμως, συμμαθητές της συνέχισαν να δημοσιεύουν κακεντρεχή σχόλια στην προσωπική της ιστοσελίδα. Μέχρι στιγμής εκκρεμεί η δίκη επτά εφήβων κοριτσιών με κατηγορίες που ξεκινούν από απλή παρενόχληση και φτάνουν ως την επικίνδυνη σωματική βλάβη και δύο μεγαλύτερων αγοριών που κατηγορούνται για αποπλάνηση ανήλικης. (Βήμα της Κυριακής, 10/10/2010, σ.Α34).

Οι νέες τεχνολογίες δίνουν, σε όποιον έχει κακές προθέσεις, τη δυνατότητα να στέλνει ανώνυμα απειλητικά μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, να πολιορκεί την προσωπική ιστοσελίδα του υποψήφιου θύματος με προσβλητικά ή ψευδή σχόλια και να δημοσιοποιεί προσωπικές πληροφορίες παραμένοντας τις περισσότερες φορές ασύλληπτος. Οι επιθέσεις εκφοβισμού μέσω Ίντερνετ ξεκινούν πλέον ακόμη και από την ηλικία των επτά ετών, ενώ το φαινόμενο γίνεται ιδιαίτερα έντονο κατά την περίοδο της εφηβείας. Στις ΗΠΑ από το 2003 τουλάχιστον 12 παιδιά και έφηβοι (από 11 ως 18 ετών) αυτοκτόνησαν επειδή έπесαν θύματα κάποιας μορφής cyber-bullying. Προς το παρόν αποτελεί ευτύχημα για την ελληνική πραγματικότητα το ότι δεν έχει συμβεί κάποιο παρόμοιο περιστατικό. Τη δεύτερη θέση πίσω από τη Ρουμανία καταλαμβάνει η Ελλάδα στον διαδικτυακό εκφοβισμό, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ευρωπαϊκής μελέτης -της οποίας φορέας υλοποίησης στην Ελλάδα ήταν η Μονάδα Εφηβικής Υγείας της Β' Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών τα περιστατικά έχουν αυξηθεί σημαντικά κατά τον τελευταίο χρόνο. Μεγαλύτερα ποσοστά cyber bullying, σύμφωνα με την έρευνα, παρουσιάζονται σε Ρουμανία (37.3%), και Ελλάδα (26.8%) , ενώ ακολουθούν οι Γερμανία (24.3%), Πολωνία (21.5%), Ολλανδία (15.5%), Ισλανδία (13.5%) και Ισπανία (13.3 %).¹⁰

Τίποτα όμως δεν προοιωνίζει την «ευτυχή» συνέχεια- συγκυρία. Επίσης θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το φαινόμενο του cyber-bullying δεν έχει τύχει της απαραίτητης προσοχής και της ενδελεχούς διερεύνησής του, ιδιαίτερα στην ευρύτερη σχολική κοινότητα.

Συμπερασματικά, η άμεση και η έμμεση βία του κοινωνικού περιβάλλοντος συνδυαζόμενες με τις μειονεξίες του προσωπικού περιβάλλοντος, τείνουν στην υιοθέτηση μιας υποκοιουλτούρας βίας ιδιαίτερα από τους ανήλικους μαθητές.

5.3.Ναρκωτικά

Είναι αρκετοί οι νέοι που αναζητούν τις λύσεις στα προβλήματα τους καταφεύγοντας στην χρήση ναρκωτικών. Η πρόκληση για μια νέα ριψοκίνδυνη εμπειρία είναι ένας ακόμα λόγος που τους οδηγεί στην λήψη ουσιών. Τα ναρκωτικά διαχωρίζονται σε «μαλακά» (μαριχουάνα, αμφεταμίνες κ.α.) και «σκληρά» (κοκαΐνη, ηρωίνη, «έκσταση» κ.α.). Σύμφωνα με την έρευνα των Παπαστυλιανού, Πετρόπουλου (2001), οι μαθητές Γυμνασίου που έστω μια φορά σε διάστημα ενός έτους έχουν κάνει χρήση «μαλακών» ναρκωτικών ανέρχεται σε 1,4%, ενώ στα «σκληρά» η χρήση φτάνει το 2,0%. Στο Λύκειο η χρήση «μαλακών» ναρκωτικών φτάνει το 10,1% και των «σκληρών» το 5,4%. Το προφίλ των εφήβων που κάνουν χρήση ουσιών, είτε αυτό είναι τσιγάρο , αλκοόλ ή ναρκωτικά, σκιαγραφείται με κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Είναι συνήθως πιο παρορμητικοί, πιο περιπετειώδεις, πιο κοινωνικοί, πιο επαναστατημένοι και λιγότερο ανεκτικοί στους περιορισμούς και την εξουσία.

5.4.Οικογένεια

Πολλοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι ελλειπείς στεγαστικές συνθήκες, το χαμηλό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, τα οικογενειακά προβλήματα, όπως τα διαζύγια, η απώλεια των παραδοσιακών οικογενειακών λειτουργιών με την συνακόλουθη αποδιοργάνωση του οικογενειακού ιστού, οι διαταγμένες σχέσεις γονιού και παιδιού,

¹⁰ Εφημερίδα Η ΑΥΓΗ, Άρθρο: Δεύτερη η Ελλάδα στο cyberbullying, Δημοσιοποίηση: 09.04.2013, Διαθέσιμο: <http://www.avgi.gr/article/181657/deuteri-i-ellada-sto-cyberbullying>

η φυσική ή συναισθηματική έλλειψη του ενός ή και των δύο γονέων και οι συγκρούσεις των γονέων αποτελούν το σύνολο των επιρροών του οικογενειακού περιβάλλοντος που σχετίζονται με την έκλυση βίαιης σχολικής συμπεριφοράς των εφήβων. Οι Debet & Vettenburg (1999) μετά από έρευνα που διενήργησε σε δείγμα 1.689 μαθητών της επαγγελματικής εκπαίδευσης, προσθέτει στους παράγοντες αυτούς τις πολυπληθείς οικογένειες, την αστάθεια, την επιθετικότητα και την ακρότητα των γονέων, τον μονογονεϊσμό και τέλος ισχυρίζεται ότι η σχολική βία εμφανίζεται συχνότερα στα μοναχοπαιδιά. Ερευνητικά υποστηρίζεται επίσης ότι η αύξηση των τιμωριών από το οικογενειακό περιβάλλον μειώνει την αυτοεκτίμηση των μαθητών (Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού: 2001). Ένα «τρίτο είδος οικογενειακής ευθύνης» που σχετίζεται με την ανάπτυξη βίαιης συμπεριφοράς των εφήβων είναι η παραίτηση των γονέων από την άσκηση φυσικής εξουσίας σε αυτά, η οποία οδηγεί στην εδραίωση μια «ανισοβαρούς» σχέσεως ψευδούς ισότητας, όπου ρόλοι και θέσεις στο οικογενειακό πλαίσιο αμφισβητούνται και δεν ιεραρχούνται μέσα στα παραδοσιακά όρια (Chazal: 1967, p.23 στο Debet & Vettenburg: 1999). Η συνακόλουθη επιθετικότητα του έφηβου που πολλές φορές θέτει ως στόχο τα υλικά αγαθά των άλλων αποτελεί απλά την έκφραση μιας έντονης συναισθηματικής διαμαρτυρίας για την «ατελή» οικογενειακή κατάσταση που βιώνει και κυρίως ένα μέσο έκλυσης της επιθετικότητας που σωρεύει εναντίον του πατέρα που συμβολίζει την πρώτη έννοια εξουσίας (Chazal: 1967, pp.26,41 στο Debet & Vettenburg: 1999). Με βάση μια πολυσυστημική εικόνα της επίδρασης της οικογενειακής βίας στους εφήβους και στην κοινωνία και μέσω της επισκόπησης της ερευνητικής, εμπειρικής βιβλιογραφίας ο Rudo-Zena (1996: pp.26-28) συντάσσει το πλαίσιο άσκησης βίας στις περιοχές αυτές καθώς και την μεταξύ τους αναπτυσσόμενη ενδο - σχέση. Σύμφωνα με τα ευρήματα από την επισκόπηση αυτή καταλήγει:

1. Η εμπειρία της φυσικής κακομεταχείρισης που έχουν υποστεί οι έφηβοι από την οικογένειά τους σχετίζεται με την επίθεση και την άσκηση βίας εναντίον άλλων. Ειδικότερα παιδιά που έχουν κακοποιηθεί ψυχολογικά παρουσιάζουν χαμηλή αυτοαντίληψη
2. Παιδιά που έχουν υποστεί φυσική κακοποίηση από μέλη της οικογένειάς τους βρέθηκε ότι παίζουν λιγότερο με άλλα παιδιά
3. Το 82% των ανδρών των οικογενειών που υπήρξαν μάρτυρες γονικής κακοποίησης του ενός συζύγου από τον άλλον, υπήρξαν και οι ίδιοι θύματα παιδικής κακοποίησης
4. Παιδιά που είχαν φυσικά κακοποιηθεί από μέλη της οικογένειάς τους επέδειξαν φτωχά σχολικά και ακαδημαϊκά επιτεύγματα
5. Παιδιά που είχαν παραμεληθεί είχαν μεγαλύτερα προβλήματα συμπεριφοράς και σχολικές μαθησιακές δυσκολίες
6. Μαθητές με βίαιη και παραβατική συμπεριφορά βρέθηκαν να έχουν υψηλότερους βαθμούς κακοποίησης.

Ο Βουϊδάσκης (1996) σημειώνει ότι επιθετικές και βίαιες συμπεριφορές συνήθως εκφράζουν δυσλειτουργίες που σχετίζονται με το οικογενειακό πλαίσιο, το οποίο αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα ανάπτυξης και κοινωνικοποίησης του παιδιού. Στην περίπτωση αυτή το παιδί έχει το διπλό ρόλο του θύματος της οικογενειακής βίας και του θύτη στο σχολικό περίγυρο, όπου και διαλέγει να εκτονώσει την βία που έχει εισπράξει (Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού: 2001).

Σε έρευνα του Levinson (1996) καταδείχτηκε ότι ο παράγοντας της έντονης επαγγελματικής ενασχόλησης των γονέων σχετίζεται αρνητικά με την αυτοαντίληψη των εφήβων και με την ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων.

Η κακοποίηση των παιδιών μέσα στα οικογενειακά πλαίσια αποτελεί επιβαρυντικό προγνωστικό παράγοντα για την έκλυση βίαιης συμπεριφοράς του εφήβου. Αν

μάλιστα συνυπολογίσουμε ότι το ποσοστό των κακοποιημένων παιδιών ανέρχεται στο 1% έως και 2% επί του συνόλου των 100.000 περίπου νέων γεννήσεων, τότε κάθε έτος προστίθενται 1.000 έως και 2.000 κακοποιημένα παιδιά, που ενδέχεται να παρουσιάσουν παρόμοιες συμπεριφορές (Αγάθωνος – Γεωργοπούλου: 1998). Σημειώνουμε αντίθετες των λεχθέντων ερευνητικές αναφορές που δεν εντοπίζουν κανένα συσχετισμό ανάμεσα στην σχολική βία και τις αντίξοες οικογενειακές συνθήκες (Stromquist & Vigil, 1996, Mooij: 1998).

5.5.Ρατσισμός

«Η σχολική βία δεν εμπίπτει σε μια αντικειμενική κατηγοριοποίηση αλλά ποικίλει ανάλογα με το περιβάλλον, την κουλτούρα, τα άτομα, την κοινωνική δομή και τις κοινωνικές ομάδες» (Debet & Vettenburg:1999).

Ο Μιτίλης (1998) υποστηρίζει ότι οι μαθητές που προέρχονται από διαφορετικές εθνικότητες και αποτελούν μειονότητα στην χώρα που μετανάστευσαν οι γονείς τους, βιώνουν δύο διαφορετικές και πολλές φορές συγκρουσιακές πραγματικότητες που κινούνται στο δίπολο σχολείο και οικογένεια, με αποτέλεσμα να ενσωματώνουν έντονες διαφορές ικανές να τους κατατάξουν σε υψηλή ομάδα κινδύνου για την διάπραξη βίαιων πράξεων.

Σύμφωνα με έρευνα που διενεργήθηκε από το Εθνικό παράρτημα Υγείας της Χαβάη (Hawaii State Dept. of Health: 1991) σε δείγμα 1.335 μαθητών, εφηβικής ηλικίας, 6 δημοσίων σχολείων καταδείχτηκε ότι με βάση την εθνικότητα το 18% των ντόπιων χαβανέζων είχαν χαμηλή αυτοαντίληψη και το 21% των καυκάσιων μαθητών είχαν υψηλή. Αυτοί οι μαθητές που διατηρούσαν χαμηλή αυτοαντίληψη είχαν μεγαλύτερη τάση να εμπλακούν σε υψηλού κινδύνου συμπεριφορές, βίαιες κατά κανόνα, σε σχέση με αυτούς που είχαν υψηλή αυτοαντίληψη. Τέλος ο Levinson (1977) κατά την διάρκεια ανθρωπολογικών διεθνικών μελετών συσχέτισε την συχνότητα της επιθετικότητας με το κλίμα της χώρας και κατέληξε ότι οι μαθητές που προέρχονται από χώρες με ζεστά κλίματα εμφανίζουν μεγαλύτερη επιθετικότητα.

Άλλες μορφές εκφοβισμού που οφείλονται στο ρατσισμό, μέσα από τα σχόλια των ίδιων των μαθητών, είναι:

«Παιδιά φτωχότερα αισθάνονται άσχημα που δε φορούν ρούχα επώνυμα κι ακριβά.

Οι ξένοι μαθητές είναι κακοί μαθητές συνήθως, με αποτέλεσμα ν' αντικρύζουν την υποτιμητική ματιά των συμμαθητών τους μέσα στην τάξη

Οι μαθητές από ξένη χώρα κάνουν παρέα συνήθως μεταξύ τους. Μαθητές από ανώτερα κοινωνικά στρώματα, με γονείς ευκατάστατους και μορφωμένους είναι καλύτεροι, συνήθως, στα μαθήματα. Η οικονομική κατάσταση και η κοινωνική θέση της οικογένειας παίζουν το ρόλο τους. Οι ξένοι μαθητές δεν έχουν τόσους φίλους όσους οι Έλληνες, θα φταίει η διαφορετική κουλτούρα, που δεν είναι τόσο οικεία Στο σχολείο όποιος έχει ωραία ρούχα, όμορφο πρόσωπο και το πιο καινούριο κινητό είναι δημοφιλής. Αν έχεις άλλη θρησκεία επίσης διαφέρεις στο σχολείο. Μπορείς βέβαια να μην παρακολουθείς θρησκευτικά... αλλά ένα βλέμμα απορίας το εισπράττεις! Η ανεξίθρησκεία βέβαια είναι αναφαίρετο και κατοχυρωμένο δικαίωμα...»¹¹

¹¹ Ερευνητική Εργασία: ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΑ, ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΜΕΣΑ, 24ο Γενικό Λύκειο Αθηνών, 2013,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Έρευνα

6.1. Σκοπός έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστώσουμε πια είναι η παρούσα κατάσταση όσον αφορά την ενδοσχολική βία ανάμεσα στους εφήβους του Δήμου Ηρακλείου. Μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας θα ανακαλύψουμε πιο το εύρος του φαινομένου, ποια τα χαρακτηριστικά του και ποιες οι πιθανές λύσεις και προτάσεις για την μείωση και εξάλειψή του.

Έχοντας ως βάση τη βιβλιογραφική μελέτη σχετικά με το θέμα της ενδοσχολικής βίας στους εφήβους, στο εμπειρικό κομμάτι της εργασίας θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε:

1. Ποια είναι η κατάσταση της ενδοσχολικής βίας σε χώρους συνάθροισης εφήβων του Δήμου Ηρακλείου, θέτοντας ερωτήματα
2. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου,
3. Με ποιους τρόπους εμφανίζεται
4. Ποιες οι συνέπειες που προκαλεί.

Εάν υποθεθεί πως το φαινόμενο βρίσκεται σε έξαρση:

5. Ποιοι είναι οι λόγοι που το προκάλεσαν
6. Ποιες είναι οι πιθανές λύσεις.
7. Με ποιες μορφές εκδηλώνεται η βία στο σχολείο
8. Ποιο φύλο είναι πιο επιρρεπές στη βία και γιατί.
9. Υπάρχουν λύσεις για την εξάλειψη του φαινομένου;

Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που προκύπτουν και θα αναζητήσουμε τις απαντήσεις τους.

6.2.Μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της ποσοτικής μεθοδολογίας. Πιο συγκεκριμένα, αξιοποιήθηκε το εργαλείο του ερωτηματολογίου, προκειμένου να

εξασφαλιστεί αξιοπιστία και εγκυρότητα των δεδομένων. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται αναλυτικά οι τεχνικές και η διαδικασία συλλογής δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου.

Δείγμα της έρευνας

Η μελέτη-έρευνα αυτή διενεργήθηκε στην ομάδα στόχο (targetgroup) που είναι:

- Έφηβοι ηλικίας 13-17
- Αγόρια και κορίτσια

Προτού διεξαχθεί το κύριο μέρος της έρευνας, έλαβε χώρα έλεγχος των ερωτηματολογίων, προκειμένου να διαπιστωθούν και να διορθωθούν τυχόν αδυναμίες, ασάφειες ή παραλείψεις του ερωτηματολογίου.

Η κύρια μελέτη-έρευνα πραγματοποιήθηκε σε χώρους συνάθροισης εφήβων του Δήμου Ηρακλείου και ο αριθμός των ερωτηματολογίων που συλλέχθηκαν είναι 300. Ο κάθε ερευνητής πραγματοποίησε την συλλογή 150 ερωτηματολογίων. Η λήψη των ερωτηματολογίων έγινε με τυχαίο τρόπο, σε χώρους συγκέντρωσης εφήβων όπως χώρους άθλησης, φροντιστήρια και πλατείες καθώς το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας πραγματοποιήθηκε κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

6.3. Διαδικασία διεξαγωγής της Έρευνας

6.3.1. Το ερωτηματολόγιο

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα ήταν το ερωτηματολόγιο, καθώς μέσω αυτού δόθηκε η δυνατότητα συλλογής πολυπληθών απαντήσεων και πληροφοριών σε πολύ σύντομο χρόνο, με αποτέλεσμα να διερευνηθούν όψεις της ενδοσχολικής βίας και επέτρεψε την αποτελεσματική μελέτη του φαινομένου αυτού, το οποίο με άλλη μέθοδο θα απαιτούσε πολυάριθμες και μακροχρόνιες παρατηρήσεις. Ο πληθυσμός της έρευνας ήταν οι έφηβοι ηλικίας 13 έως 17 ετών και των δύο φύλων και ο αριθμός των ερωτηματολογίων που συγκεντρώθηκε ήταν 300.

Επειδή το δείγμα έπρεπε να είναι αντιπροσωπευτικό, έγινε απλή τυχαία δειγματοληψία, προκειμένου να επιλεγούν τα άτομα στα οποία θα μοιράζονταν τα ερωτηματολόγια και οι χώροι στους οποίους θα γινόταν η έρευνα.

Προκειμένου να σχεδιαστεί το ερωτηματολόγιο, λήφθηκαν υπόψη οι ερευνητικοί σκοποί που αναφέρθηκαν στο βιβλιογραφικό μέρος της παρούσας εργασίας κι έτσι δημιουργήθηκε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, με κλειστές ερωτήσεις, οι οποίες μπορούν να παράγουν συχνότητες απαντήσεων που επιδέχονται στατιστικούς χειρισμούς και ανάλυση και σύγκριση μεταξύ ομάδων του δείγματος.

Το ερωτηματολόγιο ήταν σύντομο ώστε να ελκύσει τους συμμετέχοντες να απαντήσουν, χωρίς, ωστόσο, να συνωστίζει τα ερωτήματα. Προσπαθήσαμε οι απαντήσεις να είναι σύντομες, σαφείς και απλές ως προς τη διατύπωση, προκειμένου να αποφευχθούν φαινόμενα ελλιπούς κατανόησης από τα υποκείμενα της έρευνας.

6.3.2. Επεξεργασία – Ανάλυση των Δεδομένων

Μόλις συλλέχθηκαν τα δεδομένα, των ερωτηματολογίων, άρχισε η επεξεργασία και η ανάλυσή τους, η οποία ακολούθησε τα εξής στάδια:

1^ο στάδιο: Έλεγχος και αρίθμηση των ερωτηματολογίων. Συνολικά τα ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν ήταν 300.

2^ο στάδιο: Κωδικοποίηση των ερωτήσεων: Σχεδόν όλα τα δημογραφικά δεδομένα που τα υποκείμενα καλούνταν να συμπληρώσουν ήταν μία ονομαστική μεταβλητή. Έτσι, σε κάθε τιμή μιας μεταβλητής δινόταν ένα νούμερο. Πχ. Για τη μεταβλητή

«Φύλο» η τιμή «Αγόρι» έπαιρνε το νούμερο 1, ενώ η τιμή «Κορίτσι» έπαιρνε το νούμερο 2.

3^ο στάδιο: Στατιστική επεξεργασία: η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS. Η κωδικοποίηση του προηγούμενου σταδίου βοήθησε πολύ να εισαχθούν στο SPSS τα δεδομένα πολύ πιο εύκολα. Η στατιστική ανάλυση των ερωτηματολογίων περιλαμβάνει την εξαγωγή περιγραφικών στατιστικών προκειμένου να διαπιστωθεί η κατανομή των απαντήσεων των υποκειμένων για όλα τα ερωτήματα.

6.4.Εγκυρότητα – αξιοπιστία της Έρευνας

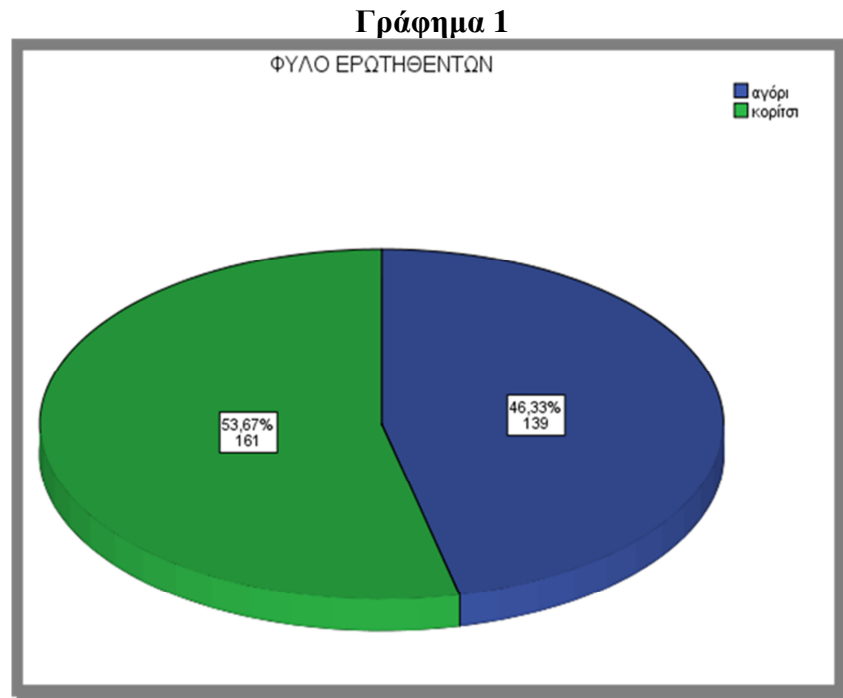
Η εγκυρότητα και η αξιοπιστία οποιασδήποτε έρευνας είναι απολύτως απαραίτητες, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ίδια η μελέτη ως επιστημονικά ορθή και ισχύουσα. Από τη μία πλευρά η εγκυρότητα αφορά ένα ερευνητικό εργαλείο, το οποίο πράγματι μετρά αυτό που επιδιώκει να μετρήσει και, από την άλλη πλευρά, η αξιοπιστία δείχνει ότι η μελέτη, στην περίπτωση που διεξαγόταν δεύτερη φορά σε παρόμοια ομάδα απαντούντων και σε ένα παρόμοιο περιβάλλον, θα είχαμε ως αποτέλεσμα τα ίδια ερευνητικά αποτελέσματα.

Στα ποσοτικά δεδομένα η εγκυρότητα εξασφαλίζεται μέσω της προσεκτικής δειγματοληψίας, της επιλογής του κατάλληλου ερευνητικού οργάνου και της κατάλληλης στατιστικής διαχείρισης των δεδομένων.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη εγκυρότητα στην παρούσα έρευνα, υπήρξε μέριμνα σε μία σειρά ζητημάτων. Κατά το στάδιο του σχεδιασμού της έρευνας, επιλέχθηκε η κατάλληλη μεθοδολογία, ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα, και τα κατάλληλα ερευνητικά εργαλεία για να είναι εφικτό να συλλεχθεί ο απαιτούμενος τύπος δεδομένων. Στη φάση της συλλογής δεδομένων επιλέχθηκε με αντικειμενικότητα το κατάλληλο δείγμα, ώστε να είναι αντιπροσωπευτικό, και υπήρξε φροντίδα να ελαχιστοποιηθεί όσο γίνεται το ποσοστό μη απαντημένων ερωτηματολογίων. Κατά την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η κατάλληλη στατιστική επεξεργασία, ανάλογα με το επίπεδο των δεδομένων.

6.5.Αποτελέσματα της έρευνας

Ερώτηση 1: Ποιο είναι το φύλο σου;

Πίνακας 1.1

Φύλο

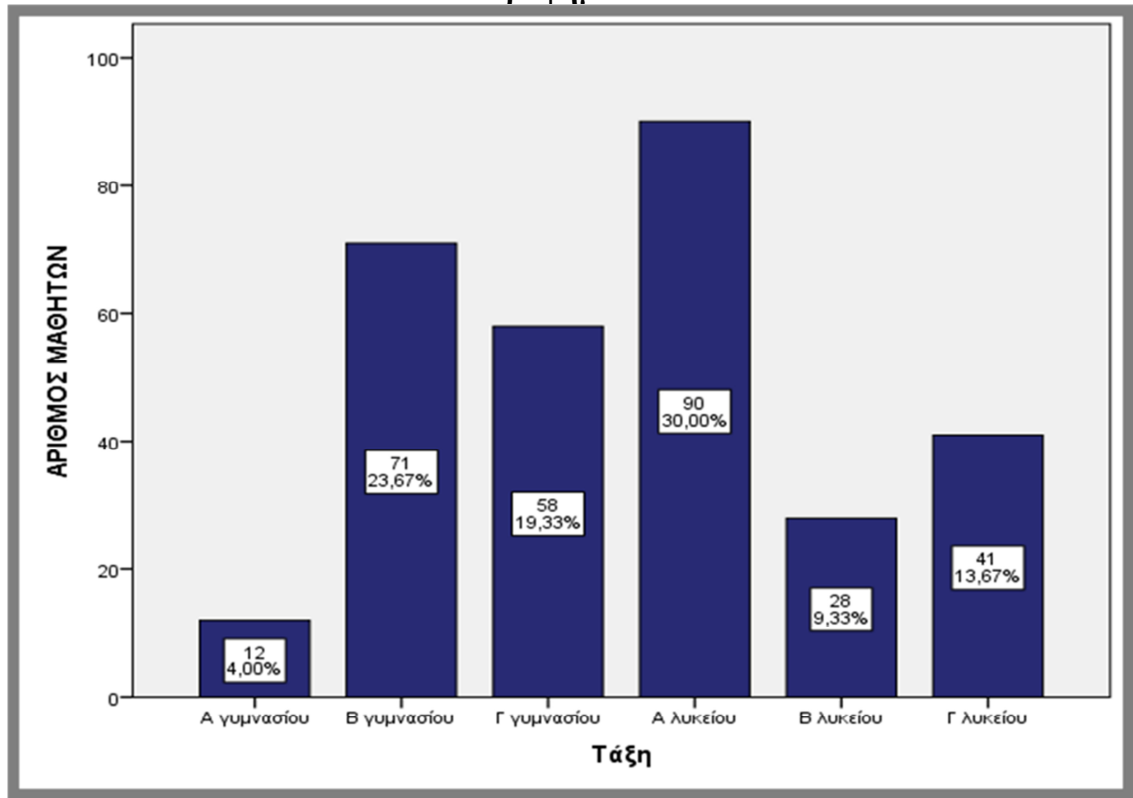
N	Valid	300
	Missing	0
	Sum	300

Πίνακας 1.2. Φύλο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
αγόρι	139	46,3	46,3	46,3
Valid κορίτσι	161	53,7	53,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Ξεκινώντας την παρούσα έρευνα ως πρώτο δημογραφικό ερώτημα τίθεται το φύλο των ερωτηθέντων. Σε ένα συνολικό αριθμό τριακοσίων (300) ερωτηθέντων, το 46,3% ήταν αγόρια, ενώ το 53,7% ήταν κορίτσια, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε στο γράφημα 1.

Ερώτηση 2: Σε ποιά τάξη είσαι μαθητής/τρια
Γράφημα 2

Πίνακας 2.1 Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Φύλο * Τάξη	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%

Πίνακας 2.2 Φύλο * Τάξη Crosstabulation

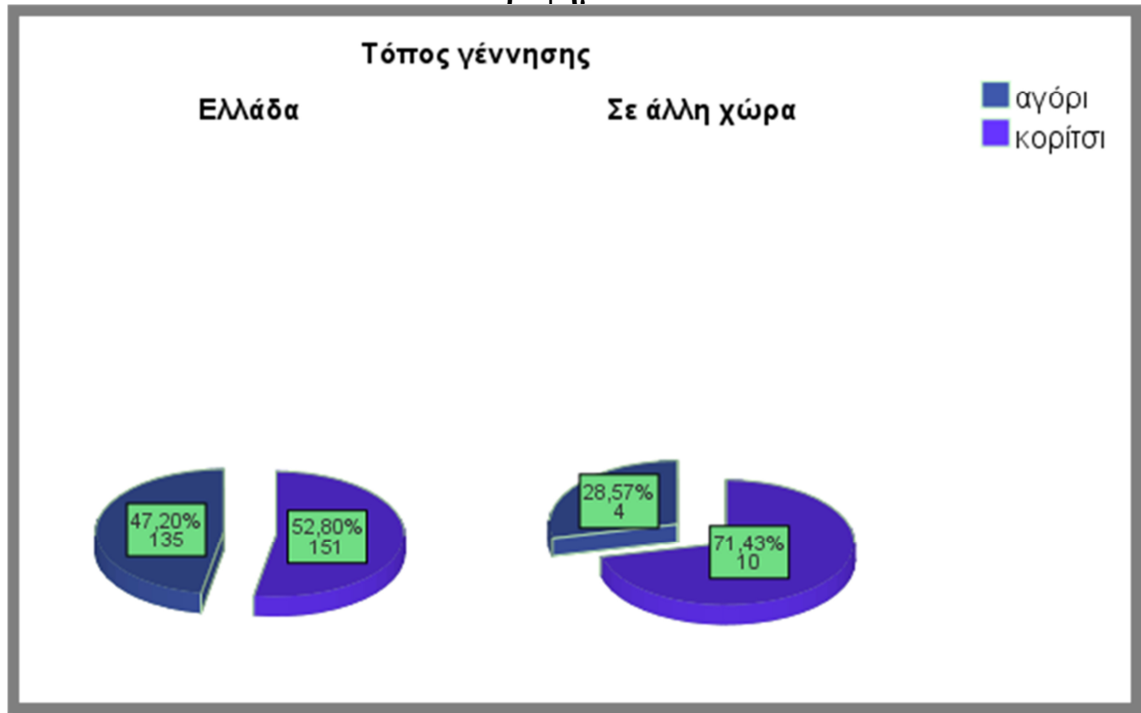
Count

		Τάξη						Total
		A γυμνασίου	B γυμνασίου	Γ γυμνασίου	A λυκείου	B λυκείου	Γ λυκείου	
Φύλο	αγόρι	7	36	27	44	5	20	139
	κορίτσι	5	35	31	46	23	21	161
	Total	12	71	58	90	28	41	300

Στο δεύτερο ερώτημα που τίθεται στους ερωτηθέντες βλέπουμε στο γράφημα 2 ότι το 4% είναι μαθητές της Α Γυμνασίου, το 23,67% είναι μαθητές της Β γυμνασίου, το 19,33% είναι μαθητές της Γ Γυμνασίου, το 30% - που αποτελεί και το μεγαλύτερο ποσοστό – είναι μαθητές της Α Λυκείου, το 9,33% είναι μαθητές της Β Λυκείου και μόλις το 13,67% είναι μαθητές της Γ Λυκείου.

Σε σύγκριση τάξης που φοιτούν οι μαθητές και φύλο μαθητή θα παρατηρήσουμε ότι μεγαλύτερη προθυμία στο να απαντήσουν τα ερευνητικά ερωτήματα είχαν τα κορίτσια σχεδόν σε κάθε επίπεδο τάξης, με εξαίρεση τις πρώτες τάξεις του γυμνασίου (α,β).

Ερώτηση 3: Που γεννήθηκες
 Γράφημα 3

Πίνακας 3.1 Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Φύλο * Τόπος γέννησης	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%

Πίνακας 3.2 Φύλο * Τόπος γέννησης
 Crosstabulation

		Τόπος γέννησης		Total
		Ελλάδα	Σε άλλη χώρα	
Φύλο	αγόρι	135	4	139
	κορίτσι	151	10	161
Total		286	14	300

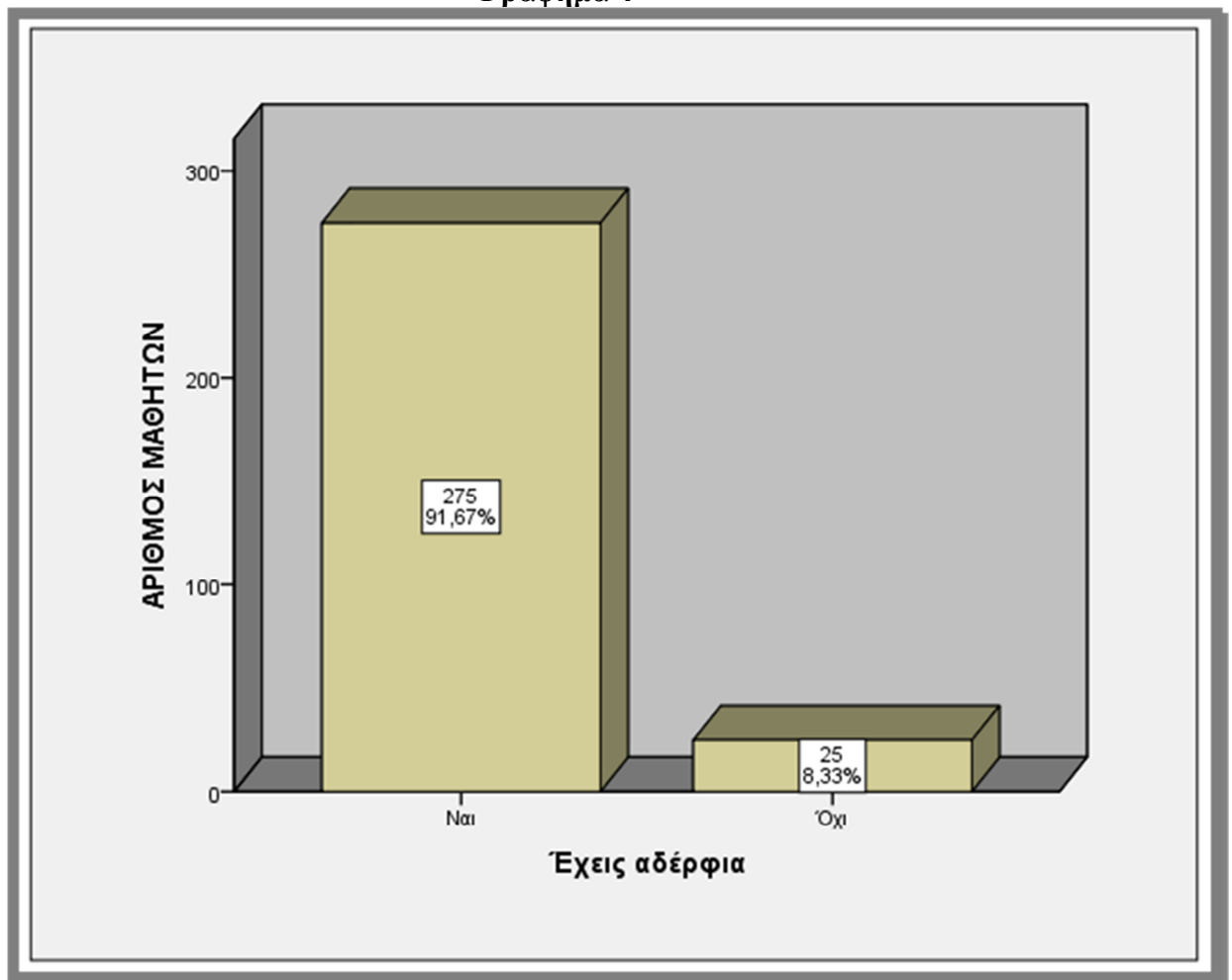
Σύμφωνα με το γράφημα 3 που αφορά τον τόπο γέννησης των ερωτηθέντων, το 47,20% είναι αγόρια με τόπο γέννησης την Ελλάδα, ενώ το 52,80% είναι κορίτσια με τόπο γέννησης την Ελλάδα. Το 28,57% είναι αγόρια με τόπο γέννησης κάποια άλλη χώρα του εξωτερικού, ενώ το συντριπτικό 71,43% είναι κορίτσια με τόπο γέννησης κάποια άλλη χώρα του εξωτερικού. Συγκριτικά το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων, τάξης του 95%, έχει ως τόπο γέννησης την Ελλάδα.

Ερώτηση 4: Έχεις αδέρφια:

Πίνακας 4.1 Έχεις αδέρφια

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	275	91,7	91,7	91,7
Valid Όχι	25	8,3	8,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

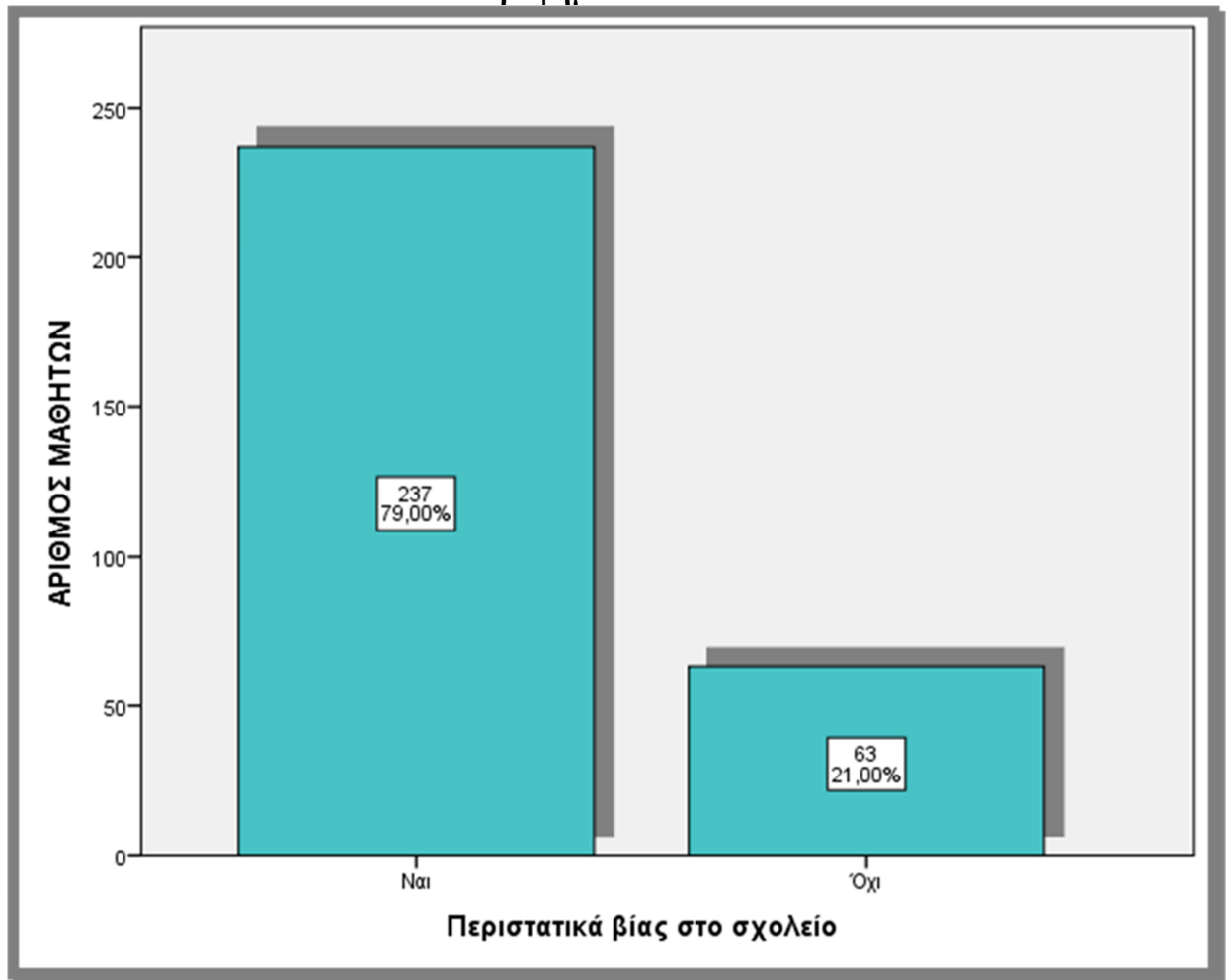
Γράφημα 4

Στην ερώτηση 4 που αφορά την ύπαρξη αδερφιών, οι ερωτηθέντες κατά πλειοψηφία, το 91,67%, απάντησε θετικά στο ερώτημα, ενώ μόνο το 8,33% απάντησε αρνητικά, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε και στο γράφημα 4.

Ερώτηση 5: Συμβαίνουν περιστατικά βίας στο σχολείο σου;

Γράφημα 5

Πίνακας 5.1 Φύλο * Περιστατικά βίας στο σχολείο Crosstabulation

Count

		Περιστατικά βίας στο σχολείο		Total
		Ναι	Όχι	
Φύλο	αγόρι	103	36	139
	κορίτσι	134	27	161
Total		237	63	300

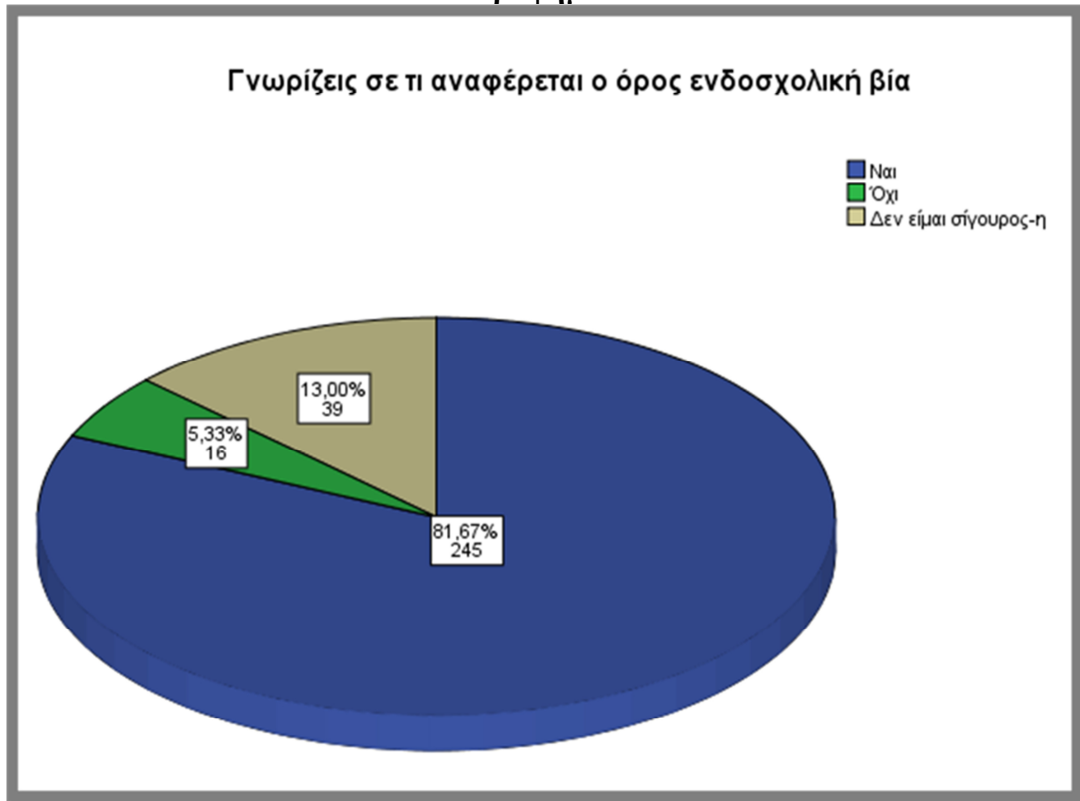
Πίνακας 5.2 Τόπος γέννησης * Περιστατικά βίας στο σχολείο
Crosstabulation

		Count		Total
		Περιστατικά βίας στο σχολείο		
		Ναι	Όχι	
Τόπος γέννησης	Ελλάδα	228	58	286
	Σε άλλη χώρα	9	5	14
Total		237	63	300

Οι απαντήσεις στο ερώτημα 5 του ερωτηματολογίου που αφορά το αν συμβαίνουν περιστατικά βίας στο σχολείο του ερωτηθέντος ατόμου, η πλειοψηφία απάντησε θετικά με ένα συντριπτικό αριθμό της τάξεως του 79,00%, έναντι του μόλις 21,00% που απάντησε αρνητικά. Όπως γίνεται αντιληπτό, τα περιστατικά βίας που λαμβάνουν χώρα στα σχολεία είναι πολύ συχνά και σύμφωνα με τα αποτελέσματα και το γράφημα 5, το μεγαλύτερο μέρος των μαθητών γνωρίζει ή σίγουρα έχει ακούσει για την ύπαρξη αυτών των περιστατικών.

Όπως βλέπουμε στον Πίνακα 5.1 από τα άτομα που μας απάντησαν θετικά στο ερώτημα, τα 103 ήταν αγόρια ενώ τα 134 ήταν κορίτσια. Από τα άτομα που απάντησαν αρνητικά στο ερώτημα, τα 36 ήταν αγόρια ενώ μόλις τα 27 κορίτσια. Συγκριτικά τα περισσότερα άτομα που απάντησαν ναι στο ερώτημα 5, είχαν ως τόπο γέννησης την Ελλάδα (286 άτομα), ενώ πολύ μικρός ήταν ο αριθμός των ερωτηθέντων που είχαν ως τόπο γέννησης μία άλλη χώρα (14 άτομα).

**Ερώτηση 6: Γνωρίζεις σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία;
 Γράφημα 6**

Πίνακας 6.1 Γνωρίζεις σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	245	81,7	81,7	81,7
Όχι	16	5,3	5,3	87,0
Δεν είμαι σίγουρος-η	39	13,0	13,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 6.2 Φύλο * Γνωρίζεις σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία Crosstabulation

Count

	Γνωρίζεις σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία			Total
	Ναι	Όχι	Δεν είμαι σίγουρος-η	
Φύλο αγόρι	113	10	16	139
κορίτσι	132	6	23	161
Total	245	16	39	300

Στο ερώτημα 6 που αφορά το αν ο ερωτώμενος γνωρίζει σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία, οι απαντήσεις που συλλέχτηκαν δίνουν αισιόδοξα αποτελέσματα

μιας και το 81,7% γνωρίζει σε τι αναφέρεται ο όρος, ενώ μόλις το 5,3% δεν γνωρίζει και απάντησε αρνητικά. Φυσικά υπήρξαν και τα άτομα που δεν ήταν απολύτως σίγουρα σε αναφέρεται ο όρος με ποσοστό 13%. Αυτό που είναι αξιοσημείωτο είναι ότι τόσο ο αριθμός των αγοριών όσο και ο αριθμός των κοριτσιών που απάντησαν ότι γνωρίζουν τον όρο της ενδοσχολικής βίας είναι περίπου ίσος χωρίς μεγάλες αποκλίσεις (113 αγόρια, έναντι 132 κοριτσιών).

Εάν λοιπόν παρατηρήσουμε το γράφημα 6 βλέπουμε ότι το κομμάτι των θετικών απαντήσεων υπερτερεί και έτσι μας δημιουργούνται αισιόδοξες εντυπώσεις από την αντίληψη των σημερινών εφήβων σχετικά με την ενδοσχολική βία.

Ερώτηση 7: Να κυκλώσεις ποια από τα παρακάτω θεωρείς ότι είναι περιστατικά βίας: (βάλε ✓)

Πίνακας 7.1 Ποσοστά ανά ενέργεια

Statistics											
		προσβλητικές εκφράσεις και βρισιές	απειλές	ειρωνεία	σωματική βία	απόρριψη από άλλους	καταστροφή προσωπικών αντικειμένων	βανδαλισμοί	κλοπή	ληστεία	σεξουαλική παρενόχληση
N	Valid	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Στο ερώτημα 7 «Ποια θεωρείς περιστατικά βίας», οι ερωτηθέντες έφηβοι παρουσίασαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

Πίνακας 7.2. προσβλητικές εκφράσεις και βρισιές

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	233	77,7	77,7	77,7
Valid όχι	64	22,3	22,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον Πίνακα 7.2 το 77,7% των ερωτηθέντων θεωρεί ως περιστατικό βίας τις προσβλητικές εκφράσεις και τις βρισιές, ενώ μόλις το 22,3% δεν το θεωρεί ως περιστατικό βίας. Βλέπουμε, λοιπόν, πως μία από τις κύριες λεκτικές μορφές βίας, όπως είναι οι προσβλητικές εκφράσεις και οι βρισιές, αναγνωρίζονται από τους ερωτηθέντες σε μεγάλο ποσοστό.

Πίνακας 7.3 απειλές

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	209	69,7	69,7	69,7
Valid όχι	91	30,3	30,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Στον Πίνακα 7.3 παρατηρούμε ότι το 69,7% των ερωτηθέντων θεωρεί ως περιστατικό βίας τις απειλές, ενώ το 30,3% δεν το θεωρεί ως περιστατικό βίας. Συγγραφείς όπως οι: Brodsky, Miles, Walter κ.α. τονίζουν, ότι η μορφή της βίας μπορεί να είναι «ψυχολογική», που εκφράζεται με πίεση ή απειλές και ασκείται με σκοπό να επηρεαστεί η συμπεριφορά των άλλων.

Πίνακας 7.4 ειρωνεία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	139	46,3	46,3	46,3
Valid όχι	161	53,7	53,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Στον Πίνακα 7.4 το 46,3% των ερωτηθέντων θεωρεί πως η ειρωνεία είναι περιστατικό βίας ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό, 53,7%, δυστυχώς θεωρεί πως η ειρωνεία δεν συγκαταλέγεται στα περιστατικά βίας. Όμως όπως παρουσιάσαμε στη βιβλιογραφική έρευνα της παρούσας εργασίας, η ειρωνεία αποτελεί ένα από τα περιστατικά λεκτικής βίας, αλλά θεωρείται συνήθως ότι είναι λιγότερο επώδυνη από άλλα περιστατικά βίας, πιθανόν γιατί δεν υφίσταται σωματικός τραυματισμός ή βιαιοπραγία.

Πίνακας 7.5 σωματική βία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	261	87,0	87,0	87,0
Valid όχι	39	13,0	13,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Στον Πίνακα 7.5 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για το αν θεωρείται περιστατικό βίας η σωματική βία. Εδώ τα αποτελέσματα προκαλούν ερωτήματα καθώς ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων, 87%, θεωρεί τη σωματική βία ως περιστατικό βίας, υπάρχει ένα 13% που δεν το αναγνωρίζει. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο οι έφηβοι μπορούν να αναγνωρίσουν ένα περιστατικό βίας και να το κατηγοριοποιήσουν και κατά πόσο είναι σε θέση να απαντήσουν θετικά, φοβούμενοι ότι η απάντησή τους μπορεί να τους εκθέσει.

Πίνακας 7.6 απόρριψη από άλλους

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	129	43,0	43,0	43,0
Valid όχι	171	57,0	57,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Άλλο ένα περιστατικό βίας που έχει καταγραφεί είναι αυτό της απόρριψης από τους άλλους που οδηγεί τους εφήβους σε χαμηλή αυτοεκτίμηση και μειονεκτική θέση. Όμως η εικόνα που παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.6 μας αποδεικνύει ότι οι έφηβοι δεν μπορούν αν διακρίνουν αν η απόρριψη από τους άλλους συγκαταλέγεται στα περιστατικά βίας καθώς το 43% απάντησε θετικά σε σύγκριση με το 57% που απάντησε αρνητικά.

Πίνακας 7.5 καταστροφή προσωπικών αντικειμένων

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	207	69,0	69,0	69,0
Valid όχι	93	31,0	31,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Στον Πίνακα 7.5 οι έφηβοι καλούνται να απαντήσουν εάν η καταστροφή προσωπικών αντικειμένων αποτελεί περιστατικό βίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό (69%) απάντησε θετικά στο ερώτημα ενώ το 31% απάντησε αρνητικά. Με τον όρο βία περιγράφονται ποικίλες και διαφορετικές διαθέσεις, πράξεις, συμπεριφορές, από την επιθυμία καταστροφής προσωπικών αντικειμένων, την απειθαρχία ή την προσβολή έως τη σεξουαλική κακοποίηση.

Πίνακας 7.6 βανδαλισμοί

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	173	57,7	57,7	57,7
Valid όχι	127	42,3	42,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Ο Πίνακας 7.6 παρουσιάζει μία εικόνα υπό συζήτηση, καθώς τα ποσοστά των εφήβων που απάντησαν στο ερώτημα αν θεωρούν τους βανδαλισμούς μορφή βίας είναι στο ίδιο σχεδόν επίπεδο. Το 57,7% απάντησε θετικά στο ερώτημα, ενώ το 42,3% απάντησε αρνητικά. Αυτό σημαίνει ότι και εδώ επικρατεί μία συγγεόμενη άποψη από τους εφήβους, καθώς ένα επιπρόσθετο στοιχείο που εκφράζει τη βίαιη συμπεριφορά των μαθητών τόσο απέναντι στο σχολείο όσο και στον ίδιο το σχολικό θεσμό είναι οι βανδαλισμοί και οι καταστροφές που προκαλούν οι μαθητές στην κτηριακή υποδομή και στον λοιπό εκπαιδευτικό και μηχανολογικό εξοπλισμό του σχολείου.

Πίνακας 7.7 κλοπή

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	155	51,7	51,7	51,7
Valid όχι	145	48,3	48,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Η κλοπή αντικειμένων είναι άλλο ένα περιστατικό βίας που οι έφηβοι δεν μπορούν να το κατηγοριοποιήσουν. Το 51,7% απάντησε θετικά στο ερώτημα ενώ το 48,3% απάντησε αρνητικά. Σε έρευνα που έγινε στις ΗΠΑ¹² στο διάστημα μεταξύ 1997 και 2001 συμπεριλαμβάνονται 817.000 κλοπές και 473.000 πράξεις βίας (βιασμοί ή σεξουαλικές επιθέσεις, ληστείες, βιαιοπραγίες, απλές επιθέσεις).

Πίνακας 7.8 ληστεία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	129	43,0	43,0	43,0
Valid όχι	171	57,0	57,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

¹² Πρόγραμμα Daphne, Βία και Σχολείο, Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών, Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 2008, σελ.7-10.

Όπως είδαμε και στον προηγούμενο πίνακα οι ερωτηθέντες δεν μπορούν να αναγνωρίσουν αν τόσο οι κλοπές όσο και οι ληστείες θεωρούνται περιστατικά βίας καθώς το 57% απάντησε αρνητικά. Είναι γεγονός ότι ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είχε απαντήσει ότι γνωρίζει σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία, τελικά το ποσοστό των εφήβων που αναγνωρίζει τις επιμέρους κατηγορίες του όρου είναι πολύ μικρό και η γενική εικόνα είναι συγχεόμενη.

Πίνακας 7.9 σεξουαλική παρενόχληση

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ναι	223	74,3	74,3	74,3
Valid όχι	77	25,7	25,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Τέλος, στο ερώτημα 7 οι απαντήσεις σχετικά με την σεξουαλική παρενόχληση παρουσιάζουν θετικά αποτελέσματα καθώς το 74,3% τη θεωρεί ως περιστατικό βίας. Σύμφωνα με τον Μπεζέ (1998) οι βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές στο σχολικό χώρο αφορούν όλα τα άτομα που συνθέτουν τον πληθυσμό μιας σχολικής μονάδας και περιλαμβάνουν ποικίλες και διαφορετικές διαθέσεις και πράξεις που πηγάζουν από την επιθυμία καταστροφής αντικειμένων, την απειθαρχία ή την προσβολή και εκτείνονται έως και την σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση.

Ερώτηση 8: Ποια είναι η γνώμη σου για τη σχολική βία;

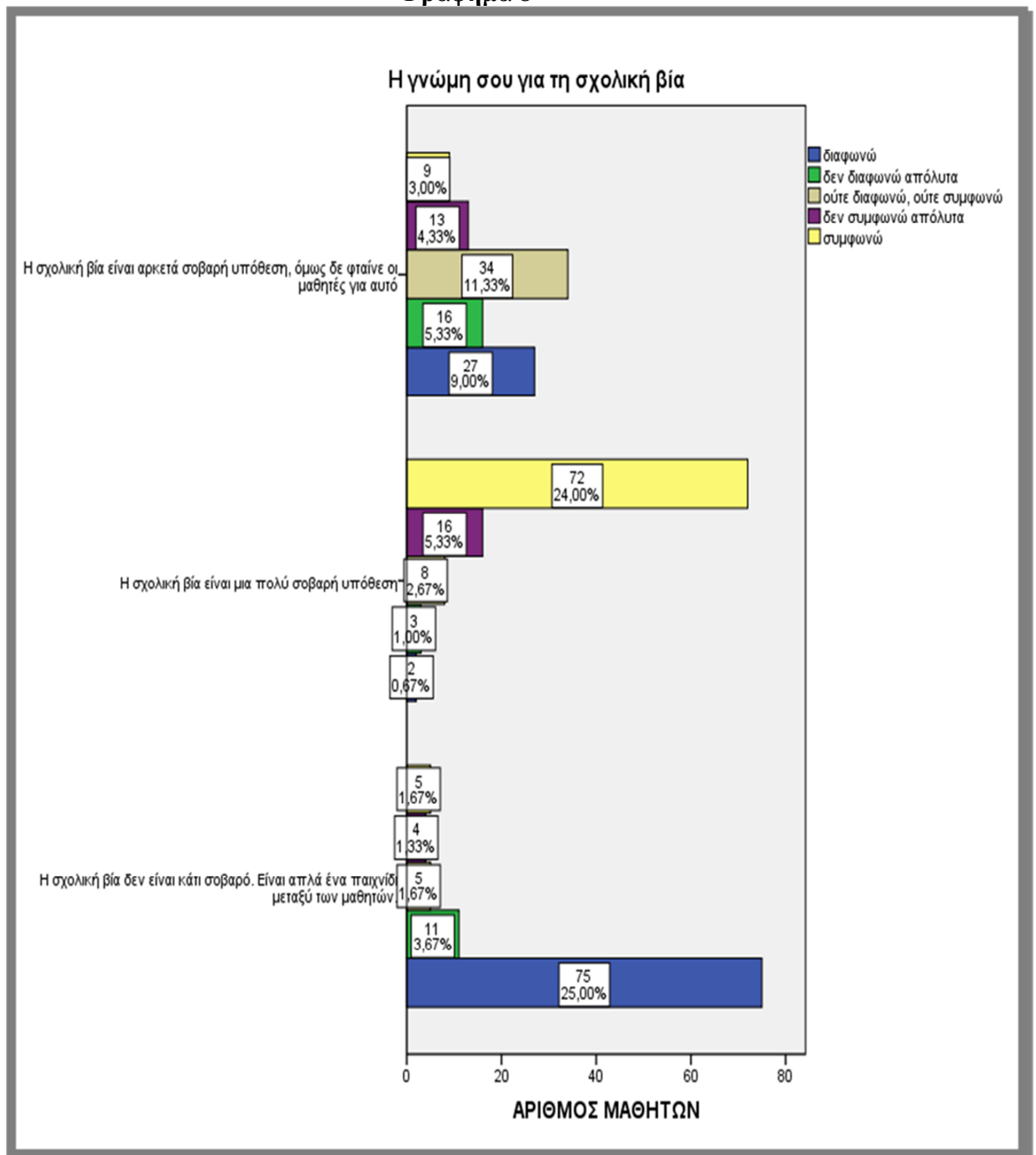
Πίνακας 8.1

Η γνώμη σου για τη σχολική βία * Ένας αριθμός σε ΚΑΘΕ επιλογή Crosstabulation							
Count		Βαθμός βαρύτητας, επιλογή					Total
		διαφωνώ	δεν διαφωνώ απόλυτα	ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	δεν συμφωνώ απόλυτα	συμφωνώ	
Η γνώμη σου για τη σχολική βία	Η σχολική βία δεν είναι κάτι σοβαρό. Είναι απλά ένα παιχνίδι μεταξύ των μαθητών.	75	11	5	4	5	100
	Η σχολική βία είναι μια πολύ σοβαρή υπόθεση	2	3	8	16	72	101
	Η σχολική βία είναι αρκετά σοβαρή υπόθεση, όμως δε φταίνει οι μαθητές για αυτό	27	16	34	13	9	99
Total		104	30	47	33	86	300

Πίνακας 8.2 Η γνώμη σου για τη σχολική βία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Η σχολική βία δεν είναι κάτι σοβαρό. Είναι απλά ένα παιχνίδι μεταξύ των μαθητών.	100	33,3	33,3
	Η σχολική βία είναι μια πολύ σοβαρή υπόθεση	101	33,7	67,0
	Η σχολική βία είναι αρκετά σοβαρή υπόθεση, όμως δε φταίνει οι μαθητές για αυτό	99	33,0	100,0
Total		300	100,0	

Γράφημα 8

Στο ερώτημα 8 «Ποια είναι η γνώμη σου για τη σχολική βία», το 25% των ερωτηθέντων έφηβων δήλωσαν ότι διαφωνούν στην απάντηση «Η σχολική βία δεν είναι σοβαρό. Είναι απλά ένα παιχνίδι μεταξύ των μαθητών», κάτι που δίνει αισιόδοξα μηνύματα ότι οι μαθητές έχουν καταλάβει την σοβαρότητα του θέματος. Ακολουθούν οι έφηβοι που απάντησαν δεν συμφωνώ απόλυτα με ποσοστό 3,67%, ενώ με πολύ μικρότερα ποσοστά της τάξης του 1,5% εμφανίζονται οι έφηβοι που δεν θεωρούν τη σχολική βία ως ένα σοβαρό γεγονός.

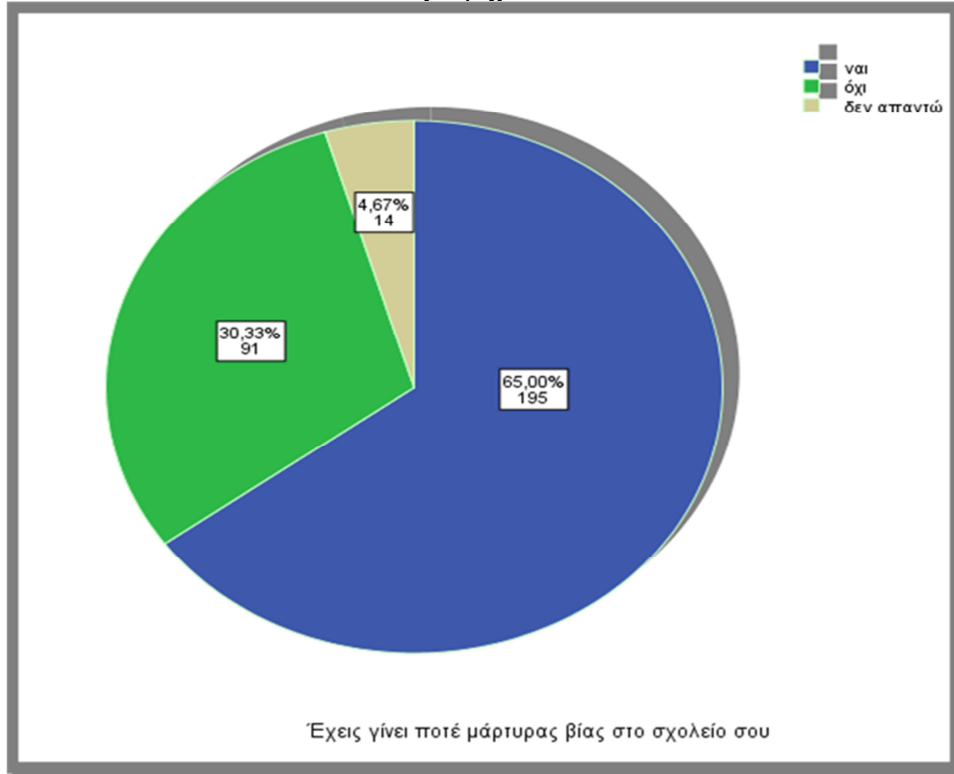
Στην απάντηση «η σχολική βία είναι μία πολύ σοβαρή υπόθεση» το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων, με ποσοστό 24%, απάντησε πως συμφωνεί με αυτό.

Ενώ παρατηρείται πως τα ποσοστά των δύο παραπάνω απαντήσεων στο ερώτημα 8 συμφωνούν σχεδόν απόλυτα, στην απάντηση «Η σχολική βία είναι αρκετά σοβαρή υπόθεση, όμως δεν φταίνε οι μαθητές για αυτό» τα στοιχεία αλλάζουν την σχετική εικόνα.

Μόνο το 9% των εφήβων που απάντησαν, θεωρούν πως η σχολική βία αφορά τους μαθητές. Το μεγαλύτερο ποσοστό (11,33%) έχει μια δισταμένη άποψη και ούτε συμφωνεί αλλά ούτε και διαφωνεί. Ενώ οι υπόλοιποι έφηβοι έχει διαφορετική άποψη.

Ερώτηση 9: Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου;

Γράφημα 9.1

**Πίνακας 9.1 Φύλο * Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου
 Crosstabulation**

Count

		Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου			Total
		ναι	όχι	δεν απαντώ	
Φύλο	αγόρι	90	39	10	139
	κορίτσι	105	52	4	161
	Total	195	91	14	300

Στο ερώτημα 9 «Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου» τα αποτελέσματα είναι δυστυχώς απογοητευτικά, καθώς το 65% απάντησε θετικά. Αυτό μας δείχνει πως η κατάσταση στα σχολεία του Ηρακλείου είναι σε άσχημο σημείο. Αν μάλιστα συμπεριλάβουμε το ποσοστό 4,67% των εφήβων που δεν θέλησε να απαντήσει, τότε συμπεραίνουμε ότι η βία στα σχολεία βρίσκεται μάλλον σε επικίνδυνα σημεία που χρίζουν διερεύνηση.

Με βάση τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι, τα περισσότερα άτομα ήταν γένους θηλυκού (161 άτομα) ενώ τα λιγότερα γένους αρσενικού. Αυτό μας καθιστά

προφανές πως στο θέμα της βίας στα σχολεία, τα κορίτσια είναι αυτά που συχνά γίνονται μάρτυρες βίαιων περιστατικών.

Πίνακας 9.2 Τάξη * Αν ναι(ερώτηση9), πώς αντέδρασες Crosstabulation
 Count

	Αν ναι(ερώτηση9), πώς αντέδρασες				Total
	Αδιαφόρησα	Ήθελα να επέμβω, αλλά φοβήθηκα	Φώναξα κάποιον καθηγητή	Προσπάθησα μόνος μου να υπερασπιστώ το θύμα	
A γυμνασίου	7	2	2	1	12
B γυμνασίου	25	15	9	22	71
Τάξη Γ γυμνασίου	18	15	8	17	58
A λυκείου	30	25	13	22	90
B λυκείου	5	10	3	10	28
Γ λυκείου	9	15	6	11	41
Total	94	82	41	83	300

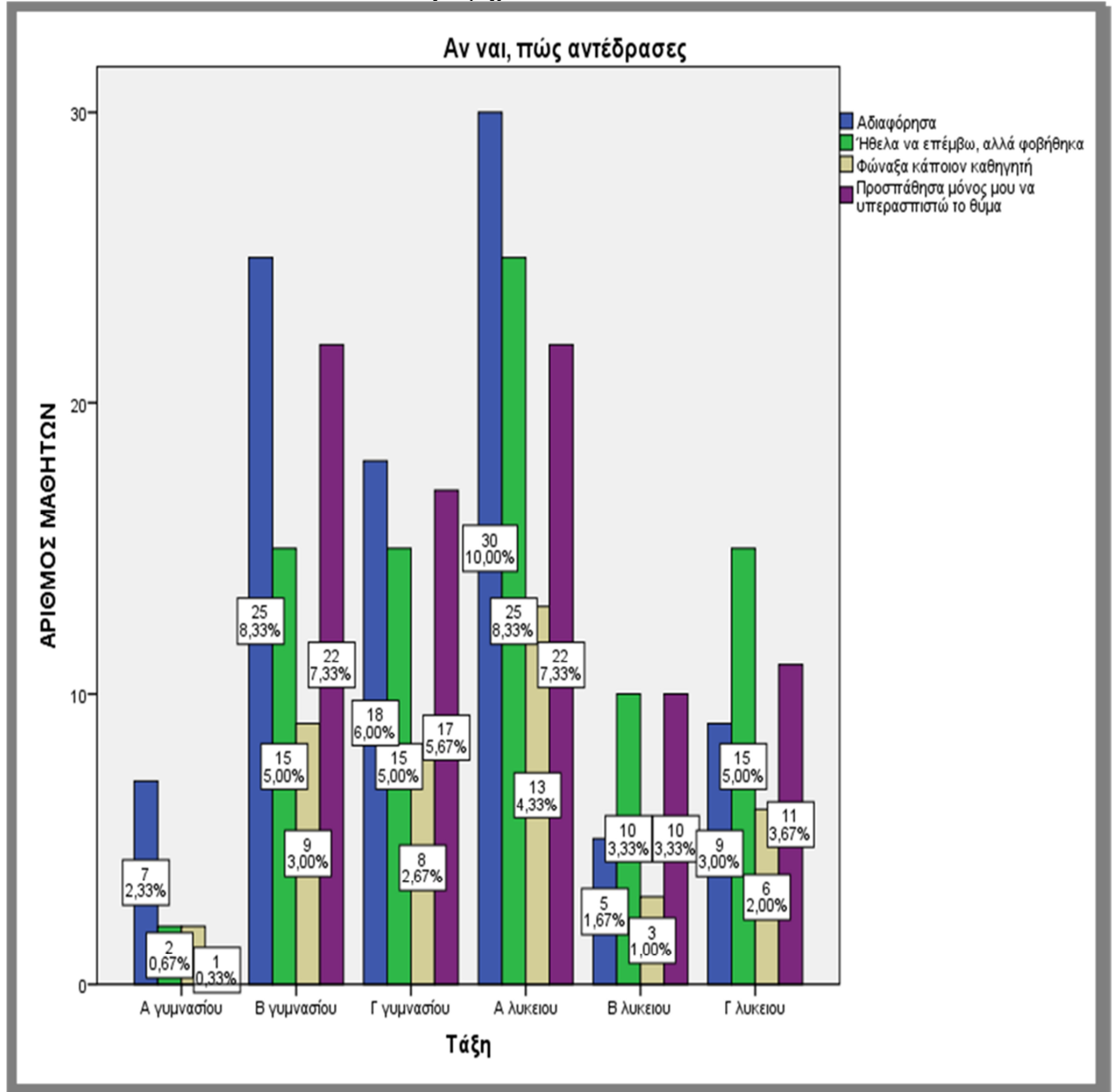
Πίνακας 9.3 Τάξη * Αν ναι(ερώτηση9), πώς αντέδρασε Crosstabulation

		Αν ναι(ερώτηση9), πώς αντέδρασε				Total
		Αδιαφόρησα	Ήθελα να επέμβω, αλλά φοβήθηκα	Φώναξα κάποιον καθηγητή	Προσπάθησα μόνος μου να υπερασπιστώ το θύμα	
Τάξη	A γυμνασίου	Count 7	2	2	1	12
	% of Total	2,3%	0,7%	0,7%	0,3%	4,0%
	B γυμνασίου	Count 25	15	9	22	71
	% of Total	8,3%	5,0%	3,0%	7,3%	23,7%
	Γ γυμνασίου	Count 18	15	8	17	58
	% of Total	6,0%	5,0%	2,7%	5,7%	19,3%
	A λυκείου	Count 30	25	13	22	90
	% of Total	10,0%	8,3%	4,3%	7,3%	30,0%
	B λυκείου	Count 5	10	3	10	28
	% of Total	1,7%	3,3%	1,0%	3,3%	9,3%
	Γ λυκείου	Count 9	15	6	11	41
	% of Total	3,0%	5,0%	2,0%	3,7%	13,7%
	Total	Count 94	82	41	83	300
	% of Total	31,3%	27,3%	13,7%	27,7%	100,0%

Πιο αναλυτικά, στο υποερώτημα «Πως αντέδρασε», οι μαθητές της Α Γυμνασίου απάντησαν στο μεγαλύτερο ποσοστό 2,3%, πώς αδιαφόρησαν στο θέμα ενός περιστατικού βίας. Οι μαθητές της Β Γυμνασίου απάντησαν σε ποσοστό 8,3% πώς αδιαφόρησαν μετά το περιστατικό, ενώ το 7,3% προσπάθησε να υπερασπιστεί μόνος του το θύμα. Οι μαθητές της Γ Γυμνασίου και πάλι κατά υψηλότερο ποσοστό 10% αδιαφόρησαν μετά το συμβάν, ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες ή φοβήθηκαν να επέμβουν (8,3%) ή απλά προσπάθησαν μόνοι τους να υπερασπιστούν το θύμα (7,3%). Στις τάξεις του Γυμνασίου παρατηρούμε ότι τα παιδιά αδιαφορούν για τα συγκεκριμένα γεγονότα ή φοβούνται αρκετά ώστε να επέμβουν. Όμως βλέπουμε πως προσπαθούν να δώσουν από μόνα τους μία λύση και να βοηθήσουν το θύμα. Δεν παρατηρείται σχεδόν ποτέ η επιλογή να φωνάξουν ένα καθηγητή ώστε να επέμβει. Από την άλλη πλευρά στους μαθητές λυκείου η εικόνα είναι απογοητευτική, καθώς όσο ανεβαίνουμε τάξεις οι έφηβοι αδιαφορούν στην θέα ενός τέτοιου περιστατικού, με μεγαλύτερο ποσοστό στην Α Λυκείου (10%) (γράφημα 9.2). Αυτό μας γεννά ερωτήματα όπως το αν η ηλικία των μαθητών τους επηρεάζει στην αντίδρασή τους ή

αν μεγαλώνοντας «συνηθίζουν» να βλέπουν τέτοια περιστατικά και έτσι απλώς αδιαφορούν.

Γράφημα 9.2

Ερώτηση 10: Με ποιους τρόπους εκδηλώνεται η βία στα θύματα;

Πίνακας 10.1 Statistics

		Σωματική βία	Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)	Ψυχολογική βία	Λεκτική βία
N	Valid	300	300	300	300
	Missing	0	0	0	0

Πίνακας 10.2 Σωματική βία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	274	91,3	91,3	91,3
	Όχι	26	8,7	8,7	100,0
	Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 10.3 Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	167	55,7	55,7	55,7
	Όχι	133	44,3	44,3	100,0
	Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 10.4 Ψυχολογική βία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	208	69,3	69,3	69,3
	Όχι	92	30,7	30,7	100,0
	Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 10.5 Λεκτική βία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	225	75,0	75,0	75,0
Όχι	75	25,0	25,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Στο ερώτημα 10 παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις που μας έδωσαν οι ερωτηθέντες έφηβοι, δείχνουν ότι κύρια μορφή εκδήλωσης της βίας στα θύματα θεωρείται η σωματική βία. Ακολουθεί η λεκτική βία, η ψυχολογική βία και τέλος η νεότερη μορφή βίας η ηλεκτρονική.

Η άσκηση φυσικής-σωματικής βίας μπορεί να πάρει τη μορφή της επίθεσης ή της σύγκρουσης. Η επίθεση σχετίζεται με την πρόθεση ή την απειλή βλάβης και γενικά χαρακτηρίζεται ως αντικοινωνική συμπεριφορά. Η λεκτική βία εκτείνεται από τα ενοχλητικά πειράγματα μέχρι τα ψέματα, τις συκοφαντίες, τις απειλές, τους εκβιασμούς και την ειρωνεία. Τέλος η ηλεκτρονική βία στη οποία ο θύτης χρησιμοποιεί τεχνολογικά μέσα, όπως την αποστολή απειλητικών μηνυμάτων (SMS) ή e-mails ή την ανάρτηση συκοφαντικών ιστοσελίδων, δημοσιοποίηση πληροφοριών και εικόνων χωρίς άδεια, ψεύτικη ταυτότητα για εκμαίευση πληροφοριών και γελοιοποίηση.

Πίνακας 10.6 Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Φύλο * Σωματική βία	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%
Φύλο * Λεκτική βία	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%
Φύλο * Ψυχολογική βία	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%
Φύλο * Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%

Πίνακας 10.7 Φύλο * Σωματική βία

Crosstabulation

Count

		Σωματική βία		Total
		Ναι	Όχι	
Φύλο	αγόρι	124	15	139
	κορίτσι	150	11	161
Total		274	26	300

Πίνακας 10.8 Φύλο * Λεκτική βία
Crosstabulation

Count

		Λεκτική βία		Total
		Ναι	Όχι	
Φύλο	αγόρι	104	35	139
	κορίτσι	121	40	161
Total		225	75	300

Πίνακας 10.9 Φύλο * Ψυχολογική βία
Crosstabulation

Count

		Ψυχολογική βία		Total
		Ναι	Όχι	
Φύλο	αγόρι	84	55	139
	κορίτσι	124	37	161
Total		208	92	300

Πίνακας 10.10 Φύλο * Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)

Crosstabulation

Count

		Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)		Total
		Ναι	Όχι	
Φύλο	αγόρι	66	73	139
	κορίτσι	101	60	161
Total		167	133	300

Πίνακας 10.11 Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Φύλο * Σωματική βία	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%
Φύλο * Λεκτική βία	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%
Φύλο * Ψυχολογική βία	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%

Φύλο * Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)	300	100,0%	0	0,0%	300	100,0%
--	-----	--------	---	------	-----	--------

Πίνακας 10.12 Φύλο * Σωματική βία Crosstabulation

		Σωματική βία		Total	
		Ναι	Όχι		
Φύλο	αγόρι	Count	124	15	139
		% within Φύλο	89,2%	10,8%	100,0%
		% within Σωματική βία	45,3%	57,7%	46,3%
		% of Total	41,3%	5,0%	46,3%
	κορίτσι	Count	150	11	161
		% within Φύλο	93,2%	6,8%	100,0%
		% within Σωματική βία	54,7%	42,3%	53,7%
		% of Total	50,0%	3,7%	53,7%
		Count	274	26	300
Total	% within Φύλο	91,3%	8,7%	100,0%	
	% within Σωματική βία	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	91,3%	8,7%	100,0%	

Πίνακας 10.13 Φύλο * Λεκτική βία Crosstabulation

		Λεκτική βία		Total	
		Ναι	Όχι		
Φύλο	αγόρι	Count	104	35	139
		% within Φύλο	74,8%	25,2%	100,0%
		% within Λεκτική βία	46,2%	46,7%	46,3%
		% of Total	34,7%	11,7%	46,3%
	κορίτσι	Count	121	40	161
		% within Φύλο	75,2%	24,8%	100,0%
		% within Λεκτική βία	53,8%	53,3%	53,7%
		% of Total	40,3%	13,3%	53,7%
		Count	225	75	300
Total	% within Φύλο	75,0%	25,0%	100,0%	
	% within Λεκτική βία	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	75,0%	25,0%	100,0%	

Πίνακας 10.14 Φύλο * Ψυχολογική βία Crosstabulation

		Ψυχολογική βία		Total		
		Ναι	Όχι			
Φύλο	αγόρι	Count	84	55	139	
		% within Φύλο	60,4%	39,6%	100,0%	
		% within Ψυχολογική βία	40,4%	59,8%	46,3%	
		% of Total	28,0%	18,3%	46,3%	
		κορίτσι	Count	124	37	161
			% within Φύλο	77,0%	23,0%	100,0%
		% within Ψυχολογική βία	59,6%	40,2%	53,7%	
		% of Total	41,3%	12,3%	53,7%	
Total		Count	208	92	300	
		% within Φύλο	69,3%	30,7%	100,0%	
		% within Ψυχολογική βία	100,0%	100,0%	100,0%	
		% of Total	69,3%	30,7%	100,0%	

Πίνακας 10.15 Φύλο * Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.) Crosstabulation

		Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)		Total		
		Ναι	Όχι			
Φύλο	αγόρι	Count	66	73	139	
		% within Φύλο	47,5%	52,5%	100,0%	
		% within Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)	39,5%	54,9%	46,3%	
		% of Total	22,0%	24,3%	46,3%	
		κορίτσι	Count	101	60	161
		% within Φύλο	62,7%	37,3%	100,0%	
		% within Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)	60,5%	45,1%	53,7%	
		% of Total	33,7%	20,0%	53,7%	
		Total	Count	167	133	300
		% within Φύλο	55,7%	44,3%	100,0%	
		% within Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)	100,0%	100,0%	100,0%	
		% of Total	55,7%	44,3%	100,0%	

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των παραπάνω πινάκων (Πίνακας 10.6 έως Πίνακας 10.15) τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι ότι τα άτομα που δέχονται τις περισσότερες μορφές βίας είναι τα κορίτσια. Σε μεγαλύτερα ποσοστά (60%), τα κορίτσια δέχονται κυρίως σωματική βία, ενώ ακολουθούν η ψυχολογική και η λεκτική βία. Στην αντίθετη περίπτωση των αγοριών, το μεγαλύτερο ποσοστό δέχεται πρώτα σωματική και έπειτα λεκτική βία. Τελευταία μορφή βίας που επικρατεί τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια είναι ηλεκτρονική βία, ίσως επειδή αποτελεί τη πιο «σύγχρονη» σχετικά μορφή βίας.

Όλα τα στοιχεία είναι απογοητευτικά καθώς φαίνεται πώς τα φαινόμενα παρουσιάζουν μεγάλη έξαρση και ειδικά η σωματική βία που περιλαμβάνει χτυπήματα, επιθέσεις, συμπλοκές, απόπειρες βιασμών ή απόπειρες αυτοκτονίας¹³,

¹³ - Παιδιά ταυτόχρονα θύτες και θύματα έχουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να παρουσιάσουν αργότερα ως νέοι ενήλικες διαταραχές πανικού, κατάθλιψη ή τάσεις αυτοκτονίας.

Το γεγονός δεν προκαλεί έκπληξη, διότι μέρος αυτών αντιδρά στην τραυματική εμπειρία του να έχει υπάρξει θύμα και να το φέρει, λέει ο Μαρκ Σούστερ, διευθυντής Γενικής Παιδιατρικής στο Παιδιατρικό Νοσοκομείο της Βοστώνης και καθηγητής στην Ιατρική Σχολή του Χάρβαρντ. "Αυτά τα άτομα έχουν υποστεί τον εκφοβισμό και αντί να

ενώ μας λυπεί το γεγονός πως το θηλυκό γένος γίνεται ο συνήθης θύτης τέτοιων περιστατικών. Όλα αυτά οδηγούν τους εφήβους σε μία αποξένωση και ταπείνωση και βλάπτουν τόσο την ψυχή όσο και την ηθική των θυμάτων.

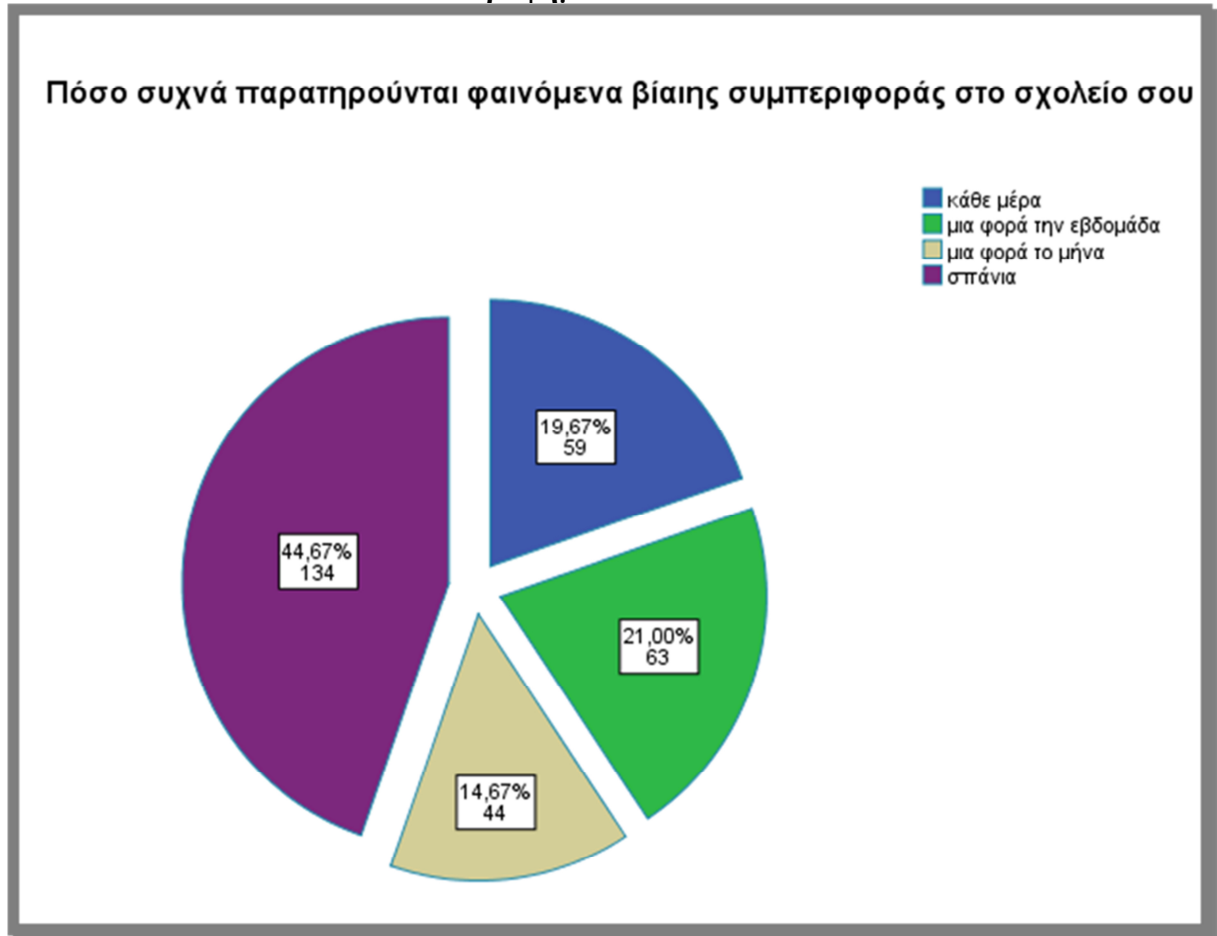
Ερώτηση 11: Αν ναι, πώς αντέδρασες;
 Πίνακας 11.1

Πίνακας 11.2 Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου * Αν ναι (ερώτηση), πώς αντέδρασες
Crosstabulation

		Αν ναι(ερώτηση9), πώς αντέδρασες				Total
		Αδιαφόρησα	Ήθελα να επέμβω, αλλά φοβήθηκα	Φώναξα κάποιον καθηγητή	Προσπάθησα μόνος μου να υπερασπιστώ το θύμα	
Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου	ναι	Count 51 % of Total 17,0%	Count 60 % of Total 20,0%	Count 25 % of Total 8,3%	Count 59 % of Total 19,7%	Count 195 % of Total 65,0%
	όχι	Count 37 % of Total 12,3%	Count 17 % of Total 5,7%	Count 15 % of Total 5,0%	Count 22 % of Total 7,3%	Count 91 % of Total 30,3%
	δεν απαντώ	Count 6 % of Total 2,0%	Count 5 % of Total 1,7%	Count 1 % of Total 0,3%	Count 2 % of Total 0,7%	Count 14 % of Total 4,7%
	Total	Count 94 % of Total 31,3%	Count 82 % of Total 27,3%	Count 41 % of Total 13,7%	Count 83 % of Total 27,7%	Count 300 % of Total 100,0%

Σύμφωνα με το πίνακα 11.2 το 65% των ερωτηθέντων εφήβων έχει γίνει μάρτυρας ενός περιστατικού βίας στο σχολείο του, το 30,3% δεν έχει παρευρεθεί ποτέ μπροστά σε τέτοιο περιστατικό ενώ μόλις το 4,7% αποφάσισε να μην απαντήσει στο ερώτημα. Από αυτούς το 17% των εφήβων που έγινε μάρτυρας σε ένα περιστατικό βίας στο σχολείο, προτίμησε να αδιαφορήσει. Το 20% ήθελε να επέμβει αλλά φοβήθηκε, μόνο το 8,3 επέλεξε να φωνάξει κάποιον καθηγητή για να βοηθήσει, ενώ το 19,7% αποφάσισε να υπερασπιστεί μόνο του το θύμα.

Ερώτηση 12: Πόσο συχνά παρατηρούνται φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο σου;
Γράφημα 12.1

Σύμφωνα με το γράφημα 12, 44,67% δήλωσε πως συμβαίνουν σπάνια φαινόμενα βίας στο δικό του σχολείο. Το 21% δήλωσε πως συμβαίνουν μία φορά την εβδομάδα, το 14,67% μία φορά το μήνα ενώ προβληματισμό προκαλεί το ποσοστό 19,67% που δήλωσε ότι συμβαίνουν κάθε μέρα φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο του.

Πίνακας 12.1 Πόσο συχνά παρατηρούνται φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο σου

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
κάθε μέρα	59	19,7	19,7	19,7
μία φορά την εβδομάδα	63	21,0	21,0	40,7
μία φορά το μήνα	44	14,7	14,7	55,3
σπάνια	134	44,7	44,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 12.2 Τάξη * Πόσο συχνά παρατηρούνται φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο σου
Crosstabulation

		Πόσο συχνά παρατηρούνται φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο σου				Total	
		κάθε μέρα	μια φορά την εβδομάδα	μια φορά το μήνα	Σπάνια		
Τάξη	A γυμνασίου	Count % within Τάξη	6 50,0%	5 41,7%	0 0,0%	1 8,3%	12 100,0%
	B γυμνασίου	Count % within Τάξη	10 14,1%	11 15,5%	15 21,1%	35 49,3%	71 100,0%
	Γ γυμνασίου	Count % within Τάξη	18 31,0%	23 39,7%	7 12,1%	10 17,2%	58 100,0%
	A λυκείου	Count % within Τάξη	14 15,6%	13 14,4%	12 13,3%	51 56,7%	90 100,0%
	B λυκείου	Count % within Τάξη	4 14,3%	3 10,7%	2 7,1%	19 67,9%	28 100,0%
	Γ λυκείου	Count % within Τάξη	7 17,1%	8 19,5%	8 19,5%	18 43,9%	41 100,0%
	Total	Count % within Τάξη	59 19,7%	63 21,0%	44 14,7%	134 44,7%	300 100,0%

Ο Πίνακας 12.2 και το γράφημα 12.2 μας παρουσιάζουν τα αποτελέσματα που προκύπτουν έπειτα από σύγκριση της συχνότητας εμφάνισης βίαιων συμπεριφορών στα σχολεία, ανάλογα με τη τάξη που φοιτούν οι μαθητές.

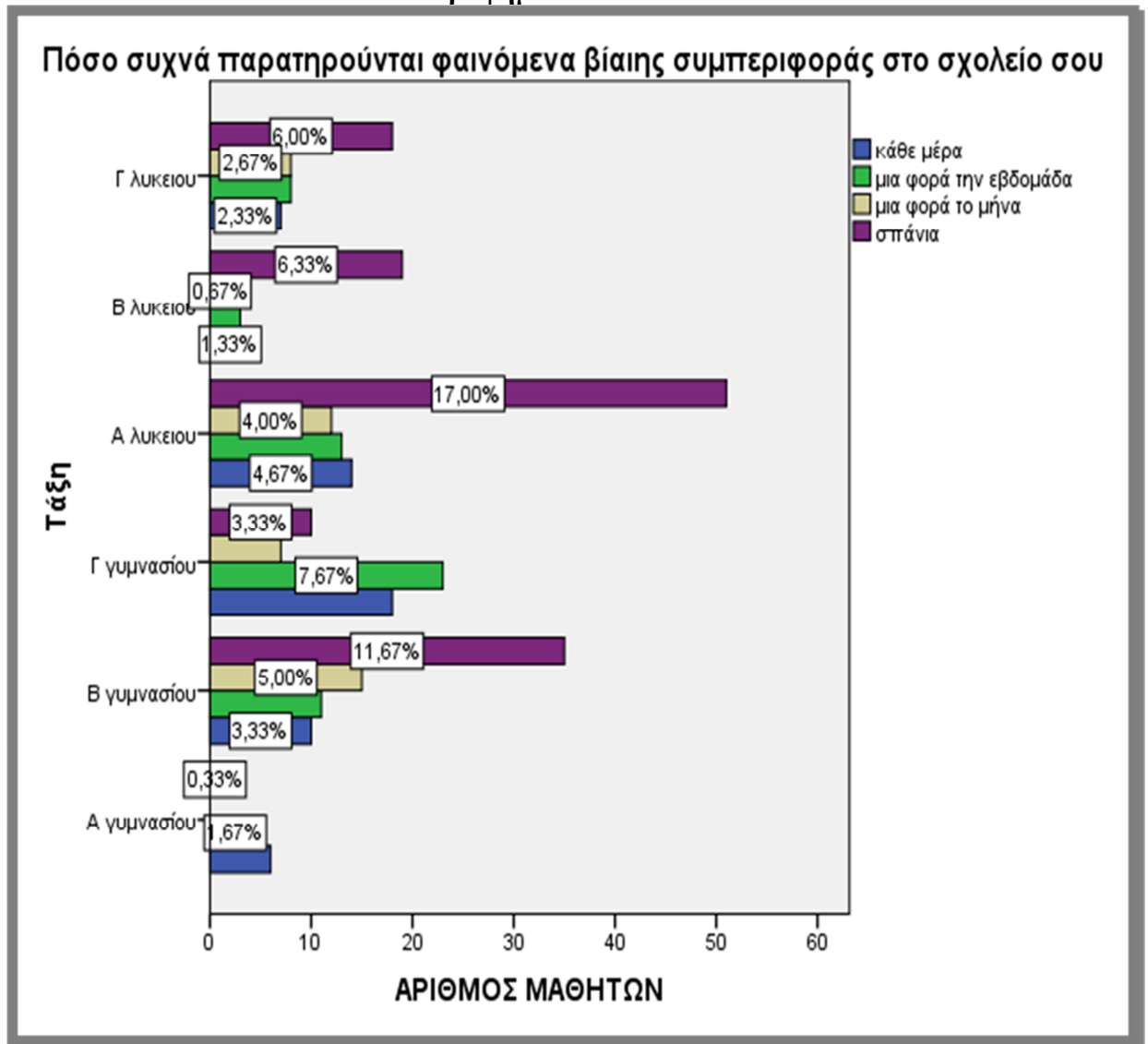
Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι ενώ στις τάξεις του Γυμνασίου τα παιδιά φαίνεται να αποκαλύπτουν πως τέτοια φαινόμενα παρουσιάζονται καθημερινά, στις τάξεις λυκείου οι μαθητές δηλώνουν πως τέτοια φαινόμενα είναι σπάνια στο σχολικό χώρο. Εδώ τίθενται τα ερωτήματα κατά πόσο τα παιδιά στις πρώτες εφηβικές ηλικίες, μπορούν να κατανοήσουν τον όρο της σχολικής βίας ή κατά πόσο έχουν την τάση να δηλώνουν ξεκάθαρα αυτό που βλέπουν να συμβαίνει καθημερινά γύρω τους, ενώ στις τάξεις του λυκείου μήπως υπάρχει ένα φαινόμενο απόκρυψης γεγονότων που χρειάζονται περισσότερη προσπάθεια και έρευνα ώστε να αποκαλυφθούν.

Επίσης με την αύξηση της ηλικίας η θυματοποίηση γενικά μειώνεται (Smith: 2003. Whitney & Smith: 1993)- ίσως λόγω του ότι αρκετά από τα πρώην θύματα μπορούν πια να την αποφύγουν, καθώς είναι πια πιο ρωμαλέα αλλά και πιο επιδέξια στην αποφυγή της. Η τάση των δραστών από την άλλη αυξάνεται στη μέση και ύστερη

εφηβεία, ίσως διότι σε αυτές τις ηλικίες η ριψοκίνδυνη έως παραβατική συμπεριφορά κερδίζει περισσότερο έδαφος (Smith: 2003, Whitney & Smith: 1993).

Υπάρχουν και έρευνες πάντως (Espelage & Swearer: 2003) που υποστηρίζουν ότι η εκφοβιστική συμπεριφορά κορυφώνεται κατά την πρώιμη εφηβεία των θυτών και στη συνέχεια μειώνεται. Ίσως διότι η ανυπακοή, η παραβατικότητα και η επιθετικότητα - καθώς αντιδιαστέλλονται από την υπακοή στους ενήλικες και τη συμμόρφωση στους κανόνες που αντιπροσωπεύουν την παιδική ηλικία- γίνονται αντιληπτές από τους νεαρούς εφήβους ως σύμβολα της μετάβασής τους από την παιδικότητα στην ανεξαρτησία (Espelage & Swearer: 2003).

Γράφημα 12.2

Ερώτηση 13: Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο;

Πίνακας 13.1 Φύλο * Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο Crosstabulation

		Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο			Total
		Όχι	Μια-δυο φορές	Συχνά	
Φύλο	αγόρι	Count 73 % of Total 24,3%	Count 54 % of Total 18,0%	Count 12 % of Total 4,0%	Count 139 % of Total 46,3%
	κορίτσι	Count 90 % of Total 30,0%	Count 60 % of Total 20,0%	Count 11 % of Total 3,7%	Count 161 % of Total 53,7%
Total		Count 163 % of Total 54,3%	Count 114 % of Total 38,0%	Count 23 % of Total 7,7%	Count 300 % of Total 100,0%

Πίνακας 13.2 Τόπος γέννησης * Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο Crosstabulation

		Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο			Total
		Όχι	Μια-δυο φορές	Συχνά	
Τόπος γέννησης	Ελλάδα	Count 160 % of Total 53,3%	Count 107 % of Total 35,7%	Count 19 % of Total 6,3%	Count 286 % of Total 95,3%
	Σε άλλη χώρα	Count 3 % of Total 1,0%	Count 7 % of Total 2,3%	Count 4 % of Total 1,3%	Count 14 % of Total 4,7%
Total		Count 163 % of Total 54,3%	Count 114 % of Total 38,0%	Count 23 % of Total 7,7%	Count 300 % of Total 100,0%

Πίνακας 13.3 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	163	54,3	54,3	54,3
	Μια-δυο φορές	114	38,0	38,0	92,3
	Συχνά	23	7,7	7,7	100,0
	Total	300	100,0	100,0	

Τα αποτελέσματα στην ερώτηση 13 «Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο» έχουν ως εξής:

Το 24,3% των αγοριών και το 30% των κοριτσιών δηλώνει πως δεν έχει υποστεί ποτέ βία στο σχολικό χώρο. Το 18% των αγοριών και το 20% των κοριτσιών δηλώνει πως έχει υποστεί βία μία ή δύο φορές, ενώ το 4% των αγοριών και το 3,7% των κοριτσιών δηλώνει ξεκάθαρα ότι υπόκεινται συχνά σε σωματική ή ψυχολογική βία.

Σχετικά με τον τόπο γέννησης των ερωτηθέντων, το 53,3% που δεν έχει δεχτεί βία είναι από την Ελλάδα ενώ το 1% είναι από άλλη χώρα. Το 35,7% των ελληνόπουλων σε σχέση με το 2,3% των ξένων εφήβων έχει δεχτεί βία μία ή δύο φορές. Τέλος το 6,3% που δέχεται συχνά επιθέσεις βίας είναι από την Ελλάδα ενώ το 1,3% είναι από άλλη χώρα.

Συνολικά το ποσοστό των εφήβων που δεν έχει δεχτεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία είναι το 54,3%, το ποσοστό των εφήβων που έχει δεχτεί μία ή δύο φορές βία είναι 38% ενώ μόλις το 7,7% παραδέχεται ότι τα φαινόμενα βίας αποτελούν συχνή καθημερινότητα για αυτό.

Ερώτηση 14: Αν ναι, πώς αντέδρασες;

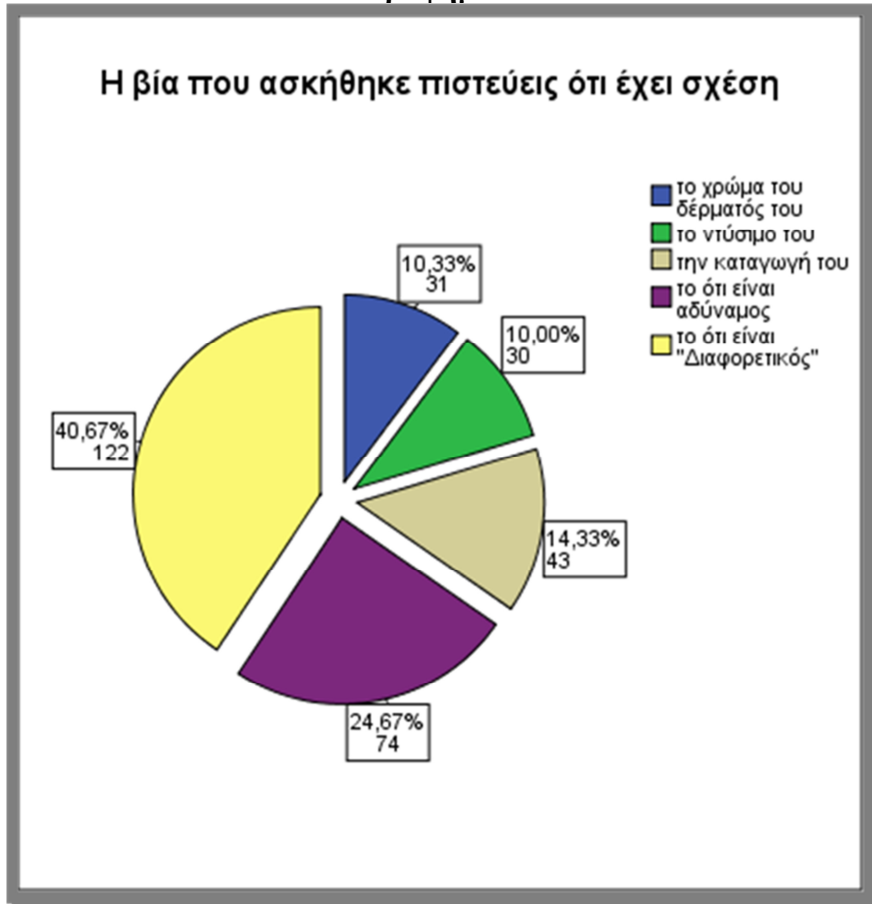
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο * Αν ναι, πώς αντέδρασες Crosstabulation

			Αν ναι, πώς αντέδρασες					Total
			όχι, δεν έχω υποστεί βία	Δεν αντέδρασα, επειδή φοβήθηκα	Ενημέρωσα κάποιον καθηγητή	Ενημέρωσα τους γονείς μου	Αναπέδωσα με ανάλογο τρόπο	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count	95	13	23	10	22	163
		% of Total	31,7%	4,3%	7,7%	3,3%	7,3%	54,3%
	Μια-δύο φορές	Count	4	28	9	19	54	114
		% of Total	1,3%	9,3%	3,0%	6,3%	18,0%	38,0%
	Συχνά	Count	1	6	6	4	6	23
		% of Total	0,3%	2,0%	2,0%	1,3%	2,0%	7,7%
Total	Count	100	47	38	33	82	300	
	% of Total	33,3%	15,7%	12,7%	11,0%	27,3%	100,0%	

Αυτό που γίνεται αντιληπτό στο υποερώτημα «Αν ναι (δέχτηκες βία), πώς αντέδρασες» είναι πως τα παιδιά που πέφτουν θύματα σωματικής ή ψυχολογικής βίας δυστυχώς επιλέγουν να ανταποδώσουν με βία (18%) ή απλά παύουν να αντιδρούν γιατί φοβούνται για περαιτέρω παρόμοιες συμπεριφορές. Ένα πολύ μικρό ποσοστό δυστυχώς αποφασίζει να ενημερώσει τους γονείς του ή να κάποιον καθηγητή.

Ερώτηση 15: Η βία που ασκήθηκε πιστεύεις ότι έχει σχέση με

Γράφημα15

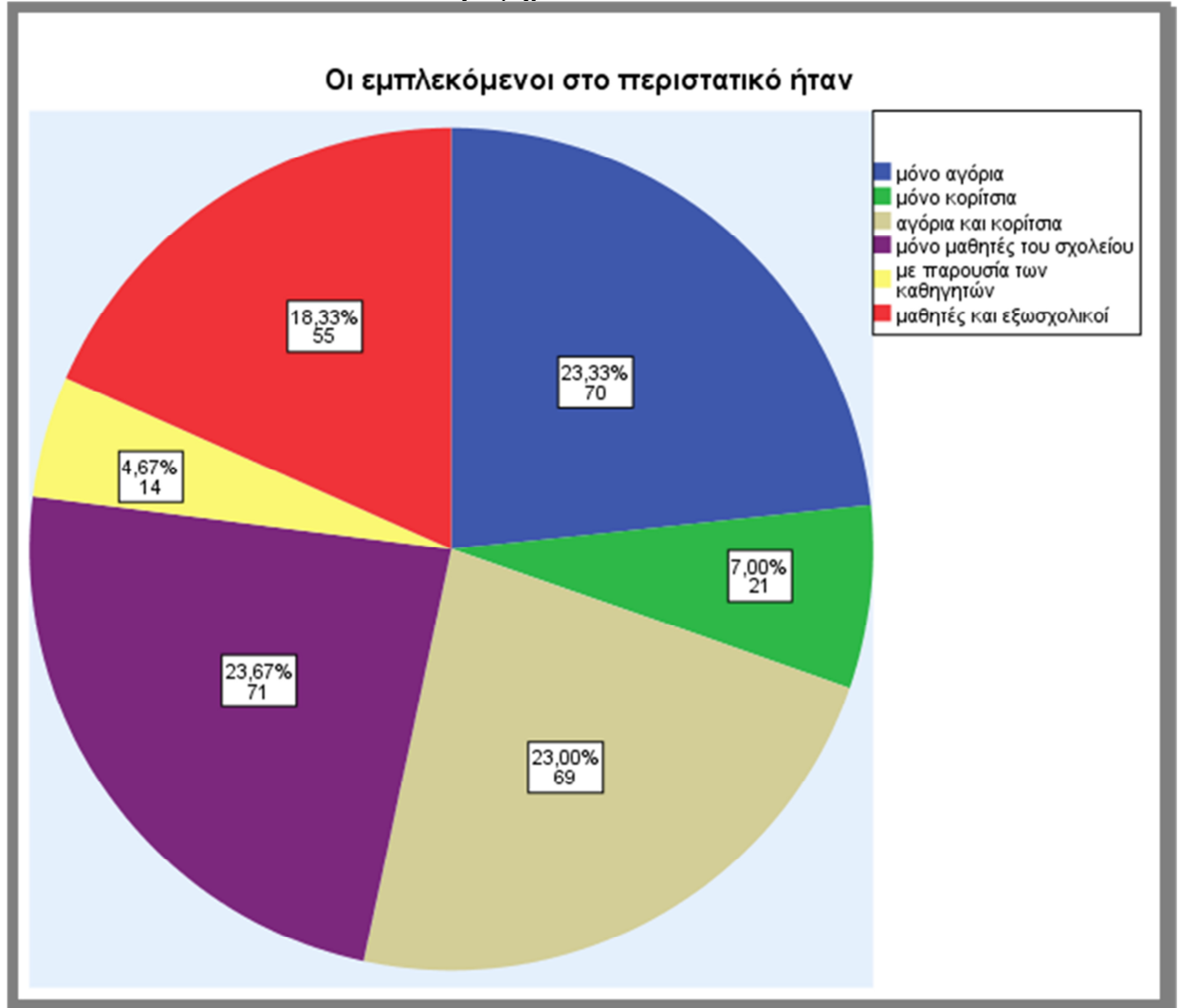
Παρατηρώντας τα αποτελέσματα του ερωτήματος 15, διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι έφηβοι σε ποσοστό 40,67% πιστεύουν ότι δέχονται επιθέσεις βίας που οφείλονται στο ότι είναι «διαφορετικοί» από την υπόλοιπη «μάζα». Επίσης ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό 24,67% θεωρεί ότι είναι αδύναμος χαρακτήρας και έτσι δεν θα μπορέσει να αντιδράσει σε τέτοια φαινόμενα. Ακολουθούν οι έφηβοι που δέχονται ρατσιστική βία λόγω της καταγωγής τους σε ποσοστό 14,33% και 10% περίπου όσοι έχουν διαφορετικό ντύσιμο ή διαφορετικό χρώμα δέρματος από τους υπόλοιπους εφήβους.

Πίνακας 15.1 Η βία που ασκήθηκε πιστεύεις ότι έχει σχέση

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid το χρώμα του δέρματός του	31	10,3	10,3	10,3
το ντύσιμο του	30	10,0	10,0	20,3
την καταγωγή του	43	14,3	14,3	34,7
το ότι είναι αδύναμος	74	24,7	24,7	59,3
το ότι είναι "Διαφορετικός"	122	40,7	40,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Ερώτηση 16: Οι εμπλεκόμενοι στο περιστατικό ήταν

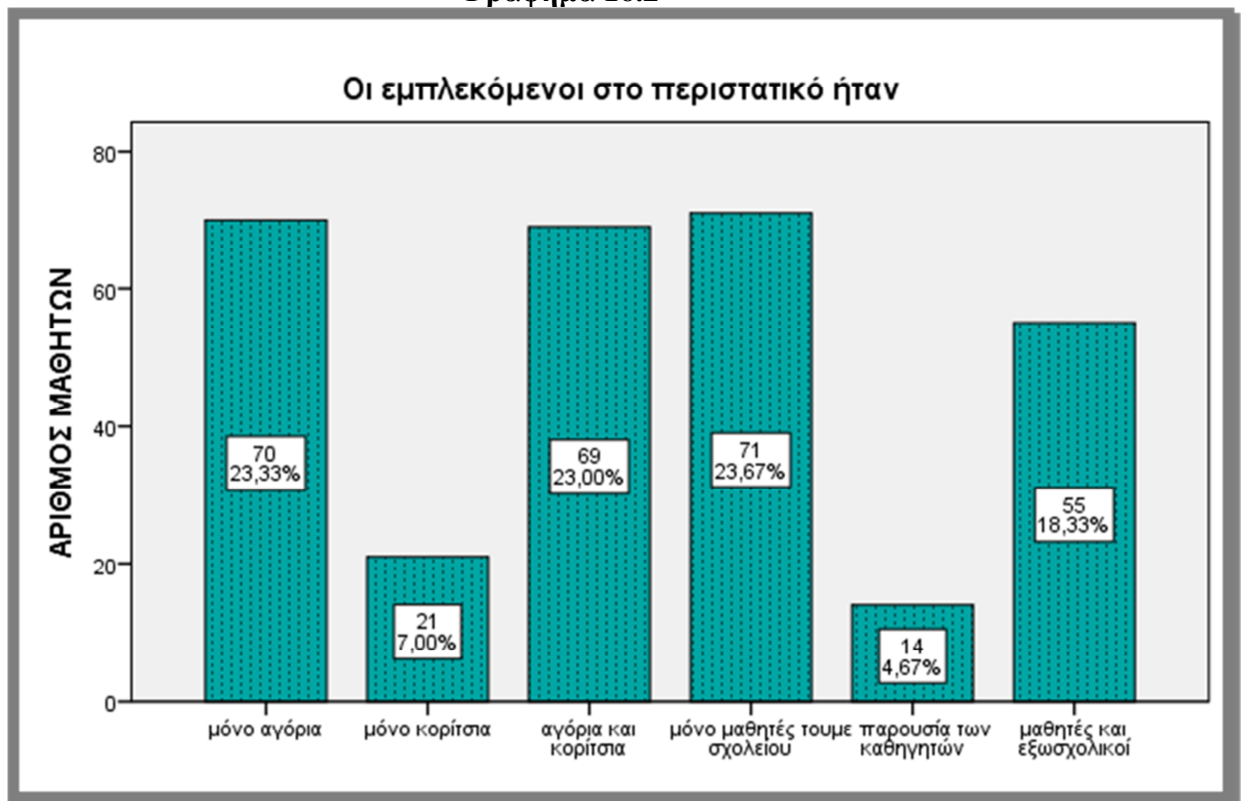
Γράφημα 16.1

Πίνακας 16.1 Οι εμπλεκόμενοι στο περιστατικό ήταν

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
μόνο αγόρια	70	23,3	23,3	23,3
μόνο κορίτσια	21	7,0	7,0	30,3
αγόρια και κορίτσια	69	23,0	23,0	53,3
μόνο μαθητές του σχολείου	71	23,7	23,7	77,0
με παρουσία των καθηγητών	14	4,7	4,7	81,7
μαθητές και εξωσχολικοί	55	18,3	18,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Γράφημα 16.2

Στο ερώτημα 16 που αφορά τους εμπλεκόμενους στο περιστατικό βίας που σημειώθηκε στο σχολικό χώρο βλέπουμε ότι τα ποσοστά είναι περίπου τα ίδια στις εξής απαντήσεις: α) μόνο αγόρια (23,33%), β) αγόρια και κορίτσια (23%), γ) μόνο μαθητές του σχολείου (23,67%). Άρα στα φαινόμενα συνήθως εμπλέκονται ανάμεικτες ομάδες αγοριών-κοριτσιών που συνήθως φοιτούν στο ίδιο σχολείο. Αυτό που προκαλεί εντύπωση ότι 4,67% των περιστατικών συνέβη με παρουσία των καθηγητών οι οποίοι πολύ συχνά έρχονται αντιμέτωποι με τέτοιες καταστάσεις και γι

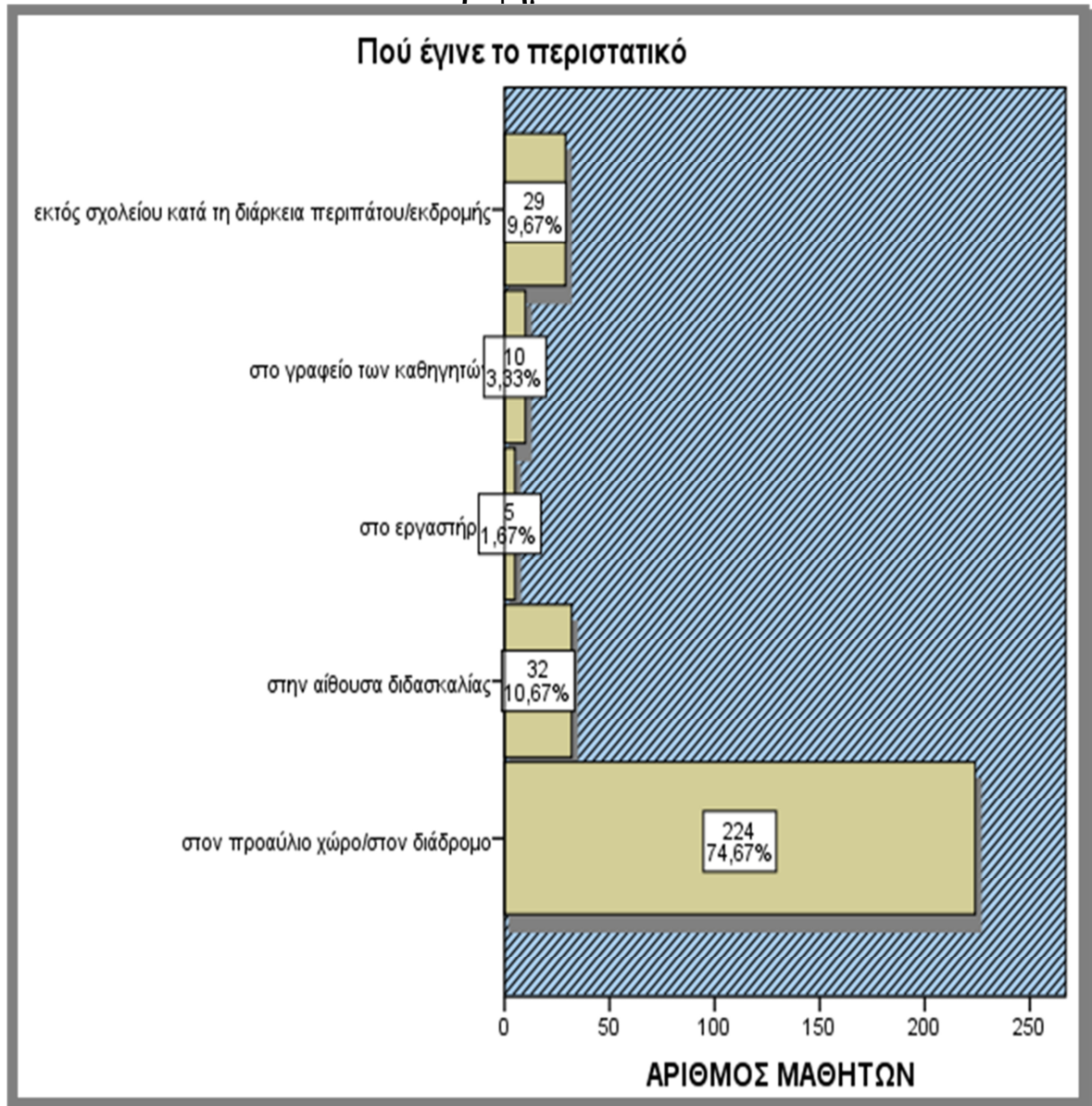
αυτό το λόγο πρέπει να τους παρέχεται εκπαίδευση στο πώς να αντιμετωπίζουν έγκαιρα τέτοιου είδους περιστατικά.

Ερώτηση 17: Πού έγινε το περιστατικό;

Πίνακας 17.1 Πού έγινε το περιστατικό

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid στον προαύλιο χώρο/στον διάδρομο	223	74,3	74,3	74,3
στην αίθουσα διδασκαλίας	32	10,7	10,7	85,0
στο εργαστήριο	5	1,7	1,7	86,7
στο γραφείο των καθηγητών	10	3,3	3,3	90,0
εκτός σχολείου κατά τη διάρκεια περιπάτου/εκδρομής	29	9,7	9,7	99,7
11	1	,3	,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

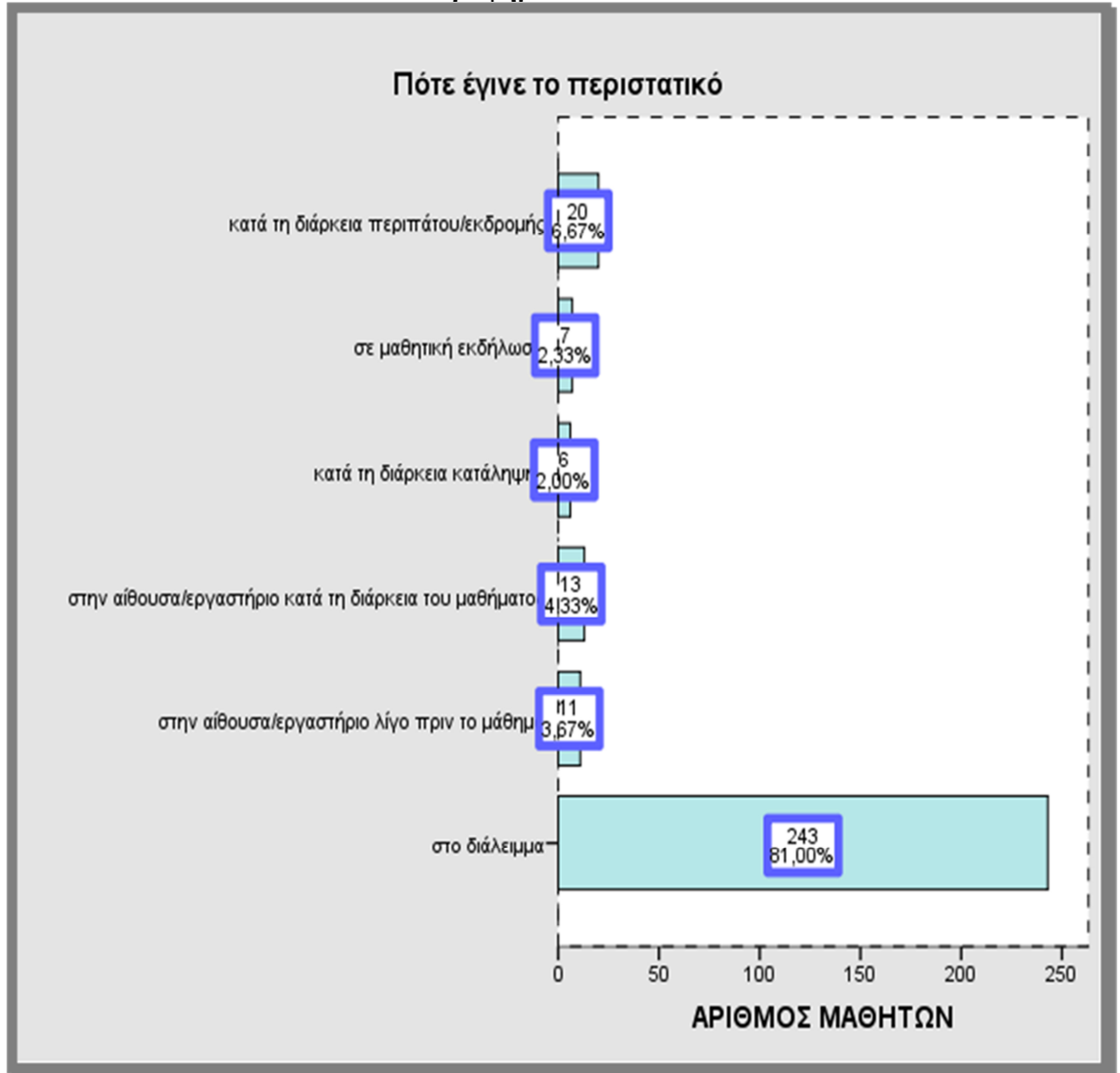
Γράφημα 17

Αναμενόμενα τα αποτελέσματα της ερώτησης 17 για το πού συνέβη το περιστατικό βίας, καθώς η πλειοψηφία απάντησε στο προαύλιο χώρο ή στον διάδρομο του σχολείου με 74,67%. Χρονικά αυτά τα φαινόμενα εντοπίζονται σε μεταβατικές περιόδους από μία διδακτική ώρα στην άλλη, δηλαδή στο διάλειμμα, αλλά και στην αρχή και στο τέλος της σχολικής μέρας κι έτσι ο προαύλιος χώρος ή οι διάδρομοι είναι ιδανικό μέρος για άσκηση βίας. Όμως δε παύει να είναι αξιοσημείωτο και αυτό το μικρό ποσοστό του 3,33% που παρουσιάζει ότι το περιστατικό συμβαίνει μέσα στο γραφείο των καθηγητών, όπου οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί λαμβάνουν το ρόλο του διαιτητή – διαμεσολαβητή ώστε να σταματήσουν την εξέλιξη του γεγονότος.

Ερώτηση 18: Πότε έγινε το περιστατικό;

Γράφημα18

Πίνακας 18.1 Πότε έγινε το περιστατικό

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid στο διάλειμμα	243	81,0	81,0	81,0
στην αίθουσα/εργαστήριο λίγο πριν το μάθημα	11	3,7	3,7	84,7
στην αίθουσα/εργαστήριο κατά τη διάρκεια του μαθήματος	13	4,3	4,3	89,0
κατά τη διάρκεια κατάληψης	6	2,0	2,0	91,0
σε μαθητική εκδήλωση	7	2,3	2,3	93,3
κατά τη διάρκεια περιπάτου/εκδρομής	20	6,7	6,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Όπως είδαμε και στη προηγούμενη ερώτηση τα περιστατικά βίας συμβαίνουν συνήθως στους προαύλιους χώρους ή τους διαδρόμους του σχολείου, οπότε η «καλύτερη» ώρα είναι αυτή του διαλλείματος!! Έτσι βλέπουμε το ποσοστό 81% να μας δίνει αυτή την απάντηση. Ακολουθούν κατά τη διάρκεια της εκδρομής με ποσοστό 6,67%, κατά τη διάρκεια του μαθήματος με 4,33%, πριν το μάθημα με 3,67% , σε κάποια εκδήλωση με 2,33% και τέλος σε κατάληψη με 2%.

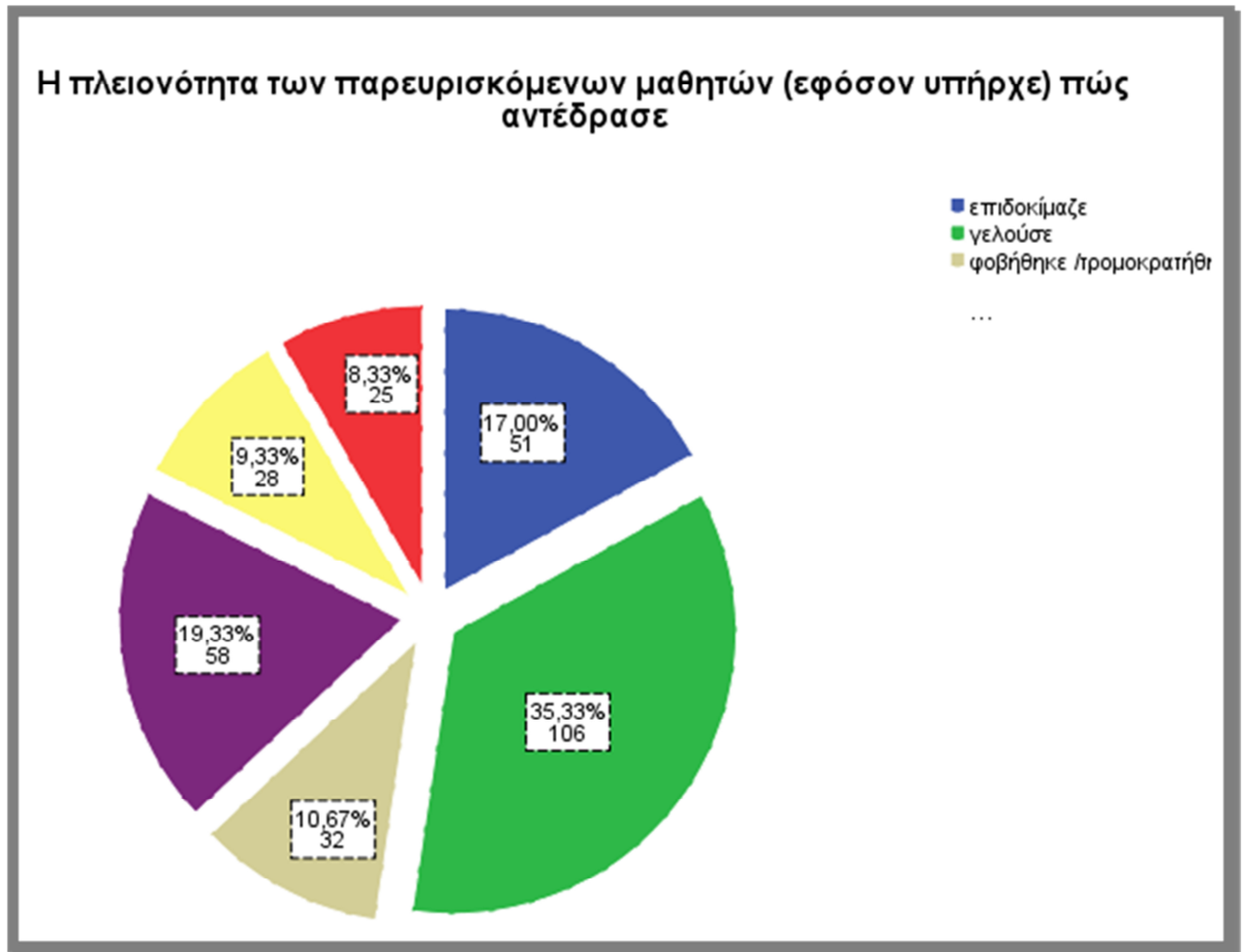
Ερώτηση 19: Η πλειονότητα των παρευρισκόμενων μαθητών (εφόσον υπήρχε) πώς αντέδρασε;

Πίνακας 19.1 Η πλειονότητα των παρευρισκόμενων μαθητών (εφόσον υπήρχε) πώς αντέδρασε

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid επιδοκίμαζε	51	17,0	17,0	17,0
γελούσε	106	35,3	35,3	52,3
φοβήθηκε /τρομοκρατήθηκε	32	10,7	10,7	63,0
προσπάθησε να εμπλακεί για να τελειώσει νωρίτερα το περιστατικό	58	19,3	19,3	82,3
προσπάθησε να εμπλακεί για να συνεχιστεί το περιστατικό	28	9,3	9,3	91,7
απομακρύνθηκε σαν να μη συνέβη ποτέ το περιστατικό	25	8,3	8,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

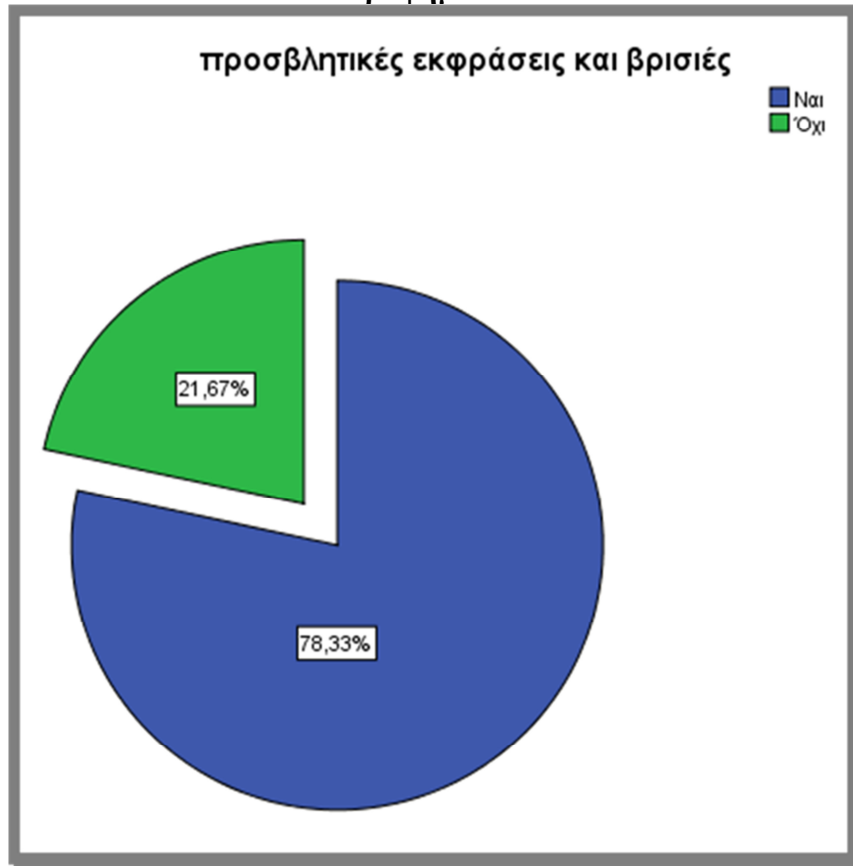
Κατά τη διάρκεια του περιστατικού βλέπουμε σύμφωνα με τον Πίνακα 19.1 ότι η πλειονότητα των παρευρισκόμενων μαθητών γελούσε (35,3%). Το 17% επιδοκίμαζε το γεγονός, το 19,3% προσπάθησε να εμπλακεί για να τελειώσει νωρίτερα το γεγονός, το 10,7% φοβήθηκε, το 9,3% δυστυχώς προσπάθησε να εμπλακεί για να συνεχιστεί το επεισόδιο και μόνο το 8,3% απομακρύνθηκε σαν να μη συνέβη ποτέ το περιστατικό.

Γράφημα 19

Ερώτηση 20: Το περιστατικό περιελάμβανε:

Γράφημα 20.1

Πίνακας 20.1
προσβλητικές εκφράσεις και βρισιές

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	235	78,3	78,3	78,3
Valid Όχι	65	21,7	21,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Στην ερώτηση τι περιλάμβανε το περιστατικό οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν:

- Προσβλητικές εκφράσεις και βρισιές: α) 78,3% ναι, β) 21,7% όχι
- Σωματική βία: α) 59,3% ναι, β) 40,7% όχι
- Βανδαλισμός: α) 16,3% ναι, β) 83,7% όχι
- Κλοπή: α) 14,7 ναι, β) 85,3% όχι
- Καταστροφή προσωπικών αντικειμένων: α) 22,3% ναι, β) 77,7% όχι
- Σεξουαλική παρενόχληση: α) 15% ναι, β) 85% όχι
- Απειλές: α) 47% ναι, β) 53% όχι

- Υποτιμητικά σχόλια: α) 56% ναι, β) 44 % όχι.

Άρα συμπεραίνουμε ότι το πιο συχνό φαινόμενο στα περιστατικά βίας που συμβαίνουν στο σχολικό περιβάλλον είναι η λεκτική επίθεση με βρισιές και προσβλητικές εκφράσεις, τα υποτιμητικά σχόλια, οι απειλές και έπειτα η σωματική βία και τα λοιπά. Αυτό συμφωνεί με τα αποτελέσματα πρόσφατης έρευνας που διενεργήθηκε από το Ε.Π.Υ.Ψ.Ε. το 2011, που αποκαλύπτει ότι στην Ελλάδα η βία που ασκείται είναι κυρίως λεκτική, ειδικά βρισιές με ποσοστό 88% και αρνητικά σχόλια με ποσοστό 67%.¹⁴

Πίνακας 20.2
σωματική βία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	178	59,3	59,3	59,3
Όχι	122	40,7	40,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 20.3
βανδαλισμούς

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	49	16,3	16,3	16,3
Όχι	251	83,7	83,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 20.4
κλοπές

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	44	14,7	14,7	14,7
Όχι	256	85,3	85,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 20.5
καταστροφή προσωπικών αντικειμένων

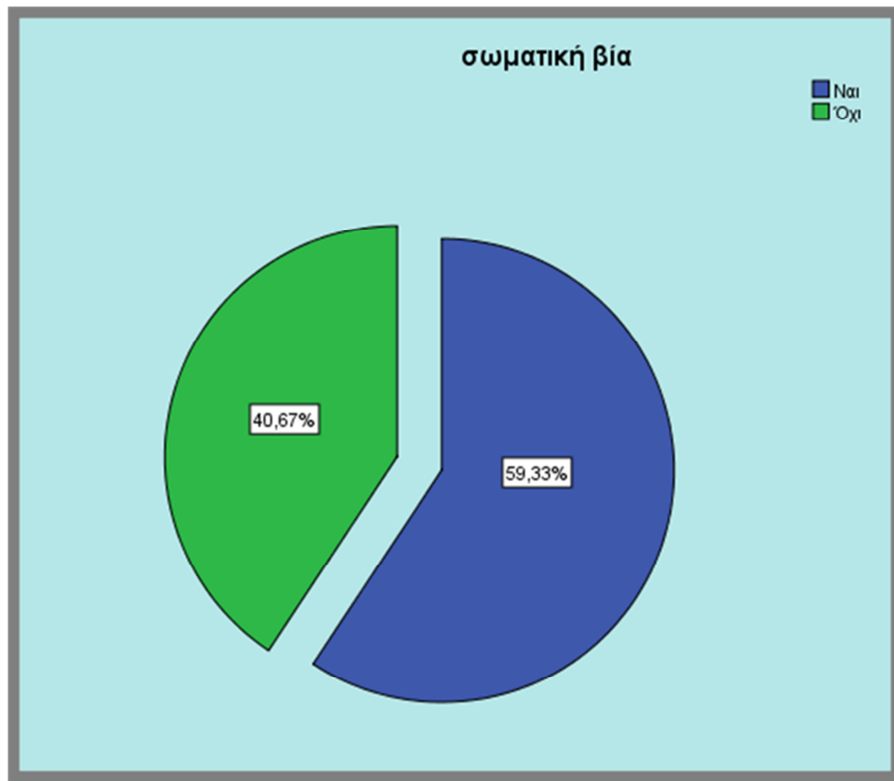
¹⁴ Πρόγραμμα Daphne, Βία και Σχολείο, Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών, Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm, 2008, σελ.7-10.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	67	22,3	22,3	22,3
Όχι	233	77,7	77,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

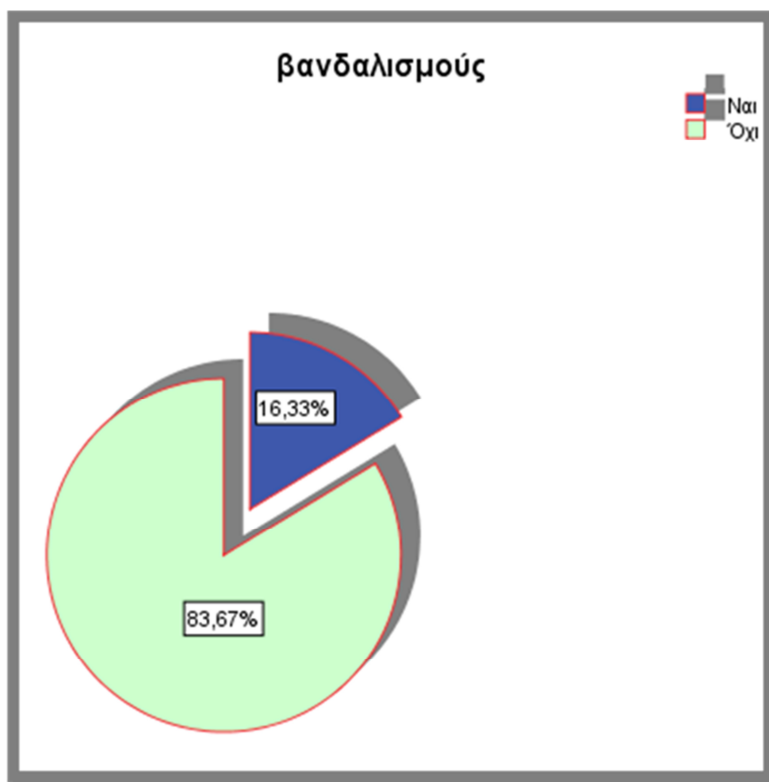
Πίνακας 20.6
 σεξουαλική παρενόχληση

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	45	15,0	15,0	15,0
Όχι	255	85,0	85,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

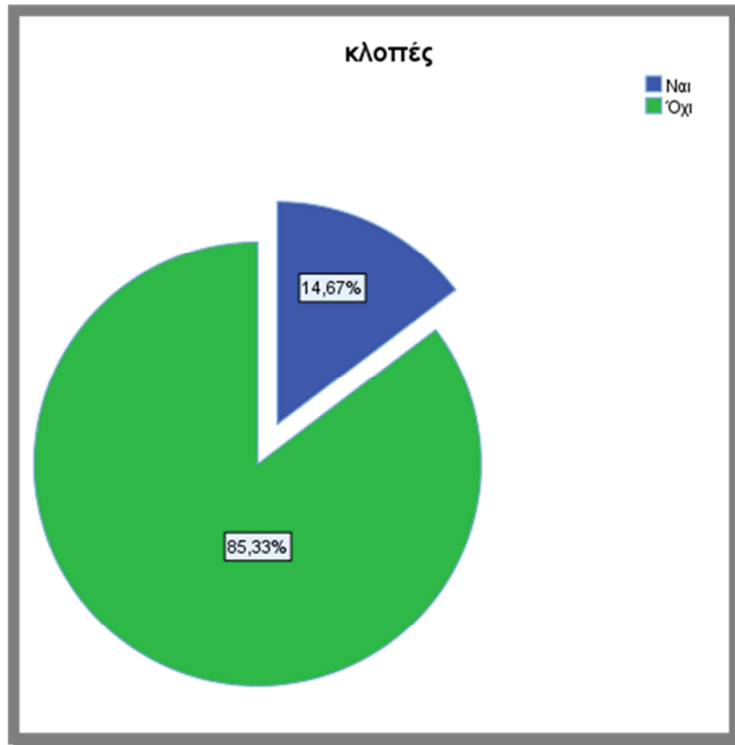
Γράφημα 20.2

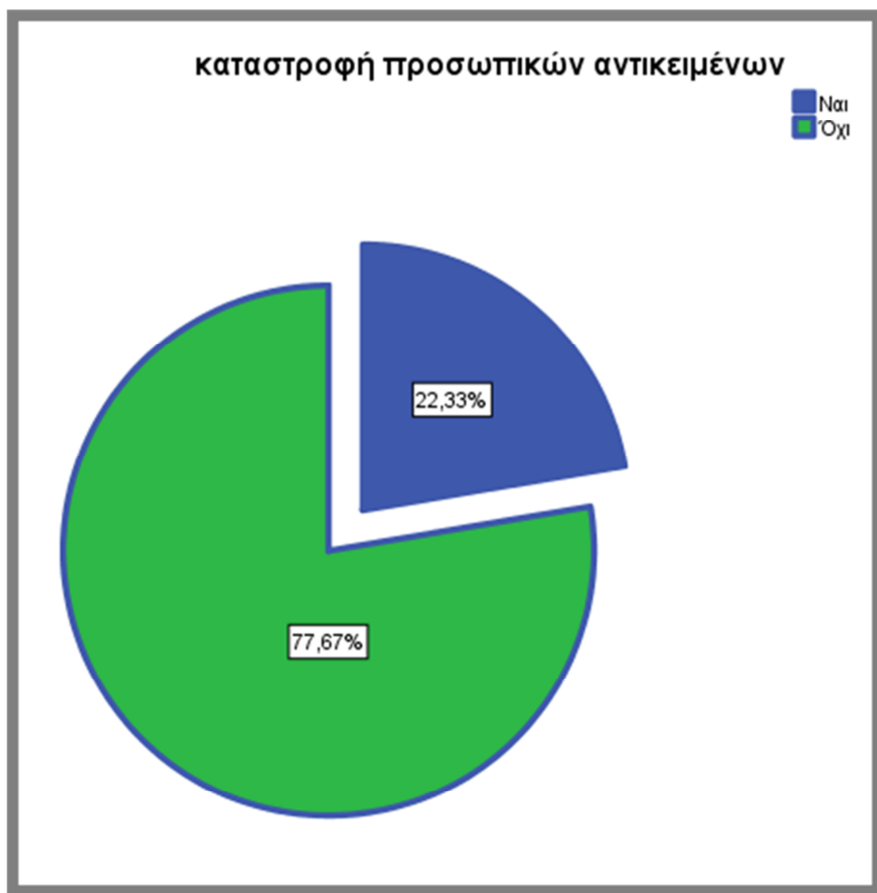
Γράφημα20.3

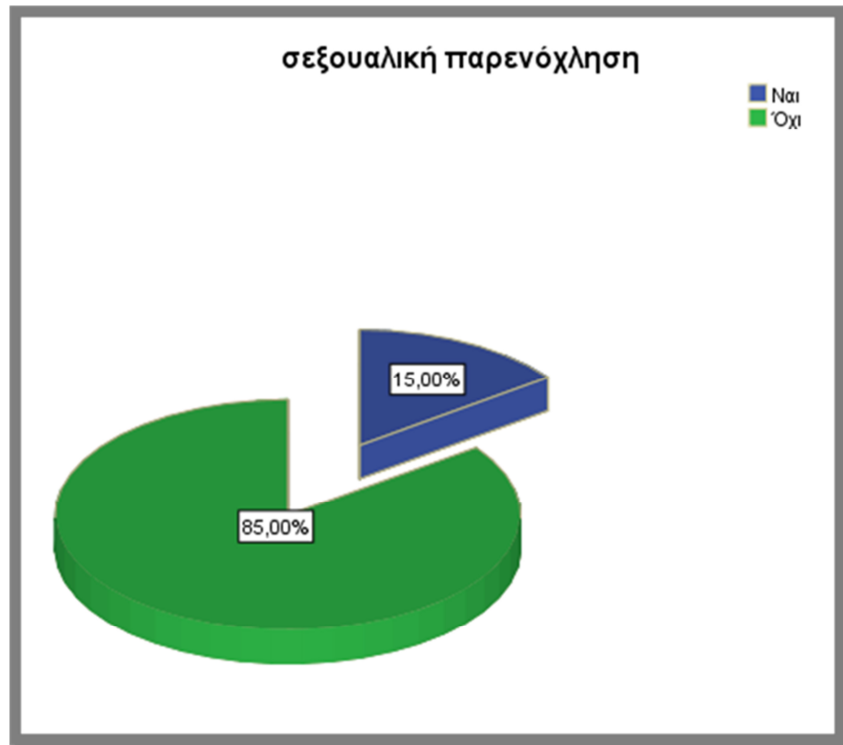
Γράφημα20.4

Γράφημα20.5

Γράφημα20.6

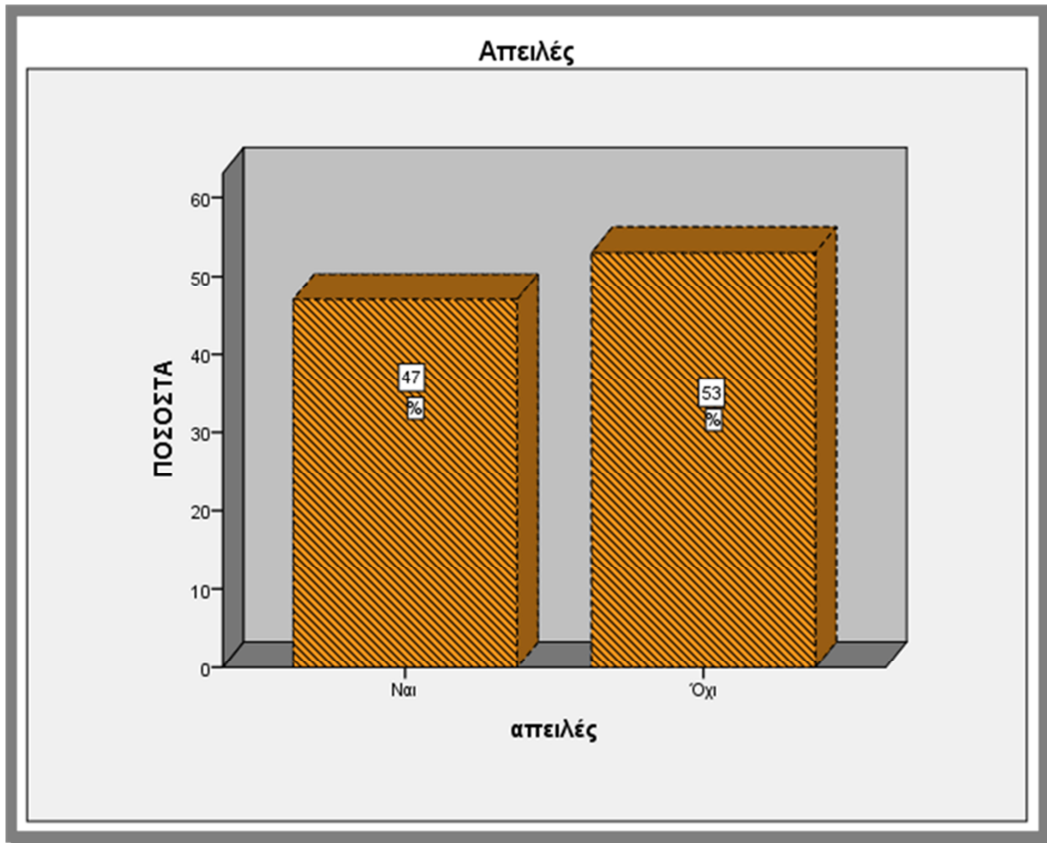
Πίνακας 20.7
 απειλές

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	141	47,0	47,0	47,0
Valid Όχι	159	53,0	53,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

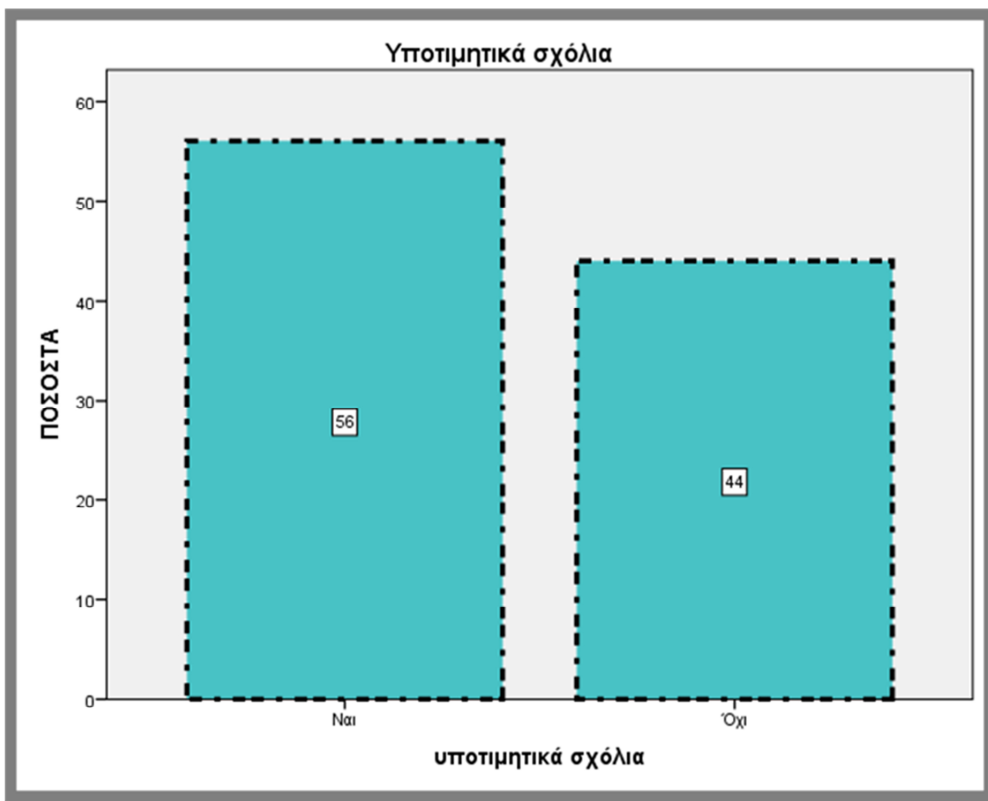
Πίνακας 20.8
 υποτιμητικά σχόλια

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	168	56,0	56,0	56,0
Valid Όχι	132	44,0	44,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Γράφημα 20.7

Γράφημα 20.8

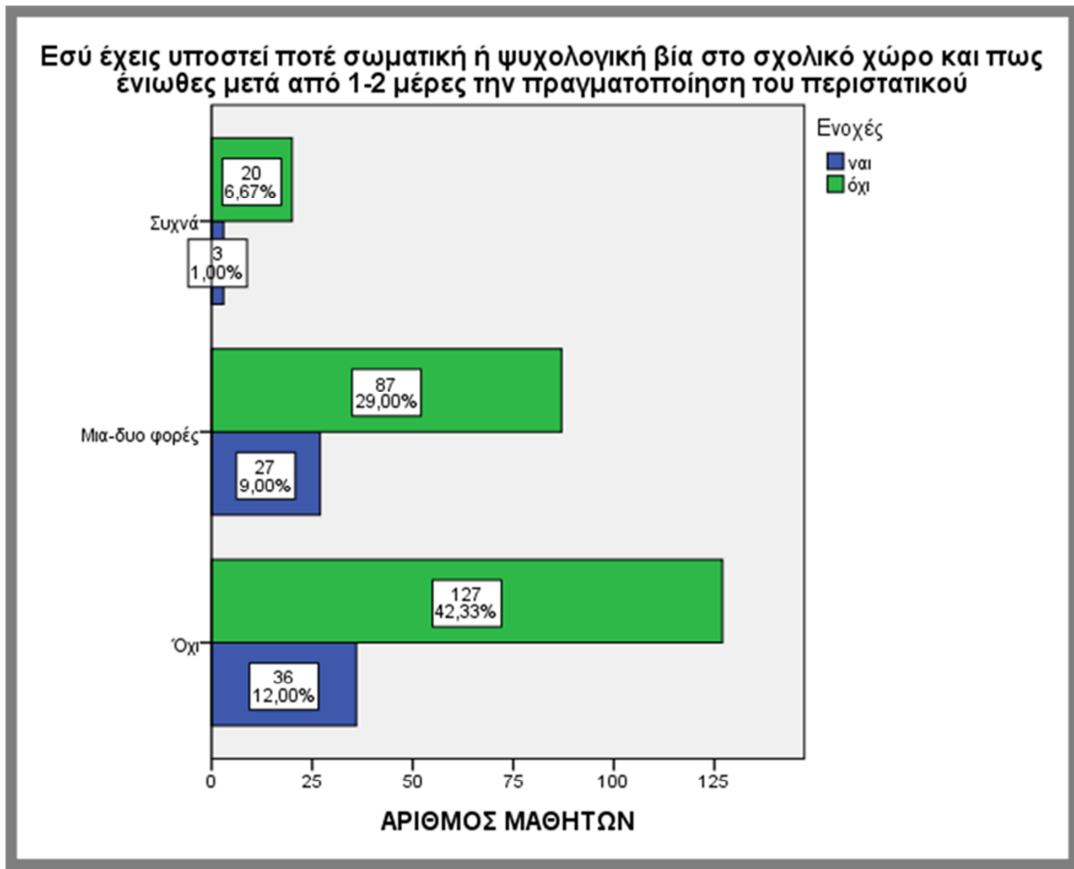

Ερώτηση 21: Πώς ένιωθες 1-2 μέρες μετά από την πραγματοποίηση του περιστατικού;

**Πίνακας 21.1 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο
 * Ενοχές**

		Ενοχές		Total	
		ναι	όχι		
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count % of Total	36 12,0%	127 42,3%	163 54,3%
	Μια-δυο φορές	Count % of Total	27 9,0%	87 29,0%	114 38,0%
	Συχνά	Count % of Total	3 1,0%	20 6,7%	23 7,7%
Total		Count % of Total	66 22,0%	234 78,0%	300 100,0%

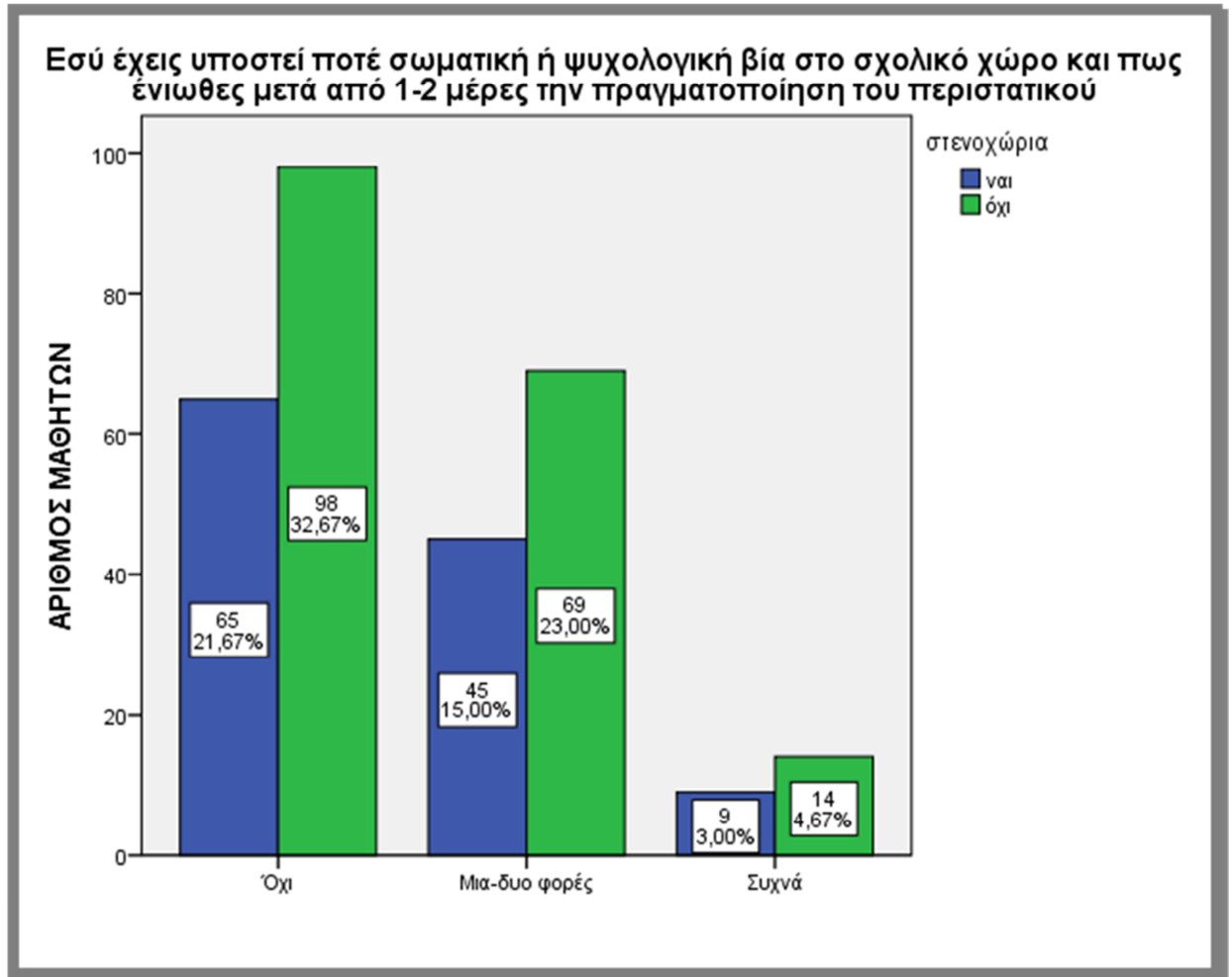
Γράφημα 21.1

Πίνακας 21.2 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο * στενοχώρια

			στενοχώρια		Total
			ναί	όχι	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count % of Total	65 21,7%	98 32,7%	163 54,3%
	Μια-δυο φορές	Count % of Total	45 15,0%	69 23,0%	114 38,0%
	Συχνά	Count % of Total	9 3,0%	14 4,7%	23 7,7%
	Total	Count % of Total	119 39,7%	181 60,3%	300 100,0%

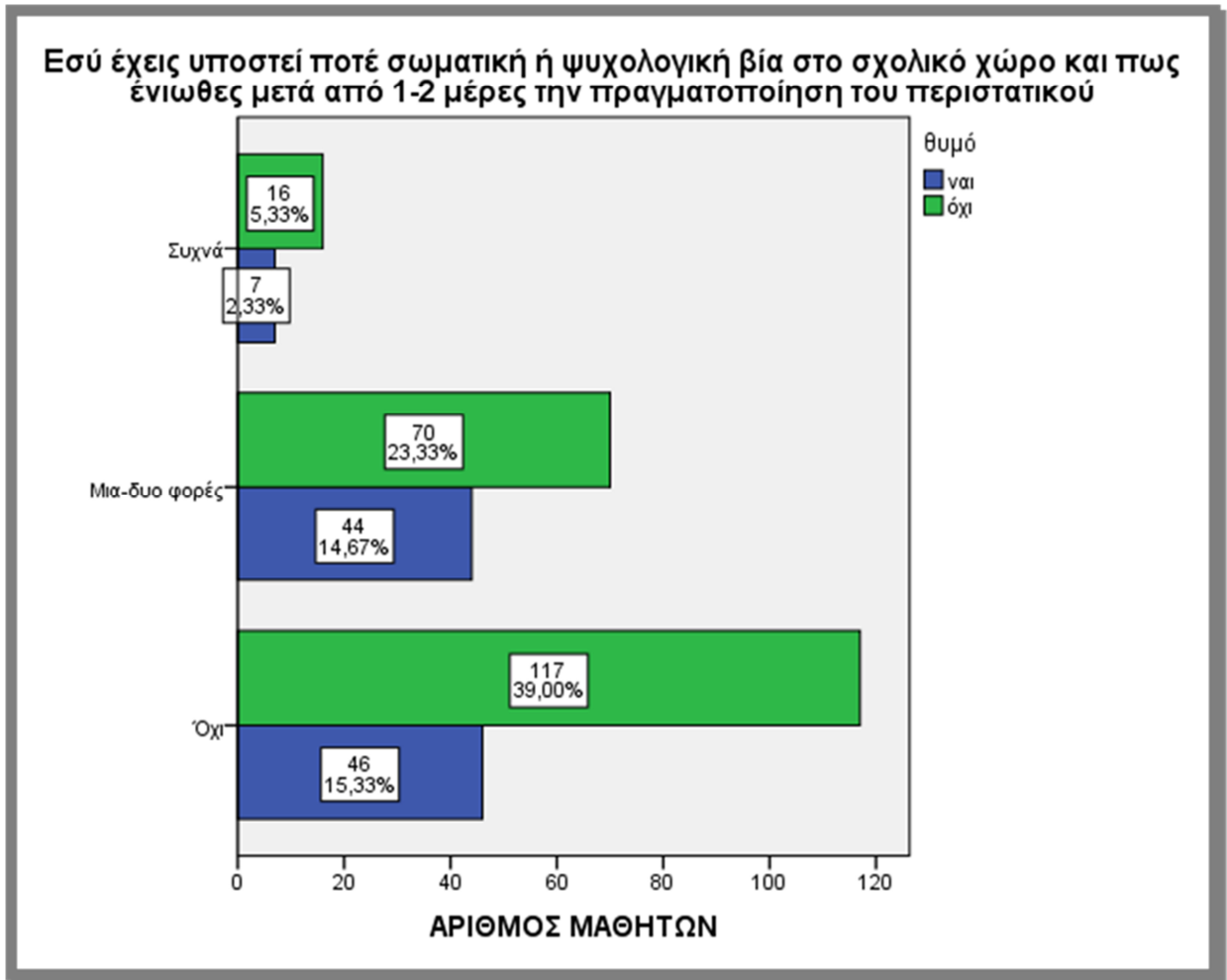
Γράφημα 21.2

Πίνακας 21.3 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο
 σχολικό χώρο
 * θυμό

			θυμό		Total
			ναι	όχι	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count % of Total	46 15,3%	117 39,0%	163 54,3%
	Μια-δυο φορές	Count % of Total	44 14,7%	70 23,3%	114 38,0%
	Συχνά	Count % of Total	7 2,3%	16 5,3%	23 7,7%
	Total	Count % of Total	97 32,3%	203 67,7%	300 100,0%

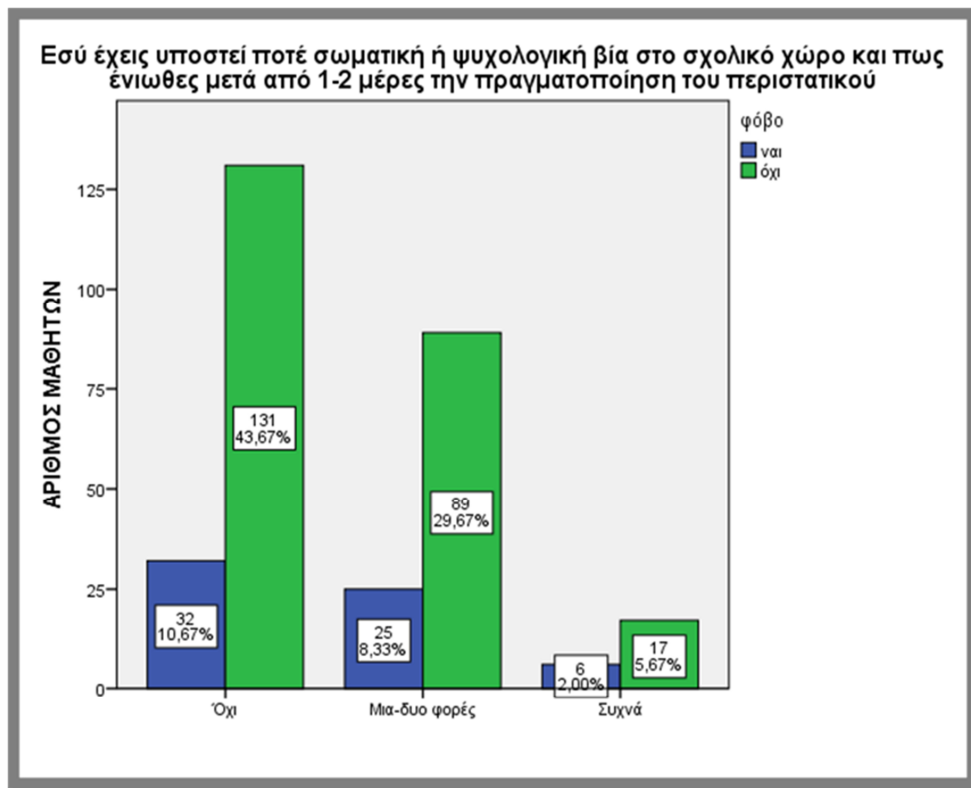
Γράφημα 21.3

Πίνακας 21.4 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο
 * φόβο

			φόβο		Total
			ναι	όχι	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count % of Total	32 10,7%	131 43,7%	163 54,3%
	Μια-δυο φορές	Count % of Total	25 8,3%	89 29,7%	114 38,0%
	Συχνά	Count % of Total	6 2,0%	17 5,7%	23 7,7%
Total		Count % of Total	63 21,0%	237 79,0%	300 100,0%

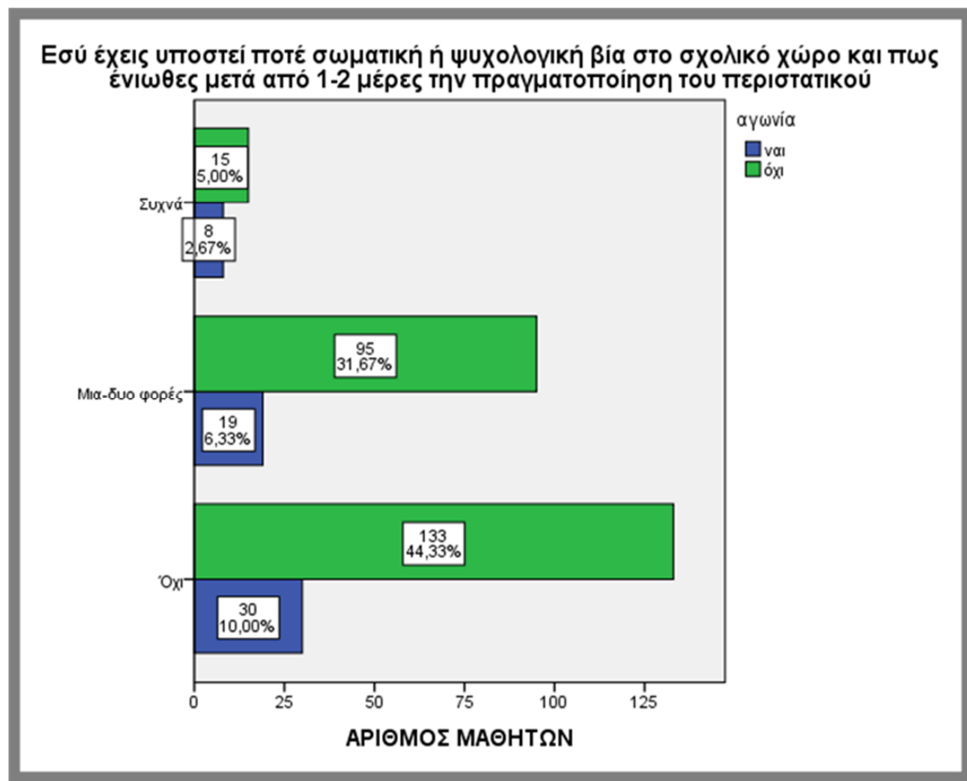
Γράφημα 21.4

Πίνακας 21.5 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο
 * αγωνία

			αγωνία		Total
			ναι	όχι	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count % of Total	30 10,0%	133 44,3%	163 54,3%
	Μια-δυο φορές	Count % of Total	19 6,3%	95 31,7%	114 38,0%
	Συχνά	Count % of Total	8 2,7%	15 5,0%	23 7,7%
Total		Count % of Total	57 19,0%	243 81,0%	300 100,0%

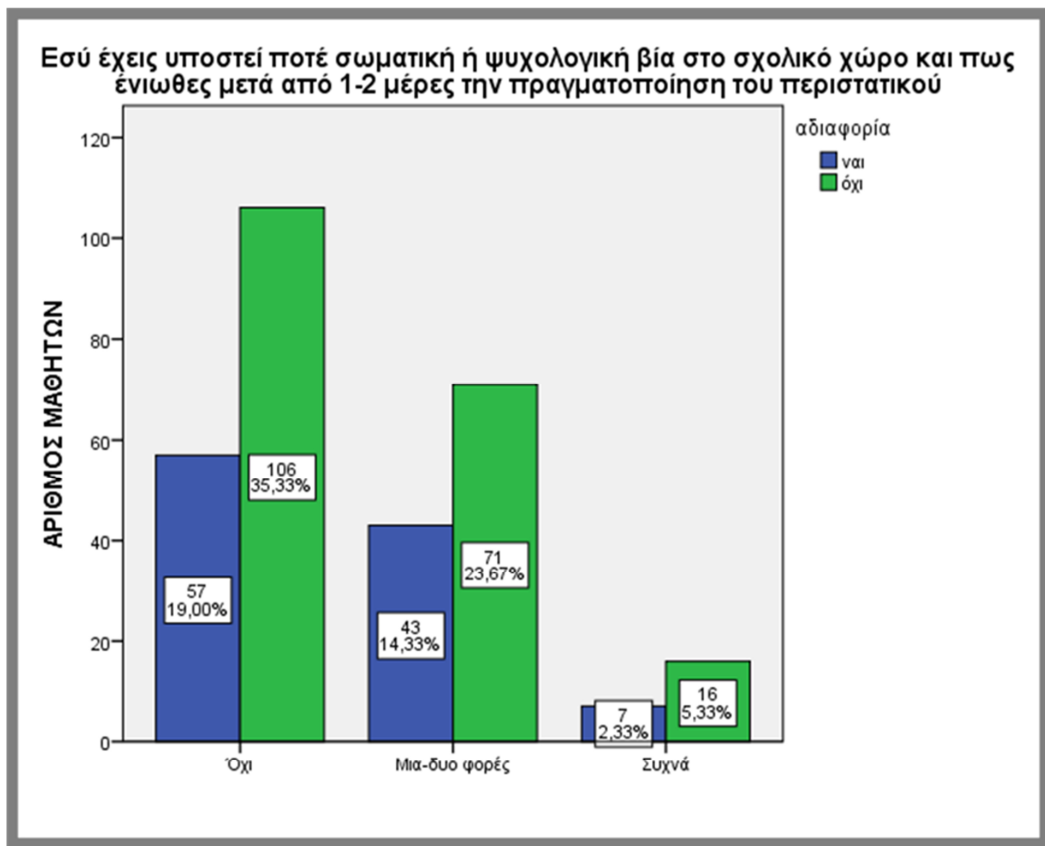
Γράφημα 21.5

Πίνακας 21.6 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο
 * αδιαφορία

			αδιαφορία		Total
			ναι	όχι	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	Count % of Total	57 19,0%	106 35,3%	163 54,3%
	Μια-δυο φορές	Count % of Total	43 14,3%	71 23,7%	114 38,0%
	Συχνά	Count % of Total	7 2,3%	16 5,3%	23 7,7%
Total	Count % of Total	107 35,7%	193 64,3%	300 100,0%	

Γράφημα 21.6

Παρατηρώντας όλα τα αποτελέσματα που προκύπτουν μέσα από την ερώτηση 21 «Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο και πως ένιωθες μετά από 1-2 μέρες μετά την πραγματοποίηση του περιστατικού» βλέπουμε ότι σχεδόν όλοι οι έφηβοι που είτε δέχονται είτε δεν δέχονται επιθέσεις βίας μετά από 1 με 2 μέρες νιώθουν σαν να μη συνέβη το περιστατικό. Αυτό μας δείχνει ότι προφανώς τα περιστατικά βίας στο σχολικό χώρο έχουν γίνει καθημερινότητα στις ζωές των εφήβων με αποτέλεσμα να τα ξεχνούν στις περισσότερες περιπτώσεις και να προετοιμάζονται για το επόμενο περιστατικό βίας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών, τάξεως 35,33% από αυτούς που δεν έχουν δεχτεί επίθεση βίας, αδιαφορούν γενικότερα για το φαινόμενο όπως επίσης το 23,67% των εφήβων που ήδη έχουν πέσει θύματα βίας μία ή δύο φορές αντιμετωπίζουν το γεγονός με τον ίδιο τρόπο.

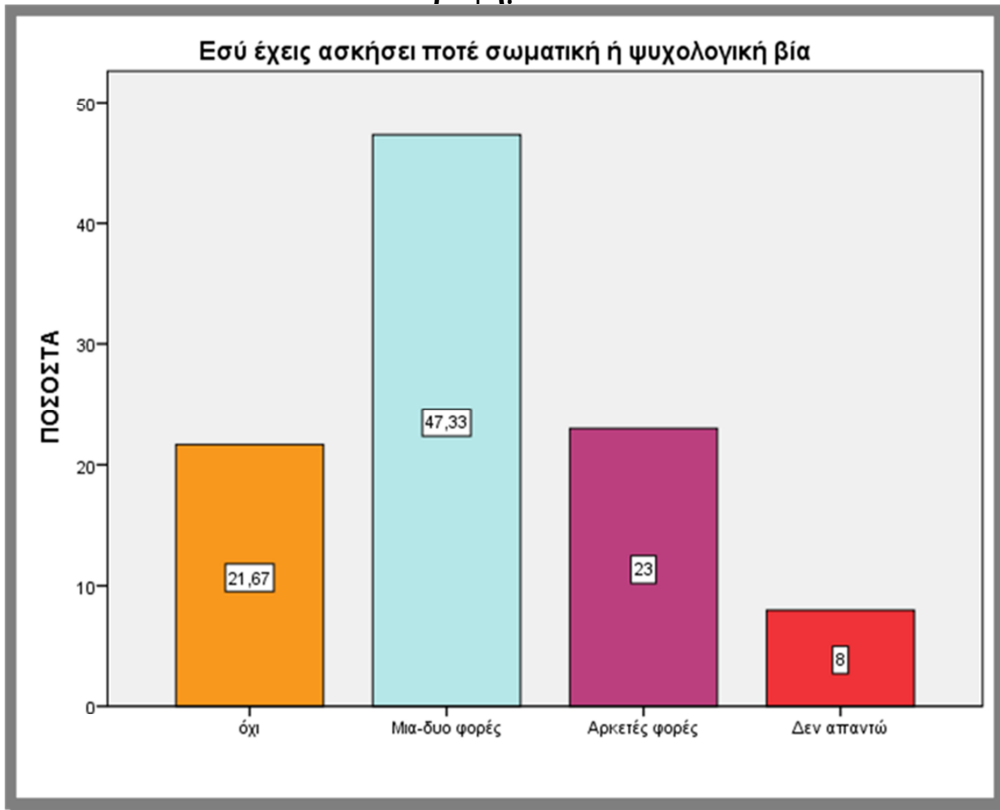
Κάποια μικρά ποσοστά τις τάξεως του 8 με 10% που δέχονται συχνά επιθέσεις νιώθουν περισσότερο φόβο, θυμό και στεναχώρια, ενώ αντιθέτως οι έφηβοι που δεν έχουν δεχτεί επιθέσεις βίας συχνά νιώθουν στεναχώρια (21,7%) για τα θύματα και θυμό απέναντι στους θύτες (15,3%).

Ερώτηση 22: Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία;

Πίνακας 22.1 Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
όχι	65	21,7	21,7	21,7
Μια-δυο φορές	142	47,3	47,3	69,0
Αρκετές φορές	69	23,0	23,0	92,0
Δεν απαντώ	24	8,0	8,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Γράφημα 22.1

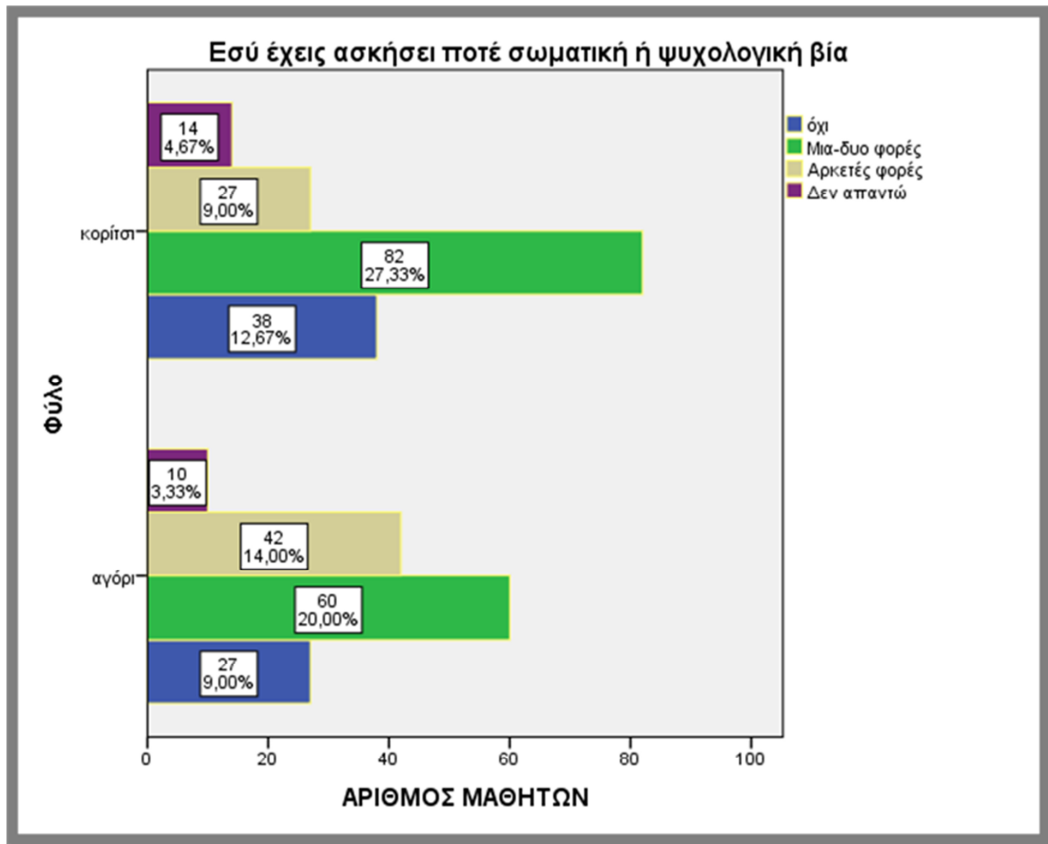
Σύμφωνα με τον πίνακα 22.1 και τη διαγραμματική του απεικόνιση παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων έχει ασκήσει σωματική ή ψυχολογική βία μία ή δύο φορές σε κάποιο άλλο έφηβο. Το 23% έχει ασκήσει βία αρκετές φορές, το 21,67% δεν έχει ασκήσει βία ποτέ ενώ το 8% επέλεξε να μην απαντήσει. Βλέπουμε λοιπόν ότι κάποια στιγμή το μεγαλύτερο μέρος των εφήβων ακολουθεί το δρόμο της βίας έστω και για μία φορά στη ζωή του.

Πίνακας 22.2 Φύλο * Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία
Crosstabulation

Count

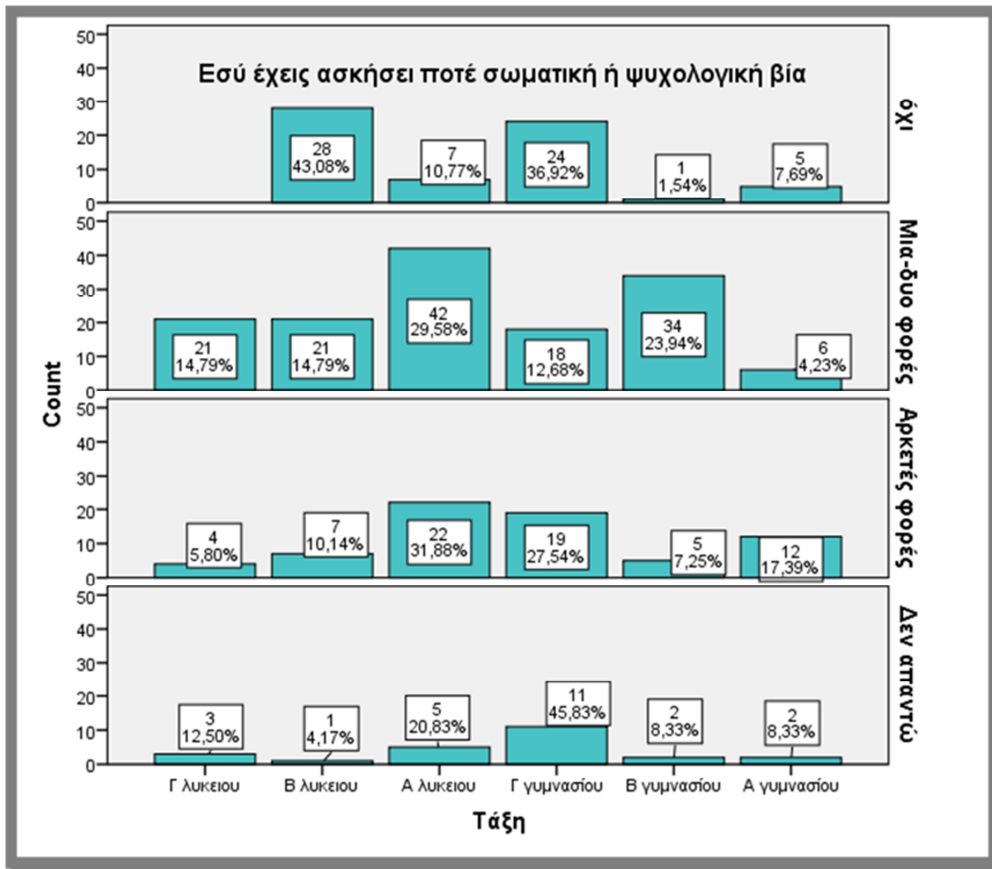
	Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία				Total
	όχι	Μια-δύο φορές	Αρκετές φορές	Δεν απαντώ	
Φύλο αγόρι	27	60	42	10	139
Φύλο κορίτσι	38	82	27	14	161
Total	65	142	69	24	300

Γράφημα 22.2

Ο Πίνακας 22.2 και το Γράφημα 22.2, μας εκπλήσσουν καθώς μας δείχνουν ότι τα κορίτσια είναι αυτά που έχουν χρησιμοποιήσει σωματική ή ψυχολογική βία μία ή δύο φορές με ποσοστό 27,33%. Ενώ το 9% παραδέχεται ότι το έχει κάνει αρκετές φορές. Από τη άλλη πλευρά τα αγόρια παραδέχονται ότι έχουν ασκήσει βία μία ή δύο φορές με ποσοστό 20% και αρκετές φορές με ποσοστό 14%. Όμως η συχνότητα χρήσης βίας από τα αγόρια παραμένει υψηλότερη με το 14% έναντι στο ποσοστό του 9% των κοριτσιών. Κάτι που επίσης συμφωνεί με την έρευνα του Ε.Π.Ι.Ψ.Υ. το 2010 που μα ενημερώνει ότι ένα στα 4 αγόρια (23,9%) αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου ήρθε στα χέρια με κάποιον ή κάποιους άλλους τουλάχιστον 3 φορές. Το αντίστοιχο ποσοστό για τα κορίτσια είναι σημαντικά χαμηλότερο (8,3%)

Γράφημα 22.3

Πίνακας 22.3 Τάξη * Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία Crosstabulation

		Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία				Total	
		όχι	Μια-δύο φορές	Αρκετές φορές	Δεν απαντώ		
Τάξη	A γυμνασίου	Count % of Total	0 0,0%	6 2,0%	4 1,3%	2 0,7%	12 4,0%
	B γυμνασίου	Count % of Total	28 9,3%	34 11,3%	7 2,3%	2 0,7%	71 23,7%
	Γ γυμνασίου	Count % of Total	7 2,3%	18 6,0%	22 7,3%	11 3,7%	58 19,3%
	A λυκείου	Count % of Total	24 8,0%	42 14,0%	19 6,3%	5 1,7%	90 30,0%
	B λυκείου	Count % of Total	1 0,3%	21 7,0%	5 1,7%	1 0,3%	28 9,3%
	Γ λυκείου	Count % of Total	5 1,7%	21 7,0%	12 4,0%	3 1,0%	41 13,7%
	Total	Count % of Total	65 21,7%	142 47,3%	69 23,0%	24 8,0%	300 100,0%

Στον Πίνακα 22.3 βλέπουμε τη σύγκριση μεταξύ της τάξης που φοιτά ο ερωτούμενος έφηβος και τη συχνότητα χρήσης βίας. Παρατηρούμε πως σε όλες τις τάξεις από την Α Γυμνασίου μέχρι την Γ Λυκείου οι ερωτηθέντες απάντησαν πως έχουν ασκήσει σωματική ή ψυχολογική βία μία με δύο φορές, ενώ ακολουθούν οι μαθητές που παραδέχονται πως ασκούν βία αρκετές φορές, κάτι ιδιαίτερα λυπηρό για τους εφήβους του Ηρακλείου.

Ερώτηση 23: Αν Ναι οι λόγοι ήταν:

Πίνακας 23.1 Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο

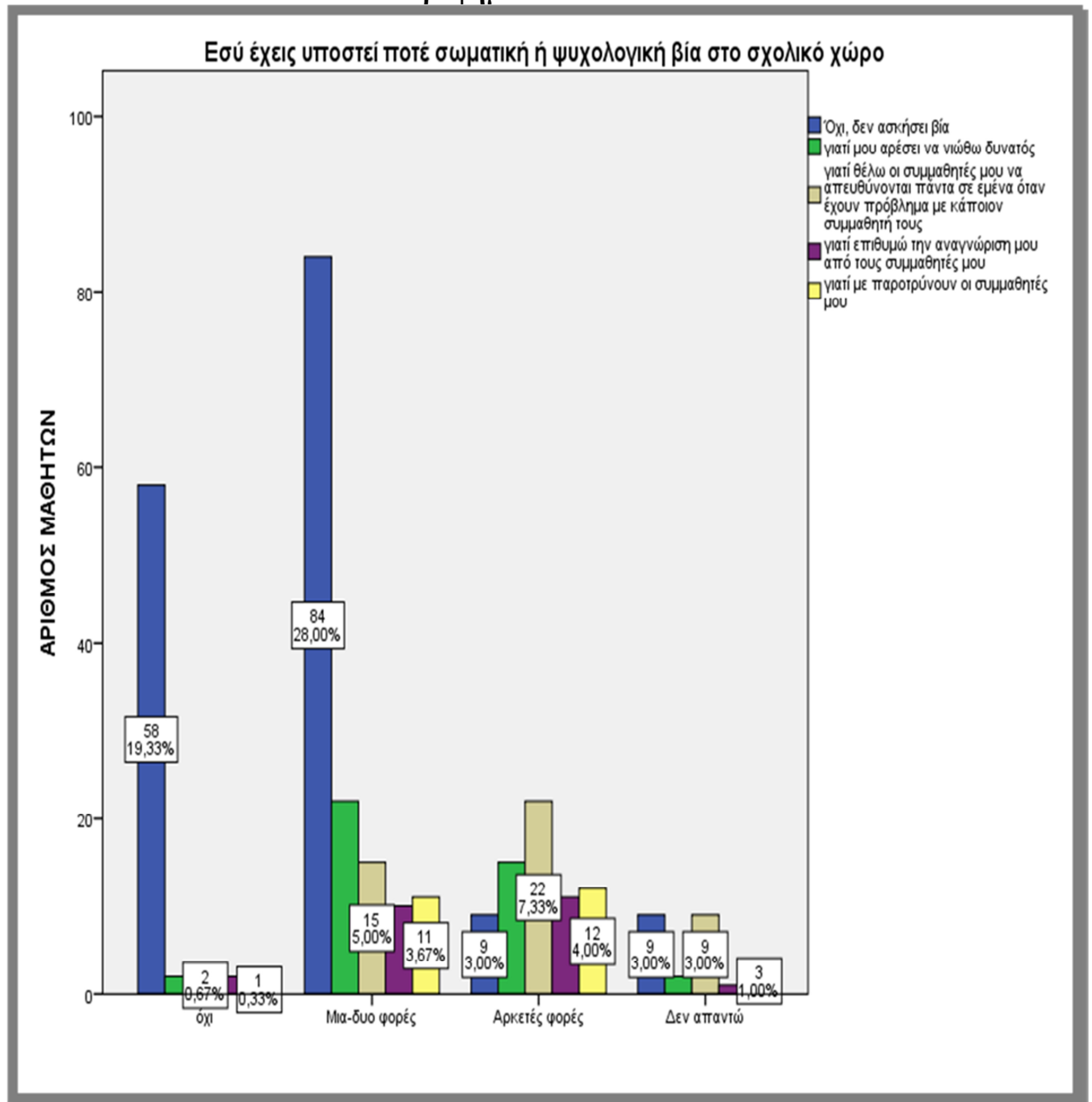
		Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία				Total
		όχι	Μια-δυο φορές	Αρκετές φορές	Δεν απαντώ	
Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο	Όχι	38	89	26	10	163
	Μια-δυο φορές	16	48	38	12	114
	Συχνά	11	5	5	2	23
	Total	65	142	69	24	300

Στον Πίνακα 23.1 βλέπουμε ότι οι έφηβοι που δεν έχουν δεχτεί επιθέσεις βίας έχουν ασκήσει οι ίδιοι βία σε κάποιους άλλους εφήβους για μία ή δύο φορές. Επίσης άτομα που έχουν δεχτεί επίθεση βίας για μία ή δύο φορές έχουν και εκείνοι ασκήσει βία τις ίδιες φορές απέναντι σε άλλους εφήβους. Αξίζει να αναφέρουμε πως τα άτομα που δέχονται συχνά επιθέσεις σωματικής ή ψυχολογικής βίας συνήθως δεν καταλήγουν να ασκούν βία σε άλλους εφήβους.

Πίνακας 23.2 Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία * Αν Ναι οι λόγοι ήταν Crosstabulation Count

		Αν Ναι οι λόγοι ήταν					Total
		Όχι, δεν ασκήσει βία	γιατί μου αρέσει να νιώθω δυνατός	γιατί θέλω οι συμμαθητές μου να απευθύνονται πάντα σε εμένα όταν έχουν πρόβλημα με κάποιον συμμαθητή ή τους	γιατί επιθυμώ την αναγνώριση μου από τους συμμαθητές μου	γιατί με παροτρύνουν οι συμμαθητές μου	
Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία	όχι	58	2	2	2	1	65
	Μια-δυο φορές	84	22	15	10	11	142
	Αρκετές φορές	9	15	22	11	12	69
	Δεν απαντώ	9	2	9	1	3	24
Total		160	41	48	24	27	300

Γράφημα 23.1

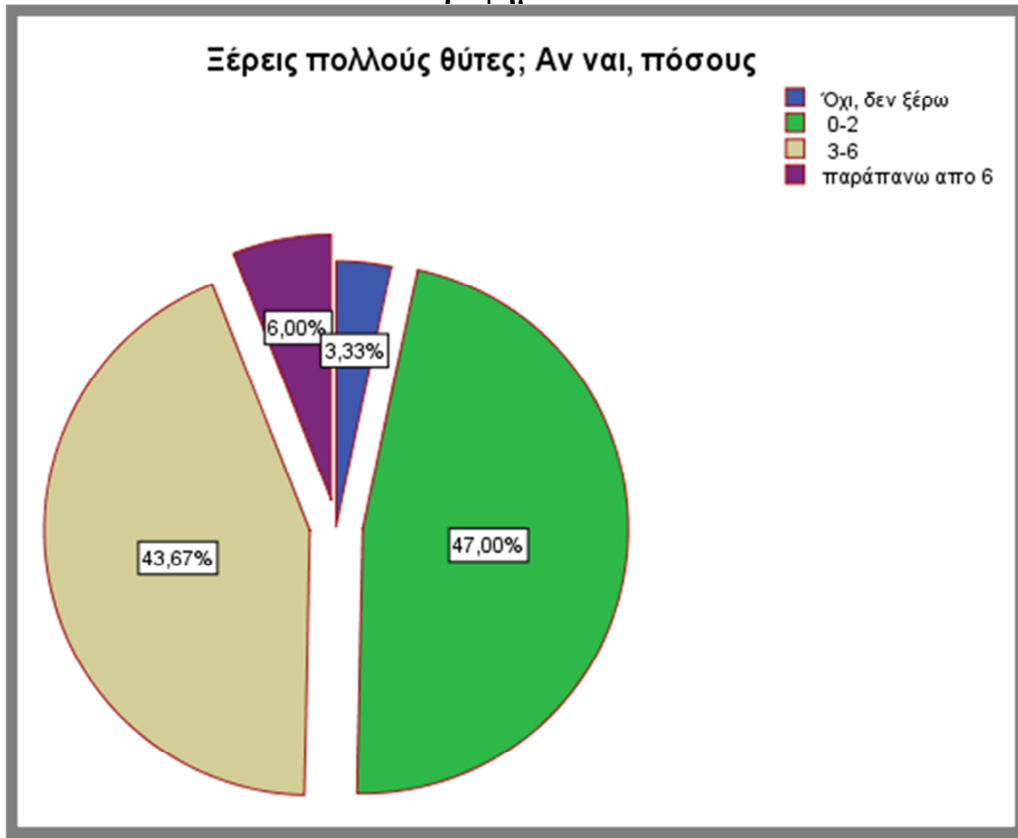
Σύμφωνα με το γράφημα 23.1 οι περισσότεροι έφηβοι από αυτούς που ήδη έχουν δεχθεί βία, δεν έχουν ασκήσει βία σε ποσοστό της τάξης του 84%. Όσοι όμως παρόλα αυτά ασκούν βία το κάνουν για να παροτρύνουν τους συμμαθητές τους να απευθύνονται σε αυτόν όταν αντιμετωπίζουν πρόβλημα με κάποιο άλλο συμμαθητή τους (7,33%), έτσι αποκτούν αναγνώριση και νιώθουν δυνατοί, πιστεύοντας μάλλον πως ότι είχε συμβεί σε αυτούς στο παρελθόν, θα μπορέσουν να το καταπολεμήσουν για να υπερασπιστούν κάποιο επόμενο θύμα.

Ερώτηση 24: Ξέρεις πολλούς θύτες; Αν ναι, πόσους;

Πίνακας 24.1 Ξέρεις πολλούς θύτες; Αν ναι, πόσους

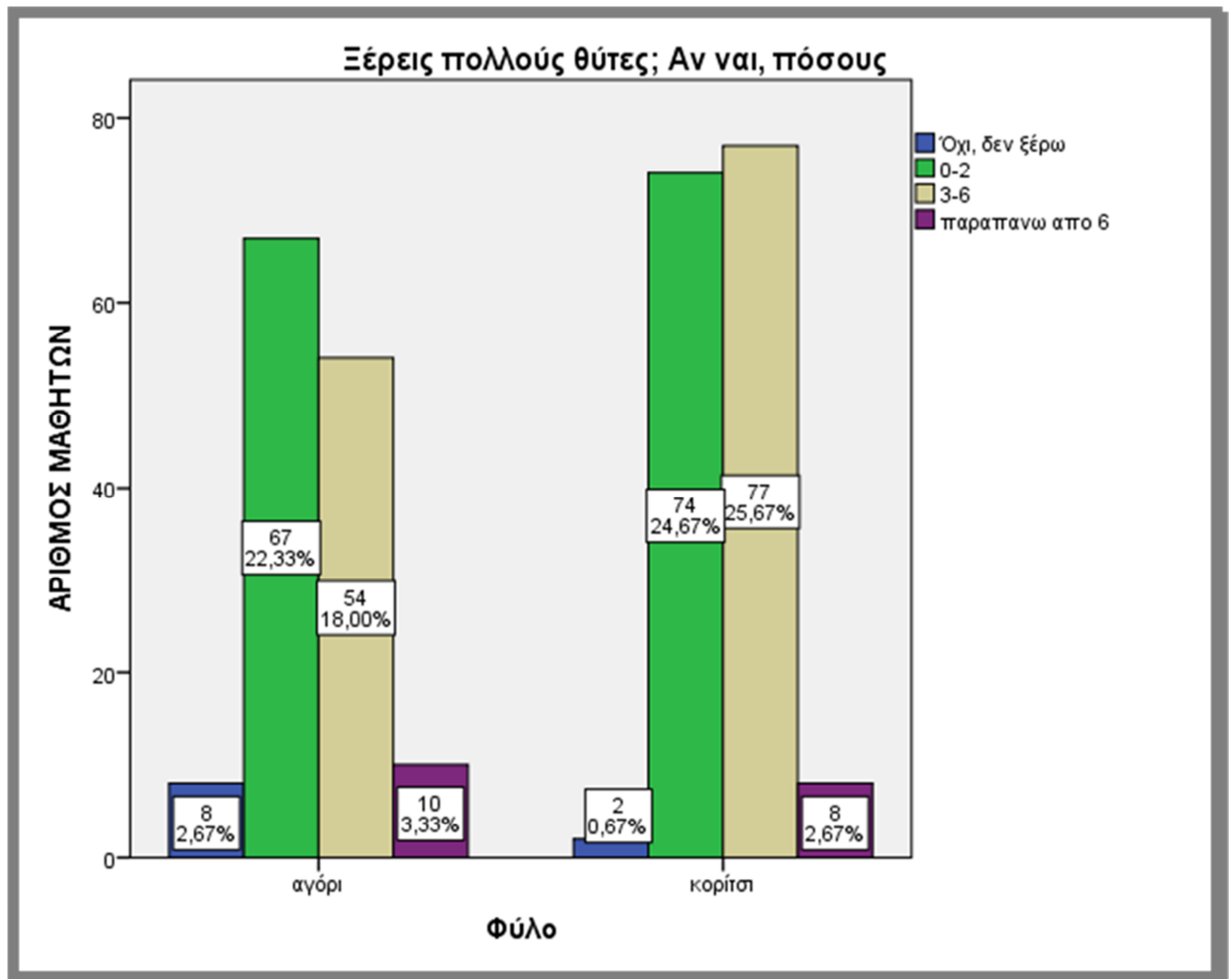
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Όχι, δεν ξέρω	10	3,3	3,3	3,3
0-2	141	47,0	47,0	50,3
3-6	131	43,7	43,7	94,0
παραπάνω απο 6	18	6,0	6,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Γράφημα 24.1

Στο γράφημα 24.1 παρατηρούμε πώς τα μεγαλύτερα ποσοστά στο ερώτημα «ξέρεις πολλούς θύτες;» παρουσιάζουν οι απαντήσεις 0-2 με 47% και 3-6 με 43,67%. Άρα οι περισσότεροι έφηβοι γνωρίζουν για τους θύτες όμως συνήθως αποσιωπούν. Ένα 6% υποστηρίζει πως γνωρίζει πάνω από 6 θύτες ενώ μόλις ένα 3,33% δεν γνωρίζει κανέναν θύτη.

Γράφημα 24.2

Πίνακας 24.2 Φύλο * Ξέρεις πολλούς θύτες; Αν ναι, πόσους Crosstabulation

		Ξέρεις πολλούς θύτες; Αν ναι, πόσους				Total
		Όχι, δεν ξέρω	0-2	3-6	παραπάνω από 6	
Φύλο	αγόρι	Count 8	67	54	10	139
		% of Total 2,7%	22,3%	18,0%	3,3%	46,3%
Φύλο	κορίτσι	Count 2	74	77	8	161
		% of Total 0,7%	24,7%	25,7%	2,7%	53,7%
Total		Count 10	141	131	18	300
		% of Total 3,3%	47,0%	43,7%	6,0%	100,0%

Στον πίνακα 24.2 και στο γράφημα 24.2 παρατηρούμε ότι τα κορίτσια είναι αυτά που συνήθως γνωρίζουν τους θύτες σε ένα περιστατικό βίας. Το 24,7% των κοριτσιών γνωρίζει έως 2 θύτες ενώ το 25,7% από 3 έως 6 θύτες. Αντιθέτως τα αγόρια το 22,3% γνωρίζει έως 2 θύτες ενώ το 18% από 3 έως 6 θύτες.

Οι έφηβοι επιλέγουν να μην πάρουν το ρόλο του «καρφιού»¹⁵, όπως επικρατεί να λέγεται στη σχολική κοινότητα, και να μιλήσουν για αυτά που γνωρίζουν σε κάποιο καθηγητή ή γονέα. Ενώ ξέρουν ποιοι αποτελούν τους θύτες των περιστατικών ενδοσχολικής βίας, υπάρχει κάτι που τους εμποδίζει να περάσουν στο επόμενο βήμα και να ενημερώσουν. Πιθανές αιτίες είναι ότι:

- Φοβούνται: Θεωρούν πως ίσως οι ίδιοι αποτελέσουν τα επόμενα πιθανά θύματα του θύτη που μόλις «κάρφωσαν» κι έτσι επιλέγουν να αποσιωπήσουν.
- Ντρέπονται: Ειδικά αν κάποιοι από αυτούς έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού, τότε πιστεύουν πως οι συμμαθητές τους θα τους κοροϊδέψουν ακόμη περισσότερο.
- Πιστεύουν πως δεν μπορούν να βοηθήσουν με το να μιλήσουν και να ενημερώσουν, κι έτσι κρατάνε ουδέτερη στάση και σιωπούν.
- Επιπρόσθετα οι Newman-Carlson et al. (2004)¹⁶ αναφέρουν ότι οι μαθητές που γίνονται μάρτυρες μιας εκφοβιστικής κατάστασης αναπτύσσουν μια «εκμαθημένη απόγνωση» (learned helplessness) καθώς νιώθουν δειλοί και αδύναμοι αφού δεν αναφέρουν το περιστατικό και δεν έχουν τις δεξιότητες ή τα μέσα για να παρέμβουν και να βοηθήσουν το μαθητή που θυματοποιείται.

¹⁵ Κουκλάκη Φ., Άρθρο: Σχολικός εκφοβισμός: η νέα «μάστιγα» της εποχής, ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ, Διαθέσιμο στο www.real.gr

¹⁶ Newman-Carlson, D., & Horne, A., M. (2004). Bully Busters: A Psycho educational Intervention for Reducing Bullying Behavior in Middle School Students. *Journal of Counseling & Development*, 82(3), 259-267.

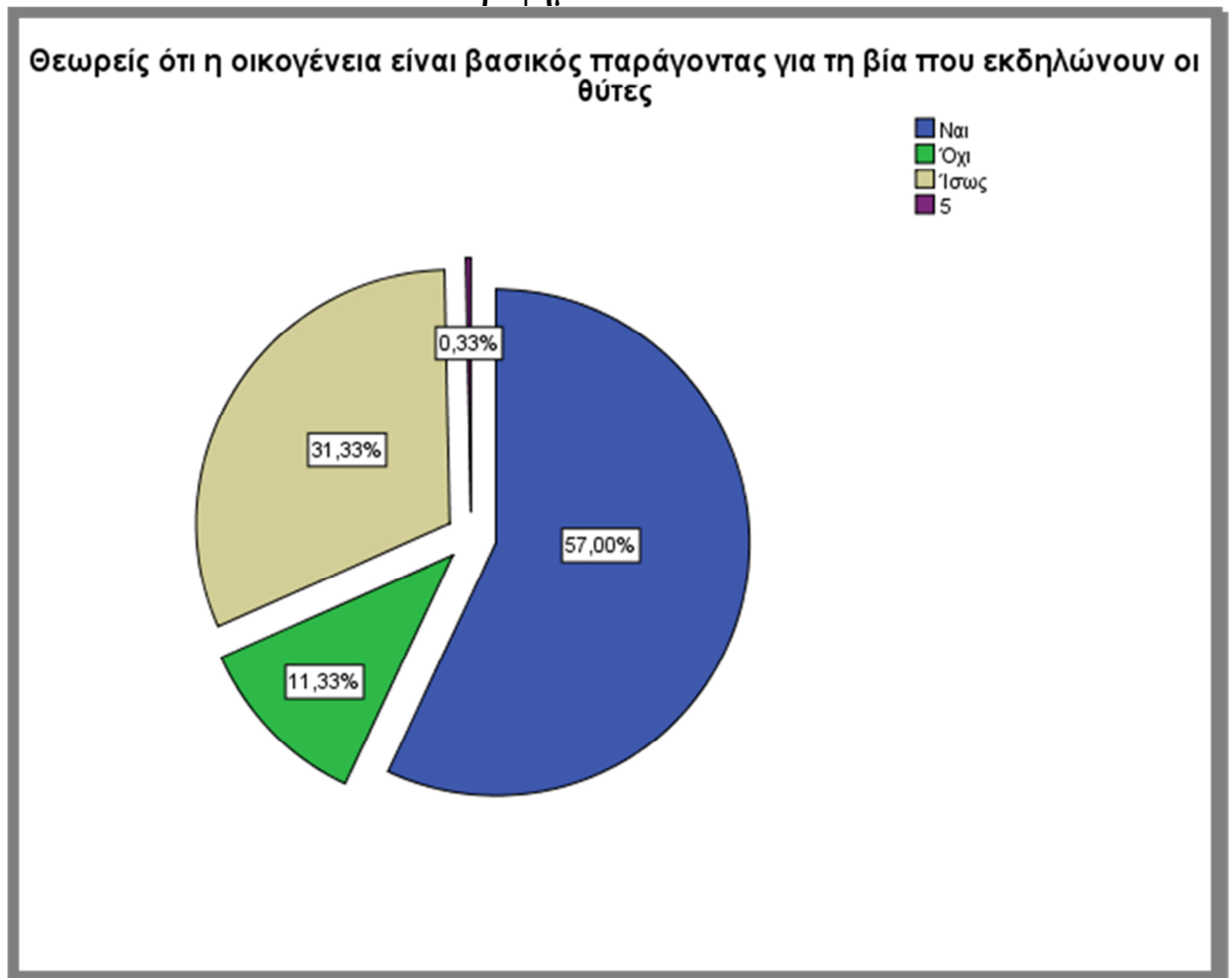
Ερώτηση 25: Θεωρείς ότι η οικογένεια είναι βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες;

Πίνακας 25.1 Θεωρείς ότι η οικογένεια είναι βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες

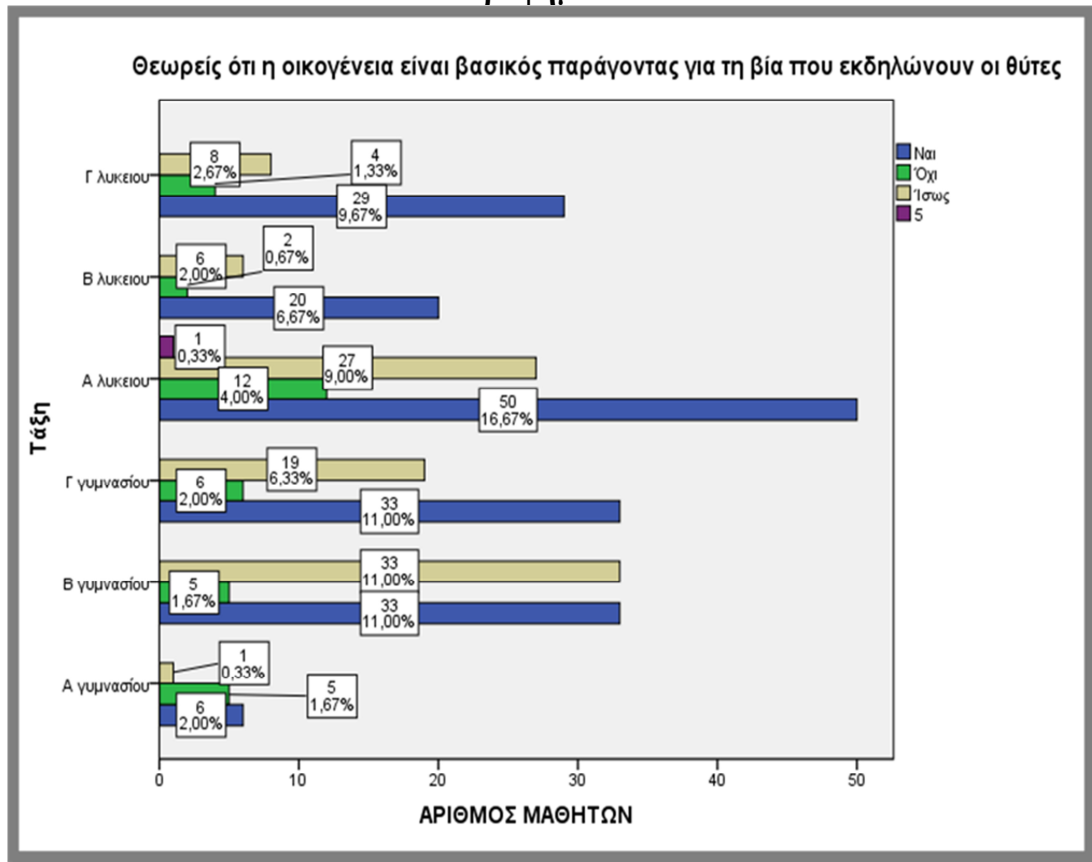
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	171	57,0	57,0	57,0
Όχι	34	11,3	11,3	68,3
Ίσως	94	31,3	31,3	99,7
Total	300	100,0	100,0	100,0

Σύμφωνα με τον Πίνακα 25.1 οι έφηβοι που ερωτήθηκαν πιστεύουν κατά 57% ότι βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες είναι η οικογένεια. Το 31,3% πιστεύει πως ίσως βασικός παράγοντας να είναι η οικογένεια και μόλις το 11,3% πιστεύει πως η οικογένεια δεν αποτελεί βασικό παράγοντα.

Γράφημα 25.1

Γράφημα 25.2

Πίνακας 25.2 Τάξη * Θεωρείς ότι η οικογένεια είναι βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες Crosstabulation

		Θεωρείς ότι η οικογένεια είναι βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες				Total
		Ναι	Όχι	Ίσως	5	
Τάξη	A γυμνασίου	Count 6	5	1	0	12
		% of Total 2,0%	1,7%	0,3%	0,0%	4,0%
	B γυμνασίου	Count 33	5	33	0	71
		% of Total 11,0%	1,7%	11,0%	0,0%	23,7%
	Γ γυμνασίου	Count 33	6	19	0	58
		% of Total 11,0%	2,0%	6,3%	0,0%	19,3%
	A λυκείου	Count 50	12	27	1	90
		% of Total 16,7%	4,0%	9,0%	0,3%	30,0%
	B λυκείου	Count 20	2	6	0	28
		% of Total 6,7%	0,7%	2,0%	0,0%	9,3%
Γ λυκείου	Count 29	4	8	0	41	
	% of Total 9,7%	1,3%	2,7%	0,0%	13,7%	
Total	Count 171	34	94	1	300	
	% of Total 57,0%	11,3%	31,3%	0,3%	100,0%	

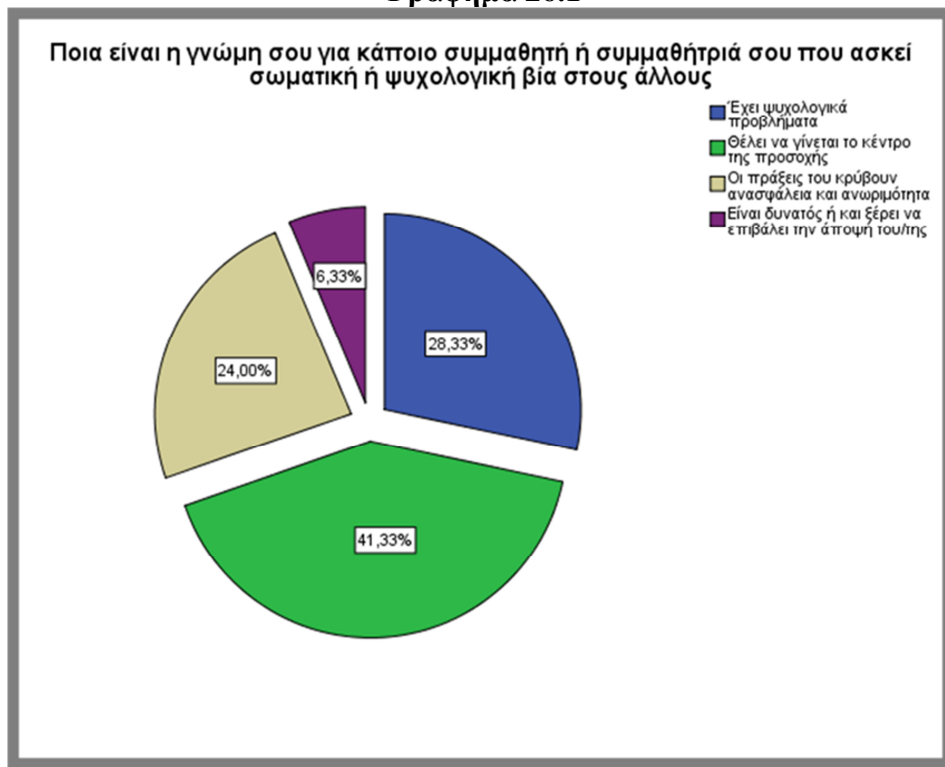
Μέσα από τον Πίνακα 25.2 βλέπουμε ότι σε όλες τις τάξεις γυμνασίου και ειδικότερα του λυκείου τα περισσότερα παιδιά πιστεύουν ότι η οικογένεια είναι ο βασικός παράγοντας για τις εκδηλώσεις βίας του θύτη. Άρα παρατηρούμε ότι από μικρή εφηβική ηλικία πιστεύουν πώς ανάλογα το πώς έχει μεγαλώσει ένα παιδί έτσι θα πράττει και στο μέλλον.

Ερώτηση 26: Ποια είναι η γνώμη σου για κάποιο συμμαθητή ή συμμαθήτριά σου που ασκεί σωματική ή ψυχολογική βία στους άλλους;

Πίνακας 26.1 Ποια είναι η γνώμη σου για κάποιο συμμαθητή ή συμμαθήτριά σου που ασκεί σωματική ή ψυχολογική βία στους άλλους

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Έχει ψυχολογικά προβλήματα	85	28,3	28,3	28,3
Θέλει να γίνεται το κέντρο της προσοχής	124	41,3	41,3	69,7
Οι πράξεις του κρύβουν ανασφάλεια και ανωριμότητα	72	24,0	24,0	93,7
Είναι δυνατός ή και ξέρει να επιβάλει την άποψή του/της	19	6,3	6,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Γράφημα 26.1

Βασιζόμενοι στον Πίνακα 26.1 και στη διαγραμματική του παράσταση, συμπεραίνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (41,33%) θεωρεί ότι αυτός που ασκεί σωματική ή ψυχολογική βία το κάνει για να γίνεται το κέντρο της προσοχής.

Ακολουθεί το 28,33% που πιστεύει πως έχει κάποια ψυχολογικά προβλήματα, ενώ το 24% θεωρεί πως οι πράξεις του κρύβουν ανασφάλεια και ανωριμότητα. Μόνο το 6,33% πιστεύει πως είναι δυνατός ή ξέρει να επιβάλει τη άποψή του.

Η Ann Marie C. Lenhardt, που θεωρείται η σημαντικότερη Αμερικανίδα ειδικός σε θέματα νεανικής βίας, μελετώντας με τους συνεργάτες της 15 «επεισόδια» που συνέβησαν μεταξύ των ετών 1996-2005, κατάφερε να ανασυγκροτήσει την προσωπικότητα αλλά και την κοινωνική-συναισθηματική ζωή των νεαρών δραστών. Έτσι, κατέληξε σε μια σειρά από κοινά σε όλους χαρακτηριστικά: ως επί το πλείστον ήταν άτομα που αισθάνονται απομονωμένα και απαξιωμένα από τους συμμαθητές και τους δασκάλους τους, δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις και είχαν μια απελπισμένη ανάγκη για να τραβήξουν την προσοχή (Ι.Γεωργακόπουλος, 2010).

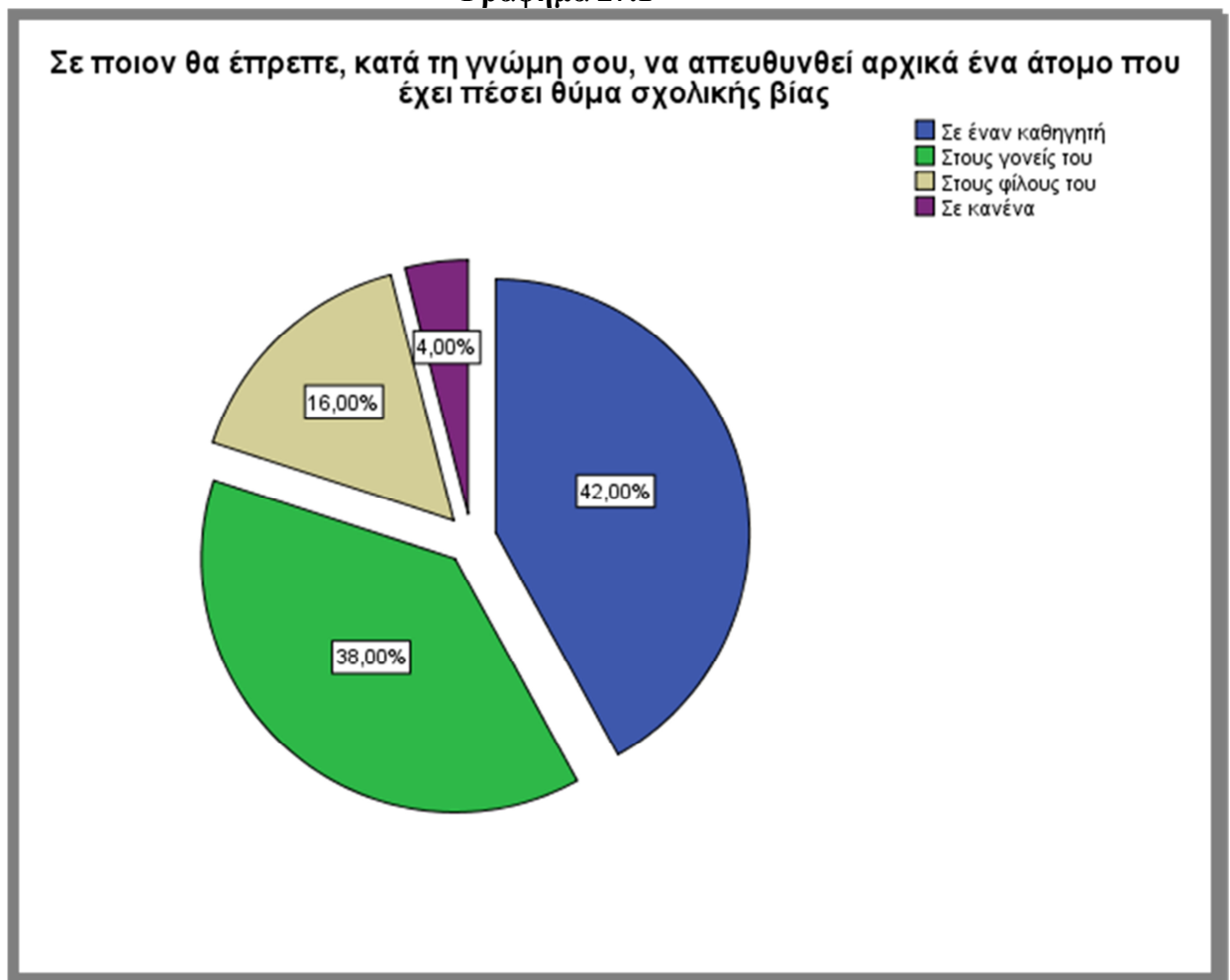
Άρα και στην περιοχή του Ηρακλείου οι έφηβοι πιστεύουν ότι οι θύτες προσπαθούν απλά να τραβήξουν τη προσοχή της οικογένειας και των συμμαθητών τους.

Ερώτηση 27: Σε ποιον θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σου, να απευθυνθεί αρχικά ένα άτομο που έχει πέσει θύμα σχολικής βίας;

Πίνακας 27.1 Σε ποιον θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σου, να απευθυνθεί αρχικά ένα άτομο που έχει πέσει θύμα σχολικής βίας

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Σε έναν καθηγητή	126	42,0	42,0	42,0
Στους γονείς του	114	38,0	38,0	80,0
Στους φίλους του	48	16,0	16,0	96,0
Σε κανένα	12	4,0	4,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Γράφημα 27.1

Στο γράφημα 27.1 του πίνακα 27.1 παρατηρούμε ότι οι έφηβοι πιστεύουν, με ποσοστό 42%, πως τα άτομα που πέφτουν θύματα ενδοσχολικής βίας πρέπει πρώτα να

απευθύνονται στους καθηγητές τους. Η διαχείριση της τάξης και η σχετική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σ' αυτήν, θα βελτιώσει την επικοινωνία τους με τους μαθητές αλλά και τις ακαδημαϊκές επιδόσεις στο μάθημά τους. Εν τέλει, θα τους βοηθήσει να υιοθετήσουν μία υποστηρικτική συμπεριφορά, όχι μόνο για τη μείωση της βίας και του εκφοβισμού στο σχολείο, αλλά και για τη συνολικότερη βελτίωση της ποιότητας της σχολικής ζωής τόσο για τους μαθητές τους όσο και για τους ίδιους (Καραβόλτσου: 2013).

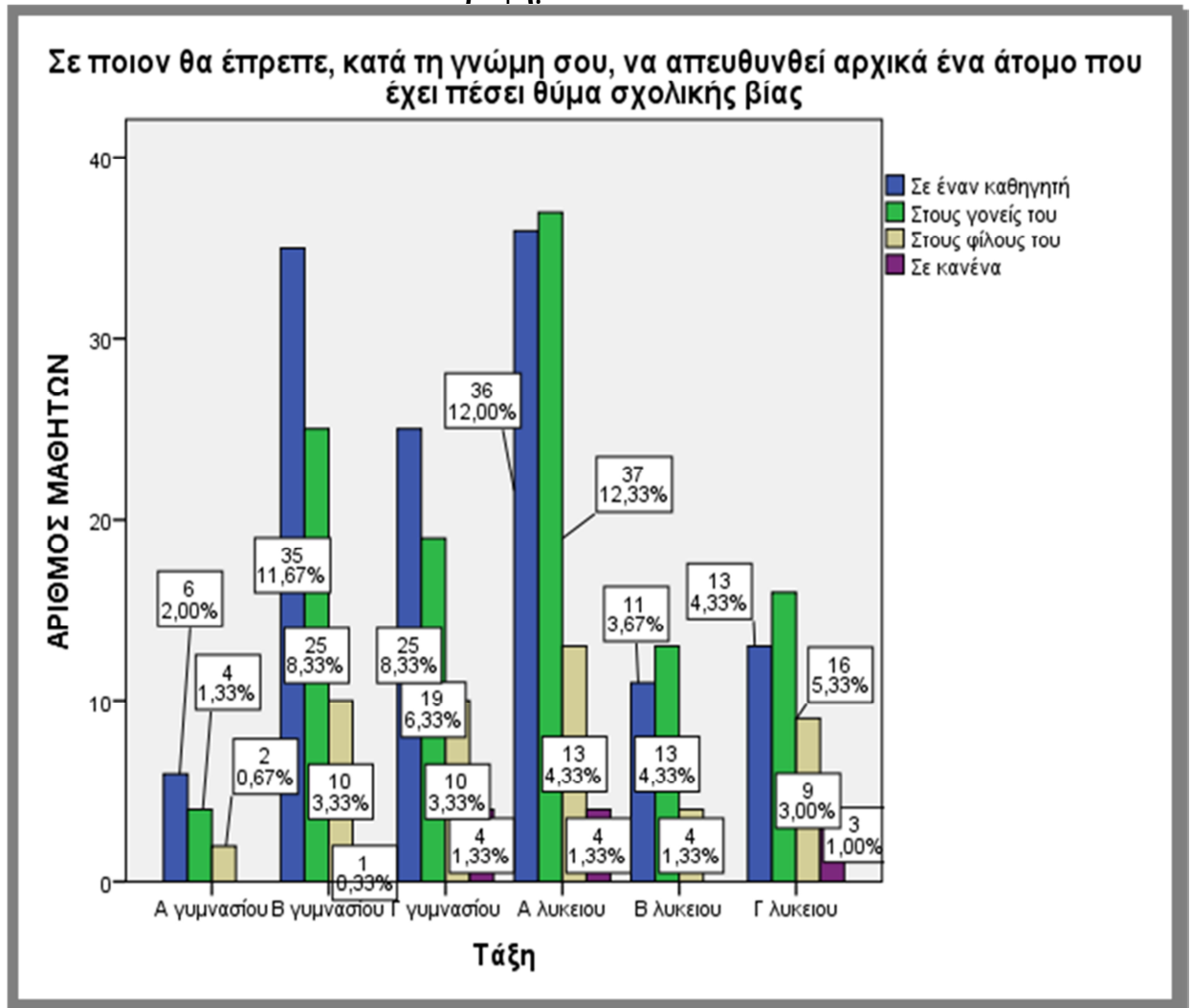
Οι γονείς πρέπει να παίρνουν στα σοβαρά αναφορές του παιδιού τους ή/και του σχολείου για θέματα βίας, να αποφεύγουν να ρίξουν την ευθύνη για τον εκφοβισμό στα θύματα, να αποφεύγουν να ενθαρρύνουν την αντίδραση στη βία με βία («χτύπα αν σε χτυπήσουν» ή «κοροϊδεψε αν σε κοροϊδέψουν»). Επίσης να κρατάνε γραπτό αρχείο των αναφορών των παιδιών, να ενημερώνουν άμεσα το σχολείο και να ζητούν να εφαρμοστεί η πολιτική του σχολείου στο θέμα, να αποφεύγουν να έρθουν σε επαφή με τους γονείς των θυτών ή/και τους ίδιους τους θύτες, να ενθαρρύνουν το παιδί – θύμα να δημιουργήσει νέες φιλίες, να δείχνουν ότι νοιάζονται για τα προβλήματά των παιδιών και να προσπαθούν να βρουν λύσεις μαζί και τέλος να αναζητούν τη βοήθεια ειδικών, αν το πρόβλημα επιμένει ή χειροτερεύει.

Πίνακας 27.2 Τάξη * Σε ποιον θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σου, να απευθυνθεί αρχικά ένα άτομο που έχει πέσει θύμα σχολικής βίας Crosstabulation

		Σε ποιον θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σου, να απευθυνθεί αρχικά ένα άτομο που έχει πέσει θύμα σχολικής βίας				Total	
		Σε έναν καθηγητή	Στους γονείς του	Στους φίλους του	Σε κανένα		
Τάξη	A γυμνασίου	Count % of Total	6 2,0%	4 1,3%	2 0,7%	0 0,0%	12 4,0%
	B γυμνασίου	Count % of Total	35 11,7%	25 8,3%	10 3,3%	1 0,3%	71 23,7%
	Γ γυμνασίου	Count % of Total	25 8,3%	19 6,3%	10 3,3%	4 1,3%	58 19,3%
	A λυκείου	Count % of Total	36 12,0%	37 12,3%	13 4,3%	4 1,3%	90 30,0%
	B λυκείου	Count % of Total	11 3,7%	13 4,3%	4 1,3%	0 0,0%	28 9,3%
	Γ λυκείου	Count % of Total	13 4,3%	16 5,3%	9 3,0%	3 1,0%	41 13,7%
	Total	Count % of Total	126 42,0%	114 38,0%	48 16,0%	12 4,0%	300 100,0%

Παρόλα αυτά παρατηρούμε ότι ανάλογα με την ηλικία και την τάξη φοίτησης των εφήβων αλλάζουν κάπως τα δεδομένα. Ενώ στις μικρότερες ηλικίες τα παιδιά θεωρούν πως πρωτίστως πρέπει τα θύματα να απευθύνονται στους καθηγητές, στις μεγαλύτερες τάξεις του λυκείου τα παιδιά θεωρούν πως είναι σημαντικότερο να ενημερώνονται οι γονείς των θυμάτων.

Γράφημα 27.2

Ερώτηση 28: Το σχολείο πως αντιμετωπίζει τέτοια προβλήματα;

Πίνακας 28.1 Μιλάει στο Θύμα

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	175	58,3	58,3	58,3
Valid Όχι	125	41,7	41,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.2 Μιλάει στο Θύτη

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	182	60,7	60,7	60,7
Όχι	118	39,3	39,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.3 Μιλάει στους γονείς του θύματος

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	155	51,7	51,7	51,7
Όχι	145	48,3	48,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.4 Μιλάει στους γονείς του θύτη

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	180	60,0	60,0	60,0
Όχι	120	40,0	40,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.5 Ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	117	39,0	39,0	39,0
Όχι	183	61,0	61,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.6 Διερευνά το περιστατικό

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	128	42,7	42,7	42,7
Όχι	172	57,3	57,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.7 Τιμωρεί με ποινή το Θύτη

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	132	44,0	44,0	44,0
Όχι	168	56,0	56,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.8 Ασκεί μεγαλύτερο έλεγχο στην τάξη και το προαύλιο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	90	30,0	30,0	30,0
Όχι	210	70,0	70,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.9 Αναφέρει το περιστατικό σε ανώτερους

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	41	13,7	13,7	13,7
Όχι	259	86,3	86,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.10 Ζητά βοήθεια από συμβουλευτικές υπηρεσίες

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	61	20,3	20,3	20,3
Όχι	239	79,7	79,7	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.11 Ζητά την εμπλοκή των 15μελών συμβουλίων

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	71	23,7	23,7	23,7
Όχι	229	76,3	76,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Πίνακας 28.12

Διοργανώνει συζητήσεις και δράσεις και ενημερώνει τους μαθητές για τις συνέπειες της άσκησης βίας και εκφοβισμού στο σχολικό χώρο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Nαι	104	34,7	34,7	34,7
Valid Όχι	196	65,3	65,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τους παραπάνω πίνακες της ερώτησης 28 όταν το σχολείο αντιμετωπίζει τέτοιου είδους περιστατικά πρέπει:

Να μιλάει στο θύμα: α)58,3% ναι, β) 41,7% όχι

Να μιλάει στο θύτη: α)60,7% ναι, β) 39,3% όχι

Να μιλάει στους γονείς του θύματος: α)51,7% ναι, β) 48,3% όχι

Να μιλάει στους γονείς του θύτη: α)60% ναι, β) 40% όχι

Να ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς α)39% ναι, β) 61% όχι

Να διερευνά το περιστατικό: α)42,7% ναι, β) 57,3% όχι

Να τιμωρεί με ποινή το θύτη: α)44% ναι, β) 56% όχι

Να ασκεί μεγαλύτερο έλεγχο στην τάξη και το προαύλιο: α)30% ναι, β) 70% όχι

Να αναφέρει το περιστατικό σε ανωτέρους: α)13,7% ναι, β) 86,3% όχι

Να ζητά βοήθεια από συμβουλευτικές υπηρεσίες: α)20,3% ναι, β) 79,7% όχι

Να ζητά εμπλοκή των 15μελών: α)23,7% ναι, β) 76,3% όχι

Να διοργανώνει συζητήσεις και δράσεις και ενημερώνει τους μαθητές για τις συνέπειες της άσκησης βίας και εκφοβισμού στο σχολικό χώρο: α)34,7% ναι, β) 65,3% όχι

Συνοπτικά το σχολείο πρέπει, σύμφωνα με τους μαθητές, να λύνει τέτοιου είδους προβλήματα με το να μιλάει αρχικά στα ίδια τα παιδιά τόσο τους θύτες (60,7%) όσο και τα θύματα(58,3%) και έπειτα να ενημερώνει τις οικογένειες (60%) και των δύο για περαιτέρω διαδικασίες επίλυσης του θέματος.

Αυτό που δε γνωρίζουν οι έφηβοι είναι η εισαγωγή στην έννοια της Διαμεσολάβησης. Η Διαμεσολάβηση είναι μία διαδικασία που εφαρμόζεται για την επίλυση διαφορών ή συγκρούσεων. Άτομο ειδικά εκπαιδευόμενο λειτουργεί ως ουδέτερος Διαμεσολαβητής με στόχο να βοηθήσει τα συγκρουόμενα μέρη να επιλύσουν εποικοδομητικά τις διαφορές του. Η Διαμεσολάβηση έχει αποδειχτεί ως ένας αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων, που μπορεί να εφαρμοστεί εξίσου καλά και στο εκπαιδευτικό σύστημα, ιδιαίτερα στο χώρο του σχολείου.

Κύρια χαρακτηριστικά της Διαμεσολάβησης είναι οι δεξιότητες επικοινωνίας που έχει ο Διαμεσολαβητής τις οποίες φροντίζει να μεταδώσει και στα εμπλεκόμενα μέρη. Δηλαδή, ανάμεσα σε άλλα, την προσεκτική ακρόαση, τη σωστή διατύπωση των απόψεων, τη διασαφήνιση των θεμάτων, την αναγνώριση των συναισθημάτων. Παράλληλα, ο Διαμεσολαβητής δημιουργεί ένα κλίμα ζεστό και υποδεχτικό προδιαθέτοντας θετικά τα εμπλεκόμενα μέρη, ενώ κατά τη διάρκεια της συνάντησης επικρατεί και καλλιεργείται ο αλληλοσεβασμός, η ανεκτικότητα στο διαφορετικό και στη διαφορετική άποψη και ο δημοκρατικός διάλογος. Στόχος των συναντήσεων δεν είναι μόνο η εξεύρεση λύσης, αφού σε κάποιες περιπτώσεις τέτοια κατάληξη είναι

ανέφικτη, αλλά η εκμάθηση δεξιοτήτων επικοινωνίας, η ενδυνάμωση του μαθητή, αφού ο ίδιος παίρνει ενεργά μέρος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Αρχικά, υπάρχουν τέσσερις βασικές ομάδες που είναι δυνατόν να εκπαιδευτούν. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από το εκπαιδευτικό προσωπικό που ασχολείται με την εφαρμογή του πειθαρχικού κώδικα δηλαδή, το Διευθυντή και τους Β. Διευθυντές. Στην ίδια ομάδα ανήκει και ο Σύμβουλος ο οποίος καλείται σε αρκετές περιπτώσεις να παρέχει συμβουλευτική στήριξη προς τους μαθητές που έχουν διαπράξει πειθαρχικό παράπτωμα ή έχουν λάβει μέρος σε μια σύγκρουση. Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν όλοι οι υπόλοιποι καθηγητές οι οποίοι πολλές φορές αντιμετωπίζουν συγκρούσεις μέσα στην τάξη είτε μεταξύ των μαθητών είτε οι ίδιοι με το/τους μαθητή/τές. Η άλλη ομάδα αποτελείται από μαθητές οι οποίοι εκπαιδεύονται ως Διαμεσολαβητές και προσφέρουν βοήθεια προς τους συμμαθητές τους οι οποίοι βρίσκονται σε σύγκρουση ή αντιπαράθεση. Η τελευταία ομάδα αποτελείται από όλους τους μαθητές του σχολείου, οι οποίοι εκπαιδεύονται στις βασικές δεξιότητες της Διαμεσολάβησης ούτως ώστε να μπορούν να χρησιμοποιούν τη μέθοδο οποτεδήποτε και οπουδήποτε χρειαστεί.¹⁷

Όμως σύμφωνα με τα αποτελέσματα των πινάκων της ερώτησης 28 οι μαθητές απαντούν αρνητικά στο ότι το σχολείο θα πρέπει να ενημερώνει τα 15μελή συμβούλια των μαθητών ή τους ανωτέρους ή πόσο μάλιστα τις συμβουλευτικές υπηρεσίες. Ίσως η ενημέρωση των εφήβων γύρω από το θέμα της Διαμεσολάβησης, πρέπει να γίνει πρωταρχικός στόχος ώστε να γνωρίζουν πως μπορούν να ανταποκριθούν σε τέτοιου είδους περιστατικά ενδοσχολικής βίας. Οι ερωτήσεις που ακολουθούν θα μας δώσουν καλύτερη εικόνα για την άποψη που έχουν οι έφηβοι σχετικά με τη Διαμεσολάβηση.

¹⁷ Χατζηγέρου Ελ., Άρθρο: Η μέθοδος της Διαμεσολάβησης ως αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων στο σχολείο, Δελτίο ΥΣΕΑ, Τόμος 2, Τεύχος 1, 2013, σελ.16-17

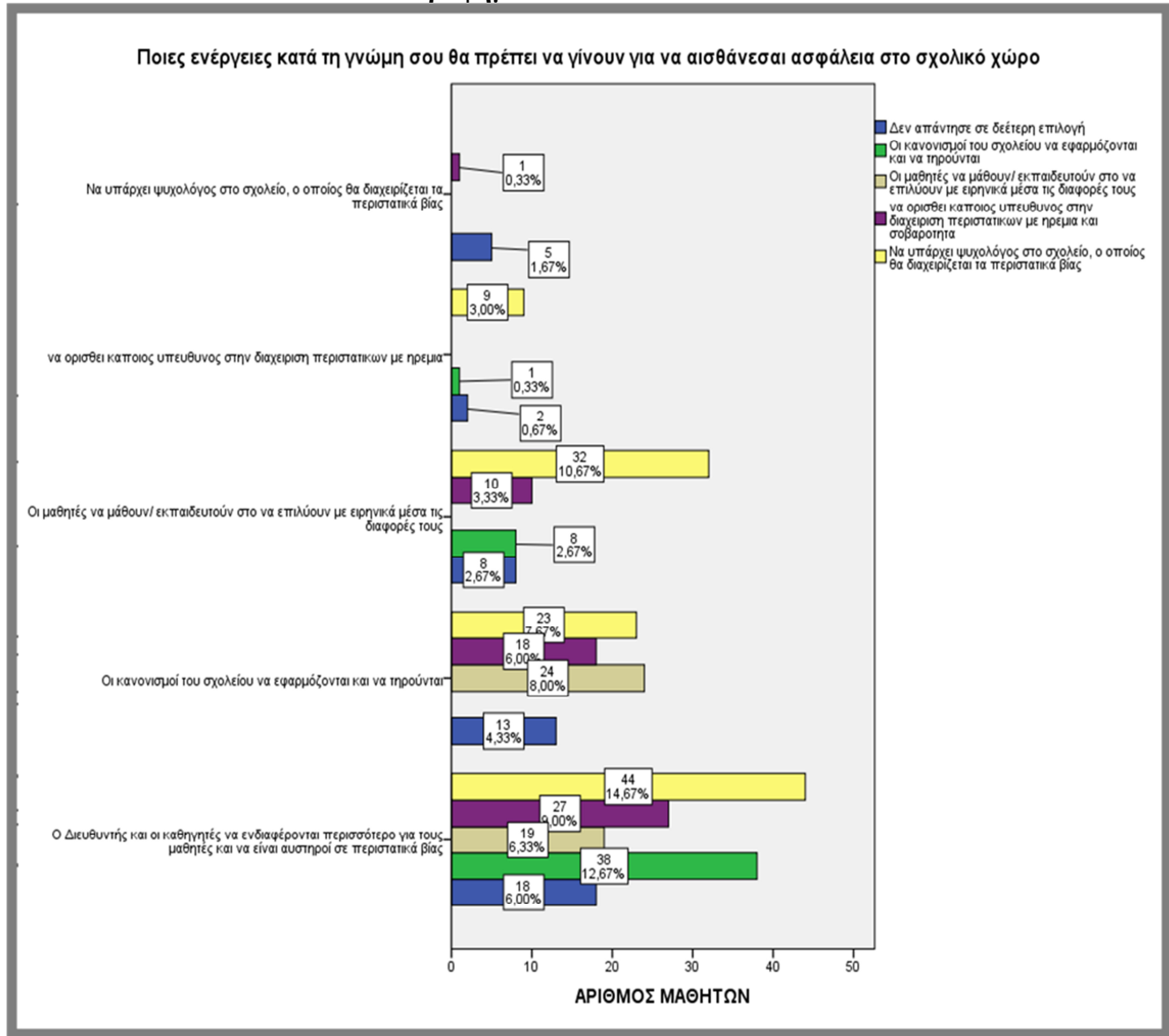
Ερώτηση 29: Ποιες ενέργειες κατά τη γνώμη σου θα πρέπει να γίνουν για να αισθάνεσαι ασφάλεια στο σχολικό χώρο;

Πίνακας 29.1

Ποιες ενέργειες κατά τη γνώμη σου θα πρέπει να γίνουν για να αισθάνεσαι ασφάλεια στο σχολικό χώρο * Ποιες ενέργειες κατά τη γνώμη σου θα πρέπει να γίνουν για να αισθάνεσαι ασφάλεια στο σχολικό χώρο Crosstabulation

			Ποιες ενέργειες κατά τη γνώμη σου θα πρέπει να γίνουν για να αισθάνεσαι ασφάλεια στο σχολικό χώρο					Total
			Δεν απάντησε σε δεύτερη επιλογή	Οι κανονισμοί του σχολείου να εφαρμόζονται και να τηρούνται	Οι μαθητές να μάθουν/ εκπαιδευτούν στο να επιλύουν με ειρηνικά μέσα τις διαφορές τους	να οριστεί κάποιος υπευθυνος στην διαχειριση περιστατικων με ημερια και σοβαροτητα	Να υπάρχει ψυχολόγος στο σχολείο, ο οποίος θα διαχειρίζεται τα περιστατικά βίας	
Ποιες ενέργειες κατά τη γνώμη σου θα πρέπει να γίνουν για να αισθάνεσαι ασφάλεια στο σχολικό χώρο	Ο Διευθυντής και οι καθηγητές να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους μαθητές και να είναι αυστηροί σε περιστατικά βίας	Count	18	38	19	27	44	146
		% of Total	6,0%	12,7%	6,3%	9,0%	14,7%	48,7%
	Οι κανονισμοί του σχολείου να εφαρμόζονται και να τηρούνται	Count	13	0	24	18	23	78
		% of Total	4,3%	0,0%	8,0%	6,0%	7,7%	26,0%
	Οι μαθητές να μάθουν/ εκπαιδευτούν στο να επιλύουν με ειρηνικά μέσα τις διαφορές τους	Count	8	8	0	10	32	58
		% of Total	2,7%	2,7%	0,0%	3,3%	10,7%	19,3%
	να οριστεί κάποιος υπευθυνος στην διαχειριση περιστατικων με ημερια	Count	2	1	0	0	9	12
	% of Total	0,7%	0,3%	0,0%	0,0%	3,0%	4,0%	
	Να υπάρχει ψυχολόγος στο σχολείο, ο οποίος θα διαχειρίζεται τα περιστατικά βίας	Count	5	0	0	1	0	6
	% of Total	1,7%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	2,0%	
Total	Count	46	47	43	56	108	300	
	% of Total	15,3%	15,7%	14,3%	18,7%	36,0%	100,0%	

Γράφημα 29.1

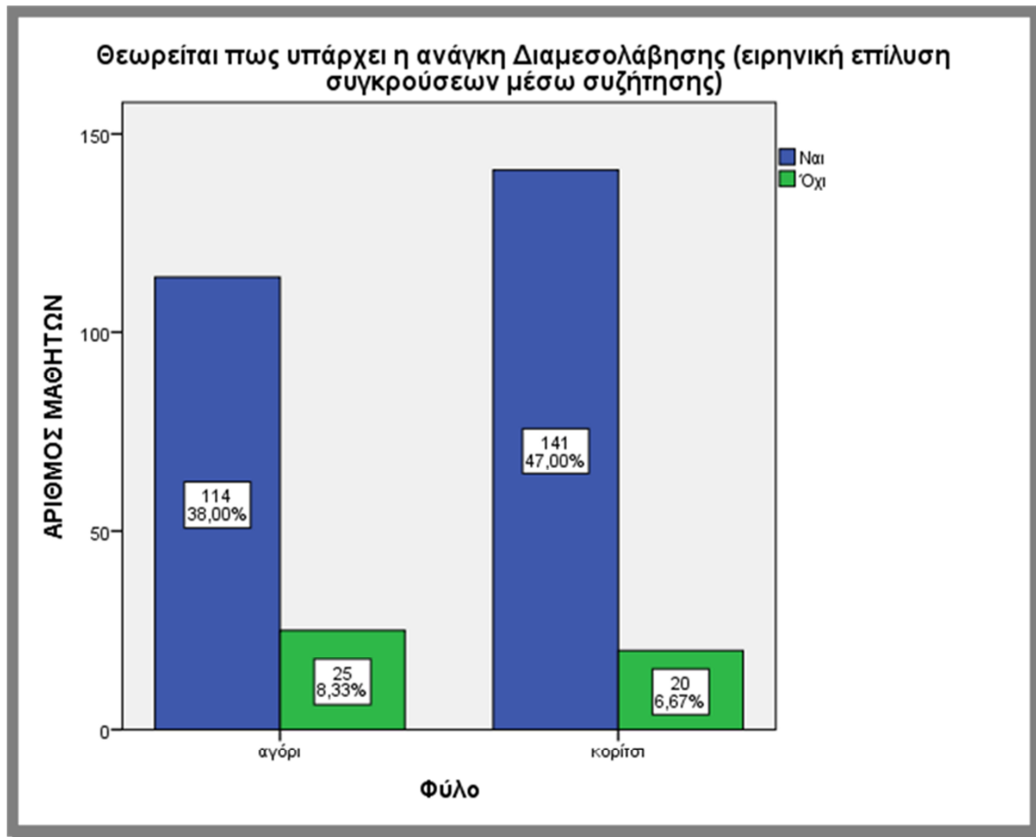
Μέσα από το ερώτημα 29 προσπαθούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για τις ενέργειες που πρέπει να εφαρμοσθούν ώστε οι μαθητές να νιώθουν περισσότερη ασφάλεια στο χώρο του σχολείου. Κατά μεγαλύτερο ποσοστό οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως ο Διευθυντής και οι καθηγητές πρέπει να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους μαθητές και να είναι αυστηροί σε περιστατικά βίας. Έπειτα ακολουθούν οι έφηβοι που απάντησαν πως οι μαθητές πρέπει να εκπαιδευτούν στο να λύνουν ειρηνικά τις διαφορές τους κατά 10,67% και τέλος το μικρότερο ποσοστό των μαθητών πιστεύει πως η ύπαρξη σχολικού ψυχολόγου θα επιφέρει λύσεις στα θέματα βίας.

Ερώτηση 30: Θεωρείται πως υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης (ειρηνική επίλυση συγκρούσεων μέσω συζήτησης)

Πίνακας 30.1 Φύλο * Θεωρείται πως υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης (ειρηνική επίλυση συγκρούσεων μέσω συζήτησης) Crosstabulation

		Θεωρείται πως υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης (ειρηνική επίλυση συγκρούσεων μέσω συζήτησης)		Total
		Ναι	Όχι	
Φύλο	αγόρι	Count 114	Count 25	Count 139
		% of Total 38,0%	% of Total 8,3%	% of Total 46,3%
Φύλο	κορίτσι	Count 141	Count 20	Count 161
		% of Total 47,0%	% of Total 6,7%	% of Total 53,7%
Total		Count 255	Count 45	Count 300
		% of Total 85,0%	% of Total 15,0%	% of Total 100,0%

Γράφημα 30.1

Όπως αναφέρθηκε και στο ερώτημα 28 Σχολική Διαμεσολάβηση είναι η διαδικασία επίλυσης μιας σύγκρουσης, στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφωνούντων με τη βοήθεια ουδέτερων μαθητών, των μεσολαβητών, μέσα από μια δομημένη διαδικασία με:

- Σαφή όρια
- Ενεργητική συμμετοχή και
- Άμεση επικοινωνία των μερών¹⁸

Με την εφαρμογή της Διαμεσολάβησης στα σχολεία τα πλεονεκτήματα είναι πολλά. Ορισμένα από αυτά είναι τα πιο κάτω:

- Ειρηνική επίλυση των διαφορών/συγκρούσεων, που πολλές φορές δημιουργούν εμπόδια στην ομαλή εκπαιδευτική διαδικασία.
- Ανάπτυξη του αισθήματος συνεργασίας και ενότητας στη σχολική κοινότητα.
- Βελτίωση του σχολικού περιβάλλοντος με τη δημιουργία θετικού κλίματος αντί της άρνησης και εχθρότητας που δημιουργεί η αντιπαράθεση.
- Αύξηση στη συμμετοχή των μαθητών σε σχολικές δραστηριότητες, βελτίωση της αυτοεικόνας τους και των ηγετικών τους ικανοτήτων
- Εκμάθηση δεξιοτήτων επικοινωνίας, κριτικής σκέψης και λύσης προβλημάτων.
- Μείωση των πειθαρχικών παραπομπών. Μείωση στις ποινές, ιδιαίτερα την αποβολή.

¹⁸ ΣΤΑΜΕΛΟΥ Π., ΔΕΛΗΜΗΤΡΟΥ ΚΛ., ΟΜΑΔΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ, 2ο ΕΠΑΛ ΑΓΡΙΝΙΟΥ ΣΧΟΛ.ΕΤΟΣ: 2011-2012.

- Μείωση της χρήσης βίας από τους μαθητές τόσο στο σχολείο όσο και σε άλλους χώρους, όπως στο σπίτι, στην κοινότητα(κ.τ.λ.).¹⁹

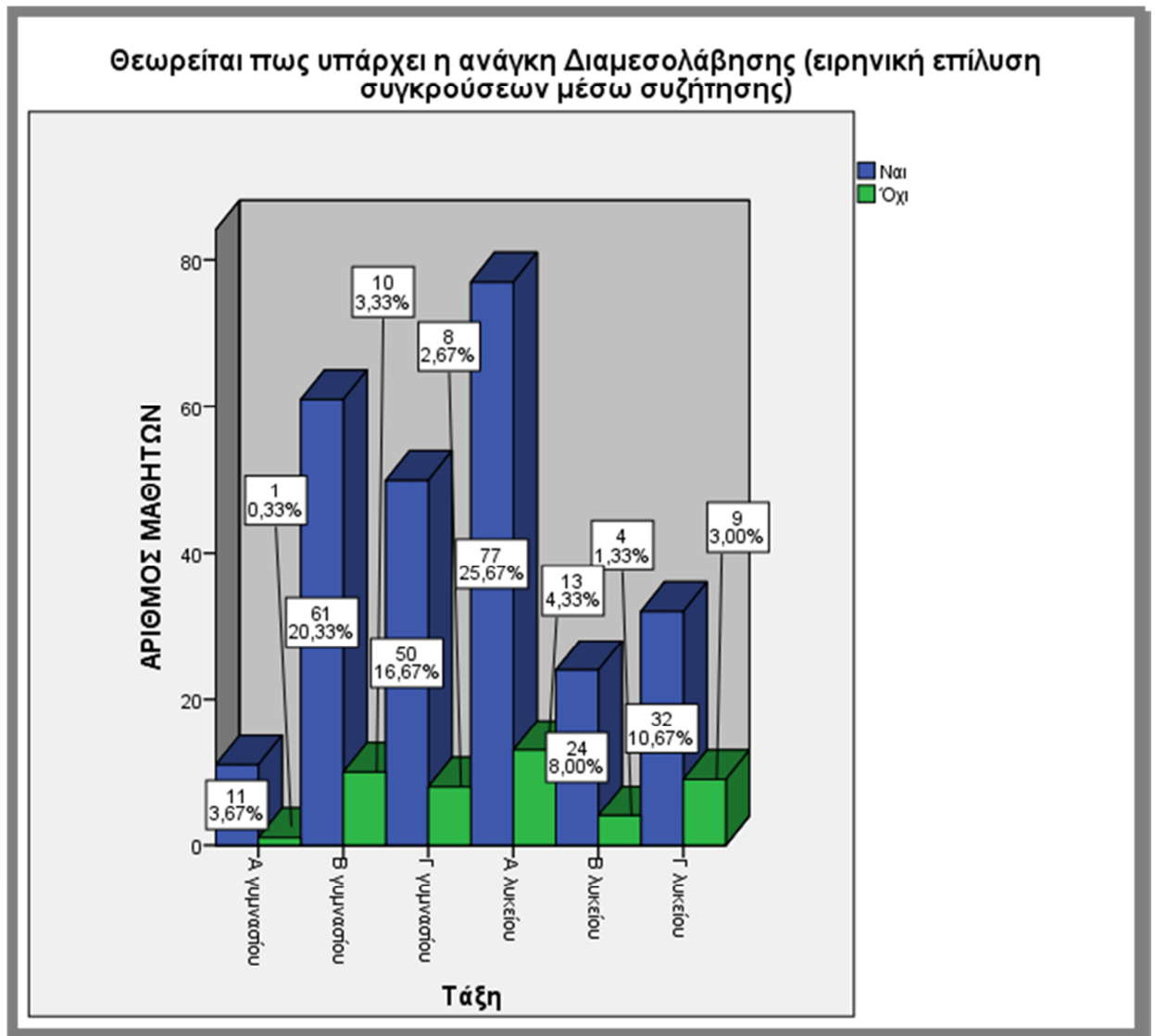
Σύμφωνα με το γράφημα 30.1 μόνο το 8,33% των αγοριών πιστεύει ότι δεν υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης ενώ το συντριπτικό 38% πιστεύει πως υπάρχει σχετική ανάγκη . Από την άλλη τα κορίτσια πιστεύουν με ποσοστό 47% πως υπάρχει ανάγκη Διαμεσολάβησης ενώ μόνο το 6,67% πιστεύει πως δεν υπάρχει σχετική ανάγκη. Ευτυχώς παρατηρούμε πως οι έφηβοι γνωρίζουν την έννοια της διαμεσολάβησης με αποτέλεσμα να τη θεωρούν ως απαραίτητη λύση σε φαινόμενα ενδοσχολικής βίας.

Πίνακας 30.2 Τάξη * Θεωρείται πως υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης (ειρηνική επίλυση συγκρούσεων μέσω συζήτησης)
Crosstabulation

		Θεωρείται πως υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης (ειρηνική επίλυση συγκρούσεων μέσω συζήτησης)		Total	
		Ναι	Όχι		
Τάξη	A γυμνασίου	Count % of Total	11 3,7%	1 0,3%	12 4,0%
	B γυμνασίου	Count % of Total	61 20,3%	10 3,3%	71 23,7%
	Γ γυμνασίου	Count % of Total	50 16,7%	8 2,7%	58 19,3%
	A λυκείου	Count % of Total	77 25,7%	13 4,3%	90 30,0%
	B λυκείου	Count % of Total	24 8,0%	4 1,3%	28 9,3%
	Γ λυκείου	Count % of Total	32 10,7%	9 3,0%	41 13,7%
	Total	Count % of Total	255 85,0%	45 15,0%	300 100,0%

¹⁹ Χατζηγέρου Ελ., Άρθρο:Η μέθοδος της Διαμεσολάβησης ως αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων στο σχολείο, Δελτίο ΥΣΕΑ, Τόμος 2, Τεύχος 1, 2013, σελ.16-17

Γράφημα 30.2

Αυτό που βλέπουμε στο γράφημα 30.2 είναι πώς τα παιδιά στις τάξεις του γυμνασίου πιστεύουν περισσότερο στην βοήθεια που προκύπτει μέσω της Σχολικής Διαμεσολάβησης απαντώντας θετικά στο ερώτημα 30. Δυστυχώς όσο οι τάξεις μεγαλώνουν τα παιδιά προφανώς θεωρούν πως είναι ικανότερα να λύσουν τις διαφορές τους χωρίς τη βοήθεια κάποιου φορέα και έτσι απαντούν αρνητικά στο ερώτημα 30.

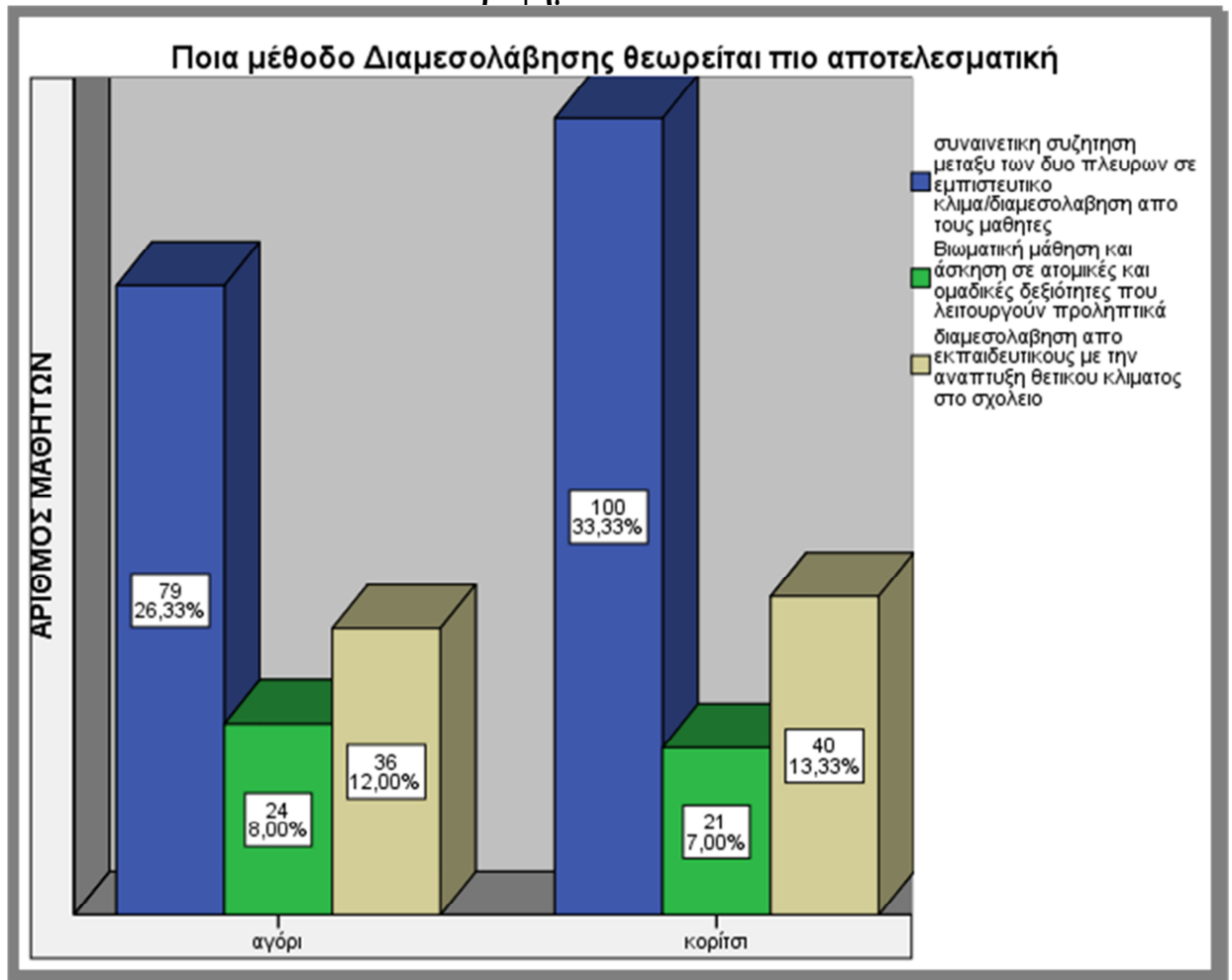
Ερώτηση 31: Ποια μέθοδο Διαμεσολάβησης θεωρείται πιο αποτελεσματική;

Πίνακας 31.1 Φύλο * Ποια μέθοδο Διαμεσολάβησης θεωρείται πιο αποτελεσματική Crosstabulation

		Ποια μέθοδο Διαμεσολάβησης θεωρείται πιο αποτελεσματική			Total
		συναινετική συζήτηση μεταξύ των δυο πλευρών σε εμπιστευτικό ή κλίμα/διαμεσολάβηση από τους μαθητές	Βιωματική μάθηση και άσκηση σε ατομικές και ομαδικές δεξιότητες που λειτουργούν προληπτικά	διαμεσολάβηση από εκπαιδευτικούς με την ανάπτυξη θετικού κλίματος στο σχολείο	
Φύλο	αγόρι	Count 79 % of Total 26,3%	24 8,0%	36 12,0%	139 46,3%
	κορίτσι	Count 100 % of Total 33,3%	21 7,0%	40 13,3%	161 53,7%
Total		Count 179 % of Total 59,7%	45 15,0%	76 25,3%	300 100,0%

Στον Πίνακα 31.1 παρατηρούμε πως τα αγόρια που κλήθηκαν να απαντήσουν στο ερώτημα 31, πιστεύουν κατά 26,3% πως πρέπει να γίνεται συναινετική συζήτηση μεταξύ των δυο πλευρών σε εμπιστευτικό κλίμα/διαμεσολάβηση από τους μαθητές, το 8% πιστεύει πως η πρέπει να υπάρχει βιωματική μάθηση και άσκηση σε ατομικές και ομαδικές δεξιότητες που λειτουργούν προληπτικά, ενώ το 12% πιστεύει πως χρειάζεται διαμεσολάβηση από εκπαιδευτικούς με την ανάπτυξη θετικού κλίματος στο σχολείο. Από την άλλη πλευρά τα κορίτσια πιστεύουν κατά 33,3% στη συναινετική συζήτηση μεταξύ των δυο πλευρών, το 7% πιστεύει πως η πρέπει να υπάρχει βιωματική μάθηση και το 13,3% % πιστεύει πως χρειάζεται διαμεσολάβηση από εκπαιδευτικούς με την ανάπτυξη θετικού κλίματος στο σχολείο. Έτσι οι απόψεις αγοριών και κοριτσιών περίπου είναι στα ίδια επίπεδα αντίληψης.

Γράφημα 31.1

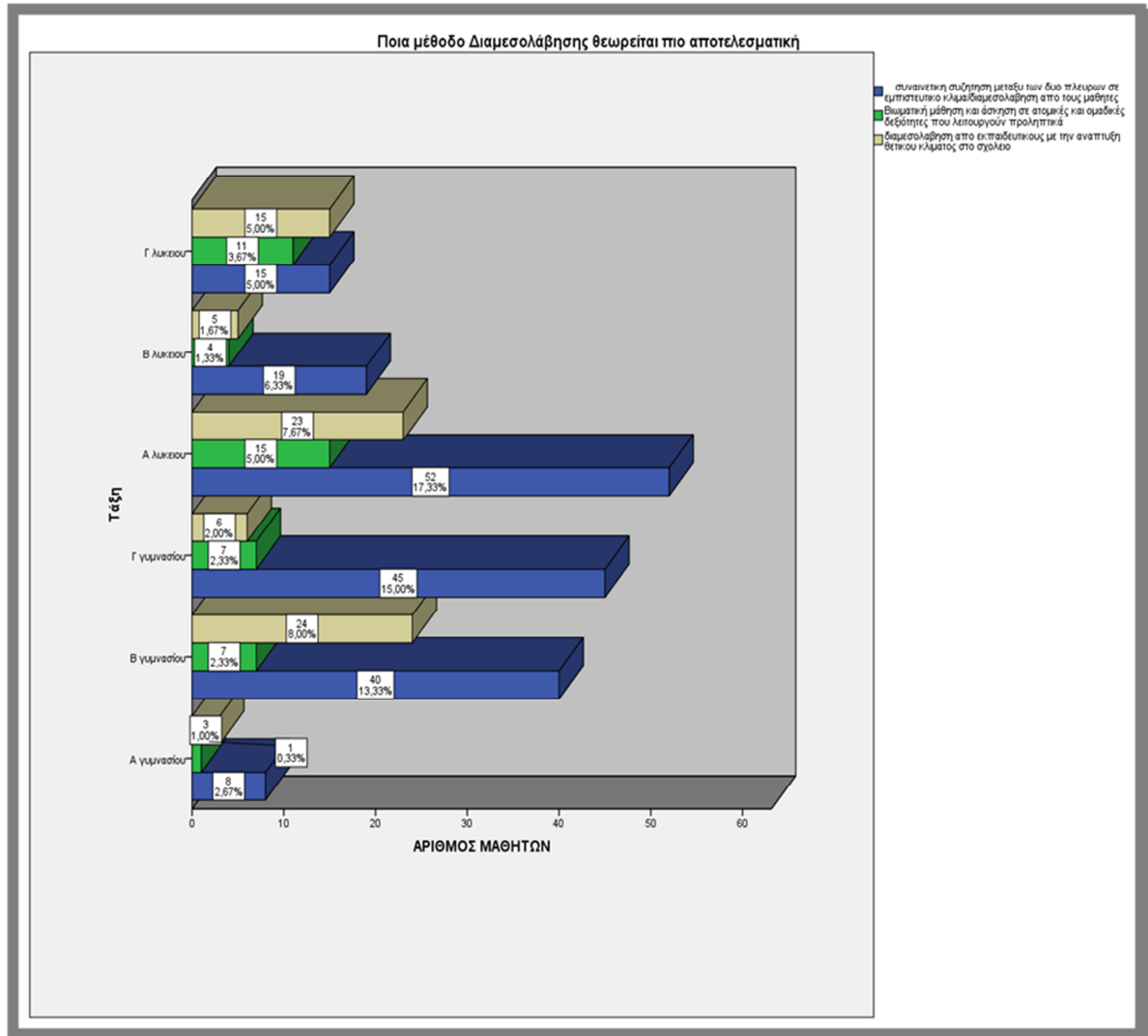

Πίνακας 31.2 Τάξη * Ποια μέθοδο Διαμεσολάβησης θεωρείται πιο αποτελεσματική Crosstabulation

		Ποια μέθοδο Διαμεσολάβησης θεωρείται πιο αποτελεσματική			Total	
		συναινετική συζήτηση μεταξύ των δυο πλευρών σε εμπιστευτικό κλίμα/διαμεσολάβηση από τους μαθητές	Βιωματική μάθηση και άσκηση σε ατομικές και ομαδικές δεξιότητες που λειτουργούν προληπτικά	διαμεσολάβηση από εκπαιδευτικούς με την αναπτυξη θετικού κλίματος στο σχολείο		
Τάξη	A γυμνασίου	Count % of Total	8 2,7%	1 0,3%	3 1,0%	12 4,0%
	B γυμνασίου	Count % of Total	40 13,3%	7 2,3%	24 8,0%	71 23,7%
	Γ γυμνασίου	Count % of Total	45 15,0%	7 2,3%	6 2,0%	58 19,3%
	A λυκείου	Count % of Total	52 17,3%	15 5,0%	23 7,7%	90 30,0%
	B λυκείου	Count % of Total	19 6,3%	4 1,3%	5 1,7%	28 9,3%
	Γ λυκείου	Count % of Total	15 5,0%	11 3,7%	15 5,0%	41 13,7%
	Total	Count % of Total	179 59,7%	45 15,0%	76 25,3%	300 100,0%

Μέσα από τη σύγκριση των απαντήσεων στην ερώτηση 31 και της τάξης που φοιτούν οι έφηβοι παρατηρούμε ότι τόσο στις τάξεις του γυμνασίου όσο και του λυκείου η άποψη που επικρατεί είναι πως πρέπει να γίνεται συναινετική συζήτηση μεταξύ των δυο πλευρών σε εμπιστευτικό κλίμα/διαμεσολάβηση από τους μαθητές.

Γράφημα 31.2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Συμπεράσματα έρευνας-Συζήτηση

7.1. Συμπεράσματα

Από τη μέχρι τώρα ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας μέσα από τα ερωτηματολόγια, διερευνήθηκε τόσο η κατάσταση που επικρατεί σχετικά με το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας στους εφήβους του Ηρακλείου, όσο και η άποψή τους και ο τρόπος αντίδρασής τους στο θέμα αυτό.

Μετά την παρουσίαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων της έρευνας μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τα υπό διερεύνηση ερωτήματα. Τα πρώτα συμπεράσματα που μπορούμε να εξαγάγουμε αφορούν τα δημογραφικά δεδομένα των εφήβων. Καταρχάς μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των ερωτηθέντων ήταν κορίτσια. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες έφηβοι φοιτούσαν στις τάξεις του Λυκείου με μεγαλύτερο ποσοστό τους μαθητές Α Λυκείου. Μάλιστα τα κορίτσια είχαν μεγαλύτερη προθυμία να απαντήσουν τα ερευνητικά ερωτήματα σχεδόν σε κάθε επίπεδο τάξης. Ο μεγαλύτερος πληθυσμός της ομάδας είχε καταγωγή από την Ελλάδα κατά 95% και σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες είχαν αδέρφια, σχεδόν 80%.

Δυστυχώς διαπιστώσαμε πως οι έφηβοι του Ηρακλείου, σε μεγάλο ποσοστό, γνωρίζουν ή έχουν ακούσει ότι συμβαίνουν περιστατικά βίας στο δικό τους σχολείο και μάλιστα ο μεγαλύτερος αριθμός που γνωρίζει κάτι τέτοιο είναι γένους θηλυκού. Από αυτούς τους εφήβους σχεδόν όλοι είχαν ως τόπο γέννησης την Ελλάδα.

Οι απαντήσεις που συλλέχτηκαν σχετικά με το ερώτημα αν οι έφηβοι γνωρίζουν σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία, απάντησε θετικά. Φυσικά υπήρξαν και άτομα που δεν είχαν μία ξεκάθαρη άποψη για το τι ακριβώς αναφέρει ο όρος. Θετικό είναι το συμπέρασμα που προκύπτει πως οι έφηβοι μπορούν να ξεχωρίσουν τι ακριβώς θεωρείται ενδοσχολική βία και μπορούν να αναγνωρίσουν παραμέτρους του όρου, όπως οι απειλές, η ειρωνεία, τις προσβλητικές εκφράσεις και τις βρισιές, τη σωματική βία κατά κύριο λόγο, την απόρριψη από τους άλλους, την καταστροφή προσωπικών

αντικειμένων, τους βανδαλισμούς, τις κλοπές, τις ληστείες και τέλος τη σεξουαλική παρενόχληση.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εφήβων του Ηρακλείου (24%) απάντησε πως θεωρεί τη σχολική βία ως μία πολύ σοβαρή υπόθεση, αλλά δυστυχώς ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 11,33% εξακολουθεί να αδιαφορεί για το θέμα και δεν μπορεί να ξεχωρίσει τη θέση τους στο αν συμφωνεί ή διαφωνεί με το θέμα αυτό. Απογοητευτικά είναι τα αποτελέσματα στην ερώτηση αν οι έφηβοι έχουν γίνει μάρτυρες βίας στο σχολείο τους καθώς το 65% απάντησε θετικά. Μόνο το 4,67% των εφήβων δεν θέλησε να απαντήσει στο ερώτημα. Με βάση τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι, τα περισσότερα άτομα ήταν γένους θηλυκού (161 άτομα) ενώ τα λιγότερα γένους αρσενικού. Αυτό μας καθιστά προφανές πως στο θέμα της βίας στα σχολεία, τα κορίτσια είναι αυτά που συχνά γίνονται μάρτυρες βίαιων περιστατικών. Μάλιστα οι έφηβοι που φοιτούσαν στις τάξεις του Γυμνασίου φαίνεται να αντιμετωπίζουν τα περιστατικά βίας με μεγαλύτερη ανασφάλεια και να φοβούνται περισσότερο από τα παιδιά του λυκείου. Αυτό που συνήθως επιλέγουν είναι να δώσουν μόνοι τους μία λύση στο θέμα και να βοηθήσουν το θύμα, απορρίπτοντας την λύση να ενημερώσουν κάποιο καθηγητή τους ώστε να επέμβει. Από την άλλη πλευρά στους μαθητές λυκείου η εικόνα είναι απογοητευτική, καθώς όσο ανεβαίνουμε τάξεις οι έφηβοι αδιαφορούν για τέτοιου είδους περιστατικά, με μεγαλύτερο ποσοστό στην Α Λυκείου (10%). Αυτό μας γεννά ερωτήματα όπως το αν η ηλικία των μαθητών τους επηρεάζει στην αντίδρασή τους ή αν μεγαλώνοντας «συνηθίζουν» να βλέπουν τέτοια περιστατικά και έτσι απλώς αδιαφορούν.

Ως κύρια μορφή εκδήλωσης βίας οι έφηβοι αναγνωρίζουν τη σωματική βία. Ακολουθεί η λεκτική βία, η ψυχολογική βία και τέλος η νεότερη μορφή βίας η ηλεκτρονική. Μάλιστα τα περισσότερα θύματα βίας είναι γένους θηλυκού, τα οποία δέχονται περισσότερο τη σωματική βία, ενώ ακολουθούν η ψυχολογική και η λεκτική βία. Στην αντίθετη περίπτωση των αγοριών, το μεγαλύτερο ποσοστό δέχεται πρώτα σωματική και έπειτα λεκτική βία. Τελευταία μορφή βίας που επικρατεί τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια είναι ηλεκτρονική βία, ίσως επειδή αποτελεί τη πιο «σύγχρονη» σχετικά μορφή βίας.

Δυστυχώς, το μεγαλύτερο ποσοστό των εφήβων που ερωτήθηκαν, μας απάντησε πως έχει γίνει μάρτυρας ενός περιστατικού βίας στο σχολείο του, ενώ αρκετά μικρότερο ήταν το ποσοστό των εφήβων που δεν έχει παρευρεθεί ποτέ μπροστά σε κάτι τέτοιο. Από αυτούς το 17% των εφήβων που έγινε μάρτυρας σε ένα περιστατικό βίας στο σχολείο, προτίμησε να αδιαφορήσει. Το 20% ήθελε να επέμβει αλλά φοβήθηκε, μόνο το 8,3% επέλεξε να φωνάξει κάποιον καθηγητή για να βοηθήσει, ενώ το 19,7% αποφάσισε να υπερασπιστεί μόνο του το θύμα. Σύμφωνα με απαντήσεις των εφήβων στα περισσότερα σχολεία συμβαίνουν περιστατικά βίας μία φορά την εβδομάδα ή και κάθε μέρα. Μάλιστα στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου τα παιδιά δηλώνουν σχεδόν ξεκάθαρα την άποψή τους στο θέμα και απαντούν με μεγαλύτερο ποσοστό θετικά στο ερώτημα.

Στο ερώτημα αν οι ερωτηθέντες έχουν υποστεί σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο απαντούν ότι αυτό έχει συμβεί μία με δύο φορές και μάλιστα συχνά τα θύματα είναι κορίτσια, ενώ τα περισσότερα έχουν ως τόπο γέννησης την Ελλάδα. Συνολικά το ποσοστό των εφήβων που δεν έχει δεχτεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία είναι το 54,3%, το ποσοστό των εφήβων που έχει δεχτεί μία ή δύο φορές βία είναι 38% ενώ μόλις το 7,7% παραδέχεται ότι τα φαινόμενα βίας αποτελούν συχνή καθημερινότητα για αυτό.

Οι περισσότεροι έφηβοι σε ποσοστό 40,67% πιστεύουν ότι δέχονται επιθέσεις βίας που οφείλονται στο ότι είναι «διαφορετικοί» από την υπόλοιπη «μάζα». Επίσης ένα

αρκετά μεγάλο ποσοστό 24,67% θεωρεί ότι είναι αδύναμος χαρακτήρας και έτσι δεν θα μπορέσει να αντιδράσει σε τέτοια φαινόμενα. Ακολουθούν οι έφηβοι που δέχονται ρατσιστική βία λόγω της καταγωγής τους σε ποσοστό 14,33% και 10% περίπου όσοι έχουν διαφορετικό ντύσιμο ή διαφορετικό χρώμα δέρματος από τους υπόλοιπους εφήβους.

Εντύπωση προκαλεί το αποτέλεσμα πως τις περισσότερες φορές στα περιστατικά βίας εμπλέκονται τόσο αγόρια όσο και κορίτσια και μάλιστα σχεδόν το 5% των περιστατικών συνέβη με παρουσία των καθηγητών οι οποίοι πολύ συχνά έρχονται αντιμέτωποι με τέτοιες καταστάσεις και γι αυτό λόγω αυτό πρέπει να τους παρέχεται εκπαίδευση στο πώς να αντιμετωπίζουν έγκαιρα τέτοιου είδους περιστατικά.

Κύριο χώρος βίας φαίνεται να είναι το προαύλιο και οι διάδρομοι του σχολείου και ειδικότερα κατά τη διάρκεια του διαλλείματος, που φαίνεται να είναι, σύμφωνα με τους εφήβους, η πιο «κατάλληλη» ώρα για φαινόμενα εκδήλωσης βίας. Η πλειονότητα των παρευρισκόμενων μαθητών σε τέτοιου είδους περιστατικά εκδήλωσης βίας δυστυχώς αντιδράει γελώντας και αποδοκιμάζοντας τους εμπλεκόμενους, ενώ ένα μικρό ποσοστό αποφασίζει να εμπλακεί ενισχύοντας το επεισόδιο με περισσότερη βία.

Το πιο συχνό φαινόμενο στα περιστατικά βίας που συμβαίνουν στο σχολικό περιβάλλον είναι η λεκτική επίθεση με βρισιές και προσβλητικές εκφράσεις, τα υποτιμητικά σχόλια, οι απειλές και έπειτα η σωματική βία και τα λοιπά. Τα άτομα που γίνονται μάρτυρες σε τέτοια περιστατικά βίας μετά από μία με δύο μέρες δυστυχώς νιώθουν σαν να μη συνέβη ποτέ το περιστατικό που παρακολούθησαν. Αυτό μας δείχνει ότι προφανώς τα περιστατικά βίας στο σχολικό χώρο έχουν γίνει καθημερινότητα στις ζωές των εφήβων με αποτέλεσμα να τα ξεχνούν στις περισσότερες περιπτώσεις και να προετοιμάζονται για το επόμενο περιστατικό βίας. Από τα άτομα που έχουν υπάρξει θύματα βίας, το 23,67% αντιμετωπίζει το γεγονός με τον ίδιο τρόπο αντίδρασης. Ενώ μικρότερο ποσοστό μαθητών είναι αυτό που νιώθει φόβο, θυμό ή στεναχώρια για το συμβάν.

Αναφορικά με το αν οι ερωτηθέντες έφηβοι έχουν ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία παρατηρούμε πως το μικρότερο ποσοστό είναι αυτό που δεν έχει ασκήσει βία, ενώ προκαλεί απογοήτευση ότι οι περισσότεροι έφηβοι έστω και για μία φορά κατέφυγαν στο δρόμο της βίας, με μεγαλύτερο ποσοστό αυτό των κοριτσιών.

Σύμφωνα με το γράφημα 23.1 οι περισσότεροι έφηβοι από αυτούς που ήδη έχουν δεχθεί βία, δεν έχουν ασκήσει βία με συντριπτικό ποσοστό της τάξης του 84%. Όσοι όμως παρόλα αυτά ασκούν βία το κάνουν για να παροτρύνουν τους συμμαθητές τους να απευθύνονται σε αυτόν όταν αντιμετωπίζουν πρόβλημα με κάποιο άλλο συμμαθητή τους (7,33%), έτσι αποκτούν αναγνώριση και νιώθουν δυνατοί, πιστεύοντας μάλλον πως ότι είχε συμβεί σε αυτούς στο παρελθόν, θα μπορέσουν να το καταπολεμήσουν για να υπερασπιστούν κάποιο επόμενο θύμα.

Αναζητώντας απαντήσεις στο ερώτημα αν οι ερωτηθέντες έφηβοι γνωρίζουν κάποιους θύτες σε περιστατικά βίας, οι περισσότερες απαντήσεις ήταν θετικές και μάλιστα τα κορίτσια ήταν αυτά που γνώριζαν από 3 έως 6 θύτες.

Κατά κύριο λόγο οι ερωτηθέντες έφηβοι πιστεύουν πως βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες, είναι η οικογένεια. Μάλιστα όπως παρατηρήθηκε η άποψη αυτή επικρατεί από τις πρώτες, κιάλας, τάξεις του γυμνασίου μέχρι και τις τελευταίες τάξεις του λυκείου.

Κρίνοντας την προσωπικότητα και τη ζωή των θυτών, οι ερωτηθέντες έφηβοι πιστεύουν πως τα ξεσπάσματα βίας κρύβουν την απομόνωση και απαξίωση που νιώθουν οι θύτες, από τους καθηγητές και τους συμμαθητές τους, παράγοντες που τους ωθούν να ασκήσουν βία ώστε να γίνουν αποδεκτοί από το όλον και να

καλύψουν τις αδυναμίες τους. Τραβούν μέσω της βίας την προσοχή τόσο της οικογένειας όσο και των συμμαθητών τους και αποζητούν την αναγνώριση της δύναμής τους.

Όσο αφορά τα θύματα της ενδοσχολικής βίας, οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως πρέπει να απευθύνονται πρώτα στους καθηγητές τους και έπειτα να ενημερώνεται η οικογένεια. Αναλογικά στις τάξεις του γυμνασίου επικρατεί η πρώτη άποψη, ενώ στις τάξεις του λυκείου η δεύτερη.

Το σχολείο πρέπει, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, να λύνει τα θέματα βίας με το να μιλάει αρχικά στα ίδια τα παιδιά τόσο τους θύτες (60,7%) όσο και τα θύματα (58,3%) και έπειτα να ενημερώνει τις οικογένειες (60%) και των δύο για περαιτέρω διαδικασίες επίλυσης του θέματος. Αυτό που πιστεύουν οι έφηβοι είναι πως δεν πρόκειται να βρεθεί λύση με το να ενημερωθούν οι εκπαιδευτικοί ή με το να αναμειχθούν ανώτεροι παράγοντες, τα 15-μελή συμβούλια ή με τη βοήθεια συμβουλευτικών υπηρεσιών και συζητήσεων.

Οι ερωτηθέντες έφηβοι για να νιώθουν περισσότερη ασφάλεια στο χώρο του σχολείου πιστεύουν πως ο Διευθυντής και οι καθηγητές πρέπει να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους μαθητές και να είναι αυστηροί σε περιστατικά βίας. Έπειτα ακολουθούν οι έφηβοι που απάντησαν πως οι μαθητές πρέπει να εκπαιδευτούν στο να λύνουν ειρηνικά τις διαφορές τους κατά 10,67% και τέλος το μικρότερο ποσοστό των μαθητών πιστεύει πως η ύπαρξη σχολικού ψυχολόγου θα επιφέρει λύσεις στα θέματα βίας.

Η ανάγκη διαμεσολάβησης θεωρείται ως αναγκαία από τους ερωτηθέντες εφήβους και κυρίως αυτό υποστηρίζουν τα κορίτσια με 47%. Ευτυχώς παρατηρούμε πως οι έφηβοι γνωρίζουν την έννοια της διαμεσολάβησης με αποτέλεσμα να τη θεωρούν ως απαραίτητη λύση σε φαινόμενα ενδοσχολικής βίας.

Τέλος αναφορικά με το ποια μέθοδος διαμεσολάβησης θεωρούν πιο αποτελεσματική, οι ερωτηθέντες απάντησαν κατά μεγάλο ποσοστό την συναινετική συζήτηση μεταξύ των δύο πλευρών σε εμπιστευτικό κλίμα, άρα διαμεσολάβηση από τους μαθητές.

7.2. Προτάσεις

Είναι αδύνατον να υποτιμήσει κανείς τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης. Γνωρίζουμε ότι η εκπαίδευση είναι σημαντική για τη ζωή και την ευημερία των παιδιών και βέβαια είναι εξίσου σημαντική για τη μετέπειτα ζωή τους ως ενήλικες. Η εκπαίδευση είναι η πλατφόρμα στην οποία βασίζεται η επιτυχία, η καταξίωση, η οικονομική σταθερότητα, η επαγγελματική πρόοδος και η προσωπική μας εξέλιξη²⁰.

Αντιλαμβάνεται κανείς λοιπόν πόσο θλιβερό είναι οι λέξεις «βία» και «σχολείο» να βρίσκονται στην ίδια φράση. Επίσης, είναι εξαιρετικά ανησυχητικό να μαθαίνει κανείς ότι υπάρχουν σχολεία σε αρκετά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκή Ένωσης που υποχρεούνται να αποβάλλουν κάποιους μαθητές επειδή τα παιδιά αυτά έχουν ασκήσει βία μέσα στην αίθουσα ή στο προαύλιο του σχολείου²¹. Πόσο μάλιστα αυτό να συμβαίνει σε μια μικρή σχετικά πόλη όπως το Ηράκλειο.

²⁰ Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών. Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/08_daphne_booklet_8_el.pdf

²¹ Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών. Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/08_daphne_booklet_8_el.pdf

Μέσα από τη παρούσα έρευνα καταλήγουμε σε διάφορα συμπεράσματα και αποκαλύπτουμε τις απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της πτυχιακής εργασίας.

Σύμφωνα με τις πρώτες απαντήσεις των ερωτηθέντων αποκαλύπτουμε πως τα περιστατικά ενδοσχολικής βίας στους εφήβους του Ηρακλείου κυμαίνονται από ένα με δύο περιστατικά ανά εβδομάδα. Μάλιστα στα περιστατικά αυτά συχνά πολλοί είναι οι μαθητές που αποκτούν το ρόλο του παρατηρητή με κύρια αντίδραση το γέλιο και το χλευασμό του γεγονότος. Κύριοι πρωταγωνιστές των περιστατικών είναι τόσο τα κορίτσια όσο και τα αγόρια, με τόπο καταγωγής κατά μεγαλύτερο ποσοστό την Ελλάδα.

Στις περισσότερες περιπτώσεις τα σχόλια για τη διαφορετικότητα του θύματος είναι αυτά που αποτελούν λόγο για βία. Βία που εκδηλώνεται κατά βάση με βρισιές, υποτιμητικές εκφράσεις, «γλώσσα» που πληγώνει και ακολουθείται από κλωτσιές ή μπουνιές ή διάφορες μορφές σωματικής βίας.

Η βία στα σχολεία των ερωτηθέντων εμφανίζεται περισσότερο κατά την ώρα του διαλείμματος και ειδικά στον προαύλιο χώρο, μάλιστα πολλές φορές παρουσία των καθηγητών τους. Η ευθύνη, ωστόσο, σε αυτή τη περίπτωση, βαραίνει και τον εκπαιδευτικό αφού αποτελεί ένα από τα πρόσωπα που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τους εφήβους. Ο εκπαιδευτικός είναι μέλος του συστήματος του σχολείου και της σχολικής τάξης, επομένως η στάση του απέναντι στο bullying συμβάλλει είτε στην ενίσχυση είτε στην αποδυνάμωσή του φαινομένου.

Αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι πως οι έφηβοι θεωρούν ως κύριο παράγοντα φαινομένων βίας αποτελεί η οικογένεια του θύτη. Η οικογένεια και το σχολείο ως τα μέγιστα συστήματα διαπαιδαγώγησης των παιδιών δυστυχώς δεν έχουν πετύχει ως τώρα να αναδείξουν υγιείς μεθόδους έκφρασης του θυμού. Ο θυμός είναι ένα απολύτως ανθρώπινο συναίσθημα και δεν πρέπει να θεωρείται α ρίοσι ότι τον διαδέχεται η επιθετικότητα και η βία. Η διαχείρισή του μπορεί να γίνει με αποδεκτούς τρόπους που να μην πληγώνουν τους άλλους, αλλά πρέπει κάποιος να το δείξει στα παιδιά. Στην απουσία ολοκληρωμένης συναισθηματικής διαπαιδαγώγησης τα παιδιά τείνουν να εκφράζουν το θυμό τους με μη αποδεκτούς τρόπους, ενίοτε και επιθετικούς²².

Ερευνητικά καταδεικνύεται ότι τα φαινόμενα της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού κινούνται σε χαμηλά επίπεδα στο Ηράκλειο. Εμφανείς τάσεις αυξητικές ή φθίνουσες δεν εμφανίζονται, από την εικόνα που προκύπτει μέσα από την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων.

Αν και την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα έχουμε γίνει μάρτυρες της πραγματοποίησης αρκετών εμπειρικών ερευνών σχετικά με το φαινόμενο της σχολικής βίας, οι οποίες έχουν το προβάδισμα σε κάποια αρχική κατανόηση της ύπαρξης του προβλήματος, εντούτοις, γίνεται προφανές, ότι πολλή δουλειά απομένει για να γίνει κάτι σοβαρό σχετικά με την ευαισθητοποίηση σε όλα τα επίπεδα, από πλευράς μαθητών και δασκάλων, των οικογενειών των μαθητών, την κοινωνία και την κρατική πολιτική, ώστε να επέλθει ουσιαστική λύση στο κοινωνικό πρόβλημα που αναλύουμε.

Η έννοια της βίας στο σχολείο, φυσική, σεξουαλική, ψυχολογική, λεκτική βία, απειλές και βανδαλισμοί, είναι συνάρτηση ατομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραμέτρων. Είναι άμεσα συνυφασμένη με τους κοινωνικοπολιτισμικούς όρους ζωής

²² Ερευνητική εργασία, Τίτλος: Ενδοσχολική βία: γιατί οι μαθητές χρησιμοποιούν βία, με ποιους τρόπους αντιμετωπίζεται και ποια είναι η έκταση του φαινομένου στο χώρο της σχολικής μας μονάδας; 50ο γενικό λύκειο Αθηνών, Επιβλέπων Καθηγητής: Στουπάκης Κωνσταντίνος, 2013-2014.

και συχνά προκύπτει ως μια εναλλακτική απάντηση στις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και τις κοινωνικές συγκρούσεις. Η μεταφορά της κοινωνικής βίας στο σχολείο, στον μοναδικό ίσως χώρο όπου οι χαμένοι μπορούν να δείξουν τη δύναμή τους και οι ευάλωτοι την αντίστασή τους, δεν πρέπει να μας οδηγεί σε λαθεμένα ή γενικής εφαρμογής συμπεράσματα. Κι όμως, το σχολείο μπορεί να γίνει ένα πεδίο διαλόγου και διαχείρισης της βίας, αρκεί να γεφυρώσει -και όχι να γκρεμίσει- τη σχέση «οικογενειακό - κοινωνικό περιβάλλον» και «σχολικό περιβάλλον» (με όσα πολιτισμικά στοιχεία το καθένα από αυτά φέρει και επιβάλλει)²³.

Οι έφηβοι σήμερα πιστεύουν πως το σχολείο δεν μπορεί να επαναπαύεται μόνο στην ευαισθητοποίηση και στην ενημέρωση των αρμοδίων για τα περιστατικά βίας. Οφείλει να δρα όχι μόνο διαδικαστικά, αλλά και προληπτικά. Είναι απαίτηση των καιρών να ενταχθούν και επισήμως στη σχολική καθημερινότητα θέματα που να άπτονται της συναισθηματικής αγωγής των παιδιών. Η προσπάθεια ανάπτυξης από τη σχολική ηλικία μιας «ισχυρής ταυτότητας» είναι η ασφαλέστερη μέθοδος περιορισμού των βίαιων συμπεριφορών. Όχι ισχυρή που παραπέμπει σε εγωισμό, αλλά που διασφαλίζει τη ψυχική ανθεκτικότητα της προσωπικότητας μέσω της αυτογνωσίας και της αυτορρύθμισης του ανθρώπινου συναισθηματικού κόσμου. Παιδιά με ανεπτυγμένες προσωπικές και κοινωνικές δεξιότητες κοινωνικοποιούνται ομαλά και δεν οπισθοχωρούν σε επιθετικές συμπεριφορές. Είναι ικανά να περιφρουρούν την ελευθερία και την αξιοπρέπειά τους και παράλληλα να μην θυματοποιούνται με περισσή ευκολία ακόμα και από μέλη της οικογενείας τους²⁴.

Το θύμα και ο θύτης είναι προσωπικότητες διαμορφωμένες στην κοινωνία στην οποία βρίσκεται το σχολείο. Η στάση τους και η συμπεριφορά τους αντανακλά και αναπαράγει ό, τι το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον καλλιεργεί. Ο έλεγχος της βίας στη σχολική κοινότητα, χωρίς μέτρα πολιτικής που να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα που υπάρχει στην ευρύτερη κοινωνία, δεν είναι μόνο ένα απλό ημίμετρο, είναι ένα μέτρο συντήρησης και διαιώνισης της βίας.

Τα προγράμματα επέμβασης που έχουν σχεδιαστεί, με σκοπό να καταπολεμήσουν τη βία στα σχολεία είναι ακόμα λίγα. Στερούνται συστηματικής εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης, έτσι ώστε οι εκθέσεις που έχουμε συχνά να αυτοπεριορίζονται σε περιγραφικά στοιχεία σχετικά με το πρόβλημα. Οποιοσδήποτε κύκλος σεμιναρίων κατάρτισης που απευθύνεται στο εκπαιδευτικό προσωπικό, που θέλει να δώσει λύση στο ζήτημα της βίαιης συμπεριφοράς, πρέπει να παρουσιάζεται με έναν τρόπο που εξασφαλίζει την εφαρμογή του όταν τελειώσει το επιμορφωτικό πρόγραμμα²⁵.

Πρέπει να παρέχονται στο διδακτικό προσωπικό – καθηγητές και δασκάλους - υποστηρικτικές δυνατότητες, στις οποίες να μπορούν να βασιστούν, σε περίπτωση προβλημάτων, ενώ ενεργές προσπάθειες πρέπει να καταβάλλονται για να εξασφαλιστεί ένα θετικό ήθος στο σχολείο, το οποίο δεν θα υποστηρίζει την έκφραση της βίας μεταξύ των μαθητών, των δασκάλων και των μαθητών, καθώς επίσης και μεταξύ των δασκάλων.

Τέλος, μέτρα πρέπει να ληφθούν για να βοηθηθούν οι μαθητές των μειονοτήτων, οι αριθμοί των οποίων αυξάνονται σταθερά, για να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες στην προσαρμογή τους στο σχολείο. Τα σχολεία πρέπει να αναπτύξουν σε αντίθεση με την

²³ Βιδάλη, Σ. (1995). Μαθητικές κατασκηνώσεις: Η μεταφορά της βίας από την κοινωνία στο σχολείο, Σύγχρονη εκπαίδευση, 82-83, 112-119.

²⁴ Βιδάλη, Σ. (1995). Μαθητικές κατασκηνώσεις: Η μεταφορά της βίας από την κοινωνία στο σχολείο, Σύγχρονη εκπαίδευση, 82-83, 112-119

²⁵ Γαλάνης, Γ. (1995). Παραβατικότητα μαθητών και προληπτική εκπαίδευση. Σύγχρονη Εκπαίδευση, 82-83, 123-131

καταπιεστική ομογενοποίηση που τα χαρακτηρίζει σήμερα, το σεβασμό της ετερογένειας και των δυνατοτήτων των μαθητών, ελληνικής και μη ελληνικής προέλευσης το ίδιο²⁶.

7.3. Επίλογος

Κλείνοντας την παρούσα πτυχιακή εργασία, καλούμαστε να δώσουμε απαντήσεις στα αρχικά ερωτήματα της έρευνάς μας που αφορούν την ενδοσχολική βία ανάμεσα στους εφήβους του Δήμου Ηρακλείου.

Η κατάσταση της ενδοσχολικής βίας στο Δήμο Ηρακλείου βρίσκεται σε έξαρση. Τα περιστατικά βίας παρατηρούνται σχεδόν σε καθημερινή βάση. Βρίσκοντας πρόσφορο το έδαφος των σχολικών διαδρόμων όπως επίσης και του προαύλιου χώρου, τα λεκτικά επεισόδια κυριαρχούν χωρίς όμως να λείπουν και οι σωματικές επιθέσεις.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας οι έφηβοι στις τάξεις του Γυμνασίου είναι αυτοί που συμμετέχουν συχνότερα στα περιστατικά βίας, ενώ αυτά μειώνονται στις τάξεις του Λυκείου.

Οι μαθητές θύματα επιλέγουν συνήθως να μην αναφέρουν τις επιθέσεις που δέχονται ενώ οι υπόλοιποι έφηβοι – παρατηρητές, παρευρισκόμενοι – προσπαθούν μόνοι τους να βρουν μία λύση ή σπανίως ενημερώνουν τους καθηγητές ή τους γονείς τους. Η στάση που κρατούν απέναντι σε περιστατικά βίας, οι έφηβοι του Δήμου Ηρακλείου, είναι κυρίως αδιάφορη, δεν επιλέγουν να δράσουν ούτε να ασχοληθούν περαιτέρω με το γεγονός ενώ σπανιότερα νιώθουν θυμό ή στεναχώρια.

Ο λόγος που φαίνεται να αποτελεί την αιτία εμφάνισης περιστατικών βίας είναι η «διαφορετικότητα» των εφήβων. Εκείνοι που επιλέγουν να ντυθούν διαφορετικά, να ακούσουν διαφορετική μουσική, να συμπεριφερθούν διαφορετικά από το «σύνολο», είναι αυτοί που γίνονται στόχος επιθέσεων. Χωρίς και πάλι να λείπουν οι ρατσιστικές επιθέσεις που αφορούν την καταγωγή, το φύλο, το χρώμα του δέρματος ή την αδυναμία ενός μαθητή.

Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας στο Δήμο Ηρακλείου φαίνεται πως κινείται στα πλαίσια του μέσου πανελλαδικά όρου²⁷, όμως τα αποτελέσματα δεν παύουν να είναι ανησυχητικά.

Η εύρεση δραστικών λύσεων για την καταπολέμηση της ενδοσχολικής βίας αποτελεί κύριο μέλημα στον εκπαιδευτικό τομέα.

Πρόσφατα δημιουργήθηκε Παρατηρητήριο για την πρόληψη Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού²⁸ σε πανελλαδικό επίπεδο, που στόχο έχει να ενώσει και να συντονίσει τις παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Σε επίπεδο περιφέρειας Κρήτης, κάθε σχολείο θα έχει ένα εκπαιδευτικό σε ρόλο παρατηρητή, ώστε να διαπιστώνει αν υπάρχουν φαινόμενα εκφοβισμού και σε τι ποσοστό, να ενημερώνει τον συντονιστή και να οργανώνει παρεμβατικές δράσεις.

Η ύπαρξη ψυχολόγου και κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία μπορεί να συμβάλλει θετικά στην μείωση του φαινομένου, καθώς θύτες και θύματα συνήθως «κουβαλάνε»

²⁶ Γεωργούλη – Κούκου, Α. (1995). Παιδιά πρωταγωνιστές των νέων μορφών βίας: θύτες ή θύματα; Σύγχρονη Εκπαίδευση, 82-83, 119-122

²⁷ Ευρωπαϊκή Έρευνα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Τελική έκθεση, Έργο: Ευρωπαϊκή καμπάνια κατά του σχολικού εκφοβισμού. Συντονιστής έργου: Το Χαμόγελο του Παιδιού, Δεκέμβριος 2012.

²⁸ Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων ανέλαβε, με την υπ' αριθμ. 159704/Γ7/17-12-2012 Υπουργική Απόφαση, τη δημιουργία Παρατηρητηρίου για την Πρόληψη της Σχολικής βίας και του Εκφοβισμού, με σκοπό τη μέριμνα για την πρόνοια και ασφάλεια των μελών της σχολικής κοινότητας ενάντια στη σχολική βία και τον εκφοβισμό, ώστε να αποτυπωθεί με σαφήνεια σε Πανελλαδικό επίπεδο το εύρος του φαινομένου και να συγκροτηθεί το πρωτογενές υλικό καταγραφής και μελέτης.

το δικό τους φορτίο ψυχολογικών τραυμάτων, κάτι που αποτελεί κύριο λόγο στις εκδηλώσεις βίας.

Η συνεχής εκπαίδευση και ενημέρωση εκπαιδευτικών και μαθητών γύρω από το θέμα της ενδοσχολικής βίας κρίνεται απαραίτητη για την αντιμετώπισή της και την εύρεση λύσεων. Επίσης η σωστή ενημέρωση των γονέων και η ευαισθητοποίησή τους γύρω από το θέμα θεωρείται αναγκαία, διότι η οικογένεια παίζει το βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των εφήβων.

Για όλους αυτούς τους λόγους η συνεργασία όλων, εκπαιδευτικών φορέων, τοπικής αυτοδιοίκησης, γονέων και μαθητών θα συμβάλει ώστε να δημιουργηθεί ένα υποστηρικτικό, θεραπευτικό και προστατευτικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας στο Δήμο Ηρακλείου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ευρωπαϊκή Επιτροπή ΓΔ Δικαιοσύνης (2008). Ελευθερίας και Ασφάλειας Πρόγραμμα Daphne, Αύγουστος 2008

Αγάθωνος - Γεωργοπούλου, Ε. (1998). Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.

Αρτινοπούλου, Β. (2001). Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Σειρά: Επιστήμες της Αγωγής. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ.18

Αμαλία Λουίζου, ΜΑ Ψυχοθεραπεύτρια-Οικογενειακή Σύμβουλος Κέντρο Παιδιού Εφήβου Οικογένειας <http://kepeo.com/arthra.php?id=55>

Βουϊδάσκης, Β.Κ. (1996). Κοινωνικά αίτια της κυκλικής, κάθετης και οριζόντιας αμφίδρομης επιθετικής συμπεριφοράς στις πρωτογενείς ομάδες κοινωνικοποίησης. Στο Ανταμένκο, Β. κ.α. (1997). Επιμέλεια: Νέστορος, Ι.Ν. Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία, 3^η έκδοση, σσ.61-64. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γαλανάκη Ε. (2010). Σχολικός εκφοβισμός: Πόσο αποτελεσματικές είναι οι παρεμβάσεις; Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

Γεωργακοπούλου Ι. (2010). Βία και Αντιβία στον χώρο του σχολείου. Η διαμόρφωση των σχέσεων μαθητών –εκπαιδευτικών στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αθήνα 2010

Γιαννόπουλος, Ι., Τσομπάνογλου, Γ. (2003). Νεανική Παραβατικότητα στην Ελλάδα, Μέρος εισήγησης στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδοψυχιατρικής, Αθήνα

Γκονέλα Ε. (2008), Βία Στο Σχολείο ...Βία Του Σχολείου, 2008, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://users.sch.gr/sgiannakis/BIASTO%20SXOLEIOBiaTOYSXOLEIOY.pdf>

Ερευνητική Εργασία (2013): Ενδοσχολική Βία, Σχολικός Εκφοβισμός Και Ηλεκτρονικά Μέσα, 24ο Γενικό Λύκειο Αθηνών, 2013

Εφημερίδα Η ΑΥΓΗ, Άρθρο: Δεύτερη η Ελλάδα στο cyberbullying, Δημοσιοποίηση: 09.04.2013, Διαθέσιμο: <http://www.avgi.gr/article/181657/deuteri-i-ellada-sto-cyberbullying>

Καραβόλτσου Α. (2013). συνοπτικό εγχειρίδιο Αντιμετώπισης Σχολικού εκφοβισμού Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Αθήνα, 2013

Κοκκέβη Α., Σταύρου Μ., Φωτίου Α., Καναβού Ε. (2010). Πανελλήνια Έρευνα Έφηβοι, συμπεριφορές & υγεία: Έφηβοι και βία, ΕΠΨΥ, 2010

Κουκλάκη Φ., Άρθρο: Σχολικός εκφοβισμός: η νέα «μάστιγα» της εποχής, ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ, Διαθέσιμο στο www.real.gr

Κουράκης Ν, Ζαγούρα Π, Γαλανού Μ. (2002). Συμμορίες Ανηλίκων στην Ελλάδα-Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών & Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα

Κούρος Ι. (1993). Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων, εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μανιάτης Π. (2010). Άρθρο: Σχολική βία και ετερότητα στην Ελλάδα, η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, περιοδικό Μέντορας, 2010

Μάνος, Κ., (2000). Ψυχολογία του εφήβου,., Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη

Μανωλόπουλος Σ., Τσιάντης Γ. (1987). Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής, Τόμος 1ος, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα

Μιτίλης, Αχ. (1998). Οι μειονότητες μέσα στη τάξη. Μια σχέση αλληλεπίδρασης. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπακωνσταντής, Γ., (2006). Παραπτωματικότητα, πρόληψη & αντιμετώπιση, Διδακτικές Σημειώσεις Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Ηράκλειο Κρήτης

Παπαστυλιανού Α, Πετρόπουλος Ν. (2000). Προκλήσεις στη σχολική κοινότητα: έρευνα και παρέμβαση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, σελ.96

Παπαστυλιανού Α, Πετρόπουλος Ν. (2001). Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολικό χώρο, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

Πούτου, Κ. (1995). Δραστηριότητες και μοντέλο παρέμβασης της ΑΡΣΙΣ. Στο ανθολόγιο: Νεανική Παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και Βρετανία (σ.114-124), «Άρσις»-Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων, Αθήνα

Τσιάντης Ι.,(2008). Ενδοσχολική βία. 11^ο Πρόγραμμα Προαγωγής Ψυχικής Υγείας. Αθήνα

Τσιάντης, Ι., (2001). (επιμέλεια). Εφηβεία, τόμος Β', τ.α', εκδ.Καστανιώτη.

Τσίγκανου Ι, Δασκαλάκη Κ. Ηρ., Τσαμπαρλή Δ. (2004). «Εικόνες και αναπαραστάσεις βίας στο ελληνικό σχολείο», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σ. 23, 29.

Φρυσίρα-Κανιούρα Ε., Βλάχου-Ανστασέα Κ., Παπαθανασίου-Κλώντζα, Ξυπολυτά-Ζαχαριάδη Α., Μαρσανιώτη Μ.(1993). «Η επίδραση της τηλεόρασης στα Ελληνόπουλα στο τέλος του 20ου αιώνα και ο παιδίατρος», Παιδιατρική, τχ.56, 1993, σσ.300-316.

Φυλλάδια Daphne: Θέματα και εμπειρίες από την καταπολέμηση της βίας σε βάρος των παιδιών, των εφήβων και των γυναικών, Βία και σχολείο, Διατίθεται σε άλλες γλώσσες της ΕΕ στη διεύθυνση:

http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm

Χατζηγέρον Ελ.(2013). Άρθρο:Η μέθοδος της Διαμεσολάβησης ως αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων στο σχολείο, Δελτίο ΥΣΕΑ, Τόμος 2, Τεύχος 1, 2013, σελ.16-17

Χήνας, Π., Χρυσαφίδης, Κ. (2000). Επιθετικότητα στο σχολείο-προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bergeret, J α) (1984). La violence fondamentale Paris: Dunod **β) (1994)** La violence et la vie. Paris: Payot & Rivages.

The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders: Diagnostic criteria for research World Health Organization Geneva 1993, σ.333-334

Blasi, A. (1980). Bridging moral cognition and moral action: A critical review of the literature. Psychological Bulletin, 88, 1-45.

Blasi, A. (1983). Bridging moral cognition and action: A theoretical view. Developmental Review, 3, 172-210.

Campbell, M. A. (2005). Cyber-bullying: An old problem in a new guise. Australian Journal of Guidance and Counselling, 15, 68-76.

Colby, A., Kohlberg, L., et al. (1987). The measurement of moral judgment: standard issue scoring, manual, Vols: I and II. New York: Cambridge, University Press.
Baeuerle, S. (1989). Kriminalitaet und der Schuelern. Stuttgart

Courtecuisse, V., Fortin, J., Μπεζέ, Α., Pain, J., & Selosse, J. (1998). Επιμ. Μπεζέ, Α. Βία στο σχολείο, βία του σχολείου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Debesse M. (1974). Η Ψυχολογία του παιδιού από την γέννηση ως την εφηβική ηλικία, εκδ. Κένταυρος, Αθήνα

Dubet, F., & Vettenburg, N. (1999). Violence in schools. Awareness raising, prevention penalties. Symposium Brussels (Belgium), 26-28 November 1998, Council of Europe Publishing Strasbourg.

Elliot, D.S. (1993). Serious violent offenders: Onset, Development, Course, and Termination. The American Society of Criminology. Presidential Address. Criminology, 32(1). Federal Bureau of Investigation. Crime in the United States 1993: Uniform Crime Reports. Washington, DC.C.: U.S. Department of Justice, 1994.

Espelage, D., & Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: what we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), 365-383.

Furlong, J. (1997). Drugs and school violence, *Educational and Treatment of children*, 20(3), 263-280.

Hawaii State Department of Health. Honolulu. Maternal and Child Health Branch. (1991). Adolescent Health in Hawaii: The adolescents HealthNetwork's teen health advisor report.

Houndoumadi, A., & Pateraki, L. (2001). Bullying and bullies in Greek elementary <http://www.pediatrics.org> [accessed 16 June 2009]

Lee, C., (2006). Preventing Bullying in Schools. A Guide for Teachers and Other Professionals. London: Paul Chapman Publishing

Mauser, S. & Smith, H. (1991). The Development and Experience of Affect in Adolescence. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol. 39,64.

Mayer, S. (2005). "The early evolution of Jean Piaget's clinical method". *History of Psychology* 8 (4): 362–382.

McCathie H. & Spence. Εφηβεία: Τα χρόνια της ωρίμανσης, τα χρόνια των συγκρούσεων **Ευάγγελος Καναβιτσάς**, Ψυχολόγος Πηγή: <http://www.e-psychology.gr>

Olweus, D. (2009). Εκφοβισμός και βία στο σχολείο, μεταφρ. Μαρκοζάνε, Ε.Αθήνα: Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου(Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.)

Rigby, K. (2003a). Bullying in schools and what to do about it. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers schools: pupils' attitudes and teachers'/parents' awareness. *Educational Review*, 53(1),19-26.

Rigby, K. (2008b). Children and Bullying. Victoria: Blackwell Publishing.

Selosse, J. (1998). Βία (προέλευση, σενάρια, πρότυπα) και μη προσαρμογή. Στο Courtecuisse, V., Fortin, J., Μπεζέ, Λ., Pain, J., & Selosse, J. (1998). Επιμ. Μπεζέ, Λ. Βία στο σχολείο, βία του σχολείου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Mucchielli, R. (1963). La notion de bien et de mal chez l' enfant. *Cahiers de l' Enfance*, 97, 9-19.

Soule, M., & Lebovici, S. (1970). La connaissance de la enfant par la psychoanalyse. Paris: PUF.

Selosse, J. α)(1990). Σε Λ. Μπεζέ (Επιμ.) Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Επανεκπαίδευση – Ένταξη, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα. β)(1998) Βία (προέλευση, σενάρια, πρότυπα και μη προσαρμογής) Σε Λ. Μπεζέ (Επιμ.) Βία στο σχολείο – Βία του σχολείου, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Sharp, S., Smith, P. K. (1994). Tackling bullying in your school: A practical handbook for teachers. London and New York: Routledge. Salmivalli, C., Lagerspetz, K.,

Björkvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1-15.

Smith, P. K. (2003). *Violence in schools: The response in Europe*. London and New York: Routledge Falmer.

Stromquist, N.P., & Vigil, J.D. (1996). Violence in schools in the United States of America: Trends, causes and responses, *Prospects*, 26(2), 361-383.

Suckling, A., & Temple, C. (2001). *Bullying: A whole-school approach*. London: Jessica Kingsley Publishers. O'Moore, M. (2000). Critical Issues for Teacher Training to Counter Bullying and Victimisation in Ireland. *Aggressive Behavior*, 26(1), 99-111

Wal, M., Wit, C. & Hirasing, R. (2003). 'Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying'. *Official Journal of the American Academy of Pediatrics*, 111(6), pp. 1312-1317.

Weishew, N.L., & Peng, S.S. (1993). Variables predicting students problem behavior, *Journal of Educational Research*, 87(1), 5-17.

Whitney, I., & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bully/victim problems in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35(1), 3-25.

Μπεζέ, Α. (1990). Από την επίθεση στη βία. *Ψυχολογικό Σχήμα*, 2, 71-74

Ντουέ, Μ. (1992). Πειθαρχία και τιμωρίες στο σχολείο, *Σειρά Κοινωνία και Σχολείο /1*. Μετ: Θεοδωρακόπουλος, Α. Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση. Μπεζέ, Α. (1991). Έφηβοι. Αθήνα: Σάκκουλας, σελ. 15-16

Ντουέ, Μ. (1992). Πειθαρχία και τιμωρίες στο σχολείο, *Σειρά Κοινωνία και Σχολείο /1*. Μετ: Θεοδωρακόπουλος, Α. Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση.

INTERNET

www.real.gr

<http://www.e-psychology.gr>

<http://kepeo.com>

http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ερώτηση 1: Ποιο είναι το φύλο σου;

- Αγόρι
- Κορίτσι

Ερώτηση 2: Σε ποιά τάξη είσαι μαθητής/τρια

- Α γυμνασίου
- Β γυμνασίου
- Γ γυμνασίου

Ερώτηση 3: Γεννήθηκες

- Στην Ελλάδα
- Σε άλλη χώρα

Ερώτηση 4: Έχεις αδέρφια:

- Ναι
- Όχι

Ερώτηση 5: Συμβαίνουν περιστατικά βίας στο σχολείο σου;

- Ναι
- Όχι

Ερώτηση 6: Γνωρίζεις σε τι αναφέρεται ο όρος ενδοσχολική βία;

- Ναι
- Όχι
- Δεν είμαι σίγουρος-η

Ερώτηση 7: Να κυκλώσεις ποια από τα παρακάτω θεωρείς ότι είναι περιστατικά βίας: (βάλε ✓)

- προσβλητικές εκφράσεις και βρισιές
- απειλές
- ειρωνεία
- σωματική βία
- απόρριψη από άλλους
- καταστροφή προσωπικών αντικειμένων
- βανδαλισμοί
- κλοπή
- ληστεία
- σεξουαλική παρενόχληση

Ερώτηση 8: Ποια είναι η γνώμη σου για τη σχολική βία; (βάλε ✓ σε ΜΙΑ απάντηση/ αριθμό σε ΚΑΘΕ επιλογή)

Η σχολική βία δεν είναι κάτι σοβαρό. Είναι απλά ένα παιχνίδι μεταξύ των μαθητών.

1 (διαφωνώ) 2 3 4 5 (συμφωνώ)

Η σχολική βία είναι μια πολύ σοβαρή υπόθεση.

1 2 3 4 5

Η σχολική βία είναι αρκετά σοβαρή υπόθεση, όμως δε φταίνε οι μαθητές για αυτό.

1 2 3 4 5

Ερώτηση 9: Έχεις γίνει ποτέ μάρτυρας βίας στο σχολείο σου;

- Ναι
- Όχι
- Δεν απαντώ

Ερώτηση 10: Με ποιους τρόπους εκδηλώνεται η βία στα θύματα; Μπορείς να δώσεις πάνω από μία απαντήσεις.

- Σωματική βία
- Λεκτική βία
- Ψυχολογική βία
- Ηλεκτρονική (Μέσω email, κοινωνικών δικτύων (facebook) κλπ.)

Ερώτηση 11: Αν ναι, πώς αντέδρασες;

- Αδιαφόρησα
- Ήθελα να επέμβω, αλλά φοβήθηκα
- Φώναξα κάποιον καθηγητή
- Προσπάθησα μόνος μου να υπερασπιστώ το θύμα

Ερώτηση 12: Πόσο συχνά παρατηρούνται φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο σου;

- κάθε μέρα
- μια φορά την εβδομάδα
- μια φορά το μήνα
- σπάνια

Ερώτηση 13: Εσύ έχεις υποστεί ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία στο σχολικό χώρο;

- Όχι
- Μια-δυο φορές
- Συχνά

Ερώτηση 14: Αν ναι, πώς αντέδρασες;

- Δεν αντέδρασα, επειδή φοβήθηκα
- Ενημέρωσα κάποιον καθηγητή
- Ενημέρωσα τους γονείς μου
- Ανταπέδωσα με ανάλογο τρόπο

Ερώτηση 15: Η βία που ασκήθηκε πιστεύεις ότι έχει σχέση με : (βάλε ✓)

- το χρώμα του δέρματός του
- το ντύσιμο του
- την καταγωγή του
- το ότι είναι αδύναμος
- το ότι είναι "Διαφορετικός"

Ερώτηση 16: Οι εμπλεκόμενοι στο περιστατικό ήταν: (βάλε ✓)

- μόνο αγόρια
- μόνο κορίτσια

- αγόρια και κορίτσια
- μόνο μαθητές του σχολείου
- με παρουσία των καθηγητών
- μαθητές και εξωσχολικοί

Ερώτηση 17: Πού έγινε το περιστατικό; (βάλε ✓)

- στον προαύλιο χώρο/στον διάδρομο
- στην αίθουσα διδασκαλίας
- στο εργαστήριο
- στο γραφείο των καθηγητών
- εκτός σχολείου κατά τη διάρκεια περιπάτου/εκδρομής

Ερώτηση 18: Πότε έγινε το περιστατικό; (βάλε ✓)

- στο διάλειμμα
- στην αίθουσα/εργαστήριο λίγο πριν το μάθημα
- στην αίθουσα/εργαστήριο κατά τη διάρκεια του μαθήματος
- κατά τη διάρκεια κατάληψης
- σε μαθητική εκδήλωση
- κατά τη διάρκεια περιπάτου/εκδρομής

Ερώτηση 19: Η πλειονότητα των παρευρισκόμενων μαθητών (εφόσον υπήρχε) πώς αντέδρασε; (βάλε ✓)

- επιδοκίμαζε
- γελούσε
- φοβήθηκε /τρομοκρατήθηκε
- προσπάθησε να εμπλακεί για να τελειώσει νωρίτερα το περιστατικό
- προσπάθησε να εμπλακεί για να συνεχιστεί το περιστατικό
- απομακρύνθηκε σαν να μη συνέβη ποτέ το περιστατικό

Ερώτηση 20: Το περιστατικό περιελάμβανε: (βάλε ✓ σε όσα νομίζεις)

- προσβλητικές εκφράσεις και βρισιές
- απειλές
- υποτιμητικά σχόλια
- σωματική βία
- βανδαλισμούς
- κλοπές
- καταστροφή προσωπικών αντικειμένων
- σεξουαλική παρενόχληση

Ερώτηση 21: Πώς ένιωθες 1-2 μέρες μετά από την πραγματοποίηση του περιστατικού; (βάλε ✓ σε όσα νομίζεις)

- Ενοχές
- στενοχώρια
- θυμό
- φόβο
- αγωνία
- αδιαφορία

Ερώτηση 22: Εσύ έχεις ασκήσει ποτέ σωματική ή ψυχολογική βία;

- Όχι

- Μια-δύο φορές
- Αρκετές φορές
- Δεν απαντώ

Ερώτηση 23: Αν Ναι οι λόγοι ήταν:

- γιατί μου αρέσει να νιώθω δυνατός
- γιατί θέλω οι συμμαθητές μου να απευθύνονται πάντα σε εμένα όταν έχουν πρόβλημα με
- κάποιον συμμαθητή τους
- γιατί επιθυμώ την αναγνώριση μου από τους συμμαθητές μου
- γιατί με παροτρύνουν οι συμμαθητές μου

Ερώτηση 24: Ξέρεις πολλούς θύτες; Αν ναι, πόσους;

- 0-2
- 3-6
- περισσότερους από 6

Ερώτηση 25: Θεωρείς ότι η οικογένεια είναι βασικός παράγοντας για τη βία που εκδηλώνουν οι θύτες;

- Ναι
- Όχι
- Ίσως

Ερώτηση 26: Ποια είναι η γνώμη σου για κάποιο συμμαθητή ή συμμαθήτριά σου που ασκεί σωματική ή ψυχολογική βία στους άλλους;

- Έχει ψυχολογικά προβλήματα
- Θέλει να γίνεται το κέντρο της προσοχής
- Οι πράξεις του κρύβουν ανασφάλεια και ανωριμότητα
- Είναι δυνατός ή και ξέρει να επιβάλει την άποψή του/της

Ερώτηση 27: Σε ποιον θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σου, να απευθυνθεί αρχικά ένα άτομο που έχει πέσει θύμα σχολικής βίας;

- Σε έναν καθηγητή
- Στους γονείς του
- Στους φίλους του
- Σε κανένα

Ερώτηση 28: Το σχολείο πως αντιμετωπίζει τέτοια προβλήματα; *Μπορείς να δώσεις πάνω από μια απαντήσεις

- Μιλάει στο θύμα
- Μιλάει στο θύτη
- Μιλάει στους γονείς του θύματος
- Μιλάει στους γονείς του θύτη
- Ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς
- Υποστηρίζει το θύτη
- Διερευνά το περιστατικό
- Τιμωρεί με ποινή το θύτη

- Ασκήνει μεγαλύτερο έλεγχο στην τάξη και το προαύλιο
- Αναφέρει το περιστατικό σε ανώτερους
- Ζητά βοήθεια από συμβουλευτικές υπηρεσίες
- Ζητά την εμπλοκή των 15μελών συμβουλίων
- Διοργανώνει συζητήσεις και δράσεις και ενημερώνει τους μαθητές για τις συνέπειες της άσκησης βίας και εκφοβισμού στο σχολικό χώρο

Ερώτηση 29: Ποιες ενέργειες κατά τη γνώμη σου θα πρέπει να γίνουν για να αισθάνεσαι ασφάλεια στο σχολικό χώρο; (βάλε ✓έως 2)

- Ο Διευθυντής και οι καθηγητές να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους μαθητές και να είναι αυστηροί σε περιστατικά βίας.
- Οι κανονισμοί του σχολείου να εφαρμόζονται και να τηρούνται.
- Οι μαθητές να μάθουν/ εκπαιδευτούν στο να επιλύουν με ειρηνικά μέσα τις διαφορές τους.
- Να ορισθεί κάποιος ως υπεύθυνος στη διαχείριση των περιστατικών βίας με ηρεμία και σοβαρότητα.
- Να υπάρχει ψυχολόγος στο σχολείο, ο οποίος θα διαχειρίζεται τα περιστατικά βίας.

Ερώτηση 30: Θεωρείται πως υπάρχει η ανάγκη Διαμεσολάβησης (ειρηνική επίλυση συγκρούσεων μέσω συζήτησης);: (βάλε ✓έως 2)

- Ναι
- Όχι

Ερώτηση 31: Ποια μέθοδο Διαμεσολάβησης θεωρείται πιο αποτελεσματική;

- Συναινετική συζήτηση μεταξύ των δύο πλευρών σε εμπιστευτικό κλίμα ώστε να πραγματοποιείται Διαμεσολάβηση από τους ίδιους τους μαθητές;
- Βιωματική μάθηση και άσκηση σε ατομικές και ομαδικές δεξιότητες που λειτουργούν προληπτικά.
- Διαμεσολάβηση από τους εκπαιδευτικούς με την ανάπτυξη θετικού κλίματος στο σχολείο;